

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของโรงเรียน : การศึกษาพหุกรณี

โดย ทิศนา แหมมณี และคณะ

เมษายน 2544

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

การพัฒนาระบบการเรียนรู้ออนไลน์ของโรงเรียน : การศึกษาพหุกรณี

คณะผู้วิจัย

รศ.ดร. ทิศนา	แหมมณี	คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ผศ.ดร. พิมพ์พันธ์	เดชะคุปต์	คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
อ.ดร. วรพรรณ	เหมชะญาติ	คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
อ.ดร. อรชา	ตุลนันท์	คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ผศ.ดร. ชนาธิป	พรกุล	ข้าราชการบำนาญ

ผู้ช่วยวิจัย

นางสาววิณา ก้วยสมบูรณ์

วันที่.....
เลขทะเบียน.....
เลขเรียกหนังสือ.....

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย
โครงการเบื้องต้น เรื่อง การศึกษาข้อมูลพื้นฐานและทบทวนองค์ความรู้
สำหรับการพัฒนาระบบการเรียนรู้ออนไลน์ทั้งระบบโรงเรียน
ให้สอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษา พ.ศ.2542

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
ชั้น 14 อาคาร เอส เอ็ม ทาวเวอร์
เลขที่ 979/17-21 ถนนพหลโยธิน แขวงสามเสนใน
เขตจตุจักร กรุงเทพฯ 103 30
โทร 298-0455 โทรสาร 298-0476
Home page : <http://www.trf.or.th>
E-mail : trf-info@trf.or.th

คำนำ

งานวิจัยเรื่อง "การพัฒนาระบบการเรียนรู้ของโรงเรียน : การศึกษาพหุกรณี" นี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการพัฒนาระบบการเรียนรู้ของโรงเรียน 2 กลุ่ม คือ กลุ่มโรงเรียนที่ได้มีการดำเนินการพัฒนาระบบการเรียนรู้และประสบความสำเร็จไปแล้วในระดับหนึ่งกับกลุ่มโรงเรียนปกติที่ยังดำเนินการจัดการเรียนการสอนไปตามปกติที่เคยทำมา ยังไม่มีการดำเนินการพัฒนาที่ชัดเจน หรืออาจมีความพยายามที่จะเปลี่ยนแปลง แต่ยังไม่เกิดผลสำเร็จที่เห็นได้ชัดเจนเพียงพอ การศึกษาพหุกรณีนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและวิเคราะห์หาองค์ประกอบ/ปัจจัยสำคัญที่เอื้อหรือเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาระบบการเรียนรู้ เพื่อเป็นข้อมูลให้ผู้เกี่ยวข้องกับการปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ได้นำไปใช้ประโยชน์ต่อไป

คณะผู้วิจัยได้คัดเลือกโรงเรียนในกลุ่มแรกเพื่อศึกษาเป็นรายกรณี (case study) ได้จำนวน 7 โรงเรียน และโรงเรียนในกลุ่มที่ 2 จำนวน 4 โรงเรียน โดยได้รับข้อมูล ความร่วมมือและคำแนะนำจากหน่วยงานต้นสังกัดเป็นอย่างดี ซึ่งคณะผู้วิจัยขอขอบคุณในความอนุเคราะห์ของท่านเป็นอย่างสูง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คณะผู้วิจัยขอขอบคุณโรงเรียน /สถานศึกษาทั้ง 11 แห่ง ที่ได้อนุญาตให้คณะผู้วิจัยได้เข้าไปศึกษาโรงเรียน และเสียสละเวลาในการตอบแบบสอบถาม และให้สัมภาษณ์ รวมทั้งจัดหาเอกสารต่าง ๆ ของโรงเรียนให้คณะผู้วิจัยได้ศึกษา นอกจากนั้นยังได้ให้การต้อนรับและอำนวยความสะดวกให้แก่คณะผู้วิจัยเป็นอย่างดี คณะผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งในไมตรีจิตและความเอื้อเฟื้อของโรงเรียน/สถานศึกษาทุกแห่ง จึงขอแสดงความขอบพระคุณมา ณ ที่นี้

รายงานวิจัยฉบับนี้ เป็นรายงานฉบับภาพรวมของกรณีศึกษาทั้ง 11 กรณี คณะผู้วิจัยได้เขียนรายงานวิจัยเป็นรายกรณีไว้อีก 11 เล่ม ซึ่งผู้สนใจกรณีใดกรณีหนึ่งเป็นพิเศษ สามารถศึกษารายละเอียดเพิ่มเติมได้ที่ คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย หรือที่ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยฝ่ายชุมชน

คณะผู้วิจัยขอขอบคุณสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ที่ได้ให้การสนับสนุนทุนวิจัยในการดำเนินงานรวมทั้งได้ให้คำปรึกษาแนะนำที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่ง และหวังว่าข้อค้นพบจากงานวิจัยนี้ จะเป็นประโยชน์ต่อการปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ของโรงเรียนและสถานศึกษาทั้งหลาย

คณะผู้วิจัย

บทคัดย่อ

การพัฒนาระบบการเรียนรู้ของโรงเรียน : การศึกษาพหุกรณี

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาแบบพหุกรณี โดยศึกษาโรงเรียนที่มีลักษณะจัดได้เป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มโรงเรียนที่มีการพัฒนาระบบการเรียนรู้และประสบความสำเร็จไปแล้วในระดับหนึ่ง กับ กลุ่มโรงเรียนปกติ ที่ยังไม่ได้มีการดำเนินการพัฒนาอย่างชัดเจน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและวิเคราะห์องค์ประกอบ / ปัจจัยสำคัญที่เอื้อหรือเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาระบบการเรียนรู้ ตัวอย่างประชากรเป็นโรงเรียน 11 โรงเรียน ที่คัดเลือกมาให้ครอบคลุมโรงเรียนที่มีลักษณะ / สภาพที่แตกต่างกัน การศึกษาใช้วิธีการสัมภาษณ์เจาะลึก (indepth interview) บุคลากรที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย ร่วมกับการจัดกลุ่มสนทนา (focus group) การสอบถาม การสังเกตการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ และการศึกษาเอกสาร

ผลการวิจัยพบว่า องค์ประกอบ / ปัจจัยสำคัญที่เอื้อต่อการพัฒนาระบบการเรียนรู้มี 9 ประการ ได้แก่ (1) โรงเรียนมีผู้บริหารที่เห็นความสำคัญและมุ่งเน้นการพัฒนางานวิชาการ มีความเข้าใจเกี่ยวกับการปฏิรูปการเรียนรู้ สามารถแปลงความคิดสู่การปฏิบัติ และเป็นแบบอย่างที่ดีในการทำงาน (2) ผู้บริหารมียุทธวิธีการเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาระบบการเรียนรู้ที่ได้ผลที่สำคัญได้แก่ การส่งเสริมการเรียนรู้ของครู การให้ครูมีส่วนร่วมในการพัฒนา การมีจุดร่วมในการพัฒนา และการใช้การนิเทศแบบกัลยาณมิตร (3) ผู้บริหารมียุทธวิธีการบริหารจัดการปัจจัยเกื้อหนุนให้เอื้อต่อการพัฒนาแบบครบวงจร (4) โรงเรียนมีครูที่มีเจตคติที่ดีต่อผู้บริหาร และครูมีความเข้าใจแนวคิดเพียงพอที่จะปฏิบัติได้ (5) ครูมีการพัฒนาตนเอง พยายามเรียนรู้อยู่เสมอ (6) ครูมีการเตรียมการสอนโดยนำความรู้มาใช้ (7) ครูมีแนวคิดและวิธีการที่ชัดเจนในการพัฒนาระบบการเรียนรู้ (8) นักเรียนมีความสามารถในการปรับตัวและเปลี่ยนแปลง และ (9) ผู้ปกครองและชุมชนให้ความร่วมมือและเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนา

ส่วนปัญหาที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาระบบการเรียนรู้ที่สำคัญที่สุด ที่เกี่ยวกับผู้บริหารและโรงเรียนก็คือ ผู้บริหารขาดความเอาใจใส่ในการพัฒนางานวิชาการ ขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการปฏิรูปการเรียนรู้ ขาดความสัมพันธ์ที่ดีกับครูและชุมชน และขาดความเป็นประชาธิปไตยในการบริหารงาน และโรงเรียนขาดแหล่งความรู้และผู้รู้ในการให้คำปรึกษา รวมทั้งขาดปัจจัยเกื้อหนุนที่จำเป็นและเพียงพอ ส่วนทางด้านครูนั้น อุปสรรคที่สำคัญคือ การขาดความเข้าใจที่กระจ่างในแนวคิดและการปฏิบัติต่างๆ โดยเฉพาะในเรื่องการเขียนแผนการสอน และการขาดเจตคติที่ดีต่อผู้บริหาร สำหรับด้านผู้เรียน ปัญหาที่สำคัญคือ การขาดความรู้และทักษะพื้นฐานที่จำเป็นต่อการเรียนรู้ ส่วนทางด้านผู้ปกครองและชุมชนนั้นพบว่า การขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการเรียนรู้และจุดมุ่งหมายของโรงเรียน รวมทั้งการไม่ได้รับการประชาสัมพันธ์และติดต่อสื่อสารจากโรงเรียน

เป็นต่อการเรียนรู้ ส่วนทางด้านผู้ปกครองและชุมชนนั้นพบว่า การขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการเรียนรู้และจุดมุ่งหมายของโรงเรียน รวมทั้งการไม่ได้รับการประชาสัมพันธ์และติดต่อสื่อสารจากโรงเรียนอย่างมีประสิทธิภาพเป็นผลทำให้ผู้ปกครองและชุมชนมีโอกาสดำเนินการมีส่วนร่วมในการพัฒนาโรงเรียนยังไม่มีมากเท่าที่ควร

ข้อเสนอแนะที่สำคัญก็คือ หากรัฐประสงค์จะให้โรงเรียน / สถานศึกษาของประเทศปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ให้ประสบผลสำเร็จ รัฐควรพึงเร่งกำหนดนโยบายในการพัฒนาผู้บริหารให้มีคุณภาพ เนื่องจากผู้บริหารเป็นองค์ประกอบที่มีอิทธิพลสูงมากต่อการพัฒนา และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรช่วยกันแสวงหาแนวทางที่เหมาะสมในการให้ความช่วยเหลือทางด้านวิชาการแก่โรงเรียนและครูอย่างเร่งด่วน เพื่อช่วยให้งานการพัฒนาของครูเป็นไปอย่างมีคุณภาพ การสนับสนุนให้โรงเรียนและครูสามารถดำเนินการพัฒนา โดยใช้แนวคิดการพัฒนาทั้งโรงเรียน (whole school approach) และสามารถทำวิจัยและพัฒนากระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง เป็นยุทธศาสตร์หนึ่งที่ต้องส่งเสริม เนื่องจากจะสามารถช่วยให้การพัฒนาเป็นไปอย่างยั่งยืน

ABSTRACT

A Multiple-Case Study of Schools' Learning Process Development

This multiple-case study investigated 2 types of schools: those that have tried to reform a learning process and got some success at a certain level and those regular schools that had not yet developed a clear development process. The purpose of the study was to find out what critical factors/elements enhancing or hindering the learning process development. The cases were 11 schools selected to cover schools with different characteristics/conditions. Principle data gathering methods used were indepth interview, focus group discussion, questionnaires, observation of learning activities, and documentation study.

From the analysis, 9 critical factors/elements enhancing the learning process development were identified as follows :

1) School administrators put an emphasis on academic development; had adequate understanding about the educational reform; were able to transform idea into practice, and were a good role model.

2) School administrators had effective strategies for change and learning process development; encouraged staff participation in the development; had clear-cut principles/concepts as mutual guideline for the development of the learning process; and used a " friend-to-friend" supervision.

3) School administrators were able to manage all kinds of resources to support the learning process development.

4) School teachers had positive attitude towards the administrator and gained adequate understanding in putting theory/concept into practice.

5) Teachers engaged themselves in self-development activities continuously.

6) Teachers prepared lesson plans employing the knowledge gained.

7) Teachers employed the school learning process' principles/concepts in actual teaching.

8) Students were able to adjust themselves to change.

9) Parents and community had active participation in school development.

On the other hand, the most crucial obstacles to the learning process development were :

1) School administrators paid no interest in academic development; had little knowledge in the educational reform; did not have a good relationship with teachers and community, and did not use democratic management.

2) Schools did not have academic advisors as needed and also lacked other necessary resources important for successful development.

3) Teachers had several misconceptions and misunderstanding in theories/principles and practice, especially in writing lesson plan. Their negative attitudes toward the administrators were also a problem.

4) Students lacked basic knowledge and skills necessary for learning.

5) Parents and community did not have adequate knowledge and understanding concerning education, learning, and aims of school activities due to the lack of effective communication between school and community.

According to the findings, it was highly recommended that policy be urgently set up to train and develop quality administrator since it had great impact on the development. Also, there should be cooperation among the organizations involved to help finding appropriate ways to strengthen teachers' academic understanding and competencies to assure the quality in teacher development. Using the whole school approach and practicing research and development in developing school learning process were some promising strategies to gain sustainable development.

สารบัญ

	หน้า
บทที่ 1 ความสำคัญของปัญหาการวิจัยและวิธีดำเนินการวิจัย	
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาการวิจัย	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	6
ขอบเขตการวิจัย	6
ความจำกัดของการวิจัย	6
คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย	7
วิธีดำเนินการวิจัย	8
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	15
บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	16
1. การวิจัยแบบกรณีศึกษา (case study)	17
1.1 หลักการการวิจัยแบบกรณีศึกษา	17
1.2 ขั้นตอนในการทำวิจัยแบบกรณีศึกษา	16
1.3 เทคนิคการจัดกลุ่มสนทนา	30
1.4 เทคนิคการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก	36
2. กระบวนการเรียนรู้	38
2.1 ความหมายของกระบวนการเรียนรู้	38
2.2 ลักษณะการเรียนรู้ที่ดี	40
2.3 บริบททางการสอน	41
2.4 กระบวนการสอนหรือกระบวนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามนัยของพระราชบัญญัติ การศึกษา พ.ศ. 2542	47
2.5 การปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้	49
3. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	52/1

	หน้า
บทที่ 3 ผลการศึกษาการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของโรงเรียนเป็นรายกรณี (ชื่อโรงเรียนเป็นชื่อสมมติ)	53
ก. กลุ่มโรงเรียนที่มีการพัฒนากระบวนการเรียนรู้และได้รับความสำเร็จแล้วในระดับหนึ่ง	54
1) โรงเรียนดอกนุ่นวิทยา : กรณีศึกษาโรงเรียนประถมศึกษาศึกษา ขนาดเล็ก ในภาคกลาง ต่างจังหวัด สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ	54
2) โรงเรียนราชพฤกษ์วิทยา : กรณีศึกษาโรงเรียนประถมศึกษา ขนาดใหญ่ ในกรุงเทพมหานคร สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ	62
3) โรงเรียนสะเดาวิทยา : กรณีศึกษาโรงเรียนประถมศึกษา ขนาดเล็ก ในกรุงเทพมหานคร สังกัดกรุงเทพมหานคร	71
4) โรงเรียนดอกคูณวิทยา : กรณีศึกษาโรงเรียนประถมศึกษา ขนาดกลาง ในภาคเหนือ สังกัดสำนักงานบริหารการศึกษาท้องถิ่น	80
5) โรงเรียนเวन्द้าวิทยา : กรณีศึกษาโรงเรียนประถมศึกษา-มัธยมศึกษา ขนาดกลาง ในกรุงเทพมหานคร สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน	87
6) โรงเรียนดอกส้มวิทยา: กรณีศึกษาโรงเรียนมัธยมศึกษา ขนาดใหญ่ ในภาคใต้ สังกัดกรมสามัญศึกษา	96
7) วิทยาลัยโมกข์วิทยา : กรณีศึกษาวิทยาลัยอาชีวศึกษา ขนาดใหญ่ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ สังกัดกรมอาชีวศึกษา	107
ข. กลุ่มโรงเรียนปกติ	115
8) โรงเรียนอัญชันศึกษา : กรณีศึกษาโรงเรียนประถมศึกษา ขนาดเล็ก ในภาคเหนือ สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน	115
9) โรงเรียนหูกวางศึกษา : กรณีศึกษาโรงเรียนประถมศึกษา ขนาดเล็ก ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ สังกัดกองบัญชาการตำรวจตระเวนชายแดน	121
10) โรงเรียนลำพูศึกษา : กรณีศึกษาโรงเรียนมัธยมศึกษา ขนาดใหญ่ ใน กรุงเทพมหานคร สังกัดกรมสามัญศึกษา	130
11) วิทยาลัยตันพลับศึกษา : กรณีศึกษาโรงเรียนอาชีวศึกษา ขนาดใหญ่ ในภาคกลาง ต่างจังหวัด สังกัดกรมอาชีวศึกษา	137

	หน้า
บทที่ 4 ผลการศึกษาการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของโรงเรียน : การศึกษาพหุกรณี	144
1. แนวคิด / กระบวนทัศน์เกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้	144
2. องค์ประกอบ / ปัจจัยสำคัญที่เอื้อต่อการพัฒนากระบวนการเรียนรู้	144
3. องค์ประกอบ / ปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนากระบวนการเรียนรู้	158
บทที่ 5 การสรุปผลการวิจัย อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ	169
รายชื่อเอกสารอ้างอิง	184
ภาคผนวก	186
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	187

ABSTRACT

A Multiple-Case Study of Schools' Learning Process Development

This multiple-case study investigated 2 types of schools: those that have tried to reform a learning process and got some success at a certain level and those regular schools that had not yet developed a clear development process. The purpose of the study was to find out what critical factors/elements enhancing or hindering the learning process development. The cases were 11 schools selected to cover schools with different characteristics/conditions. Principle data gathering methods used were indepth interview, focus group discussion, questionnaires, observation of learning activities, and documentation study.

From the analysis, 9 critical factors/elements enhancing the learning process development were identified as follows :

1) School administrators put an emphasis on academic development; had adequate understanding about the educational reform; were able to transform idea into practice, and were a good role model.

2) School administrators had effective strategies for change and learning process development; encouraged staff participation in the development; had clear-cut principles/concepts as mutual guideline for the development of the learning process; and used a " friend-to-friend" supervision.

3) School administrators were able to manage all kinds of resources to support the learning process development.

4) School teachers had positive attitude towards the administrator and gained adequate understanding in putting theory/concept into practice.

5) Teachers engaged themselves in self-development activities continuously.

6) Teachers prepared lesson plans employing the knowledge gained.

7) Teachers employed the school learning process' principles/concepts in actual teaching.

8) Students were able to adjust themselves to change.

9) Parents and community had active participation in school development.

On the other hand, the most crucial obstacles to the learning process development were :

1) School administrators paid no interest in academic development; had little knowledge in the educational reform; did not have a good relationship with teachers and community, and did not use democratic management.

2) Schools did not have academic advisors as needed and also lacked other necessary resources important for successful development.

3) Teachers had several misconceptions and misunderstanding in theories/principles and practice, especially in writing lesson plan. Their negative attitudes toward the administrators were also a problem.

4) Students lacked basic knowledge and skills necessary for learning.

5) Parents and community did not have adequate knowledge and understanding concerning education, learning, and aims of school activities due to the lack of effective communication between school and community.

According to the findings, it was highly recommended that policy be urgently set up to train and develop quality administrator since it had great impact on the development. Also, there should be cooperation among the organizations involved to help finding appropriate ways to strengthen teachers' academic understanding and competencies to assure the quality in teacher development. Using the whole school approach and practicing research and development in developing school learning process were some promising strategies to gain sustainable development.

บทที่ 1

ความสำคัญของปัญหาการวิจัยและวิธีดำเนินการวิจัย

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาการวิจัย

การปฏิรูปการศึกษาครั้งยิ่งใหญ่ในรอบร้อยปี ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2540 เป็นต้นมา ได้ส่งผลให้ประเทศไทยมีพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ซึ่งนับเป็นกฎหมายการศึกษาแห่งชาติฉบับแรกของประเทศไทย พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มีการปฏิรูปในสาระสำคัญหลักๆ รวม 8 ด้าน ได้แก่ ด้านความเสมอภาคของโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐาน ด้านคุณภาพมาตรฐานทางการศึกษา ด้านครู คณาจารย์และบุคลากรทางการศึกษา ด้านหลักสูตร ด้านกระบวนการเรียนรู้ ด้านทรัพยากรและการลงทุนเพื่อการศึกษา และด้านเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา ซึ่งในแต่ละด้านล้วนมีความเกี่ยวเนื่องเชื่อมโยงเป็นปัจจัยการต่อกัน จะดำเนินการในด้านใดด้านหนึ่งโดยไม่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับด้านอื่นๆ ไม่ได้ อย่างไรก็ตาม หากจะถามว่า "อะไรเป็นประเด็นสำคัญที่สุดหรือเป็นหัวใจของการปฏิรูปการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษา พ.ศ. 2542" คำตอบที่ได้ก็คงจะตรงกันว่า การปฏิรูปทุกด้านต้องมุ่งสู่หลักชัย คือ การให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ที่แท้จริง ซึ่งการเรียนรู้ที่แท้จริงนั้นก็คือการเรียนรู้ที่ช่วยให้ผู้เรียนเป็นคนที่ดีขึ้น มีปัญญามากขึ้น และมีความสุขมากขึ้นด้วย (สำนักงานนโยบายและแผนการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ 2543 : 13 - 15) และการที่จะทำให้ผู้เรียนเป็นคนที่ดี เก่ง และมีความสุข ได้ดังกล่าวนั้น ปัจจัยสำคัญมากประการหนึ่งก็คือ การจัดการเรียนการสอนที่สามารถช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้ดี ซึ่งที่ผ่านมา สภาพการจัดการเรียนการสอนในระบบโรงเรียนยังไม่บรรลุเป้าหมายที่พึงประสงค์ การจัดกระบวนการเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียนยังขาดคุณภาพ กล่าวคือ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2543)

- 1) กระบวนการเรียนการสอนมีลักษณะไม่ตื่นตัว (passive) ผู้เรียนมีบทบาทเป็นเพียงผู้รับความรู้ที่ครูถ่ายทอดให้ ซึ่งอาจไม่ตรงกับความสนใจและความถนัดของผู้เรียน ทำให้ผู้เรียนขาดความสนใจในการเรียนรู้ ขาดความใฝ่รู้และทักษะในการศึกษาค้นคว้าหาความรู้และเรียนรู้ด้วยตนเอง นอกจากนั้นยังทำให้ผู้เรียนเกิดความเฉื่อยชา เบื่อหน่าย ขาดความสนุกในการเรียนรู้
- 2) กระบวนการเรียนการสอนเป็นไปในลักษณะที่ครูเป็นศูนย์กลาง ครูเน้นการถ่ายทอด

เนื้อหาเป็นสำคัญ ขาดการพัฒนากระบวนการคิดหรือฝึกให้ผู้เรียนใช้ความคิดวิเคราะห์ และรู้จักคิดพิจารณาเรื่องต่างๆ อย่างมีวิจารณ์ญาณ เป็นผลทำให้ผู้เรียนขาดทักษะในการคิด การเผชิญสถานการณ์และการแก้ปัญหาอย่างเหมาะสม ขาดการมองกว้าง คิดไกล และใฝ่รู้

3) กระบวนการเรียนการสอนเน้นเนื้อหาความรู้ ผู้เรียนขาดการฝึกปฏิบัติจริง เป็นผลทำให้ผู้เรียนขาดความสามารถในการปฏิบัติจัดการต่างๆ หรือไม่สามารถคิดเป็น ทำเป็น และแก้ปัญหาเป็นนั่นเอง

4) กระบวนการเรียนการสอนขาดการเชื่อมโยงกับชีวิตจริงและสภาพจริง ขาดการเชื่อมโยงทั้งกับภูมิปัญญาท้องถิ่นและเทคโนโลยีที่ทันสมัย จึงทำให้ผู้เรียนไม่สามารถถ่ายโอนการเรียนรู้ไปใช้ให้เป็นประโยชน์ในชีวิตจริงได้ รวมทั้งไม่สามารถใช้ภูมิปัญญาและแหล่งความรู้ที่มีอยู่อย่างหลากหลายในชุมชนได้ ไม่เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาชีวิตของผู้เรียน

5) กระบวนการเรียนการสอนมุ่งเน้นแต่การถ่ายทอดเนื้อหาความรู้ มีลักษณะเป็นการสอนหนังสือมากกว่าสอนคน สถานศึกษาเป็น “โรงเรียน” มากกว่า “โรงสอน” ผู้เรียนไม่ได้รับการปลูกฝังลักษณะนิสัย คุณธรรมและจริยธรรมที่จำเป็นอย่างเพียงพอ จึงส่งผลให้ผู้เรียนมีลักษณะที่ไม่พึงประสงค์ เช่น ผู้เรียนขาดวินัย ความพากเพียร ขยัน อดทนและสู้งาน รวมทั้งขาดจิตสำนึกต่อประโยชน์ของส่วนรวม

6) กระบวนการเรียนการสอนเป็นไปในลักษณะเป็นแท่งเป็นท่อน คือเรียนเป็นรายๆ วิชา ไม่มีความสัมพันธ์กัน ขาดการผสมผสานสาระด้านต่างๆ ให้ได้ภาพรวมที่จะช่วยให้ผู้เรียนเห็นความสัมพันธ์ระหว่างส่วนย่อยกับส่วนรวม ขาดการเรียนรู้เป็นองค์รวม

7) กระบวนการเรียนการสอนถูกล้อมกรอบด้วยตารางสอนและห้องเรียน ขาด
 * การยืดหยุ่น ทำให้กระบวนการเรียนรู้ไม่ต่อเนื่อง และขาดความสัมพันธ์กับธรรมชาติและชุมชน อันเป็นองค์ประกอบสำคัญต่อการเรียนรู้

8) กระบวนการเรียนการสอนเน้นการแข่งขัน มุ่งเน้นที่ผลสัมฤทธิ์จากการสอนเป็นสำคัญ กระบวนการวัดและประเมินผลมีความจำกัด ไม่หลากหลายและเหมาะสมเพียงพอที่จะวัดและประเมินได้อย่างถูกต้อง รอบด้าน ผู้เรียนเกิดความเครียดและขาดความสุขในการศึกษาเล่าเรียน

9) กระบวนการเรียนการสอนที่เน้นเฉพาะด้านเนื้อหาสาระหรือความรู้ โดยขาดการฝึกฝนทักษะกระบวนการต่างๆ ที่จำเป็นต่อการเรียนรู้และการดำรงชีวิต เช่น ทักษะชีวิต ทักษะการแสวงหาความรู้ ทักษะการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม ทักษะการจัดการ ทักษะกระบวนการคิด ปฏิบัติ และแก้ปัญหา ทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ และทักษะกระบวนการวิจัย รวมทั้งการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่ถูกจำกัดอยู่ในเฉพาะห้องเรียน เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ไม่ยั่งยืน เพราะเนื้อหาความรู้ที่ได้มาอาจล้าสมัยได้ ซึ่งตรงกันข้ามกับการเรียนรู้ทักษะกระบวนการต่างๆ หากผู้เรียนได้รับการพัฒนาฝึกฝน จะสามารถใช้เป็นเครื่องมือในการเรียนรู้ต่อเนื่องตลอดชีวิต

สภาพปัญหาการเรียนรู้ของผู้เรียนดังกล่าวข้างต้น เป็นสาเหตุสำคัญของกระบวนการปฏิรูปการเรียนรู้ เนื่องจากนักคิด นักปราชญ์ ราชบัณฑิต และทฤษฎีการเรียนรู้และการสอนจำนวนมาก ต่างก็สนับสนุนและเห็นพ้องต้องกันว่า กระบวนการเรียนรู้ที่ดีควรมีลักษณะดังนี้ (ทิตนา แวมมณี, 2543)

- 1) การเรียนรู้เป็นกระบวนการทางสติปัญญา (a cognitive process) หรือกระบวนการทางสมอง ซึ่งบุคคลใช้ในการสร้างความเข้าใจ หรือการสร้างความหมายของสิ่งต่างๆ ให้แก่ตนเอง ดังนั้นการเรียนรู้จึงเป็นกระบวนการของการจัดกระทำ (acting on) ต่อข้อมูลและประสบการณ์ มิใช่เป็นเพียงการรับ (taking in) ข้อมูล หรือประสบการณ์เท่านั้น
- 2) การเรียนรู้เป็นงานเฉพาะตน หรือเป็นประสบการณ์ส่วนตัว (individual) ที่ไม่มีผู้ใดเรียนรู้หรือทำแทนการได้
- 3) การเรียนรู้เป็นกระบวนการทางสังคม (a social process) เนื่องจากบุคคลอยู่ในสังคมซึ่งเป็นสิ่งแวดล้อมที่มีอิทธิพลต่อตน การปฏิสัมพันธ์ทางสังคมจึงสามารถกระตุ้นการเรียนรู้ และขยายขอบเขตของความรู้ด้วย
- 4) การเรียนรู้เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นได้ทั้งจากการคิด การกระทำ/การปฏิบัติ การแก้ปัญหา และการศึกษาวิจัยต่างๆ
- 5) การเรียนรู้เป็นกระบวนการที่ตื่นตัว สนุก (active and enjoyable) และทำให้ผู้เรียนรู้สึกผูกพัน และเกิดความใฝ่รู้ การเรียนรู้เป็นกิจกรรมที่นำมาซึ่งความสนุกสนาน หรือท้าทายให้ “ใฝ่รู้สู่สิ่งยาก”
- 6) สภาพแวดล้อมที่เหมาะสม (good environment) สามารถเอื้ออำนวยให้บุคคลเกิดการเรียนรู้ได้ดี
- 7) การเรียนรู้เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นได้ตลอดเวลาทุกสถานที่ ทั้งในโรงเรียน ครอบครัว และชุมชน
- 8) การเรียนรู้คือการเปลี่ยนแปลง (change) กล่าวคือการเรียนรู้จะส่งผลต่อการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงตนเอง ทั้งทางด้านเจตคติ ความรู้สึก ความคิดและการกระทำ เพื่อการดำรงชีวิตอย่างเป็นปกติสุขและความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์
- 9) การเรียนรู้เป็นกระบวนการต่อเนื่องตลอดชีวิต (life long process) บุคคลจำเป็นต้องเรียนรู้อยู่เสมอ เพื่อการพัฒนาชีวิตจิตใจของตนเอง การสร้างวัฒนธรรมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต จึงเป็นกระบวนการพัฒนาที่ยั่งยืน ช่วยให้ผู้บุคคลและสังคมมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

จากประเด็นข้างต้น จึงสามารถสรุปได้ว่า การเรียนรู้เป็นกระบวนการทางปัญญาที่บุคคลพยายามสร้างความหมายและความเข้าใจในข้อเท็จจริง ข้อมูล ประสบการณ์ หรือการกระทำ

ต่างๆ ให้แก่ตนเอง อันจะเป็นผลต่อการปรับเปลี่ยนความคิด ความรู้สึกและพฤติกรรมต่างๆ ของบุคคลในการดำรงชีวิต การเรียนรู้เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นได้ตลอดเวลา ทุกสถานที่ และเป็นกระบวนการที่ช่วยให้บุคคลเกิดความตื่นตัวใฝ่รู้ มีความสนใจผูกพันกับสิ่งที่เรียนรู้นั้น และควรเป็นไปอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต เพื่อการพัฒนาชีวิตและสังคมอย่างยั่งยืน ปฏิสัมพันธ์ทางสังคมและสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม สามารถเอื้ออำนวยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ที่ดี

ด้วยสภาพปัญหาและแนวคิดดังกล่าวข้างต้น พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2542) จึงได้กำหนดให้มีการปฏิรูปการเรียนรู้ โดยกล่าวไว้ในหมวดที่ 4 ว่าด้วยแนวการจัดการศึกษา ตั้งแต่มาตราที่ 22-30 โดยมาตราที่ 24 ได้กำหนดสาระสำคัญในการจัดกระบวนการเรียนรู้ไว้ดังนี้

- 1) จัดเนื้อหาสาระและกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจและความถนัดของผู้เรียน โดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล
- 2) ฝึกทักษะ กระบวนการคิด การจัดการ การเผชิญสถานการณ์ และการประยุกต์ความรู้มาใช้เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหา
- 3) จัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกการปฏิบัติให้ทำได้ คิดเป็น ทำเป็น รักการอ่าน และเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง
- 4) จัดการเรียนการสอนโดยผสมผสานสาระความรู้ด้านต่าง ๆ อย่างได้สัดส่วน สมดุลกัน รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงามและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ไว้ในทุกวิชา
- 5) ส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้สอนสามารถจัดบรรยากาศ สภาพแวดล้อม สื่อการเรียนและอำนวยความสะดวก เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ และมีความรอบรู้ รวมทั้งสามารถใช้การวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ ทั้งนี้ ผู้สอนและผู้เรียนอาจเรียนรู้ไปพร้อมกัน จากสื่อการเรียนการสอนและแหล่งวิทยาการประเภทต่างๆ
- 6) จัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นได้ทุกเวลาทุกสถานที่ มีการประสานความร่วมมือกับบิดามารดา ผู้ปกครอง และบุคคลในชุมชนทุกฝ่าย เพื่อร่วมกันพัฒนาผู้เรียนตามศักยภาพ

การที่จะพัฒนาครูทุกระดับทั่วประเทศให้มีความสามารถในการจัดกระบวนการเรียนรู้ตามเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติการศึกษาดังกล่าวข้างต้นได้โดยทั่วถึงนั้นนับเป็นเรื่องที่ยาก แต่มีความสำคัญยิ่ง ประเวศ วะสี ได้กล่าวว่า การปฏิรูปการศึกษานั้นต้องเกี่ยวข้องกับครูจำนวนมากกว่า 8 แสนคน เกี่ยวข้องกับนักเรียน กว่า 14 ล้านคน และเกี่ยวข้องกับพ่อแม่ผู้ปกครองอีกจำนวนมาก การปฏิรูปนี้เป็นการปฏิรูปวิธีการเรียนรู้ของห้องเรียนทั่วประเทศ ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็น " การปฏิวัติวัฒนธรรมการเรียนรู้ " ของคนไทยทั้งชาติ นับว่าเป็นงานที่ยากแต่ก็

สามารถทำได้และมีโอกาสที่จะประสบความสำเร็จได้ เพราะเป็นเรื่องที่อยู่ในความสนใจของคนทุกคน และเป็นเรื่องที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่ออนาคตของชาติ ด้วยเหตุนี้การแสวงหาวิทยวิธีในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ที่สามารถช่วยพัฒนาครู ผู้เรียนและบุคคลต่างๆให้มีการเรียนรู้เป็นไปตามลักษณะที่พึงประสงค์ตามที่พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 กำหนด จึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง

- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (สกศ.) กระทรวงศึกษาธิการและสภาคณบดีครุศาสตร์ – ศึกษาศาสตร์ต่างได้เล็งเห็นว่า การวิจัยและพัฒนาเป็นยุทธวิธีที่เหมาะสมต่อการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ เนื่องจากการวิจัยและพัฒนา (research and development) เป็นการวิจัยที่สามารถเชื่อมการปฏิบัติงานทั้ง 3 ด้านของครู คืองานด้านการเรียนการสอน งานด้านการวิจัย และงานด้านการปรับปรุงพัฒนางาน ให้ประสานสัมพันธ์กันเป็นหนึ่งเดียว รวมทั้งเป็นกระบวนการที่สามารถสร้างความมีส่วนร่วมของครูในโรงเรียนกับนักวิชาการในมหาวิทยาลัยหรือในองค์กรต่าง ๆ ด้วย หน่วยงานดังกล่าวจึงได้ประสานงานกับสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ซึ่งเป็นแหล่งเงินทุนสนับสนุนการวิจัยแหล่งสำคัญของประเทศ ให้ร่วมกันสนับสนุนโครงการวิจัยและพัฒนากระบวนการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน ซึ่ง สกว. เล็งเห็นว่าการดำเนินงานให้เกิดผลที่ชัดเจนนั้น ควรดำเนินการในลักษณะ “ ชุดโครงการ ” หรือกลุ่มโครงการ เนื่องจากการตอบปัญหาในระดับประเทศจำเป็นต้องอาศัยความรู้หลายด้านหลายสาขาและต้องการนักวิจัยหลายคนเข้ามาร่วมกันทำงาน จึงเน้นการสนับสนุนงานวิจัยในลักษณะเป็นชุดโครงการ การทำงานวิจัยในลักษณะชุดโครงการนั้น จำเป็นต้องอาศัยความละเอียดอ่อนในการสร้างความเห็นร่วม ความสนใจร่วม และความยินยอมพร้อมใจที่จะทำงานร่วมกัน และมีการจัดกระบวนการในการประกันคุณภาพของงานในแต่ละขั้นตอน รวมทั้งสร้างให้มีเครือข่ายนักวิจัยที่สนใจในเรื่องเดียวกันไปพร้อม ๆ กัน ตั้งแต่จุดเริ่มต้นของงานไปจนถึงสิ้นสุดและได้ผลงานวิจัยออกมา ดังนั้น สกว. จึงได้สนับสนุนให้คณะผู้วิจัย ดำเนินการศึกษาค้นคว้าพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของโรงเรียนจำนวนหนึ่งเพื่อให้ได้ข้อมูลพื้นฐานที่จะเป็นประโยชน์ต่อการจัดทำข้อเสนอชุดโครงการวิจัยและพัฒนากระบวนการเรียนรู้เพื่อเสนอให้สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยให้การสนับสนุนทุนวิจัยแก่โรงเรียน ครู นักวิชาการและผู้เกี่ยวข้องกับการศึกษาชั้นพื้นฐานทั้งหลาย ในการร่วมมือกันพัฒนาโรงเรียน/สถานศึกษาให้สามารถปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ได้สำเร็จ

การที่จะปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ให้ประสบผลสำเร็จได้ โรงเรียน / สถานศึกษาควรมีความรู้และแนวทางในการดำเนินงานอย่างถูกต้องทาง ตั้งแต่มีการปฏิรูปการศึกษาในปี พ.ศ. 2540 เป็นต้นมา ได้มีโรงเรียน / สถานศึกษาจำนวนหนึ่งที่ได้เริ่มงานการปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้

ไปด้วยตนเอง ตามกำลังความสามารถและประสบผลสำเร็จไปแล้วบ้างในระดับหนึ่ง ความสำเร็จและกระบวนการสู่ความสำเร็จของโรงเรียนดังกล่าว จึงน่าจะเป็นประโยชน์ต่อโรงเรียน / สถานศึกษาที่กำลังจะเริ่มต้นการพัฒนา นอกจากนั้น การศึกษาถึงปัญหาต่างๆที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนา ย่อมจะเป็นประโยชน์ต่อหน่วยงานต่างๆที่เกี่ยวข้องกับการปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ ในการให้ความช่วยเหลือแก่โรงเรียน / สถานศึกษาต่างๆ ดังนั้นการศึกษากำหนดกระบวนการเรียนรู้ของโรงเรียนในการวิจัยครั้งนี้จึงมุ่งที่จะตอบคำถามที่สำคัญคือ อะไรเป็นองค์ประกอบ / ปัจจัยสำคัญที่เอื้อหรือเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ให้ประสบผลสำเร็จ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวคิด/กระบวนการทัศน์เกี่ยวกับการเรียนรู้ของบุคลากรในโรงเรียนและผู้เกี่ยวข้องกับโรงเรียน
2. เพื่อศึกษายุทธวิธีการเปลี่ยนแปลงและการบริหารจัดการที่เอื้อหรือเป็นอุปสรรคต่อการเรียนรู้
3. เพื่อศึกษายุทธวิธี/กระบวนการ/วิธีการสำคัญ ของครูที่ส่งผลต่อความสำเร็จของการพัฒนากระบวนการเรียนรู้
4. เพื่อศึกษาบทบาทการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองและชุมชนในการพัฒนาโรงเรียน / สถานศึกษา
5. เพื่อศึกษาปัญหา / อุปสรรคและความต้องการในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของโรงเรียนและผู้เกี่ยวข้อง
6. เพื่อวิเคราะห์องค์ประกอบ/ปัจจัยสำคัญ ที่ส่งผลต่อความสำเร็จหรือเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนากระบวนการเรียนรู้

ขอบเขตการวิจัย

1. การวิจัยนี้เป็นการศึกษาพหุกรณีโรงเรียนจำนวน 11 โรงเรียน ซึ่งอยู่ในกรุงเทพมหานคร จำนวน 4 โรงเรียน และต่างจังหวัดจำนวน 7 โรงเรียน
2. การวิจัยนี้ใช้วิธีการสัมภาษณ์เจาะลึก (indepth interview) เป็นวิธีการหลักและมุ่งศึกษาเจาะลึกถึงยุทธวิธีและปัจจัยสำคัญในเรื่องการพัฒนากระบวนการเรียนรู้เป็นสำคัญ

ความจำกัดของการวิจัย

ระยะเวลาในการดำเนินงานมีเพียง 6 เดือน จึงอาจทำให้เกิดข้อจำกัดในเรื่องข้อมูลที่ได้ ซึ่งอาจไม่ครบถ้วนสมบูรณ์

คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

กระบวนการเรียนรู้ หมายถึง แนวคิดหรือกระบวนการที่เกี่ยวกับการเรียนรู้ ขั้นตอนวิธีการในการเรียนรู้สาระต่างๆ เพื่อให้เกิดผลการเรียนรู้ที่ดี อันได้แก่ ความเข้าใจ / ทักษะ / เจตคติ และกระบวนการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับสาระที่เรียนรู้นั้น ซึ่งต้องอาศัยกระบวนการทางปัญญาของบุคคลในการสร้างความหมายของสาระที่เรียนรู้ด้วยตนเอง และอาศัยกระบวนการทางสังคมช่วยให้การเรียนรู้ประสบผลสำเร็จได้ดี

แนวคิด / กระบวนทัศน์เกี่ยวกับการเรียนรู้ หมายถึง ความคิด ความเชื่อ หรือมุมมองเกี่ยวกับการเรียนรู้

กระบวนการเรียนรู้ที่ดี หมายถึง แนวคิด ขั้นตอนและวิธีการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษา พ.ศ. 2542 ในหมวด 4

โรงเรียน หมายถึง โรงเรียนและสถานศึกษาที่จัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ซึ่งได้แก่ โรงเรียนระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา และวิทยาลัยอาชีวศึกษาที่จัดการศึกษาในระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ

กระบวนการเรียนรู้ของโรงเรียน หมายถึง แนวคิด ขั้นตอนและวิธีการเรียนรู้ของบุคลากรในโรงเรียน / สถานศึกษา ซึ่งได้แก่ ผู้บริหาร ครู นักเรียน บุคลากรของโรงเรียน รวมไปถึงผู้ที่เกี่ยวข้องกับโรงเรียน ซึ่งได้แก่ ผู้ปกครองและบุคลากรของโรงเรียน รวมไปถึงผู้ที่เกี่ยวข้องกับโรงเรียน ซึ่งได้แก่ ผู้ปกครองและบุคลากรในชุมชนที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับโรงเรียน

การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของโรงเรียน หมายถึง การดำเนินการของบุคลากรในโรงเรียนและผู้เกี่ยวข้องกับโรงเรียน เพื่อช่วยให้ผู้เรียนมีกระบวนการเรียนรู้ที่ดีและเกิดผลการเรียนรู้ที่ดี รวมถึงการปรับแนวคิด / กระบวนทัศน์และวิธีการเรียนรู้ของตน ให้สอดคล้องกับแนวคิดและวิธีการเรียนรู้ที่ดีดังกล่าว ในการวิจัยนี้หมายถึง ยุทธวิธีเปลี่ยนแปลงแนวคิดและการบริหารจัดการของผู้บริหารที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเรียนรู้ ยุทธวิธี / กระบวนการ / วิธีการสำคัญที่ครูใช้ในการเรียนการสอนและบทบาทการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองและชุมชนในการพัฒนาโรงเรียน

ยุทธวิธีเปลี่ยนแปลงและการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ หมายถึง แนวคิด วิธีการ กระบวนการหรือเทคนิคต่างๆที่ใช้ในการปรับเปลี่ยนแนวคิด / กระบวนทัศน์ และ พฤติกรรมการสอนของครู เพื่อให้ผู้เรียนเกิดกระบวนการเรียนรู้ที่ดี

ยุทธวิธีของครูที่เอื้อต่อการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ หมายถึง แนวคิด วิธีการ กระบวนการ หรือเทคนิคต่างๆ ที่ครูใช้ ซึ่งสามารถช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้ตามวัตถุประสงค์

การศึกษาแบบพหุกรณี (multiple case study) หมายถึง การศึกษาเจาะลึกในปรากฏการณ์ (phenomenon) โดยปรากฏการณ์หนึ่งที่อยู่บริบทตามธรรมชาติของปรากฏการณ์นั้น จากมุมมองหรือทัศนะของคนในปรากฏการณ์นั้น โดยเลือกกรณีที่แสดงปรากฏการณ์นั้นหลายกรณีตามลักษณะที่สนใจ และมีการวิเคราะห์ผลการศึกษาข้ามรายกรณี เพื่อให้ได้คำตอบเกี่ยวกับปรากฏการณ์ที่ศึกษาในภาพรวม ซึ่งปรากฏการณ์ที่ได้รับการศึกษาในครั้งนี้ คือการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของโรงเรียน

วิธีดำเนินการวิจัย

1. แบบแผนการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการศึกษาแบบพหุกรณี (multiple case studies) โดยศึกษาโรงเรียนที่มีลักษณะจัดได้เป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มโรงเรียนที่มีการพัฒนากระบวนการเรียนรู้และได้รับความสำเร็จไปแล้วในระดับหนึ่ง กับกลุ่มโรงเรียนปกติ ซึ่งยังดำเนินการจัดการเรียนการสอนไปตามปกติที่เคยทำมา ยังไม่มีความพยายามที่จะเปลี่ยนแปลง หรืออาจมีความพยายามที่จะเปลี่ยนแปลงแต่ยังไม่เกิดผลสำเร็จที่เห็นได้ชัดเจน/เพียงพอ

วิธีการวิจัยใช้วิธีการสำรวจโรงเรียน ศึกษาเอกสารของโรงเรียน สอดถามครู และนักเรียนโดยใช้แบบสอบถาม และใช้การสัมภาษณ์เจาะลึก (in-depth interview) ผู้บริหาร ครู นักเรียน ผู้ปกครองและชุมชน หรือจัดทำกลุ่มสนทนา (focus group) รวมทั้งสังเกตการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ของครูร่วมกับการสัมภาษณ์ครูและนักเรียน

2. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรคือโรงเรียน/สถานศึกษาที่จัดการศึกษาขั้นพื้นฐานให้แก่ผู้เรียน ซึ่งขึ้นกับสังกัดต่าง ๆ ได้แก่ สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ กรมสามัญศึกษา กรมอาชีวศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน สำนักงานการศึกษากรุงเทพมหานคร สำนักบริหารการศึกษาท้องถิ่น และกองบัญชาการตำรวจตระเวนชายแดน

กลุ่มตัวอย่างมี 2 กลุ่ม คือ

ก. กลุ่มโรงเรียนสังกัดต่าง ๆ ที่ได้มีการดำเนินการพัฒนากระบวนการเรียนรู้และได้รับความสำเร็จไปแล้วในระดับหนึ่ง โดยมีหลักฐานแสดงความสำเร็จที่ชัดเจน ประกอบด้วยโรงเรียนจำนวน 7 โรงเรียน ซึ่งได้ข้อมูลมาจากหน่วยงานต้นสังกัด และคณะผู้วิจัยได้คัดเลือกโดยพิจารณาให้ครอบคลุมโรงเรียนที่มีลักษณะสภาพและปัจจัยแตกต่างกันและครอบคลุมการศึกษาทุกระดับทุกสังกัด และกระจายตามลักษณะชุมชนและภูมิภาคต่าง ๆ ของประเทศ ผลการคัดเลือกได้โรงเรียนดังนี้

- (1) โรงเรียนดอกลำดวนวิทยา (ชื่อสมมติ) เป็นโรงเรียนประถมศึกษาขนาดเล็ก ในภาคกลาง ต่างจังหวัด สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ
- (2) โรงเรียนราชพฤกษ์วิทยา (ชื่อสมมติ) เป็นโรงเรียนประถมศึกษาขนาดใหญ่ ในกรุงเทพมหานคร สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (สปช.)
- (3) โรงเรียนสะเดาวิทยา (ชื่อสมมติ) เป็นโรงเรียนประถมศึกษา ขนาดเล็ก ในกรุงเทพมหานคร สังกัดสำนักงานการศึกษากรุงเทพมหานคร ในกรุงเทพมหานคร
- (4) โรงเรียนดอกคูนวิทยา (ชื่อสมมติ) เป็นโรงเรียนประถมศึกษา ขนาดกลาง ในภาคเหนือ สังกัดสำนักบริหารการศึกษาท้องถิ่น
- (5) โรงเรียนแวนด้าวิทยาลัย (ชื่อสมมติ) เป็นโรงเรียนประถมศึกษา-มัธยมศึกษา ขนาดกลาง ในกรุงเทพมหานคร สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน
- (6) โรงเรียนดอกส้มวิทยา (ชื่อสมมติ) เป็นโรงเรียนมัธยมศึกษา ขนาดใหญ่ ในภาคใต้ สังกัดกรมสามัญศึกษา
- (7) วิทยาลัยโมกข์วิทยา (ชื่อสมมติ) เป็นวิทยาลัยอาชีวศึกษา ขนาดใหญ่ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ สังกัดกรมอาชีวศึกษา

ข. กลุ่มโรงเรียนสังกัดต่าง ๆ ที่มีการจัดการเรียนการสอนไปตามปกติที่เคยทำมา ยังไม่มีความพยายามอย่างจริงจังที่จะเปลี่ยนแปลง หรืออาจมีความพยายามบ้าง แต่ยังไม่เกิดผลสำเร็จที่เห็นได้ชัดเจน/เพียงพอ ประกอบด้วยโรงเรียน 4 โรงเรียน ดังนี้

(1) โรงเรียนอรัญชนศึกษา (ชื่อสมมติ) เป็นโรงเรียนประถมศึกษา ขนาดเล็ก
ในภาคเหนือ สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน

(2) โรงเรียนนุกวางศึกษา (ชื่อสมมติ) เป็นโรงเรียนประถมศึกษา ขนาดเล็ก
ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ สังกัดกองบัญชาการตำรวจตระเวนชายแดน

(3) โรงเรียนลำพูศึกษา (ชื่อสมมติ) เป็นโรงเรียนมัธยมศึกษา ขนาดใหญ่ ใน
กรุงเทพมหานคร สังกัดกรมสามัญศึกษา

(4) วิทยาลัยตันพลับศึกษา (ชื่อสมมติ) เป็นวิทยาลัยอาชีวศึกษา ขนาดใหญ่
ในภาคกลาง ต่างจังหวัด สังกัดกรมอาชีวศึกษา

โรงเรียนที่เป็นกรณีศึกษาทั้ง 11 โรงเรียนดังกล่าว มีลักษณะครอบคลุมตัวแปรต่างๆ ดัง
ได้แสดงในแผนผังต่อไปนี้

กรณีศึกษา 11 โรง

มีการพัฒนาสำเร็จในระดับหนึ่ง 7 โรง

ยังไม่มีการพัฒนา / มีการพัฒนาแต่ไม่เป็นผล 4 โรง

ตัวแปร

ระดับ ประถมศึกษา มัธยมศึกษา อาชีวศึกษา
ขนาด เล็ก กลาง ใหญ่

สังกัด สปช. สำนัญ สช. กทม. อาชีวศึกษา

สำนักบริหารการศึกษาส่วนท้องถิ่น

ภาค กทม. กลาง อีสานเหนือใต้

ชุมชน เมือง ชานเมือง นอกเมือง

ปัจจัย พร้อม ปานกลาง ขาดแคลน

ผู้บริหาร - เก่งด้านความสัมพันธ์กับชุมชน

- เก่งด้านการบริหารจัดการ

- เก่งด้านวิชาการ ความคิด

- ปกติธรรมดา

ครู - ดีเด่น แขนงนำ กัลยาณมิตร ธรรมดา

ต่อต้าน

- มีวุฒิทางการศึกษา ไม่มีวุฒิทางการศึกษา

ลักษณะของการพัฒนา

- แบบบนลงล่าง (top down)

- แบบล่างขึ้นบน (bottom up)

ตัวแปร

ระดับ ประถมศึกษา มัธยมศึกษา อาชีวศึกษา

ขนาด เล็ก ใหญ่

สังกัด สำนัญ สช. อาชีวศึกษา ต.ช.ด.

ภาค กทม. กลาง อีสานเหนือ

ชุมชน เมือง นอกเมือง ชายแดน

ปัจจัย พร้อม ปานกลาง ขาดแคลน

ผู้บริหาร - เก่ง

- ธรรมดา

- ขาดความสนใจ

ครู - ธรรมดา

- มีวุฒิทางการศึกษา ไม่มีวุฒิทางการศึกษา

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือแบบสำรวจ แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้างและแบบบันทึกการสังเกตการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ของครูในชั้นเรียน

3.1 แบบสอบถามมี 2 ชุด คือ

- 1) แบบสอบถามครูเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้
- 2) แบบสอบถามนักเรียนเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้

แบบสอบถามข้างต้นมีลักษณะเป็นแบบปลายเปิด ร่วมกับแบบประเมินค่าสร้าง

โดยคณะวิจัย

3.2 แบบสัมภาษณ์มี 3 ชุด คือ

- 1) แบบสัมภาษณ์นักเรียนเรื่องกระบวนการเรียนรู้
- 2) แบบสัมภาษณ์ผู้บริหาร/ครู เรื่องการพัฒนากระบวนการเรียนรู้
- 3) แบบสัมภาษณ์ผู้ปกครอง ชุมชน เรื่องกระบวนการเรียนรู้

3.3 แบบสำรวจข้อมูลเกี่ยวกับโรงเรียน

3.4 แบบบันทึกการสังเกตการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ของครูในชั้นเรียน

ในการพัฒนาเครื่องมือดังกล่าวผู้วิจัยดำเนินการเป็นขั้นตอนตามลำดับต่อไปนี้

- 1) ศึกษาค้นคว้าเอกสาร ตำรา บทความและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- 2) สร้างกรอบแนวคิดเพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาเครื่องมือวิจัยแต่ละชุด
- 3) สร้างเครื่องมือฉบับร่างตามกรอบแนวคิด แล้วนำมาประชุมเพื่อปรับปรุง

แก้ไขจำนวน 6 ครั้ง จนได้เครื่องมือวิจัยที่มีความตรงเชิงเนื้อหา (content validity)

- 4) นำเครื่องมือที่ได้รับการปรับปรุงแล้วมาจัดทำเครื่องมือฉบับสมบูรณ์เพื่อใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลต่อไป

สำหรับแบบบันทึกการสังเกตการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ของครูในชั้นเรียนนั้น คณะผู้วิจัยจำนวน 5 คน ผู้ช่วยวิจัย 1 คน รวมทั้งหมด 6 คน ได้นำไปทดลองใช้ในโรงเรียนราชวินิต (ประถมศึกษา) โดยสังเกตการเรียน การสอนของครูและนักเรียนพร้อมกัน จากนั้นนำผลการบันทึกของผู้วิจัยแต่ละคนมาวิเคราะห์เพื่อดูความสอดคล้อง โดยพิจารณาตามเกณฑ์ดังนี้

- 1) การบันทึกเหตุการณ์และข้อมูลตรงตามความเป็นจริง
- 2) ข้อมูลที่สังเกตและบันทึกได้ตรงกันอย่างน้อย 70%
- 3) การตีความหมายข้อมูล/การแปลผลข้อมูลสอดคล้องกันเป็นส่วนใหญ่

ผลพบว่าความสอดคล้องในการสังเกตของคณะผู้วิจัยเป็นไปตามเกณฑ์ดังกล่าว โดยได้ค่าความเที่ยงของการสังเกตระหว่างผู้สังเกต (inter – observer reliability) เท่ากับ .80

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

คณะผู้วิจัยที่ศึกษาโรงเรียนแต่ละโรง ดำเนินการดังนี้

4.1 ทำความรู้จัก สร้างความสัมพันธ์กับคณะผู้บริหารโรงเรียนและครู

4.2 สืบหาข้อมูลทางกายภาพของโรงเรียน และรวบรวมข้อมูลจากเอกสารต่าง ๆ

ของโรงเรียน

4.3 แจกแบบสอบถามครูและแบบสอบถามนักเรียน

4.4 ดำเนินการสัมภาษณ์ผู้บริหาร ครู นักเรียน ผู้ปกครองและกรรมการบริหารสถานศึกษาที่มาจากชุมชน โดยใช้การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (in-depth interview) ในประเด็นเกี่ยวกับการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ หรือจัดกลุ่มสนทนา (focus group) และอัดเทปบันทึกเสียงการสัมภาษณ์ไว้ หรือมีผู้ช่วยในการบันทึกข้อมูล

4.5 สังเกตการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ของครู โดยใช้การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (non – participant observation) และสัมภาษณ์ครูก่อนและหลังการสอนร่วมกับการสัมภาษณ์นักเรียนหลังการสอน

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

5.1 คณะผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลของโรงเรียนที่ศึกษาแต่ละโรงดังนี้

5.1.1 นำข้อมูลจากแบบสอบถามครูและนักเรียนในส่วนที่เป็นปลายเปิดมาวิเคราะห์และประมวลผลเป็นความเรียง

5.1.2 นำข้อมูลจากแบบสอบถามครูและนักเรียนในส่วนที่เป็นการประเมินค่ามาหาค่าเฉลี่ยและตีความหมาย

5.1.3 นำข้อมูลจากเอกสารและแบบสัมภาษณ์ผู้บริหาร ครู นักเรียน ผู้ปกครองและชุมชนมาวิเคราะห์ โดยการจำแนกชนิดของข้อมูล และประมวลข้อมูลประเภทเดียวกันไว้ด้วยกัน

5.1.4 คณะผู้วิจัยอภิปรายร่วมกันเกี่ยวกับข้อมูลที่ได้และสร้างกรอบในการประมวลข้อมูลเพื่อตอบคำถามการวิจัยได้ดังนี้

1) บริบทของโรงเรียน

2) การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของโรงเรียน

- แนวคิด/กระบวนการทัศน์เกี่ยวกับการเรียนรู้
- ยุทธวิธีการเปลี่ยนแปลงและการบริหารจัดการที่เอื้อต่อการพัฒนากระบวนการเรียนรู้
- ยุทธวิธี/วิธีการ/กระบวนการสำคัญ ๆ ของครูที่ส่งผลต่อความสำเร็จ /เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนากระบวนการเรียนรู้
- การมีส่วนร่วมของผู้ปกครองและชุมชนในการพัฒนาโรงเรียน
- สภาพความสำเร็จของโรงเรียนในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้
- ปัญหา/อุปสรรคและความต้องการของโรงเรียน ครู นักเรียน ผู้ปกครองและชุมชน ในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้

3) สรุปองค์ประกอบ/ปัจจัยสำคัญ ๆ ที่ส่งผลต่อความสำเร็จหรืออุปสรรคต่อการพัฒนากระบวนการเรียนรู้

4) อภิปรายผลและให้ข้อเสนอแนะ

5.1.5 คณะผู้วิจัยนำผลการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการตอบแบบสอบถาม

การสัมภาษณ์ การศึกษาเอกสาร และการสังเกตการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ของโรงเรียนแต่ละโรงเรียนมาวิเคราะห์โดยใช้วิธีการวิเคราะห์อุปนัย (analytic induction) คือการตีความ สร้างข้อสรุปแบบอุปนัย (inductive) และมีการตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีรวบรวมข้อมูล (methodological triangulation) ในการสรุปข้อมูล กล่าวคือ มีการตรวจสอบความสอดคล้องของข้อมูลที่ได้ทั้งจากการสอบถาม

- สัมภาษณ์ การสังเกต และ/หรือจากหลักฐานเอกสารต่าง ๆ และนำเสนอประเด็นต่างๆตามกรอบที่กำหนด

5.1.6 สรุปผลการศึกษาโรงเรียน / สถานศึกษาแต่ละแห่ง

1) บริบทของโรงเรียน

2) แนวคิด /กระบวนการทัศน์เกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้

3) การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของโรงเรียน

4) องค์ประกอบ/ปัจจัยสำคัญที่เอื้อต่อการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของ

โรงเรียน

5) อุปสรรค/ปัญหาและความต้องการของโรงเรียน

6) การอภิปรายผลการวิจัย

7) ข้อเสนอแนะ

5.2 คณะผู้วิจัยนำผลสรุปการศึกษาโรงเรียนทั้ง 11 โรง มาวิเคราะห์หรืออภิปรายร่วมกัน และสรุปผลเป็นภาพรวม ดังนี้

5.2.1 แนวคิด / กระบวนทัศน์เกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้

5.2.2 องค์ประกอบ/ปัจจัยสำคัญที่เอื้อต่อการพัฒนากระบวนการเรียนรู้

5.2.3 องค์ประกอบ/ปัจจัยสำคัญที่เป็นปัญหาหรือเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนากระบวนการเรียนรู้และความต้องการ

5.2.4 การอภิปรายผลการวิจัย

5.2.5 ข้อเสนอแนะ

6. การเขียนรายงาน

คณะผู้วิจัย เขียนรายงานผลการวิจัย โดยนำเสนอในรูปแบบ " multiple case version of classic single case" โดยแบ่งเป็น 5 บท ดังนี้

6.1 เขียนรายงานผลการวิจัยเป็นรายกรณีตามกรอบที่กล่าวไว้ในข้อ 5.1.4

6.2 เขียนรายงานผลการวิจัยการศึกษาพหุกรณี เป็นรายงานฉบับภาพรวม โดยแบ่งเป็น 5 บทดังนี้

6.2.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาการวิจัย และวิธีดำเนินการวิจัย

6.2.2 การศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

6.2.3 ผลการศึกษาการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของโรงเรียน 11 โรงเป็นรายกรณี

6.2.4 ผลการศึกษาการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของโรงเรียน : การศึกษาพหุกรณี

6.2.5 การสรุปผลการวิจัย การอภิปราย และข้อเสนอแนะ

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ที่สามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการกำหนดนโยบายการปฏิรูปการเรียนรู้

2. โรงเรียน / สถานศึกษา และบุคลากรที่เกี่ยวข้อง สามารถนำข้อมูลหรือข้อค้นพบที่ได้ไปใช้เป็นแนวทางในการปฏิรูปหรือพัฒนากระบวนการเรียนรู้ให้ประสบผลสำเร็จ

3. รัฐ หน่วยงานและองค์กรต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ ได้ข้อมูลเกี่ยวกับปัญหาต่างๆ ที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของโรงเรียน ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการให้ความช่วยเหลือและแก้ปัญหา

4. ได้แนวทางในการวิจัยและพัฒนาเพื่อปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ให้ประสบผลสำเร็จ

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

คณะผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสาร และงานวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานวิจัย
ศึกษาการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของโรงเรียนต่างๆ เป็นการศึกษาพหุกรณี ดังนี้

1. การวิจัยแบบกรณีศึกษา (case study)

- 1.1 หลักการการวิจัยแบบกรณีศึกษา
- 1.2 ขั้นตอนในการทำวิจัยแบบกรณีศึกษา
- 1.3 เทคนิคการจัดกลุ่มสนทนา
- 1.4 เทคนิคการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก

2. กระบวนการเรียนรู้

- 2.1 ความหมายของกระบวนการเรียนรู้
- 2.2 ลักษณะการเรียนรู้ที่ดี
- 2.3 บริบททางการสอน
- 2.4 กระบวนการสอนหรือกระบวนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามนัยของ
พระราชบัญญัติการศึกษา พ.ศ. 2542
- 2.5 การปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้

3. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. การวิจัยแบบกรณีศึกษา (Case Study)

1.1 หลักการวิจัยแบบกรณีศึกษา

การวิจัยแบบกรณีศึกษาเป็นการศึกษาเชิงคุณภาพรูปแบบหนึ่ง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการของพฤติกรรม ประสบการณ์และความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ค้นหาและสร้างสมมติฐานความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรบางตัว และแยกเอาตัวแปรที่ไม่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเกิดพฤติกรรม ที่ต้องการศึกษาของบุคคลนั้นออก ทั้งนี้เพื่อให้ได้ข้อค้นพบที่แท้จริง บางครั้งการวิจัยแบบกรณีศึกษาอาจใช้ในการศึกษานำร่อง เพื่อหาข้อมูลพื้นฐานสำหรับการนำมาใช้เป็นแนวในการศึกษาขั้นต่อไป บางครั้งนำไปใช้ควบคู่กับการวิจัยแบบอื่นๆ เช่น สัมภาษณ์ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ช่วยอธิบายหรือให้รายละเอียดมากขึ้น เทคนิควิธีในการเก็บรวบรวมข้อมูลนั้นสามารถทำได้หลายวิธีด้วยกัน ได้แก่ การศึกษาเอกสารส่วนบุคคล การเจาะลึกในแง่มุมต่างๆ ของสิ่งที่ศึกษา การสัมภาษณ์เกี่ยวกับเหตุการณ์หรือประสบการณ์ของบุคคล การเล่าสู่กันฟังถึงประสบการณ์ การเก็บรวบรวมประวัติชีวิตบุคคล และการสังเกต ดังนั้นข้อมูลที่ได้จากการวิจัยแบบกรณีศึกษาจึงมีความหลากหลายและลึกซึ้งกว่าการมุ่งศึกษาวิจัยแบบอื่นๆ ที่มีการศึกษาเฉพาะขอบเขตที่ได้กำหนดไว้ล่วงหน้าแล้วเท่านั้น (เบญจา ยอดดำเนิน-แอ็ดติกส์ และคณะ, 2533)

1.2 ขั้นตอนในการวิจัยแบบกรณีศึกษา (Case Study)

ขั้นที่ 1 การวางแผนการวิจัย

สิ่งสำคัญที่ผู้วิจัยต้องทำในการวางแผนการวิจัยคือ การกำหนดประเด็นปัญหาหรือหัวข้อวิจัย ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการวิจัย ผู้วิจัยจะต้องหาเหตุผลสนับสนุนการเลือกหัวข้อวิจัย จากนั้นผู้วิจัยจำเป็นต้องสร้างแนวหรือกรอบสำหรับงานวิจัยนั้นๆ ด้วย โดยการกำหนดวัตถุประสงค์ กรอบแนวคิด สมมติฐานและการวางแผนการวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อให้การวิจัยดำเนินไปในทิศทางที่สอดคล้องกับประเด็นปัญหาที่ได้กำหนดขึ้น องค์ประกอบของการวางแผนการวิจัยมีดังนี้ (เบญจา ยอดดำเนิน-แอ็ดติกส์ และคณะ, 2533)

1) การกำหนดวัตถุประสงค์การวิจัย

การกำหนดวัตถุประสงค์ ขึ้นอยู่กับปัญหาการวิจัย โดยทั่วไปแล้ววัตถุประสงค์สามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ลักษณะคือ

วัตถุประสงค์เฉพาะหน้า เป็นวัตถุประสงค์ที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับสภาพปัญหา หรือหัวข้อที่กำลังศึกษาว่า จะทำอะไร (what) ใครเป็นผู้ทำ (who) ทำอย่างไร (how) ทำกับใคร (whom) ทำที่ไหน (where) และทำเมื่อใด (when) นอกจากนี้วัตถุประสงค์เฉพาะหน้าอาจจะบอกให้ทราบถึงตัวแปรต่างๆ ที่จะนำมาศึกษาด้วย จะเห็นได้ว่าผู้วิจัยได้ระบุกิจกรรมต่างๆ ที่จะทำ เช่น ศึกษาสถานการณ์ ศึกษากระบวนการ และผลการปฏิบัติงาน รวมทั้งวิเคราะห์ปัจจัยต่างๆ

วัตถุประสงค์ท้ายสุด หรือที่เรียกว่าเป้าหมายของการวิจัย ซึ่งอาจจะไม่เกี่ยวข้องกับประเด็นปัญหาที่ทำการวิจัยโดยตรง แต่เป็นไปในลักษณะของคาดหวัง หรือประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับการวิจัยทางอ้อม โดยผลงานวิจัยนี้จะช่วยให้การวางแผนหรือการกำหนดนโยบาย หรือการดำเนินงานหรือการบริหารให้เป็นไปอย่างราบรื่นและมีประสิทธิภาพ แม้ว่าวัตถุประสงค์ท้ายสุดจะเป็นเพียงประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับโดยทางอ้อมของการวิจัยก็ตาม แต่ก็ก็เป็นทางหนึ่งที่จะช่วยสนับสนุนว่า ทำไมจึงสมควรทำ และชี้ให้เห็นด้วยว่าผลงานวิจัยจะถูกนำไปใช้อย่างไรและโดยใคร

2) การกำหนดกรอบแนวคิด

การประมวลความคิดรวบยอดของการวิจัยว่า งานวิจัยที่ทำอยู่นี้ มีตัวแปรอะไรบ้างที่เกี่ยวข้อง ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรต่างๆ ที่ต้องการศึกษาเป็นอย่างไร กรอบแนวคิดจะได้มาจากทฤษฎีหรืองานวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง กรอบแนวคิดนี้นอกจากจะชี้แจงงานวิจัยเป็นไปในทางที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัยแล้ว ยังเป็นแนวทางในการเก็บรวบรวมข้อมูล และการวิเคราะห์ข้อมูลอีกด้วย กรอบแนวคิดนี้ถ้ามีตัวแปรหลายตัวหรือตัวแปรมีความสัมพันธ์สลับซับซ้อน ก็ควรแสดงแผนภูมิประกอบคำบรรยายด้วย เพื่อให้เห็นภาพชัดเจนขึ้น

3) การกำหนดสมมติฐาน

การกำหนดสมมติฐานเป็นการคาดเดาคำตอบของปัญหาล่วงหน้า ลักษณะของการคาดเดาจะอาศัยเหตุผลจากทฤษฎี ความคิด และประสบการณ์หรือเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องต่างๆ การกำหนดสมมติฐานการวิจัยมีประโยชน์ในการช่วยจำกัดขอบเขตการวิจัยและการเก็บรวบรวมข้อมูล ช่วยชี้แนะแนวทางการวิจัยว่าจะใช้อะไรเป็นตัวอย่าง จะเก็บข้อมูลอย่างไร ใช้เครื่องมือใด ตลอดจนเลือกวิธีการวิเคราะห์ข้อมูล นอกจากนี้สมมติฐานยังช่วยอธิบายปัญหาการวิจัยให้ชัดเจน และเป็นแนวทางให้การแปลผลและหาข้อสรุปของการวิจัยได้ถูกต้องยิ่งขึ้น สมมติฐานอาจได้มาจากกรอบแนวคิดในการวิจัย สำหรับการวิจัยกรณีศึกษา ซึ่งเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยอาจจะตั้งหรือไม่ตั้งสมมติฐานการวิจัยไว้ก่อนก็ได้

4) การวางแผนเพื่อการวิเคราะห์ข้อมูล

การวางแผนในการวิเคราะห์ข้อมูล เป็นขั้นตอนสำคัญหนึ่งของการวิจัย โดยผู้วิจัยควรวางแผนว่าจะวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้นั้นอย่างไร จะจัดหมวดหมู่หรือลำดับข้อมูลอย่างไร

จึงจะทำให้การตีความ การสังเคราะห์เชื่อมโยงระหว่างองค์ประกอบต่างๆ ของเหตุการณ์หรือตัวแปรเป็นไปอย่างถูกต้อง และมีความสอดคล้องกันตามหลักตรรกวิทยา

ขั้นที่ 2 การทบทวนวรรณกรรม

การทบทวนวรรณกรรมมีวัตถุประสงค์ เพื่อแสดงถึงประวัติและวิวัฒนาการของเรื่องที่กำลังทำวิจัย มีการกล่าวถึงทฤษฎีต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง งานวิจัยและสิ่งที่ค้นพบรวมทั้งข้อจำกัดและข้อบกพร่องของทฤษฎีหรืองานวิจัยต่างๆ ด้วย ทั้งนี้เพื่อเป็นพื้นฐานสำหรับงานวิจัยที่จะทำต่อไป บททบทวนวรรณกรรม จึงเหมือนกับเป็นการเตรียมตัวให้ผู้วิจัยมีความรู้เบื้องต้นในเรื่องที่ตนจะทำการศึกษาอย่างเพียงพอ ที่จะใช้เป็นพื้นฐานในการสร้างกรอบแนวความคิดในการวิจัย ทั้งนี้เพราะกรอบแนวความคิดก็คือ ขบวนการที่แสดงความสัมพันธ์ของตัวแปรต่างๆ ที่กำลังศึกษา ซึ่งจะได้มาจากทฤษฎีและงานวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง การทบทวนงานวิจัยจะทำให้เรารู้ว่า ตัวแปรแต่ละตัวมีความสัมพันธ์กันอย่างไร ตัวแปรใดมีความสำคัญ ตัวแปรใดมีข้อดีข้อเสีย หลักเกณฑ์ของการทบทวนวรรณกรรม ควรพิจารณาดังนี้ (เบญจา ยอดดำเนิน-แอ็ดติกส์ และคณะ, 2533)

- 1) ควรเลือกงานวิจัยที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับหัวข้อที่กำลังศึกษาวิจัย เนื่องจาก การทบทวนวรรณกรรมอื่นๆ นอกจากจะทำให้เสียเวลาแล้ว ยังทำให้ผู้อ่านไขว้เขว และคาดหวังว่างานที่กำลังวิจัยนี้จะมีเรื่องนั้นๆ อยู่ด้วย แต่เมื่อหาไม่พบก็จะผิดหวังและเกิดความสงสัยในความสามารถของผู้วิจัย
- 2) วรรณกรรมที่ทบทวน ควรจะต้องมีความสัมพันธ์กับตัวแปรที่อยู่ในกรอบแนวคิดที่ผู้วิจัยกำหนด ทั้งนี้เพราะการสร้างความสัมพันธ์ใดๆ ของตัวแปรย่อมจะต้องมีรากฐานมาจากทฤษฎีหรือสิ่งที่ค้นพบมาก่อน ซึ่งอาจจะเป็นโดยตรงหรือโดยอ้อมก็ได้
- 3) ควรแสดงความคิดเห็นของผู้วิจัยที่มีวรรณกรรมที่นำมาทบทวน โดยการอธิบาย ตีความ หรือสรุปความคิดเห็นรวบยอด เพื่อให้ผู้อ่านได้ทราบถึงจุดยืนของผู้วิจัยและทิศทางของการวิจัย

ขั้นที่ 3 การเตรียมทำงานภาคสนาม

ขั้นตอนสำคัญของการเข้าสนาม มี 4 ขั้น (สุภางค์ จันทวานิช, 2543) ได้แก่

- 1) ขั้นเลือกสนาม ผู้วิจัยจะต้องเลือกสนามที่มีความเหมาะสม สนามที่เราเลือกจะต้องมีปัญหาที่เราต้องการศึกษา มีความเป็นไปได้ในแง่ของขนาดสนามที่จะเข้าไปศึกษา คือ ต้องไม่ใหญ่ไป มีความซับซ้อนของปรากฏการณ์ในชุมชน และมีความสะดวกในแง่ที่ตั้งที่สามารถเดินทางไปมาได้ง่าย นอกจากนั้นต้องพิจารณาในเรื่องของสถานที่ตั้งของโรงพยาบาลหรือ

หรือสถานีนอนามัย ที่ทำการไปรษณีย์ สถานีตำรวจ ฯลฯ ในกรณีที่นักวิจัยประสบปัญหาและต้องการความช่วยเหลือ

ในการเตรียมตัวเข้าสนาม ผู้วิจัยจะต้องพยายามเข้าไปอยู่ในสนามอย่างผสมกลมกลืนที่สุดและเตรียมพร้อมที่สุด เพราะฉะนั้นผู้วิจัยจะต้องรู้ว่า จะต้องทำอะไร อย่างไร การเข้ากับคนในสนามได้จะนำไปสู่ความสัมพันธ์ที่ดี และนำไปสู่ข้อมูลที่ต้องการ สิ่งที่ต้องเตรียมคือ ภาษา ในกรณีที่ผู้วิจัยไม่ได้ใช้ภาษาเดียวกับที่ใช้ในสนาม นอกจากนั้นยังมีเรื่องอื่นๆ เช่น การแต่งกาย การวางตัว ผู้วิจัยควรแต่งกายให้เหมือนคนในสังคมที่เราจะเข้าไปศึกษา เพื่อให้คนในสังคมนั้นยอมรับ และควรวางตัวตามแบบแผนของคาดหวังของคนในสนามที่เข้าไปศึกษา

2) ขั้นแนะนำ ในขั้นในการแนะนำตัวนี้ ผู้วิจัยควรปฏิบัติดังนี้

2.1) บอกกับคนในสนามว่าเรามาทำอะไร วิธีที่ดีที่สุดคือ การบอก

ความจริง

2.2) บอกกับคนในสนามที่เราจะศึกษานั้นว่า เราจะทำให้เขาเสียเวลาหรือไม่เสียเวลาเท่าใด ต้องให้สิทธิในการตัดสินใจว่าจะยอมให้ทำวิจัยหรือไม่

2.3) บอกว่าจะเอาข้อค้นพบไปทำอะไร

2.4) บอกถึงสาเหตุที่ต้องเลือกสนามนี้

2.5) บอกถึงผลที่เขาจะได้รับจากเรา

3) ขั้นสร้างความสัมพันธ์

เมื่อนักวิจัยเข้าไปในสนามแล้ว เทคนิคที่จะช่วยให้ผู้วิจัยสร้างความสัมพันธ์ได้ดีมีดังนี้

3.1) วางท่าที่สงบเสถียร ไม่ทำตัวให้เด่นจนผิดสังเกต เพื่อไม่ให้ชาวบ้านรู้สึกว่าเป็นคนแปลกปลอมเข้ามา

3.2) หลีกเลี่ยงการถามคำถามที่จะทำให้ผู้ตอบรู้สึกอึดอัดและจำเป็นต้องปกป้องตัวเอง เช่น เรื่องหนี้สิน เรื่องนำอวัยวะของครอบครัวและชุมชน

3.3) อย่าทำตัวหัดเทียมผู้นำชุมชน

3.4) พยายามเข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ต่างๆที่เกิดขึ้นในชุมชน แต่เกี่ยวข้องอย่างสงบและพร้อมที่จะช่วยเหลือ จะทำให้ได้รับการยอมรับจากชุมชนมากขึ้น

3.5) หาใครคนหนึ่งเป็นผู้เริ่มแนะนำเราให้รู้จักกับชาวบ้าน

3.6) เมื่อมีความรู้สึกอึดอัด ให้เข้าใจว่าเป็นเรื่องปกติธรรมดา เพราะเรากำลังเข้ามาอยู่ในสิ่งแวดล้อมใหม่ ความอึดอัดไม่ได้ หมายถึงความล้มเหลวในการสร้างความสัมพันธ์

3.7) ให้ถือว่าสิ่งต่างๆที่เกิดขึ้นในสนาม โดยเฉพาะการกระทำของเราไม่ใช่เรื่องส่วนตัว แต่เป็นเรื่องของงาน

4) ขั้นเริ่มต้น ในขั้นของการเริ่มทำงานนี้ ประกอบด้วยใหญ่ๆ 2 ส่วน คือ

4.1) การทำแผนที่ การทำแผนที่มี 3 ชนิด คือ แผนที่ทางกายภาพ เป็นข้อมูลบอกลักษณะทางกายภาพของสนาม เช่น ตั้งอยู่ที่ไหน มีทางเข้าที่ทาง ทำโดยการเดินสำรวจ และกลับมาทำแผนที่อย่างคร่าวๆ การทำแผนที่อย่างคร่าวๆ จะช่วยให้นักวิจัยเห็นความสัมพันธ์ทางกายภาพระหว่างหน่วยต่างๆในชุมชน และเห็นขอบข่ายของงานวิจัยในเชิงกายภาพได้โดยเร็ว แผนที่ทางสังคม เป็นการเก็บข้อมูลเกี่ยวกับสถานะทางสังคมของบุคคลในชุมชน ได้แก่ ความเป็นเครือญาติ ความสนิทสนม ยศตำแหน่ง การมีกิจกรรมร่วมกัน ซึ่งจะทำให้ผู้วิจัยสามารถวิเคราะห์โครงสร้างสังคมได้ และช่วยให้ผู้วิจัยสามารถทำตัวได้อย่างถูกต้อง และแผนที่เวลา เป็นการบันทึกข้อมูลในแง่ของเวลาว่าจะอะไรเกิดขึ้นเมื่อไหร่ ซึ่งเป็นสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่นักวิจัย เช่น จะได้ทราบว่าควรไปหาชาวบ้านเวลาใดบ้าง

4.2) การเลือกตัวอย่าง การเลือกตัวอย่างคือ การเริ่มตัดสินใจว่าเราจะรวบรวมข้อมูลอะไร ที่ไหน เลือกจะทำอะไรก่อนดี เลือกดูหรือพูดคุยกับใครก่อน ทั้งนี้โดยอาศัยข้อมูลจากแผนที่ที่ได้ทำไว้และปัญหาของการวิจัยของเรา

ขั้นที่ 4 การเก็บรวบรวมข้อมูล

ข้อมูลของกรณีศึกษาได้มาจาก 6 แหล่ง (Merriam, 1988) ดังนี้

1) การศึกษาเอกสาร (documentation)

เอกสารที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลมีหลายชนิด เช่น จดหมาย บันทึก ประกาศ รายงาน หนังสือพิมพ์ วารสาร ฯลฯ เอกสารสามารถนำมาใช้ตรวจสอบตัวสะกดของหัวข้อ/ชื่อองค์กร สถานที่ ฯลฯ ที่ไปทำการสัมภาษณ์ ก่อนศึกษาเอกสารควรดูจุดประสงค์ของเอกสารก่อนเพื่อให้แน่ใจว่าจะได้ข้อมูลที่ต้องการ

2. บันทึกที่มีอยู่แล้ว (archival record)

ข้อมูลชนิดนี้ส่วนใหญ่อยู่ในคอมพิวเตอร์ เช่น รายชื่อลูกค้า แผนภูมิขององค์กร แผนที่ งบประมาณ สมุดโทรศัพท์ ฯลฯ ข้อมูลนี้มักมีจุดประสงค์เฉพาะสำหรับผู้่านบางกลุ่ม สามารถนำมาใช้ร่วมกับแหล่งข้อมูลอื่นๆ

3. การสัมภาษณ์ (interview)

การสัมภาษณ์เป็นวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลที่สำคัญของการทำกรณีศึกษา การสัมภาษณ์มีหลายแบบ ดังนี้

3.1 การสัมภาษณ์แบบเปิดกว้าง (Open – ended) เป็นวิธีที่ใช้มากที่สุด ผู้สัมภาษณ์สามารถได้ข้อมูล ข้อเท็จจริงและความคิดเห็นจากผู้ตอบ แนะนำคำตอบมาทำการศึกษาค้นคว้าต่อ

3.2 การสัมภาษณ์แบบมีจุดความสนใจเฉพาะ (focused interview) หรือการสัมภาษณ์เจาะลึก (in-depth interview) เป็นเทคนิคการสัมภาษณ์ใช้แนวคำถามซึ่งมีหัวข้อเรื่องที่จะถามตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยผู้วิจัยเป็นผู้กำหนดประเด็นต่างๆ ไว้ล่วงหน้าว่าต้องการซักถามในเรื่องใดและจะต้องพยายามซักถามให้ได้ครบประเด็นที่กำหนดไว้ ผู้วิจัยสามารถเจาะหาข้อมูลเฉพาะเรื่องที่ศึกษาเพื่อให้ได้คำตอบได้มากกว่าการสังเกตหรือการสำรวจ ในการสัมภาษณ์ควรใช้เครื่องบันทึกเสียงในการสัมภาษณ์ เพราะจะได้ข้อมูลที่แม่นยำ

3.3) การจัดกลุ่มสนทนา (focus group discussion) เป็นวิธีเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้การสนทนาเป็นกลุ่ม และมีประเด็นปัญหาที่เฉพาะเจาะจงในการสนทนาแต่ละครั้ง เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลจากบุคคลตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป จนถึง 10 ถึง 12 คน โดยมีข้อสมมติฐานว่า การเรียนรู้ปฏิบัติการได้ตอบของคนสามารถทำได้อย่างละเอียดลึกซึ้ง โดยการกระตุ้นให้คนหันมาสนใจในสิ่งเดียวกัน และมาแสดงความคิดเห็นร่วมกันในลักษณะของการร่วมกลุ่มกัน

4) การสังเกต (observation)

การสังเกตเป็นการเฝ้าดูสิ่งที่เกิดขึ้นหรือปรากฏขึ้นอย่างเอาใจใส่ และกำหนดไว้ อย่างมีระเบียบวิธี เพื่อวิเคราะห์หรือหาความสัมพันธ์ของสิ่งที่เกิดขึ้นกับสิ่งอื่น การสังเกตมี 2 แบบคือ

4.1) การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (non-participant observation) หรือการสังเกตโดยตรง (direct observation) เป็นการสังเกตที่ผู้วิจัยจะเฝ้าสังเกตอยู่ภายนอก กระทำตนเป็นบุคคลภายนอกโดยไม่เข้าร่วมไปในกิจกรรมที่ทำอยู่ การสังเกตอาจทำได้ทั้งแบบเป็นทางการ และแบบไม่เป็นทางการ การสังเกตแบบนี้มักใช้ในกรณีที่ไม่ต้องการให้ผู้ถูกสังเกตถูกรบกวนจากผู้สังเกต เช่น การสังเกตการเรียนการสอนในห้องเรียน การดูแลรักษาผู้ป่วย เป็นต้น ในการสังเกตหาเป็นไปได้อย่างมีประสิทธิภาพขณะสังเกต การสังเกตที่น่าเชื่อถือควรมีผู้สังเกตมากกว่า 1 คน

4.2) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (participant observation) เป็นการสังเกตชนิดที่ผู้สังเกตเข้าไปใช้ชีวิตร่วมกับกลุ่มคนที่ถูกศึกษา ผู้สังเกตไม่เป็น passive observer แต่มีการมอบหมายบทบาทต่าง ๆ ในสถานการณ์ที่ศึกษา ข้อมูลที่ได้ขึ้นอยู่กับความสามารถของผู้สังเกตในการเก็บข้อมูลด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ แต่ปัญหาที่มักเกิดขึ้น ก็คือ ผู้สังเกตมักจะคล้อยตามปรากฏการณ์และเข้าข้างกลุ่มที่ศึกษา

ผู้เก็บข้อมูลจะได้ข้อมูลในฐานะของบุคคลที่อยู่ในกรณีศึกษา นอกจากนี้การจัด การให้เกิดเหตุการณ์อื่นๆ เช่น เชิญบุคคลที่เกี่ยวข้องกับกรณีศึกษามาประชุม เป็นต้น

5) ชิ้นงาน (physical artifacts) เป็นผลงานในลักษณะต่างๆที่เห็นเป็นรูปธรรม เช่น เครื่องมือ ชิ้นงาน หรือหลักฐานทางกายภาพที่สามารถเก็บรวบรวมหรือสังเกตขณะลงภาคสนาม งานวิจัยทั่วไปใช้วิธีนี้น้อย แต่ประโยชน์ที่ได้ คือ การมองเห็นภาพรวม เช่น การวิจัยกรณีศึกษา การใช้ "Micro computer" ในชั้นเรียน ซึ่งสามารถสังเกตโดยตรง หรือดูจากชิ้นงาน (artifact) คือ "printout" ที่ผู้เรียนทำออกมา

ในการศึกษาผู้วิจัยไม่จำเป็นต้องใช้แหล่งข้อมูลทุกแหล่งดังกล่าว แต่ผู้วิจัยควรได้รับการฝึกให้คุ้นเคยกับการใช้เครื่องมือแต่ละชนิดที่ต้องการใช้

หลัก 3 ประการในการเก็บรวบรวมข้อมูล เพื่อให้ข้อมูลมีความตรง (Validity) และความเที่ยง(Reliability) (Merrian ,1988)

1) การใช้แหล่งข้อมูลหลายแหล่ง (use multiple sources of evidence)

การใช้แหล่งข้อมูลที่แตกต่างกันหลายแหล่งทำให้ได้ข้อมูลที่กว้างขึ้นทั้งในด้าน ประวัติความเป็นมา เจตคติ และพฤติกรรม ข้อค้นพบหรือข้อสรุปจะแม่นยำมากขึ้น แต่การใช้ แหล่งข้อมูลหลายแหล่งจะเสียค่าใช้จ่ายมาก ผู้เก็บข้อมูลจำเป็นต้องรู้เทคนิคต่าง ๆ ในการเก็บข้อมูล ซึ่งต้องได้รับการฝึกฝนและมีความเชี่ยวชาญ มิฉะนั้นอาจเสียโอกาสในการได้ข้อมูลที่สำคัญ

2) การสร้างฐานข้อมูลของกรณีศึกษา (create a case study database)

การสร้างฐานข้อมูลเป็นเอกสาร มักมี 2 ส่วน ได้แก่ ฐานข้อมูล และรายงาน ของผู้เก็บข้อมูลในรูปแบบต่าง ๆ เช่น

2.1) การบันทึก (case study notes) การบันทึกมีหลายรูปแบบ (forms)

เป็นข้อมูลที่เกิดจากการวิเคราะห์การสัมภาษณ์ การสังเกต การศึกษาเอกสาร มักเขียนเป็นลายมือ ตัวพิมพ์ การพูดบันทึกเทป แผ่นดิสก์ บันทึกประจำวัน หรือ index card เป็นต้น ข้อความเหล่านี้ควรจัดเก็บให้สะดวกสำหรับทุกคนที่จะมาศึกษาภายหลัง ควรจัดเป็นหมวดหมู่ (major subjects) ตามโครงร่างการวิจัย

2.2) เอกสาร (case study documents) เอกสารที่เกี่ยวข้องกับกรณีศึกษา

ควรได้รับการรวบรวมและจัดทำเป็นบรรณานุกรม (annotated bibliography) ไว้เพื่อให้เอกสารพร้อมที่จะใช้ในภายหลังและควรแยกเอกสารจากข้อมูลการสัมภาษณ์ การสังเกต ฯลฯ

2.3) ฐานข้อมูลประเภทตาราง (tabular materials) ฐานข้อมูลอาจมีข้อมูล

ที่เป็นตาราง ไม่ว่าจะเป็นได้จากสนาม หรือสร้างโดยทีมวิจัย ควรจัดเก็บไว้ใน "file" ของคอมพิวเตอร์

2.4) ฐานข้อมูลอื่นๆ เช่น คำบอกเล่า หลักฐานเอกสารที่เชื่อมโยงกับประเด็นต่างๆในกรณีศึกษา เป็นต้น

3) รักษาห่วงโซ่ของหลักฐาน (Maintain a chain of evidence)

ห่วงโซ่ของหลักฐานช่วยเพิ่มความน่าเชื่อถือให้กับกรณีศึกษา เป็นหลักการเดียวกันที่ใช้ในการสืบสวนทางอาชญากรรม

หลักการนี้ต้องให้ผู้อ่านภายนอก เป็นผู้ติดตามหลักฐานตั้งแต่คำถามแนวของการวิจัยไปจนถึงข้อสรุป ผู้อ่านต้องสามารถย้อนรอยข้อมูลได้ทุกขั้นตอน อาจศึกษาจากข้อสรุปไปยังคำถามวิจัย หรือจากคำถามวิจัยไปยังข้อสรุป

ขั้นที่ 5 การตรวจสอบข้อมูล

หลังจากที่ได้เก็บรวบรวมข้อมูลแล้ว จะต้องมีการตรวจสอบข้อมูลเพื่อให้ข้อมูลที่นำมาวิเคราะห์มีความถูกต้องและน่าเชื่อถือ วิธีการตรวจสอบที่ใช้ในการทำกรณีศึกษา คือการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (triangulation) (สุภางค์ จันทวานิช, 2543) ซึ่งมีวิธีการดังนี้

การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล (data triangulation) คือการพิสูจน์ว่าข้อมูลที่ผู้วิจัยได้มานั้นถูกต้องหรือไม่ วิธีตรวจสอบคือ การสอบแหล่งของข้อมูล แหล่งที่มาที่จะพิจารณาในการตรวจสอบได้แก่ แหล่งเวลา แหล่งสถานที่ และแหล่งบุคคล แหล่งเวลาหมายถึง ถ้าข้อมูลในช่วงเวลาที่ต่างกันจะเหมือนกันหรือไม่ แหล่งสถานที่หมายถึง ถ้าข้อมูลต่างสถานที่กันจะเหมือนกันหรือไม่ แหล่งบุคคลหมายถึง ถ้าเปลี่ยนบุคคลจะได้ข้อมูลที่เหมือนกันหรือไม่ เช่น การเปลี่ยนจากปัจเจกบุคคลเป็นกลุ่มบุคคลหรือกลุ่มสังคม

การตรวจสอบสามเส้าด้านผู้วิจัย (investigator triangulation) คือการตรวจสอบว่า ผู้วิจัยแต่ละคนจะได้ข้อมูลต่างกันอย่างไร โดยเปลี่ยนตัวผู้สังเกตแทนที่จะใช้ตัวผู้วิจัยคนเดียวกันสังเกตโดยตลอด ในกรณีที่ไม่น่าไว้วางใจในคุณภาพของผู้รวบรวมข้อมูลสนาม ควรเปลี่ยนตัวผู้วิจัยให้มีหลายคน

การตรวจสอบสามเส้าด้านทฤษฎี (theory triangulation) คือการตรวจสอบว่า ถ้าผู้วิจัยใช้แนวคิดทฤษฎีที่ต่างไปจากเดิมจะทำให้การตีความข้อมูลแตกต่างกันมากน้อยเพียงใด

การตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีรวบรวมข้อมูล (methodological triangulation) คือการใช้วิธีเก็บรวบรวมข้อมูลต่างๆกัน เพื่อรวบรวมข้อมูลเรื่องเดียวกัน เช่น ใช้วิธีการสังเกตควบคู่กับการซักถามพร้อมกันนั้นก็ศึกษาข้อมูลจากแหล่งเอกสารประกอบด้วย

ขั้นที่ 6 การวิเคราะห์ข้อมูล

วิธีหลักที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลเป็นการสร้างข้อสรุปจากการศึกษารูปแบบหรือข้อมูลจำนวนหนึ่ง ผู้วิเคราะห์ข้อมูลจึงมีบทบาทสำคัญยิ่งในการวิจัย ผู้วิเคราะห์ควรมีความรู้ในเรื่องแนวคิด ทฤษฎีอย่างกว้างขวาง มีความเป็นสหวิทยาการอยู่ในตัวเอง เทคนิคการวิเคราะห์ข้อมูล (สุภางค์ จันทวานิช, 2543) ส่วนแรกคือ การวิเคราะห์ข้อมูลแบบสร้างข้อสรุปในการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งส่วนใหญ่ข้อมูลที่นำมาวิเคราะห์จะเป็นข้อความบรรยาย (descriptive) ที่ได้จากการสังเกต สัมภาษณ์ และจดบันทึกไว้ ส่วนที่สองคือ การวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) ซึ่งเป็นการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงบรรยายเช่นกัน แต่กระทำโดยการพยายามจะทำข้อมูลนั้นให้เป็นจำนวนที่นับได้ และมักกระทำกับข้อมูลเอกสาร

การวิเคราะห์ข้อมูลแบบสร้างข้อสรุป

วิธีการหลักที่ใช้ในการวิเคราะห์แบบนี้มี 3 ชนิด คือ การวิเคราะห์แบบอุปนัย การจำแนกชนิดของข้อมูล และการเปรียบเทียบข้อมูล รายละเอียดของแต่ละวิธีมีดังนี้ (สุภางค์ จันทวานิช, 2543)

1. การวิเคราะห์แบบอุปนัย (analytic induction) คือวิธีตีความสร้างข้อสรุปจากรูปธรรมหรือปรากฏการณ์ที่มองเห็น เมื่อนักวิจัยได้เห็นรูปธรรมหรือเหตุการณ์หลายๆ เหตุการณ์ แล้วลงมือสร้างข้อสรุป ถ้าข้อสรุปนั้นยังไม่ได้รับการตรวจสอบยืนยันก็ถือเป็นสมมติฐานชั่วคราว ถ้าหากได้รับการยืนยันแล้วก็เป็นข้อสรุปซึ่งมีความเป็นนามธรรมในระดับต้นๆ และต้องคำนึงว่าการสร้างข้อสรุปนี้ไม่ใช่ทำในตอนท้ายของการรวบรวมข้อมูลเท่านั้น แต่เป็นสิ่งที่นักวิจัยต้องทำตลอดเวลา เมื่อใดที่สัมผัสกับปรากฏการณ์จะต้องสร้างข้อสรุปในระดับใดระดับหนึ่ง ข้อสรุปที่สร้างขึ้นในขั้นตอนนี้เรียกว่า สมมติฐานชั่วคราว เมื่อสมมติฐานนั้นถูกพิสูจน์และตรวจสอบแล้วจึงจะเป็นข้อสรุป จะเห็นได้ว่าในการวิเคราะห์ข้อมูล หัวใจสำคัญอยู่ที่การสร้างสมมติฐาน

2. การวิเคราะห์โดยการจำแนกชนิดข้อมูล (typological analysis) คือการจำแนกข้อมูลเป็นชนิดๆ การจำแนกแบ่งออกเป็น 2 แบบ

2.1 แบบใช้ทฤษฎี คือ การจำแนกชนิดในเหตุการณ์หนึ่งๆ โดยยึดแนวคิดทฤษฎีเป็นกรอบในการจำแนกชนิด รายละเอียดของกรอบการจำแนกชนิดมีดังนี้

(1) การกระทำ คือ เหตุการณ์หรือสถานการณ์ หรือพฤติกรรมที่เกิดขึ้นในช่วงระยะเวลาใดเวลาหนึ่ง ไม่ยาวนานหรือต่อเนื่อง

(2) กิจกรรม คือ เหตุการณ์หรือสถานการณ์ หรือชนบทธรรมเนียม ประเพณีและพิธีกรรมที่เกิดขึ้นในลักษณะต่อเนื่อง และมีความผูกพันกับบุคคลบางคนหรือบางกลุ่ม

(3) ความหมาย คือ การที่บุคคลอธิบายหรือสื่อสารหรือให้ความหมายเกี่ยวกับการกระทำและหรือกิจกรรม อาจเป็นการให้ความหมายในลักษณะเกี่ยวกับโลกทัศน์ ความเชื่อ ค่านิยม บรรทัดฐาน

(4) ความสัมพันธ์ คือ ความเกี่ยวข้องระหว่างบุคคลหลายๆคน ในสังคม ที่ศึกษาในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง อาจเป็นรูปของการเข้ากันได้หรือความขัดแย้งก็ได้

(5) การมีส่วนร่วมในกิจกรรม คือ การที่บุคคลมีความผูกพัน และเข้าร่วมกิจกรรม หรือมีการปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์หรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น

(6) สภาพสังคม คือสถานการณ์ หรือสภาพการณ์ที่การกระทำหรือกิจกรรมที่ทำการศึกษาก่อเกิดอยู่

2.2 แบบไม่ใช้ทฤษฎี คือ การจำแนกข้อมูลที่จะวิเคราะห์ตามความเหมาะสมกับข้อมูล อาจใช้สามัญสำนึกหรือประสบการณ์ของผู้วิจัยก็ได้ ผู้วิจัยจะจำแนกข้อมูลเป็นชนิดต่างๆ ตามประเภทที่สัมพันธ์กับแบบแผนชีวิตที่นักวิจัยสังเกตเห็น เช่น แบ่งชนิดของเหตุการณ์ ระยะเวลาที่เหตุการณ์เกิด บุคคลที่เกี่ยวข้อง สภาพแวดล้อม แล้วพิจารณาความสัมพันธ์ของชนิดต่างๆ ที่แบ่งนี้ เมื่อได้จำแนกข้อมูลเป็นชนิดแล้ว นักวิจัยจะพิจารณาความสม่ำเสมอ (regularities) ของการเกิดของข้อมูลชนิดต่างๆ ซึ่งจะเป็นพื้นฐานในการอธิบายสาเหตุของปรากฏการณ์

3. การวิเคราะห์โดยการเปรียบเทียบข้อมูล (constant comparison) คือการใช้วิธีการเปรียบเทียบ โดยการนำข้อมูลมาเทียบเป็นปรากฏการณ์ มีความเริ่มเป็นนามธรรมมากขึ้น ขั้นตอนในการวิเคราะห์แบบเปรียบเทียบ มี 4 ขั้นตอน ดังนี้

3.1 เปรียบเทียบเหตุการณ์ (incidents) ประเภทต่างๆ นักวิจัยจำแนกข้อมูลหรือเหตุการณ์ออกเป็นประเภทต่างๆ อาจจะใช้รหัสประเภทของเหตุการณ์เป็น 1, 2, 3,... ก็ได้

3.2 ประมวลประเภทของข้อมูลและคุณลักษณะ

3.3 ขยายวงของการเปรียบเทียบแล้วเลือกพบเหตุการณ์ที่เป็นกุญแจสำคัญ

3.4 สร้างข้อสรุป

การวิเคราะห์ข้อมูลเอกสาร : การวิเคราะห์เนื้อหา

การวิเคราะห์ข้อมูลเอกสารอาจทำได้โดยวิธีการเชิงปริมาณ และวิธีการเชิงคุณภาพ วิธีการเชิงปริมาณ คือ การทำให้ข้อมูลเอกสาร ได้แก่ ถ้อยคำ ประโยคหรือใจความในเอกสารเป็นจำนวนที่วัดได้ แล้วแจกแจงจำนวนของถ้อยคำ ประโยค หรือใจความเหล่านั้น ส่วนวิธีการเชิงคุณภาพ คือ การตีความสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย (induction) จากเอกสารดังกล่าว ขั้นตอนในการวิเคราะห์เนื้อหามีดังต่อไปนี้ (สุภางค์ จันทวานิช, 2543)

1. ตั้งเกณฑ์ขึ้นสำหรับการคัดเลือกเอกสาร และหัวข้อที่ทำการวิเคราะห์
2. วางเค้าโครงของข้อมูล โดยทำรายชื่อคำหรือข้อความในเอกสารที่จะถูกนำมาวิเคราะห์แล้วแบ่งไว้เป็นประเภท (categories) การทำเช่นนี้จะช่วยให้การวิเคราะห์มีความสม่ำเสมอ ผู้วิเคราะห์สามารถตัดสินใจได้ว่าจะดึงคำหรือข้อความใดออกมาจากเอกสารหรือตัวบท (text) และจะทิ้งคำหรือข้อความใดออกไป
3. ต้องคำนึงถึงบริบทหรือสภาพแวดล้อมประกอบของข้อมูลเอกสารที่นำมาวิเคราะห์ด้วย เพื่อให้การวิเคราะห์เป็นไปอย่างลึกซึ้ง การบรรยายคุณลักษณะเฉพาะของเนื้อหาโดยไม่โยงไปสู่ลักษณะของเอกสารของผู้ส่งสารและผู้รับสารจะทำให้ผลการวิเคราะห์ข้อมูลมีคุณค่าน้อย แต่ถ้าได้มีการเปรียบเทียบคุณลักษณะเนื้อหาเข้ากับบริบทของเอกสารและมีการโยงคุณลักษณะดังกล่าวเข้ากับกรอบแนวคิดทฤษฎีที่เหมาะสมที่ผู้วิจัยเลือกมาเปรียบเทียบจะทำให้การวิเคราะห์ข้อมูลมีความกว้างขึ้นและนำไปสู่การอ้างอิงกับข้อมูลอื่นๆได้
4. โดยปกติการวิเคราะห์เนื้อหาจะกระทำกับเนื้อหาตามที่ปรากฏในเอกสารมากกว่ากระทำกับเนื้อหาที่ซ่อนอยู่ การวัดความถี่ของคำหรือข้อความในเอกสารก็หมายถึง คำหรือข้อความที่มีอยู่ ไม่ใช่คำหรือข้อความที่ผู้วิจัยตีความได้ การตีความข้อความจะกระทำในอีกขั้นตอนหนึ่งภายหลัง เมื่อผู้วิจัยจะสรุปข้อมูล การวัดความถี่ บางครั้งอาจมิได้แสดงถึงความสำคัญของคำหรือข้อความนั้น ดังนั้นผู้วิจัยจะดึงความสำคัญของสาระจากตัวบทโดยใช้วิธีสรุปใจความได้ดีกว่าการวัดความถี่ของคำ

ขั้นที่ 7 การเขียนรายงาน

การเขียนรายงานเป็นขั้นสุดท้ายในการดำเนินการวิจัย เป็นการเสนอผลงานที่ได้จากการศึกษา ค้นคว้า และวิจัยว่าได้ค้นพบความจริงหรือได้ความรู้ใหม่ๆ ประการใดบ้าง การเขียนรายงานการวิจัยนั้นจะต้องรายงานไปตามความจริงและตามข้อมูลที่ได้รับ และได้วิเคราะห์แปลความหมายออกมาด้วยความซื่อสัตย์และปราศจากอคติ ผู้เขียนไม่มีสิทธิ์ที่เพิ่มเติมความคิดเห็นของตนลงไปในเนื้อข้อมูล ฉะนั้นการเสนอรายงานจึงต้องใช้ความสุจริตรอบคอบและพิเคราะห์เป็นพิเศษ การเขียนรายงานให้มีประสิทธิภาพประกอบด้วยขั้นตอนเบื้องต้น (สุภางค์ จันทวานิช, 2543) ดังนี้

1. การเตรียมเนื้อหาของรายงาน โดยในการเขียนรายงานจะต้องมีเนื้อหาสาระครบถ้วนตามเนื้อหาของการวิจัย ซึ่งจะต้องครอบคลุมเรื่องปัญหาของเรื่องที่ทำการศึกษาระบวนการวิจัย เช่น การออกแบบการวิจัย หรือวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล เป็นต้น ผลที่ได้รับจากการวิจัยและความหมายของผลการวิจัย

2. การกำหนดประเภทของผู้อ่าน ประเภทของผู้อ่านนี้สำคัญมาในการช่วยให้ผู้เขียนกำหนดแนวทางในการสื่อได้ คือ ทราบว่าจะใช้ถ้อยคำและภาษาประเภทใด สิ่งที่ต้องคำนึงถึงในรายละเอียดคือ

2.1 การเสนอผลการวิจัยต่อผู้อ่านที่มีจุดสนใจต่อโครงการวิจัยแตกต่างกัน เช่น สนใจข้อค้นพบของการวิจัย สนใจวิธีการวิจัย ผู้วิจัยจึงควรเสนอรายงานที่ให้ข้อมูลครบถ้วน เพื่อว่าผู้อ่านจะได้สรุปและเลือกเอาไปใช้ประโยชน์หรือตัดสินใจจากภาพการมองและความสนใจของตน

2.2 การเสนอผลการวิจัยที่ย้อนกลับไปยังผู้ที่ให้ข้อมูลในการวิจัย ในกรณีนี้ผู้วิจัยจะต้องประสบปัญหาเกี่ยวกับลักษณะผู้อ่านที่มีความแตกต่างกันในสนาม เช่น เป็นผู้บริหาร ผู้วางนโยบาย นักทฤษฎี และแม้แต่นักวิจัยด้วยกัน นักวิจัยจึงจะต้องวาดภาพเกี่ยวกับการเสนอผลการวิจัยว่าจะเสนอให้ใครเป็นผู้อ่าน ถ้าผู้ให้ข้อมูลเป็นชาวบ้าน การแลกเปลี่ยนกันโดยการพูดคุยเป็นวิธีที่เหมาะสมและเป็นประโยชน์มากกว่าการสื่อสารด้วยรายงาน

3. การวางเค้าโครงของรายงาน การทำเช่นนี้ช่วยให้การเขียนง่ายขึ้น การวางเค้าโครงก่อนการเขียนรายงานช่วยให้ผู้เขียนบรรจุเรื่องต่างๆ ที่ต้องการตอบปัญหาการวิจัยเอาไว้ได้ครบถ้วน ช่วยเป็นกรอบไม่ให้เกิดการเขียนนอกขอบเขตวัตถุประสงค์ของการวิจัยและทำให้สอดคล้องกับกรอบการวิเคราะห์ที่ได้ทำมาแล้ว ช่วยทำให้รายงานทั้งฉบับเป็นระบบสอดคล้องและต่อเนื่องกันไปตลอดทั้งรายงาน ช่วยทำให้การเขียนรายงานเป็นไปอย่างรวดเร็วกว่า และช่วยให้ผู้เขียนสามารถทบทวนการวิเคราะห์ข้อมูลที่ทำมาแล้วอีกครั้งหนึ่ง และยังช่วยให้ผู้เขียนสามารถคาดประมาณความหนาของรายงานการศึกษาได้อีกด้วย

4. การเขียนรายงาน

รูปแบบการเขียนรายงานกรณีศึกษา มีอย่างน้อย 4 รูปแบบ คือ (Merriam, 1988)

4.1 แบบ " classic single – case study " เป็นการรายงานในลักษณะบรรยาย และวิเคราะห์กรณีศึกษาเป็นรายกรณีโดยใช้ตารางกราฟิก หรือภาพรวมประกอบการบรรยาย

4.2 แบบ " multiple case version of classic single case " รูปแบบการรายงานนี้เป็นการบรรยายกรณีศึกษาหลายๆ กรณี โดยมีการนำเสนอชุดคำถามและคำตอบของข้อมูลพื้นฐานของแต่ละกรณี แยกเป็นบทหรือตอน และมีบทหนึ่งหรือตอนหนึ่งที่ครอบคลุมการวิเคราะห์ผลการศึกษารายกรณี

4.3 แบบที่ครอบคลุมทั้งแบบ 1 และ 2 แต่ไม่มีการบรรยายแบบเดิม กล่าวคือ แทนที่จะเป็นการเขียนกรณีศึกษาแต่ละกรณี เนื้อหาของข้อมูลพื้นฐานจะถูกปรับให้สั้นให้อ่าน

ได้ง่าย รูปแบบคำถามและคำตอบจะไม่ถูกเขียนอย่างชัดเจน ผู้อ่านสามารถตรวจสอบคำตอบของคำถามเดียวกันหรือคำถามที่เกิดขึ้นในแต่ละกรณีศึกษาจากข้อมูลพื้นฐานได้ การใช้รูปแบบนี้จะช่วยอำนวยความสะดวกในการวิเคราะห์ข้ามรายกรณีตามความสนใจของผู้อ่าน

4.4 แบบ “multiple – case studies” รูปแบบการรายงานแบบนี้จะไม่มี การแยกเป็นบทหรือตอนในการนำเสนอกรณีศึกษาเป็นรายกรณี รายงานจะประกอบด้วย การวิเคราะห์กรณีศึกษาข้ามกรณี ไม่ว่าจะใช้การพรรณนาล้วนๆ หรือการครอบคลุมการอธิบายหัวข้อ การรายงานแบบนี้แต่ละบทหรือแต่ละตอนจะกล่าวถึงประเด็นของกรณีศึกษาข้ามกรณีแต่ละ ประเด็นแยกออกจากกัน และข้อมูลของกรณีศึกษารายกรณีจะกระจายไปอยู่ในแต่ละบท

ในการเขียนรายงาน ผู้เขียนควรคำนึงถึงสิ่งต่อไปนี้

1) ความถูกต้อง รายงานที่ดีควรนำเสนอข้อมูลที่ถูกต้อง ไม่มีอคติและ ไม่บิดเบือนความจริง ผู้เขียนรายงานจะต้องมีความรู้เกี่ยวกับหัวข้อที่เขียนเป็นอย่างดี เพื่อที่จะทำ ให้รายงานถูกต้องตรงกับความเป็นจริงได้

2) ความรัดกุม การเขียนรายงานนั้นนอกจากจะต้องมีความถูกต้องแล้ว รายงานยังต้องเขียนให้สั้นตรงประเด็น ตรวจสอบอย่างถี่ถ้วน เพื่อขจัดถ้อยคำฟุ่มเฟือย วลีที่ซ้ำๆ กันและคำที่ไม่พึงประสงค์ออก เพราะคุณค่าของรายงานไม่ได้วัดโดยปริมาณ แต่วัดจากเนื้อหา หรือคุณภาพ

3) ความชัดเจน โดยผู้เขียนควรจะใช้ประโยคง่ายๆ ใช้ไวยากรณ์ถูกต้อง ใช้เครื่องหมายวรรคตอนถูกต้อง ไม่ควรใช้ถ้อยคำที่คลุมเครือไม่มีความหมาย หรือถ้อยคำที่ ก้าวร้าวสองนัย ใช้หัวข้อย่อยเพื่อป้องกันการสับสน และใช้ประโยคที่เหมาะสมเมื่อเริ่มย่อหน้าใหม่

4) ความกลมกลืนและความต่อเนื่อง โดยผู้เขียนจะต้องเขียนให้เรื่องราว ต่างๆ กลมกลืนต่อเนื่องกัน เมื่ออ่านแล้วผู้อ่านไม่รู้สึกสะดุดหรือคิดว่าส่วนที่อ่านอยู่เป็นคนละเรื่อง ความกลมกลืนจะมีมากขึ้นเมื่อเมื่อผู้วิจัยเขียนร่างแล้วได้ตรวจสอบแก้ไขเป็นตอนๆ ไป และเมื่อ เขียนเสร็จแล้วควรอ่านตลอดหมดทุกตอนพร้อมกันอีก 2-3 ครั้ง เพื่อตรวจสอบดูข้อความให้ต่อ เนืองและสม่ำเสมอ

5) การเน้นความสำคัญ การนำเสนอข้อมูลส่วนที่เป็นประเด็นหรือเป็นหัวใจ ของการวิจัย โดยเน้นให้ข้อมูลดังกล่าวมีความเด่นเป็นพิเศษ การเน้นจะกระทำโดยการนำเสนอ ส่วนนั้นโดยละเอียด วิเคราะห์โดยละเอียดและอภิปรายเพิ่มเติม ซึ่งโดยปกติผู้วิจัยจะไม่ทำเช่นนั้น กับข้อมูลทั้งหมดในการวิจัย แต่จะเลือกทำเฉพาะข้อมูลที่มีความสำคัญและเป็นประเด็นปัญหา หลักของการวิจัย แต่จะเลือกทำเฉพาะข้อมูลที่มีความสำคัญและเป็นประเด็นปัญหาหลักของการ วิจัย ทั้งนี้เพื่อให้ผู้อ่านมองเห็นว่าข้อมูลส่วนใดที่มีความสำคัญ และเห็นภาพรวมที่ชัดเจน

6) ภาษาที่ใช้ในรายงาน จะต้องไม่ใช่ภาษาพูดแต่ใช้ภาษาวิชาการหรือภาษาที่เป็นทางการ ใช้ภาษาที่กระชับรัดกุมและเข้าใจได้ง่าย และควรหลีกเลี่ยงการใช้คำซ้ำๆ และอยู่ใกล้กันเกินไปในรายงาน ซึ่งได้แก่ คำที่ใช้เชื่อมประโยค หากจำเป็นก็ควรหาคำอื่นที่มีความหมายเช่นเดียวกันมาใช้สลับเปลี่ยนแทนกันเพื่อรักษาอัตราของเนื้อหารายงานไว้

5. การนำเสนอข้อมูล ข้อมูลที่นำเสนอสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท คือ ข้อมูลส่วนที่เป็นจำนวน สถิติตัวเลขและข้อความบรรยาย ข้อมูลที่เป็นจำนวนสถิติตัวเลข ผู้วิจัยควรนำเสนอในรูปของตารางแผนภูมิหรือแผนภาพตามแต่ความเหมาะสมและลักษณะของข้อมูล ตารางหรือแผนภูมิต่างๆต้องมีเลขที่และชื่อกำกับ เพื่อให้ทราบว่าเป็นข้อมูลเกี่ยวกับอะไร และระบุที่มาของข้อมูลให้ชัดเจน ส่วนข้อมูลที่เป็นข้อความบรรยาย ผู้วิจัยต้องรู้จักเลือกเสนอข้อมูลที่เป็นสาระสำคัญ ยอมตัดข้อมูลที่ไมเกี่ยวข้องหรือไม่สำคัญทิ้งไป ข้อมูลใดที่สำคัญแต่เนื้อหาไม่ต่อเนื่องกับเค้าโครงที่วางไว้ ควรจัดไปไว้ในภาคผนวก เพื่อไม่ให้ผู้อ่านเข้าใจผิดเนื่องจากเนื้อหาที่เบี่ยงเบนไปจากความหลักของข้อมูล หากผู้เขียนยังคงเก็บข้อมูลทั้งหมดไว้โดยไม่ตัดทิ้ง จะทำให้รายงานการวิจัยไม่มีเอกภาพ ผู้อ่านอ่านแล้วจับประเด็นไม่ได้ บางทีผู้วิจัยเองก็หลงทางอยู่ในข้อมูลจำนวนมากนั้นเองไม่สามารถหาประเด็นที่จะนำเสนอไม่ได้

นอกจากนั้น การนำเสนอข้อมูลยังต้องคำนึงถึงลำดับของข้อมูล โดยปกติ นักวิจัยควรนำเสนอข้อความที่เป็นความบรรยายก่อน จากนั้นจึงเสนอข้อมูลที่เชื่อมโยงความสัมพันธ์ของเหตุการณ์ต่างๆ และในที่สุดก็นำเสนอข้อมูลที่เป็นคำอธิบายเหตุการณ์หรือปรากฏการณ์ว่าเกิดขึ้นเพราะอะไร

1.3 เทคนิคการจัดกลุ่มสนทนา (Focus Group Interview)

เทคนิคการจัดกลุ่มสนทนา หรือ "Focus Group Interview" เป็นเทคนิคที่ควรใช้กับงานวิจัยที่เป็นการศึกษาหรือสำรวจความคิดเห็น โลกทัศน์ ค่านิยมต่อประเด็นปัญหาหรือหัวข้อที่มีลักษณะเฉพาะเจาะจงเกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่งที่คนในชุมชนนั้น ๆ มีภูมิหลัง หรือ มีประสบการณ์ร่วมกันมา และรู้สึกสบายใจที่จะแสดงความคิดเห็นและทัศนะในหัวข้อดังกล่าวร่วมกัน เทคนิคการจัดกลุ่มสนทนาเป็นวิธีการเก็บข้อมูลหนึ่งที่ใช้ในการวิจัยเชิงคุณภาพ ที่สามารถให้คำตอบที่มีคุณค่าแก่ปัญหาที่ผู้วิจัยต้องการศึกษาได้เป็นอย่างดี ถ้าผู้วิจัยมีการวางแผนเลือกหัวข้อที่จะใช้ศึกษาอย่างเหมาะสม ขณะเดียวกันหากผู้วิจัยต้องการคำตอบที่ชัดเจนขึ้นก็สามารถนำไปใช้ร่วมกับข้อมูลแบบอื่น ๆ ได้ เช่น การวิจัยแบบสำรวจ การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง ฯลฯ

ข้อควรคำนึงในการใช้เทคนิคการจัดกลุ่มสนทนานั้น คือ เทคนิคการจัดกลุ่มสนทนา มีวัตถุประสงค์ จุดเน้น การใช้ประโยชน์ ตลอดจนเงื่อนไขการนำไปใช้ที่เฉพาะตัว และมี

ความแตกต่างจากเทคนิคการสนทนาหรือการสัมภาษณ์แบบอื่น ๆ ที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน เช่น การสัมภาษณ์เจาะลึกเป็นรายบุคคล (Individual In-depth Interview) และการสัมภาษณ์กลุ่ม (Group Interview) เป็นต้น ซึ่งผู้เขียนได้เปรียบเทียบลักษณะสำคัญของแต่ละเทคนิคไว้ใน ตารางที่ 2.1 (นภาพรณ์ หะวานนท์ อ้างถึงใน อมรวิษฐ์ นาคกรทรรพ และคณะ, 2541)

ตารางที่ 2.1 : เปรียบเทียบลักษณะของเทคนิคการจัดกลุ่มสนทนา

(Focus Group Interview), การสัมภาษณ์เจาะลึกเป็นรายบุคคล (Individual In-depth Interview) และการสัมภาษณ์กลุ่ม (Group Interview)

ประเด็น เปรียบเทียบ	เทคนิคการจัดกลุ่มสนทนา Focus Group Interview	การสัมภาษณ์เจาะลึกเป็น รายบุคคล (In-depth Interview)	การสัมภาษณ์กลุ่ม Group Interview
วัตถุประสงค์	- เพื่อให้ได้ข้อเท็จจริงและเกิดความเข้าใจอย่างลึกซึ้งต่อปัญหาการวิจัยจากมุมมองของกลุ่มบุคคลที่มีประสบการณ์บางอย่างร่วมกัน	- เพื่อให้ได้ข้อเท็จจริงและความเข้าใจอย่างลึกซึ้งต่อปัญหาวิจัยจากการรับรู้และโลกทัศน์ ส่วนตัวของบุคคลที่สัมภาษณ์	- เพื่อให้ได้ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับปัญหาวิจัยจากกลุ่มบุคคลที่หลากหลาย
จุดเน้น	- เน้นทัศนะอารมณ์ ความรู้สึกของกลุ่มบุคคลที่มีประสบการณ์บางอย่างร่วมกันที่เป็นประเด็นการวิจัย - ไม่เน้นมุมมองส่วนตัว - เน้นข้อมูลเชิงคุณภาพ ไม่มุ่งเชื่อมโยงผลไปยังบริบทเอง	- เน้นทัศนะอารมณ์ความรู้สึกส่วนตัว - เน้นข้อมูลเชิงคุณภาพ	- เน้นข้อเท็จจริงที่ตรงกับปัญหาวิจัย - เน้นความเป็นปรนัยของข้อมูล ค่อนข้างอิงกรอบแนวคิดเชิงปริมาณ
การใช้ประโยชน์	- เหมาะในการค้นหาคำตอบเฉพาะเรื่อง โดยอาจใช้ประกอบเทคนิควิธีวิจัยเชิงปริมาณ เช่น ใช้ในการศึกษาเบื้องต้นเพื่อตั้งประเด็นคำถามหรือสมมุติฐาน แล้วตามด้วยการศึกษาเชิงปริมาณ หรือใช้ศึกษาเจาะลึกเพื่อความกระจ่างหลังจากศึกษาเชิงปริมาณแล้ว	- เหมาะในงานวิจัยเชิงคุณภาพที่ต้องการเจาะลึกถึงอารมณ์ความรู้สึกหรือข้อเท็จจริงที่ละเอียดอ่อนที่เป็นประสบการณ์ส่วนบุคคล (Personal account)	- เหมาะกับการวิจัยเชิงปริมาณที่มีกรอบหรือประเด็นที่ต้องการคำตอบชัดเจนตรงไปตรงมา ไม่เน้นอารมณ์ความรู้สึกของผู้ตอบ แต่เน้นความเชื่อถือได้จากปากคำของกลุ่มคนที่หลากหลาย
เงื่อนไขสำคัญ	- ใช้พลวัตรของกลุ่มกระตุ้นการแสดงความคิดเห็น - ผู้ดำเนินการ (moderator) ต้องมีทักษะในการถามและการสร้างบรรยากาศสูง รวมทั้งมีกรอบแนวคิดในเรื่องที่ศึกษาชัดเจน	- ไม่มีพลวัตรของกลุ่ม - ผู้ถามต้องมีทักษะการถามและการสร้างบรรยากาศที่ดี เป็นต้น แต่ลักษณะการถามจะมีแรงกดดันน้อยลง เนื่องจากเป็นการเจาะลึกกับบุคคลคนเดียว	- ไม่เน้นพลวัตรของกลุ่ม - ลักษณะการถามและการสร้างบรรยากาศจะมีแรงกดดันน้อยลงเนื่องจากไม่ต้องการโยนคำถามเพื่อสร้างพลวัตรของกลุ่ม

ยุทธวิธีการจัดสนทนากลุ่ม (Focus Group Interview)

ก่อนเริ่มจัดสนทนากลุ่ม ผู้วิจัยต้องมีการจัดเตรียมสิ่งต่าง ๆ ดังนี้
(นภาพรภรณ์ หะวานนท์ อ้างถึงใน อมรวิรัช นาคกรรพ และคณะ, 2541)

1. แนวทางการสนทนา (discussion guideline) ผู้วิจัยควรกำหนดแนวทางที่ ชัดเจนเกี่ยวกับเรื่องที่ต้องการจากการสนทนาในกลุ่ม โดยอาจเริ่มจากการเขียนรายการคำถามอย่างละเอียดและนำมาจัดเรียงตามลำดับความต้องการหรือวิธีการอื่น ๆ แต่ผู้วิจัยควรตระหนักว่าคำถามที่ตั้งไว้เป็นเพียงแนวทางสำหรับผู้ดำเนินการสนทนาใช้ในการจุดประเด็นการสนทนา ในกลุ่ม ดังนั้นลักษณะของคำถามควรเป็นคำถามกว้าง ๆ ไม่มีลักษณะเป็นการถามนำหรือชี้แนะคำตอบให้กับผู้ร่วมสนทนา แต่ต้องเปิดโอกาสให้ผู้ร่วมสนทนาได้แสดงความคิดเห็น ทศนะ และค่านิยมได้อย่างอิสระ

2. บุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการจัดกลุ่มสนทนา ประกอบด้วย 3 ฝ่าย คือ

ผู้ดำเนินการสนทนา (moderator) ควรเป็นผู้ที่มีบุคลิกภาพที่อบอุ่นเป็นมิตร มีใจสงสัยใคร่รู้ (inquiry mind) มีความเข้าใจเกี่ยวกับปัญหาในการวิจัย และเข้าใจเหตุผลหรือที่มาของคำถามแต่ละข้อเป็นอย่างดี สามารถจับประเด็น และกระตุ้นให้ผู้ร่วมสนทนาได้พูดคุยอย่างอิสระในหัวข้อที่สนทนา ในกรณีที่จัดกลุ่มสนทนากับคนที่พูดภาษาพื้นเมือง การที่ผู้ดำเนินการสนทนาสามารถพูดภาษาท้องถิ่นได้จะช่วยสร้างความคุ้นเคยได้ง่ายขึ้น

ผู้จัดบันทึกการสนทนา (note – taker) ทำหน้าที่บันทึกรายละเอียดเกี่ยวกับบรรยากาศในการสนทนา เช่น เสียงหัวเราะ ความเงียบ การแสดงสีหน้าของผู้ร่วมสนทนา และผู้จัดบันทึกจะต้องวาดแผนผังการนั่งของผู้ร่วมสนทนาทุกคน พร้อมทั้งเขียนชื่อกำกับและมีหมายเลขแทนชื่อผู้ร่วมสนทนาแต่ละคน

ผู้ช่วยหรือผู้บริการทั่วไป (assistants or provider) เป็นผู้ที่ทำหน้าที่ช่วยเหลืออำนวยความสะดวกทุกด้าน เช่น จัดเตรียมสถานที่ บริการเครื่องดื่ม บันทึกเทป ถ่ายวีดิทัศน์ เป็นต้น

3. อุปกรณ์ที่จำเป็นในการรวบรวมข้อมูล เพื่อให้ข้อมูลที่สมบูรณ์ครบถ้วน ผู้วิจัยควรจัดเตรียม เครื่องบันทึกเสียงอย่างน้อย 2 เครื่อง เพื่อไม่ให้เกิดการขัดจังหวะการสนทนา ผู้วิจัยควรเริ่มบันทึกเสียงห่างกัน 5 นาที นอกจากนี้ควรเตรียมเทปเปล่า ถ่านวิทยุสำรอง และสมุดบันทึกและดินสอสำหรับผู้จัดบันทึกการสนทนา

4. เครื่องดื่มและของขบเคี้ยว

5. ของที่ระลึกหรือของสมนาคุณแก่ผู้ร่วมสนทนา

6. สถานที่และระยะเวลา ควรเลือกสถานที่ที่เงียบสงบ อากาศถ่ายเทสะดวก และ การจัดกลุ่มสนทนาควรมีระยะเวลาไม่เกิน 2 ชั่วโมงต่อ 1 กลุ่ม

ขั้นตอนในการจัดกลุ่มสนทนา

1. กำหนดประเด็นคำถามหรือหัวข้อที่จะศึกษาจากสภาพปัญหาต่าง ๆ โดยทั่วไป ไม่ควรเป็นประเด็นคำถามที่เป็นประสบการณ์หรือประวัติส่วนตัว เพราะอาจทำให้ผู้ร่วมไม่ต้องการจะพูดเรื่องของตนเอง จึงไม่เกิดพลวัตรของกลุ่ม

2. กำหนดผู้ร่วมสนทนา ภายในกลุ่มสนทนาควรจะมีภูมิหลังและคุณลักษณะบางอย่างที่คล้ายคลึงกัน เพื่อให้ผู้ร่วมสนทนารู้สึกสบายใจในการแสดงความคิดเห็นสนับสนุนหรือโต้แย้งซึ่งกันและกันอย่างเปิดเผย ในการกำหนดจำนวนกลุ่มของผู้ร่วมสนทนา ขึ้นอยู่กับลักษณะของปัญหาการวิจัยโดยควรกำหนดจำนวนกลุ่มที่น้อยที่สุดที่ผู้วิจัยจะสามารถได้รับคำตอบที่เพียงพอต่อคำถามการวิจัย ส่วนจำนวนคนที่เหมาะสมในแต่ละกลุ่มประมาณ 8 – 9 คน หรือไม่ต่ำกว่า 6 คน และมากกว่า 12 คน เนื่องจากผู้วิจัยสามารถชักนำให้กลุ่มหันเหเข้ามาสู่ประเด็นที่ต้องการได้

3. จัดเตรียมแนวทางการสนทนา เพื่อใช้ในการดำเนินการสนทนา

4. ฝึกอบรมบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการจัดกลุ่มสนทนา เพื่อให้มีความเข้าใจในบทบาทของตนเองและสามารถดำเนินการจัดกลุ่มสนทนาได้อย่างมีประสิทธิภาพ ได้แก่ ผู้ดำเนินการสนทนา ผู้จัดบันทึกการสนทนา และผู้ช่วยหรือผู้บริหารทั่วไป

5. ลงพื้นที่เพื่อหาข้อมูลเบื้องต้นล่วงหน้าที่จะมีการจัดกลุ่มสนทนาประมาณ 1 – 2 วัน เพื่อทำความรู้จักกับชุมชนและสอบถามข้อมูลเบื้องต้นของชุมชน ทำให้ได้มีโอกาสสนทนากับผู้ที่มาร่วมในกลุ่มสนทนา เพื่อจะได้ข้อมูลในการพิจารณาว่าเป็นชุมชนที่เหมาะสมหรือไม่ นอกจากนี้การลงพื้นที่ล่วงหน้าจะช่วยในการจัดหาสถานที่ที่เหมาะสมในการ จัดกลุ่มสนทนา และทำให้ผู้วิจัยทำการนัดหมายกับผู้ร่วมสนทนาได้อีกด้วย

6. ดónรับผู้ร่วมสนทนาด้วยบรรยากาศที่อบอุ่นเป็นกันเอง เสิร์งให้นั่งที่ บริการอาหารว่างและเครื่องดื่ม

7. แนะนำคณะวิจัย อธิบายจุดมุ่งหมายของการสนทนา พร้อมทั้งขอความยินยอมจากผู้ร่วมสนทนาในเรื่องบันทึกเสียงการสนทนาและเริ่มการสนทนา ในระหว่างการสนทนา ผู้ดำเนินการสนทนาควรแสดงบทบาทเป็นเพียงผู้จัดประเด็นการสนทนา ไม่ควรแสดงความคิดเห็นของตนเอง ไม่แสดงท่าทีเห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วยกับผู้สนทนา และไม่ควรถกกล่าวสรุปสิ่งที่ผู้ร่วมสนทนาพูด แต่ควรใช้วิธีตะล่อมถามผู้ร่วมสนทนาเพื่อให้ผู้สนทนาแสดงความคิดเห็นออกมาให้มากที่สุด และผู้ดำเนินการสนทนามีบทบาทในการสนทนาน้อยที่สุด

8. แจกของที่ระลึกหรือของสมนาคุณแก่ผู้ร่วมสนทนา เพื่อเป็นการแสดงความขอบคุณผู้เข้าร่วมสนทนาที่ได้สละเวลาและให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี

9. จัดเตรียมข้อมูลเพื่อใช้ในการวิเคราะห์ ผู้จัดบันทึกการสนทนาควรเป็นผู้ถอดเทปบันทึกการสนทนา เพื่อความเข้าใจสิ่งที่ได้บันทึกและเนื้อหาสาระในเทปที่ตรงกัน การถอดเทปจะต้องเป็นการถอดคำพูดคำต่อคำ ไม่สรุปข้อความและควรจัดบันทึกรายละเอียดที่เกิดขึ้นนอกเหนือจากคำพูดในการสนทนาลงไปด้วย ซึ่งข้อมูลต่าง ๆ ที่ได้จากการถอดเทปและการจัดบันทึกการสนทนาจะเป็นข้อมูลที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

10. วิเคราะห์ข้อมูล หน่วยของการวิเคราะห์คือกลุ่มสนทนาแต่ละกลุ่ม ไม่ใช่ปัจเจกบุคคล โดยอาจทำโดยการอ่านข้อมูลทั้งหมดเพื่อให้ได้ภาพรวมเกี่ยวกับเรื่องที่ผู้วิจัยสนใจ จากนั้นจึงกำหนดเค้าโครงการวิเคราะห์ และทำการวิเคราะห์ตามเค้าโครง โดยพิจารณาความคล้ายคลึงและความแตกต่างของทัศนะและความคิดเห็นของกลุ่มสนทนา และพยายามหาคำอธิบายว่ามีปัจจัยอะไรที่ทำให้ผู้ร่วมสนทนาจึงมีความคิดเห็นเช่นนั้น ผู้วิจัยควรจะนำเสนอความคิดเห็นและทัศนะทั้งที่เหมือนกันและที่ขัดแย้งกัน

ปัญหาที่เกิดขึ้นบ่อย ๆ จากการจัดกลุ่มสนทนา

- 1) สมาชิกในกลุ่มผู้ร่วมสนทนาไม่ครบ ซึ่งอาจเกิดขึ้นจากความผิดพลาดในการนัดหมาย ติดธุระกะทันหันในวันนัดหมายหรือไม่ให้ความร่วมมือเท่าที่ควร
- 2) สมาชิกในกลุ่มผู้ร่วมสนทนาเงียบหรือไม่ยอมแสดงความคิดเห็นบางอย่าง เนื่องจากเป็นคำตอบที่ไม่เป็นที่ยอมรับ หรือไม่กล้าแสดงความคิดเห็นอย่างเปิดเผยในวงสนทนา
- 3) สภาพแวดล้อมภายนอกไม่อำนวย เช่น ฝนตกทำให้ผู้ร่วมสนทนาเดินทางมาไม่สะดวก หรือสถานที่ที่จัดไม่เหมาะสม
- 4) เกณฑ์ในการเลือกผู้ร่วมสนทนาไม่เหมาะสม ไม่มีลักษณะของภูมิหลังที่คล้ายคลึงกัน
- 5) การจัดตำแหน่งการนั่งไม่ดี เช่น ไม่นั่งเป็นวง หรือนั่งบังกัน เป็นต้น
- 6) การบันทึกเสียงไม่ดี มีเสียงรบกวนไม่เงียบสงบพอ
- 7) ผู้ร่วมสนทนาขอตัวกลับก่อน

1.3 เทคนิคการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก

การสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้างหรือการสัมภาษณ์ปลายเปิด เป็นวิธีการสัมภาษณ์ที่ทำให้เราเข้าใจการรับรู้เรื่องราวของบุคคลได้ดีที่สุด โดยการสัมภาษณ์แบบนี้มาจากแนวคิดสมมติฐานที่ว่า เราไม่สามารถตั้งคำถามทั้งหมดที่เหมาะสมได้ล่วงหน้า และผู้ให้สัมภาษณ์ทุกคนจะไม่สามารถเข้าใจความหมายของคำถามมาตรฐานคำถามเดียวกันได้เหมือนกัน ดังนั้นผู้สัมภาษณ์จึงต้องมีการพัฒนา ปรับ หรือสร้างคำถามที่เหมาะสมในแต่ละสถานการณ์และสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ที่ต้องการศึกษา สิ่งที่สำคัญ คำถามต่างๆ จะเกิดขึ้นจากกระบวนการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้สัมภาษณ์และผู้ให้สัมภาษณ์ นอกจากนั้น การตอบสนองจากผู้ให้สัมภาษณ์จะกลายเป็นคำถามต่างๆ ที่เราต้องการได้ข้อมูลในการสัมภาษณ์ครั้งต่อมา (Roger and Bouey ,1996)

ขั้นตอนการสัมภาษณ์มีดังนี้ (Roger and Bouey ,1996)

1) ขั้นการเตรียมการ ซึ่งประกอบด้วย *การเตรียมตัวเอง* โดยผู้สัมภาษณ์จะต้องรู้ว่าต้องการรู้เรื่องอะไร และจะต้องสัมภาษณ์ใคร และจะใช้การสัมภาษณ์แบบใด ถ้าหากต้องการมีผู้สัมภาษณ์เพิ่มขึ้นก็ต้องเตรียมการฝึกการสัมภาษณ์ด้วย *การเตรียมวิธีการ* ซึ่งขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์การศึกษา โดยผู้ให้สัมภาษณ์จะสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มที่ลักษณะเฉพาะตัว หรือเป็นบุคคลที่เป็นผู้รู้ จะใช้ในกรณีที่ต้องการศึกษาข้อมูลหรือเหตุการณ์เฉพาะ และบุคคลที่เป็นตัวแทนของประชากร ในสถานการณ์หนึ่งๆ จะใช้ในกรณีที่ต้องการศึกษาประสบการณ์ของบุคคลที่มีลักษณะบางอย่างร่วมกันในสถานการณ์หนึ่ง และ*การเตรียมผู้ให้สัมภาษณ์* โดยจะต้องมีการขออนุญาตสัมภาษณ์โดยมีการบอกวัตถุประสงค์ในการศึกษา บอกวิธีการ/ เกณฑ์ของกลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์ และนัดหมายวันเวลา สถานที่ ที่จะสัมภาษณ์ รวมทั้งขออนุญาตใช้เครื่องบันทึกเสียง

2) ขั้นการเลือกวิธีการในการบันทึกข้อมูล วิธีที่จะใช้ในการบันทึกข้อมูลการสัมภาษณ์สามารถแบ่งออกได้ 3 วิธี ได้แก่ (1) การใช้เครื่องบันทึกเสียงในการสัมภาษณ์ ซึ่งจะทำให้ได้ข้อมูลครบถ้วน แต่จะเป็นอุปสรรคต่อการแสดงความเห็นจริงๆ ของผู้ให้สัมภาษณ์ (2) การจดบันทึกในระหว่างสัมภาษณ์ ส่วนใหญ่จะนิยมใช้เพื่อป้องกันการผิดพลาดที่เกิดขึ้นจากเครื่องบันทึกเสียง หรือใช้ในกรณีที่ไม่สามารถใช้เครื่องบันทึกเสียงได้ (3) การจดบันทึกอย่างทันทีภายหลังการสัมภาษณ์ ซึ่งจะต้องใช้เวลามากในการจดบันทึก

3) ขั้นการดำเนินการสัมภาษณ์ ผู้สัมภาษณ์มีบทบาทหลัก 4 ประการ คือ (1) การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้สัมภาษณ์และผู้ให้สัมภาษณ์ให้เกิดความไว้วางใจ (2) การทำความเข้าใจในข้อตกลงร่วมกัน ซึ่งหมายถึงการเข้าใจวัตถุประสงค์การวิจัย ความมุ่งมั่นในการทำงาน

ภายใต้เงื่อนไขที่เป็นอยู่ (3) การสัมภาษณ์ ซึ่งมีข้อควรคำนึงถึงได้แก่ พลวัตรการสัมภาษณ์ ซึ่งจะ เป็นปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้สัมภาษณ์และผู้ให้สัมภาษณ์ ผู้สัมภาษณ์อาจจะเริ่มการสัมภาษณ์ด้วย การเล่าประสบการณ์ของตน หรือเล่าบางเหตุการณ์ที่ขัดแย้งกับเหตุการณ์ทั่วไป เพื่อสร้างความ สัมพันธ์และเพื่อโยงเข้าสู่คำถามอื่นๆ ต่อไป

4) ขั้นตอนการสะท้อนเกี่ยวกับการสัมภาษณ์ การสะท้อนเป็นขั้นตอนสำคัญที่เกิดขึ้นใน การวิจัยเชิงคุณภาพทุกทุกครั้ง ผู้วิจัยจะต้องทบทวนและวิเคราะห์กระบวนการสัมภาษณ์ การ สะท้อนจะช่วยให้การตัดสินใจว่าจะต้องทำอะไรในขั้นตอนต่อไป ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะของการ วิจัยแบบนี้

5) ขั้นตอนสิ้นสุดการเก็บข้อมูล การเก็บข้อมูลจะสิ้นสุดเมื่อเก็บข้อมูลได้ครอบคลุม ทุกประเด็น การที่เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นซ้ำ หรือมีโอกาสที่จะเห็นแบบแผนพฤติกรรม การเก็บข้อมูล ซ้ำบ่อยๆ และเมื่อแหล่งเงินทุนหมด หรือหมดเวลา หรือมีข้อจำกัดต่างๆ

2. กระบวนการเรียนรู้

2.1 ความหมายของกระบวนการเรียนรู้

คำว่า “การเรียนรู้ (learning)” มีขอบเขตที่ครอบคลุมความหมาย 2 ประการ คือ 1) การเรียนรู้ในความหมายของ “กระบวนการเรียนรู้ (learning process)” ซึ่งหมายถึงวิธีการต่าง ๆ ที่ช่วยให้บุคคลเกิดการเรียนรู้ และ 2) การเรียนรู้ ในความหมายของ “ผลการเรียนรู้ (learning outcome)” ซึ่งได้แก่ความรู้ความเข้าใจในสาระต่าง ๆ ความสามารถในการกระทำและการใช้ทักษะกระบวนการต่าง ๆ รวมทั้งความรู้สึกหรือเจตคติอันเป็นผลที่เกิดขึ้นจากกระบวนการเรียนรู้หรือการใช้วิธีการเรียนรู้ กล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า การเรียนรู้มีลักษณะเป็นทั้งผลลัพธ์อันเป็นเป้าหมาย (ends) และวิธีการที่นำไปสู่เป้าหมาย (means) ซึ่งลักษณะทั้งสอง นับเป็นองค์ประกอบที่สัมพันธ์กันและส่งผลต่อกัน หากบุคคลมีวิธีการแสวงหาความรู้ที่ดีมีประสิทธิภาพและเหมาะสมสำหรับตน บุคคลนั้นก็ย่อมมีโอกาสที่จะเกิดความรู้ความเข้าใจในสาระหรือกระบวนการต่าง ๆ ได้อย่างกระจ่าง ถ่องแท้และลึกซึ้ง เกิดความรู้สึกหรือเจตคติไปในทางที่เหมาะสมและเกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านการกระทำหรือพฤติกรรมไปในทางที่พึงประสงค์

ในการเรียนรู้บุคคลจำเป็นต้องใช้วิธีการเรียนรู้วิธีใดวิธีหนึ่ง แต่เนื่องจากกระบวนการเรียนรู้เป็นวิธีการ ดังนั้นกระบวนการเรียนรู้จึงเกิดขึ้นลอย ๆ ไม่ได้ จำเป็นต้องมีสาระที่เรียนรู้ควบคู่ไปด้วยกันเสมอ เปรียบเสมือนผ้าผืนที่ต้องอยู่ติดกันตลอดเวลา ตัวอย่างเช่น เด็กอาจใช้วิธีการเรียนรู้โดยการถาม การอ่าน หรือการคิด แต่เด็กไม่สามารถถาม อ่าน หรือคิดลอย ๆ ได้ จำเป็นต้องมีเรื่องที่ถาม เรื่องที่อ่าน หรือ เรื่องที่คิดด้วย ดังนั้น วิธีการเรียนรู้กับสาระการเรียนรู้จึงต้องควบคู่ไปด้วยกันเสมอ เมื่อผู้เรียนใช้กระบวนการเรียนรู้หรือวิธีการเรียนรู้ในการเรียนรู้เนื้อหาสาระต่าง ๆ แล้ว ผลที่เกิดขึ้นตามมาก็คือ ผู้เรียนเกิดความรู้ความเข้าใจหรือไม่เข้าใจในสิ่งที่เรียน และการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นควบคู่ไปด้วยกันเสมออีกคือ ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการในการเรียนรู้นั่นเอง เช่น เด็กอาจพบว่า ถ้าเขากลัวถามและใช้คำถามที่เหมาะสม เขาจะได้คำตอบที่ต้องการ ดังนั้นผลการเรียนรู้จึงมี 2 ส่วนคือ

- 1) ส่วนที่เป็นความรู้ ความเข้าใจ ทักษะและเจตคติเกี่ยวกับสาระที่เรียนรู้
- 2) ส่วนที่เป็นกระบวนการเรียนรู้หรือวิธีการเรียนรู้อันเป็นเครื่องมือสำคัญในการเรียนรู้

ต่อไป

ดังนั้นเมื่อพูดถึง “การเรียนรู้” สิ่งที่จะต้องเข้ามาเกี่ยวพันด้วยเสมออีกคือเรื่อง (1) กระบวนการเรียนรู้ (2) สาระเรียนรู้ และ (3) ผลการเรียนรู้

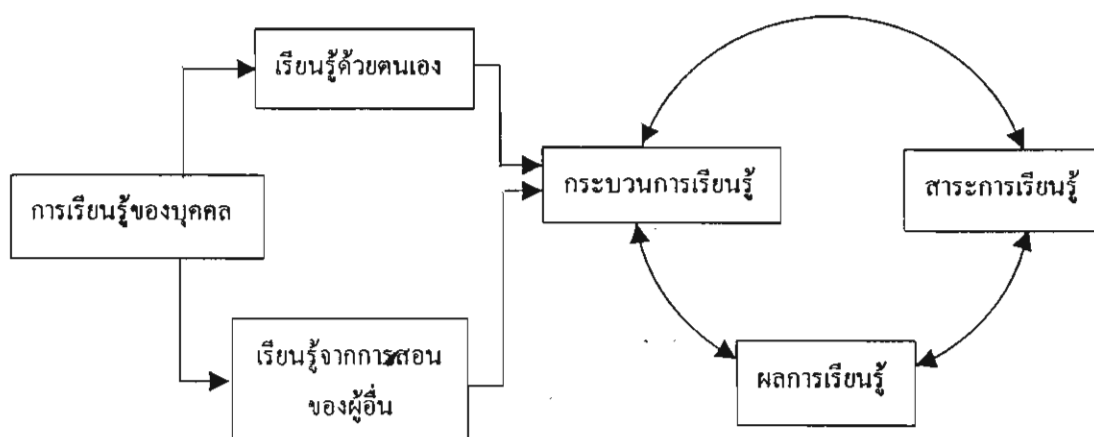
ซึ่งประกอบด้วยส่วนที่เป็นความรู้ ความเข้าใจ ทักษะและเจตคติเกี่ยวกับสาระที่เรียนรู้และส่วนที่เป็นกระบวนการหรือวิธีการในการเรียนรู้บุคคลทุกคนเกิดมามีศักยภาพในการเรียนรู้ด้วยตนเอง แม้จะไม่มีผู้สอนก็สามารถเรียนรู้ได้

เนื่องจากกระบวนการเรียนรู้ เป็นกระบวนการที่แต่ละบุคคลใช้เพื่อช่วยให้ตนเองเกิดการเรียนรู้ แต่ผู้ที่มีการเรียนรู้เกิดขึ้นแล้ว มีความเข้าใจแล้ว สามารถช่วยให้บุคคลอื่นที่ยังไม่รู้ เกิดการเรียนรู้ขึ้นได้ การสอนให้บุคคลอื่นได้เรียนรู้นี้ เป็นกระบวนการทางธรรมชาติที่ช่วยให้มนุษย์เรียนรู้ได้รวดเร็วและมากขึ้น เพราะหากไม่มีการสอน การเรียนรู้ย่อมขึ้นอยู่กับโอกาสและความสามารถของคนที่เรียนรู้อยู่ ซึ่งการรอโอกาสหรือสถานการณ์ที่จะช่วยให้เกิดการเรียนรู้ อาจจำเป็นต้องใช้เวลานานหรืออาจจะไม่เกิดขึ้นเลย หากสถานการณ์ไม่อำนวย ด้วยเหตุนี้ การสอนจึงเป็นกระบวนการทางธรรมชาติที่เกิดขึ้นมาพร้อม ๆ กับการมีสังคมมนุษย์ที่ต้องพึ่งพาอาศัยกันและกัน ครูคนแรกของมนุษย์ทุกคนก็คงจะเป็นพ่อแม่ของตนเอง

กระบวนการเรียนรู้กับกระบวนการสอนนั้น ไม่ได้เป็นกระบวนการเดียวกัน แต่มีความสัมพันธ์กัน กล่าวคือ เราจะสอนอย่างไร ก็ขึ้นกับความเชื่อว่าคนเรียนรู้อย่างไร หากบุคคลมีความเชื่อว่า คนเราเรียนรู้ได้จากการฟังคำบอกเล่าของผู้รู้ บุคคลนั้นก็จะสอนโดยการบอก อธิบาย ความเชื่อนี้ก็จะได้รับการถ่ายทอดมาเรื่อย ๆ คนรุ่นหลัง ๆ ก็จะปฏิบัติตาม ๆ กันมา จนกระทั่งลืมนึกไปว่า ทำเช่นนั้นทำไม ด้วยเหตุผลอะไร เป็นเพียงการรับมาใช้เสมือนเป็นวัฒนธรรม ประเพณีสืบต่อกันมา

กระบวนการสอน (teaching or instructional process) ในความหมายที่แท้จริงแล้ว เป็นคนละเรื่องกับกระบวนการเรียนรู้ (learning process) แต่มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด กระบวนการสอนเป็นกระบวนการเลือกวิธีการในการช่วยให้บุคคลอื่นเกิดการเรียนรู้ซึ่งมักขึ้นกับความเชื่อความเชื่อเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ของมนุษย์ หากผู้สอนเชื่อว่าบุคคลสามารถเรียนรู้ได้จากการฟังและการอ่าน ผู้สอนก็จะพูดบอกอธิบายเนื้อหาสาระให้ฟังหรือให้อ่านจากเอกสารตำราต่าง ๆ แต่ถ้าเชื่อว่าบุคคลสามารถเรียนรู้ได้ดีจากการคิด ผู้สอนก็จะให้โอกาสผู้เรียนได้คิดเกี่ยวกับเนื้อหาสาระนั้น ดังนั้นกระบวนการสอนจึงอาศัยกระบวนการเรียนรู้เป็นหลักที่สำคัญ

จากประเด็นที่กล่าวมาแล้วข้างต้น จึงพอจะสรุปได้ว่าการเรียนรู้มีองค์ประกอบสำคัญดังนี้ แสดงในแผนผังที่ 2.1

แผนผังที่ 2.1 องค์ประกอบสำคัญของการเรียนรู้ โดย ทิศนา แชมมณี

แผนภาพข้างต้นแสดงให้เห็นถึงองค์ประกอบสำคัญในการเรียนรู้ของมนุษย์ คนเราทุกคนมีการเรียนรู้ตลอดเวลา มีทั้งการเรียนรู้ด้วยตนเอง โดยไม่มีใครสอน และมีทั้งการเรียนรู้ที่เกิดจากการสอนของบุคคลอื่น บุคคลจะใช้กระบวนการเรียนรู้ ซึ่งก็คือวิธีการเรียนรู้ต่าง ๆ ที่อาจได้มาจากความคิดความชอบของตนผู้สอน ในการเรียนรู้เนื้อหาสาระต่าง ๆ ซึ่งวิธีการเรียนรู้กับเนื้อหาสาระของการเรียนรู้นั้นจะมีความสัมพันธ์และมีผลต่อกันและกัน การเรียนรู้เนื้อหาสาระใดด้วยวิธีการที่เหมาะสมกับสาระนั้น ย่อมส่งผลให้เกิดการเรียนรู้ที่ดี ซึ่งผลการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นส่วนหนึ่งจะเป็นผลที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเรียนรู้

2.2 ลักษณะการเรียนรู้ที่ดี

นักคิด นักปราชญ์ ราชบัณฑิต และทฤษฎีการเรียนรู้และการสอนจำนวนมาก ต่างก็สนับสนุนและเห็นพ้องต้องกันว่า กระบวนการเรียนรู้ที่ดีควรมีลักษณะดังนี้ (ทิศนา แชมมณี, 2543)

- 1) การเรียนรู้เป็นกระบวนการทางสติปัญญา (a cognitive process) หรือกระบวนการทางสมอง ซึ่งบุคคลใช้ในการสร้างความเข้าใจ หรือการสร้างความหมายของสิ่งต่าง ๆ ให้แก่ตนเอง ดังนั้นการเรียนรู้จึงเป็นกระบวนการของการจัดกระทำ (acting on) ต่อข้อมูลและประสบการณ์ มิใช่เป็นเพียงการรับ (taking in) ข้อมูล หรือประสบการณ์เท่านั้น
- 2) การเรียนรู้เป็นงานเฉพาะตน หรือเป็นประสบการณ์ส่วนตัว (individual) ที่ไม่มีผู้ใดเรียนรู้หรือทำแทนกันได้

3) การเรียนรู้เป็นกระบวนการทางสังคม (a social process) เนื่องจากบุคคลอยู่ในสังคม ซึ่งเป็นสิ่งแวดล้อมที่มีอิทธิพลต่อกัน การปฏิสัมพันธ์ทางสังคมจึงสามารถกระตุ้นการเรียนรู้และขยายขอบเขตของความรู้ด้วย

4) การเรียนรู้เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นได้ทั้งจากการคิด การกระทำ/การปฏิบัติ การแก้ปัญหา และการศึกษาวิจัยต่าง ๆ

5) การเรียนรู้เป็นกระบวนการที่ตื่นตัว สนุก (active and enjoyable) และทำให้ผู้เรียนรู้สึกผูกพัน และเกิดความใฝ่รู้ การเรียนรู้เป็นกิจกรรมที่นำมาซึ่งความสนุกสนาน หรือท้าทายให้ “ใฝ่รู้สิ่งที่ยาก”

6) สภาพแวดล้อมที่เหมาะสม (good environment) สามารถเอื้ออำนวยให้บุคคลเกิดการเรียนรู้ได้ดี

7) การเรียนรู้เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นได้ตลอดเวลาทุกสถานที่ ทั้งในโรงเรียน ครอบครัว และชุมชน

8) การเรียนรู้คือ การเปลี่ยนแปลง (change) กล่าวคือ การเรียนรู้จะส่งผลต่อการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงตนเอง ทั้งทางด้านเจตคติ ความรู้สึก ความคิดและการกระทำ เพื่อดำรงชีวิตอย่างเป็นปกติสุขและความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์

9) การเรียนรู้เป็นกระบวนการต่อเนื่องตลอดชีวิต (life long process) บุคคลจำเป็นต้องเรียนรู้อยู่เสมอ เพื่อการพัฒนาชีวิตจิตใจของตนเอง การสร้างวัฒนธรรมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต จึงเป็นกระบวนการพัฒนาที่ยั่งยืน ช่วยให้ผู้บุคคลและสังคมมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

จากประเด็นข้างต้น จึงสามารถสรุปได้ว่า การเรียนรู้เป็นกระบวนการทางปัญญาที่บุคคลพยายามสร้างความหมายและความเข้าใจในข้อเท็จจริง ข้อมูล ประสบการณ์ หรือการกระทำต่าง ๆ ให้แก่ตนเอง อันจะเป็นผลต่อการปรับเปลี่ยนความคิด ความรู้สึกและพฤติกรรมต่าง ๆ ของบุคคลในการดำรงชีวิต การเรียนรู้เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นได้ตลอดเวลา ทุกสถานที่ และเป็นกระบวนการที่ช่วยให้บุคคลเกิดความตื่นตัวใฝ่รู้ มีความสนุกสนานกับสิ่งที่เรียนรู้นั้น และควรเป็นไปอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต เพื่อการพัฒนาชีวิตและสังคมอย่างยั่งยืน ปฏิสัมพันธ์ทางสังคมและสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม สามารถเอื้ออำนวยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ที่ดี

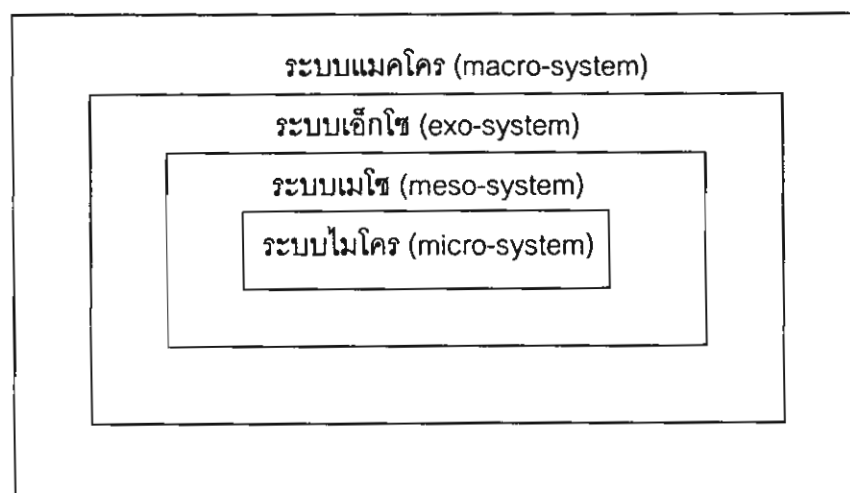
2.3 บริบททางการสอน

ขณะที่ครูกับผู้เรียนอยู่ในกระบวนการเรียนการสอนนั้น เห็นได้ชัดว่า องค์ประกอบสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อกระบวนการเรียนการสอนขณะนั้นก็คือ 1) ครูผู้สอน 2) ผู้เรียน 3) สาร/เนื้อหา และ 4) วิธีการเรียนการสอน ซึ่งถ้าคิดกันเพียงผิวเผินแล้ว จะพบว่าไม่มีมากนัก แต่แท้ที่จริงแล้วหากวิเคราะห์ให้ละเอียด จะพบว่าองค์ประกอบอื่น ๆ แฝงอยู่จำนวนมาก ซึ่งหากครู นักการศึกษา

และผู้เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการศึกษามีความเข้าใจอย่างแท้จริงแล้ว จะสามารถศึกษาและปัญหา และแก้ปัญหาทางการเรียนรู้การสอนและการจัดการศึกษาได้อย่างเหมาะสม

บรอนเฟนเบรนเนอร์ (Bronfenbrenner อ้างถึงใน ทิศนา แชนมณี, 2544) กล่าวว่า ใน การศึกษาสิ่งใดก็ตาม โดยเฉพาะเกี่ยวกับสิ่งมีชีวิต จำเป็นต้องศึกษาหรือมองถึงบริบทของสิ่งนั้น ด้วย เนื่องจากสิ่งต่าง ๆ ไม่ได้อยู่อย่างโดดเดี่ยวเพียงลำพัง แต่อาศัยอยู่ในสิ่งแวดล้อม ซึ่งมีอิทธิพลต่อสิ่งนั้น ซึ่งเรียกว่า "สิ่งแวดล้อมทางนิเวศวิทยา" หรือ "ecological environment" ซึ่งจัดได้เป็นหลายระบบ ระบบที่ 1 เรียกว่า ระบบไมโคร (micro-system) เป็นระบบที่อยู่ใกล้ตัวที่สุด ระบบที่ 2 เรียกว่า ระบบเมโซ (meso-system) เป็นสิ่งแวดล้อมที่ระบบไมโครอาศัยอยู่ ระบบที่ 3 คือระบบเอ็กโซ (exo-system) และระบบที่ 4 เป็นระบบที่อยู่ใกล้ตัวมากที่สุด เรียกว่า ระบบแมคโคร (macro-system) ระบบแมคโครจะเป็นระบบที่ครอบคลุมระบบเอ็กโซ ระบบเอ็กโซครอบคลุมระบบเมโซ และระบบเมโซครอบคลุมระบบไมโคร อีกชั้นหนึ่ง ดังแสดงในแผนผังที่ 2.2

(Bronfenbrenner, 1977 : 513 – 531)

แผนผังที่ 2.2 โมเดลสิ่งแวดล้อมทางนิเวศวิทยาของบรอนเฟนเบรนเนอร์

(Bronfenbrenner's Model of Ecological Environment)

โมเดลสิ่งแวดล้อมทางนิเวศวิทยาของบรอนเฟนเบรนเนอร์ดังกล่าวข้างต้นสามารถอธิบายบริบททางการสอนและการศึกษาได้ดังต่อไปนี้

บริบททางการสอนในระดับไมโคร (micro)

บริบททางการสอนในระดับไมโครหรือบริบททางการสอนระดับห้องเรียน คือบริบทของการสอนที่ใกล้ตัวผู้สอน-ผู้เรียนมากที่สุด ได้แก่

1) ผู้สอน ผู้สอนมีอิทธิพลต่อการเรียนการสอนหลายประการ เช่น ความรู้ความเข้าใจในสาระที่สอน ความสามารถในการสอน ความตั้งใจในการสอน เจตคติต่อการสอน ความรู้สึกต่อตัวผู้เรียน สภาพจิตใจของผู้สอน แรงจูงใจในการสอน สุขภาพของผู้สอน ความพร้อมของผู้สอน บุคลิกลักษณะของผู้สอน ฯลฯ สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้มีผลต่อการจัดการเรียนการสอนต่อพฤติกรรมการสอนของครู ซึ่งส่งผลต่อไปถึงกระบวนการเรียนรู้ และผลสัมฤทธิ์ในการเรียนรู้ของผู้เรียน

2) ผู้เรียน สภาพแวดล้อมทั้งภายนอกและภายในของผู้เรียนมีอิทธิพลต่อการเรียนการสอนมากเช่นเดียวกับผู้สอน เช่น ความสนใจ ความต้องการและความถนัดในการเรียน วิธีการเรียนรู้ แรงจูงใจในการเรียน ความพร้อมในการเรียน สุขภาพของผู้เรียน ลักษณะของผู้เรียน จำนวนผู้เรียน พฤติกรรมของผู้เรียน สภาพจิตใจของผู้เรียน เจตคติต่อการเรียนการสอน ความรู้สึกของผู้เรียนต่อผู้สอน ความสามารถของผู้เรียน ปัญหาของผู้เรียน เหล่านี้ล้วนมีอิทธิพลต่อการจัดการเรียนการสอนครู และการเรียนรู้ของผู้เรียน

3) การจัดการเรียนการสอน หมายถึง วัตถุประสงค์ในการเรียนการสอน สาระ/เนื้อหาที่ใช้ในการเรียนการสอน วิธีการ/กระบวนการที่ใช้ในการเรียนการสอน การวัดและประเมินผลการเรียนการสอน สื่อและอุปกรณ์ที่ใช้ในการเรียนการสอน

4) สภาพแวดล้อม สภาพแวดล้อมที่ใกล้ตัวผู้สอน-ผู้เรียนมากที่สุด ก็คือสภาพแวดล้อมในห้องเรียน อันได้แก่แสง เสียง สี อากาศ ขนาดห้องเรียน อุปกรณ์การเรียน เช่น โต๊ะ เก้าอี้ กระดาน เป็นต้น นอกจากนั้นยังมีสภาพแวดล้อมนอกห้องเรียน หรือสภาพแวดล้อมในโรงเรียน ขณะที่มีการเรียนการสอนเกิดขึ้น เช่น เสียงรบกวนจากภายนอก เสียงรถวิ่งผ่าน หรือโรงเรียนทำกิจกรรมอื่นๆ ขณะที่ครูกำลังสอน

- ในขณะที่การเรียนการสอนเกิดขึ้น บริบททั้ง 4 ด้านจะร่วมกันส่งผลต่อการเรียนการสอนของผู้เรียนและครูอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ตัวอย่างเช่น ปัญหาการเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาภาษาไทยต่ำ ปัญหานี้อาจเนื่องมาจากครูไม่มีความถนัดในการสอนภาษาไทย หรือครูอาจจะทำดีทุกอย่าง แต่บังเอิญวันนั้นไม่สบาย จึงสอนแบบเฉื่อย ๆ ทำให้ผู้เรียนไม่สนใจเรียน หรือผู้เรียนอาจไม่ชอบวิชาภาษาไทย ขาดความพร้อม เพราะเหนื่อยเกินไปจากการเล่นกีฬา หรืออาจจะมาจากสาระที่ไม่น่าสนใจ หรือบังเอิญมีเสียงรบกวนจากภายนอกมากเกินไปก็ได้

บริบททางการสอนในระดับเมโซ (meso)

การเรียนการสอนในระดับห้องเรียนเป็นบริบททางการสอนที่ใกล้ตัวผู้เรียนมากที่สุด แต่ในขณะเดียวกัน ห้องเรียนก็เป็นหน่วยหนึ่งของระบบโรงเรียน บริบททางการสอนในระดับโรงเรียนนี้ ถือเป็นบริบทในระดับเมโซ ซึ่งเป็นระบบที่กว้างขึ้นประกอบด้วย

1) ผู้บริหารโรงเรียน เชื่อเท็จจริงและผลงานวิจัยจำนวนมากสามารถยืนยันได้ว่า ผู้บริหารมีอิทธิพลต่อครูและการสอนของครูมาก ลักษณะของผู้บริหาร นโยบายและการบริหารงาน การปกครองดูแลเอาใจใส่ครู การให้การสนับสนุนครูของผู้บริหาร ล้วนมีอิทธิพลต่อการปฏิบัติงานของครูทั้งสิ้น

2) โรงเรียน ได้แก่ สภาพของโรงเรียน ขนาด สิ่งแวดล้อมในโรงเรียนและบริเวณรอบนอกโรงเรียน สื่อ อุปกรณ์และสิ่งอำนวยความสะดวกแก่ครูในการสอน งบประมาณ ทรัพยากร รวมทั้งสวัสดิการของโรงเรียน เหล่านี้ล้วนเป็นสิ่งที่ส่งผลต่อการเรียนการสอนทั้งสิ้น

3) ผู้ร่วมงาน ได้แก่ เพื่อนครูในโรงเรียนและบุคลากรอื่น ๆ เช่น เจ้าหน้าที่ธุรการ พนักงานภารโรง เป็นต้น บริบทแวดล้อมเหล่านี้ สามารถส่งผลต่อสิ่งที่อยู่ในระบบไมโครได้

แม้จะดูเหมือนว่าการเรียนรู้ของผู้เรียนจะเกิดจากการสอนของครูในห้องเรียนก็ตาม แต่แท้จริงแล้ว บริบททางการสอนในระดับโรงเรียนมีผลกระทบต่อการเรียนการสอนได้มาก ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดเจน เนื่องจากเกิดขึ้นบ่อย ๆ และมีให้เห็นกันโดยทั่วไป เช่น การที่ครูขาดขวัญกำลังใจในการสอน ท้อใจในการทำงาน เนื่องจากผู้บริหารไม่ให้การสนับสนุน มีอคติ ความลำเอียง ไม่ยุติธรรม และไม่ยอมรับความคิดเห็นของครู เป็นต้น

บริบททางการสอนในระดับเอ็กโซ (exo)

ห้องเรียนเป็นหน่วยหนึ่งในระบบโรงเรียน และโรงเรียนเป็นหน่วยหนึ่งในระบบชุมชน บริบททางการสอนในระดับเอ็กโซ หรือบริบทในระดับชุมชน แม้จะดูเหมือนห่างไกลจากการเรียนการสอนในห้องเรียน แต่แท้จริงแล้วมีอิทธิพลส่งผลต่อการเรียนการสอนได้ ชุมชนส่งผลต่อการเรียนการสอนได้หลายทาง เช่น

1. บุคคลในชุมชน ได้แก่ พ่อ แม่ ผู้ปกครองของผู้เรียน ตลอดจนบุคลากรอื่น ๆ ในชุมชน อันได้แก่ ผู้บริหารระดับท้องถิ่น นโยบายและการบริหารการศึกษาระดับท้องถิ่น
2. ทรัพยากรในชุมชน อันได้แก่ งบประมาณ สถานที่ อุปกรณ์ สิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ และภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชน
3. สภาพทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองของชุมชน ซึ่งได้แก่การเห็นความสำคัญของการศึกษาของนักการเมืองและคนในชุมชน การมีส่วนร่วมให้การสนับสนุนการศึกษาของชุมชน เศรษฐกิจในชุมชน รวมทั้งค่านิยม และวัฒนธรรมของคนในชุมชน เป็นต้น

หากชุมชนเห็นความสำคัญของการศึกษาและมีเศรษฐกิจดี ก็จะส่งผลให้โรงเรียนและครูได้รับการสนับสนุนอย่างเต็มที่ ทำให้ครูสามารถปฏิบัติงานอย่างราบรื่นและได้ผลดี ดังจะเห็นได้จากตัวอย่างที่พบเห็นกันโดยทั่วไปว่า ชุมชนใดที่เห็นความสำคัญของการพัฒนาเด็กเล็ก จะช่วยกันจัดตั้งศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขึ้น และให้การสนับสนุนครูในการอบรมเลี้ยงดูเด็ก ศูนย์พัฒนาเด็ก

เล็กโตที่คนในหมู่บ้านมีส่วนร่วมให้ความร่วมมือ มักจะประสบความสำเร็จ ในขณะที่ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กที่คนในชุมชนมีส่วนร่วมน้อยหรือไม่มีส่วนร่วมเลย มักจะไม่ค่อยประสบความสำเร็จ บริบททางการสอนในระบบชุมชนนี้ อาจหมายถึงชุมชนในระดับหมู่บ้าน หรือระดับจังหวัดก็ได้

บริบททางการสอนในระดับแมโคร (macro)

บริบททางการสอนในระดับแมโครเป็นบริบทที่อยู่ไกลตัวผู้สอน-ผู้เรียนมากที่สุด ได้แก่ บริบทระดับชาติและระดับโลก ซึ่งได้แก่ ผู้บริหารระดับชาติ นโยบายและแผนการจัดการศึกษาระดับชาติ การบริหารการศึกษาระดับชาติ ทรัพยากร งบประมาณ สภาพทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองของประเทศ การเปลี่ยนแปลงและความเคลื่อนไหวทางด้านความรู้ วิทยาการ และเทคโนโลยี เหล่านี้ ล้วนส่งผลต่อการเรียนการสอนในบริบทระดับไมโครได้ ดังจะเห็นได้ว่า ขณะนี้ประเทศไทยกำลังมีการปฏิรูปการเรียนรู้ โดยมุ่งที่จะให้ครูจัดการเรียนการสอนโดยยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง พระราชบัญญัติการศึกษาที่ระบุแนวคิดนี้ ย่อมส่งผลต่อการจัดการเรียนการสอนทั้งประเทศ ในขณะเดียวกันประเทศไทยก็เป็นหน่วยหนึ่งของสังคมโลก นักวิชาการของไทยและต่างประเทศต่างก็ได้มีการศึกษาและแลกเปลี่ยนแนวคิดกันอยู่เสมอ แนวคิดจากต่างประเทศก็อาจส่งผลต่อการจัดการเรียนการสอนของครูได้เช่นกัน ดังจะเห็นได้ว่า ขณะนี้ประเทศในเขตซีกโลกตะวันตกกำลังนิยมแนวคิดทางการศึกษาเกี่ยวกับทฤษฎีพหุปัญญา (Theory of Multiple Intelligences) และทฤษฎีการสร้างความรู้ (Theory of Constructivism) ซึ่งแนวคิดนี้ได้แพร่ขยายมาสู่ประเทศไทย และนำมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนในประเทศไทยแล้ว

- ทิสนา แคมมณี (2544) ได้นำโมเดลของบรอนเฟนเบรนเนอร์ดังกล่าวข้างต้นมาสร้างเป็น
- กรอบแนวคิดในการดำเนินงานวิจัยเรื่องนี้ เนื่องจากเป็นกรอบที่สามารถช่วยสร้างความเข้าใจในสิ่งที่ซับซ้อน เช่น บริบททางการเรียนการสอนได้ดี กรอบแนวคิดดังกล่าวแสดงไว้ในแผนผังที่ 2.3 ดังนี้

ความก้าวหน้าและการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษา การเมือง เศรษฐกิจ และทางสังคมของโลก

นโยบายและแผนการจัดการศึกษาระดับชาติ การบริหารการศึกษาในระดับชาติ

นโยบายและการบริหารการศึกษาระดับท้องถิ่น ผู้บริหาร ทรัพยากร

นโยบาย การบริหารการศึกษาระดับสถาบัน ผู้บริหาร ผู้ร่วมงาน

แผนการสอนของผู้สอน แผนชั้นเรียน

แผนปฏิบัติการของครูสอน

แผนการเรียน แผนสอน

แผนการเรียน แผนสอน แผนสอน

แผนสอน แผนสอน

ผู้เรียน

การเรียนการสอน
- จุดมุ่งหมาย - สื่อ-อุปกรณ์
- เนื้อหาสาระ - การวัดประเมินผล
- กิจกรรมการเรียนรู้

ผู้สอน

สภาพแวดล้อมของการเรียนการสอน

สภาพแวดล้อมทางกายภาพ และทางจิตใจ

ขวัญกำลังใจ สิ่งอำนวยความสะดวก

สภาพทางสังคม การเมือง และเศรษฐกิจของชุมชน

สภาพทางสังคม การเมือง และเศรษฐกิจของชาติ

ความก้าวหน้าและการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษา การเมือง เศรษฐกิจ และทางสังคมของโลก

แผนผังที่ 2.3 บริบททางการเรียนการสอนในระดับต่างๆ

2.4 กระบวนการสอน หรือกระบวนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามนัยของพระราชบัญญัติการศึกษา พ.ศ. 2542

เนื่องจากประเทศไทยประสบปัญหาเกี่ยวกับคุณสมบัติของผู้เรียนมีลักษณะที่ไม่พึงประสงค์หลายประการ ได้แก่ ผู้เรียนขาดความสนใจ ใฝ่รู้ เชื้อยชา เบื่อหน่ายการเรียนรู้ ผู้เรียนคิดไม่เป็น ทำไม่เป็น แก้ปัญหาไม่เป็น แก้ปัญหาไม่ได้ ขาดการมองกว้าง คิดไกล ใฝ่รู้ ไม่สามารถนำความรู้ไปใช้ในชีวิต ขาดคุณธรรม จริยธรรมและลักษณะนิสัยที่พึงประสงค์ เช่น ความมีระเบียบวินัย ความซื่อสัตย์ ความขยัน ความอดทน สู้งาน เป็นต้น ผู้เรียนไม่ตระหนักถึงความสัมพันธ์ระหว่างส่วนย่อยกับส่วนรวม เกิดความเครียด ความทุกข์ และความเหินแกล้ว และกระบวนการเรียนรู้ไม่เป็นไปอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

สาเหตุสำคัญประการหนึ่งของสภาพปัญหาดังกล่าว ก็คือ ผู้เรียนขาดกระบวนการเรียนรู้ที่เหมาะสม กล่าวคือ ผู้เรียนมีกระบวนการเรียนรู้ที่มีลักษณะไม่ตื่นตัว ขาดการใช้ความคิด ขาดการปฏิบัติ ขาดการเชื่อมโยงกับชีวิตจริง ขาดการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น แหล่งความรู้ในชุมชน และเทคโนโลยีทันสมัย ขาดการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมและลักษณะนิสัยที่พึงประสงค์ การเรียนรู้ไม่เป็นองค์รวม ขาดความยืดหยุ่นและเน้นการแข่งขัน นอกจากนั้นยังขาดการฝึกฝนทักษะกระบวนการอันเป็นเครื่องมือสำคัญในการเรียนรู้อีกด้วย

ด้วยสภาพปัญหาและสาเหตุดังกล่าว พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 จึงได้กำหนดให้การมีปฏิรูปการเรียนรู้ โดยกล่าวไว้ในหมวดที่ 4 ว่าด้วยแนวทางการจัดการศึกษา ตั้งแต่มาตราที่ 22-30 โดยในมาตราที่ 24 ได้กำหนดสาระสำคัญเกี่ยวกับการจัดกระบวนการเรียนรู้ไว้ดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2542)

- (1) จัดเนื้อหาสาระและกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจและความถนัดของผู้เรียน โดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล
- (2) ฝึกทักษะ กระบวนการคิด การจัดการ การเผชิญสถานการณ์ และการประยุกต์ความรู้มาใช้เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหา
- (3) จัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกการปฏิบัติ ให้ทำได้ คิดเป็น ทำเป็น รักการอ่านและเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง
- (4) จัดการเรียนการสอน โดยผสมผสานสาระความรู้ด้านต่าง ๆ อย่างได้สัดส่วนสมดุลกัน รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงามและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ไว้ในทุกวิชา
- (5) ส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้สอนสามารถจัดบรรยากาศสภาพแวดล้อม สื่อ

การเรียนรู้ และอำนวยความสะดวกเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และมีความรอบรู้รวมทั้งสามารถใช้การวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ ทั้งนี้ ผู้สอนและผู้เรียนอาจเรียนรู้ไปพร้อมกันจากสื่อการเรียนการสอนและแหล่งวิทยาการประเภทต่าง ๆ

(6) จัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นได้ทุกเวลาทุกสถานที่ มีการประสานความร่วมมือกับบิดามารดา ผู้ปกครอง และบุคคลในชุมชนทุกฝ่าย เพื่อร่วมกันพัฒนาผู้เรียนตามศักยภาพ

เทอร์เรนซ์ มอร์ริสัน (พรทิพย์ สุวรรณโรจน์, ผู้แปล, 2543) แห่งสถาบันธนาคารพัฒนาแห่งเอเชีย กล่าวว่า โครงสร้างการเรียนรู้มีการเปลี่ยนแปลง 4 ด้าน ดังแสดงในตารางที่ 2.2 ดังนี้

ตารางที่ 2.2 การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการเรียนรู้ โดยมอร์ริสัน (พรทิพย์ สุวรรณโรจน์, ผู้แปล, 2543)

ด้าน	การเปลี่ยนแปลงจาก	การเปลี่ยนแปลงไปสู่
1. ผู้เรียน		
1.1 การมีส่วนร่วมในการเรียนรู้	● การมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ของชนชั้นสูง	● การมีส่วนร่วมรวมมวลชน
1.2 ความสามารถในการเรียนรู้ของมนุษย์	● การรับความรู้ ● การรับรู้และความเข้าใจ ● การเรียนรู้เกี่ยวกับเนื้อหาสาระ ● ความรู้ที่มาจากผู้เชี่ยวชาญ	● การสร้างองค์ความรู้ ● การหลอมรวมความคิด ● การเรียนรู้ด้วยการปฏิบัติ ● ความรู้พื้นบ้านหรือภูมิปัญญาท้องถิ่น
2. เนื้อหา	● การรับข้อมูลข่าวสาร ● การเรียนรู้ตามตำรา ● การพัฒนาระบบความคิด ● การเรียนรู้ที่เน้นแนวกว้าง ● โลกที่ไม่เป็นธรรมชาติ ● เน้นการท่องจำ ● การรู้หนังสือด้วยสัญลักษณ์	● การจัดการข้อมูลข่าวสาร ● การเรียนรู้ที่ซับซ้อนขึ้น ● การพัฒนาเครื่องมือในการคิด ● การเรียนรู้ที่เน้นแนวลึก ● โลกแห่งความเป็นจริง ● เน้นการปฏิบัติ

ด้าน	การเปลี่ยนแปลงจาก	การเปลี่ยนแปลงไปสู่
3.วิธีการ เวลาและสถานที่	• ค่านิยมที่มาจากแต่ดั้งเดิมของชาติ • แบบแผนอันจำกัดของการเรียนรู้ • การเรียนรู้ในสถาบันการศึกษา • การควบคุมการเรียนรู้ตามระดับชั้น • การเรียนรู้แบบเชื่องช้า • การเรียนรู้ด้วยสื่อเดียว	• ค่านิยมของโลก • ความหลากหลายในลีลาการเรียนรู้ • ชุมชนการเรียนรู้และเครือข่าย • องค์การการเรียนรู้ • การเรียนรู้โดยการปฏิบัติ • การเรียนรู้ด้วยสื่อผสม
4.จุดมุ่งหมายและนโยบาย	• พัฒนาการส่วนบุคคล • พัฒนาปัจจัยและทรัพยากรการผลิตของประเทศ • การครอบงำของรัฐ • การวางแผนที่มีการคาดการณ์อนาคตในช่วงเวลาเดียว • พัฒนาอาชีพศึกษา • การกีดกีด	• สร้างสมรรถนะในการแข่งขัน • พัฒนาทุนปัญญา • การเป็นหุ้นส่วนพหุภาคี • การวางแผนแบบพลวัตนิยม • การพัฒนาแรงงาน • ความครอบคลุมทางการศึกษา

จะเห็นได้ว่าพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มีความสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการเรียนรู้ จากรายงานของสถาบันธนาคารพัฒนาแห่งเอเชียทุกด้านเกือบทุกประเด็น ทำให้มองเห็นว่าการปฏิรูปการเรียนรู้ของประเทศไทยมีแนวคิดและแนวปฏิบัติเป็นสากล หากการปฏิรูปการเรียนรู้ประสบความสำเร็จการศึกษาและประชากรของไทยจะมีคุณภาพตามมาตรฐานทัดเทียมกับประเทศอื่น ๆ

2.5 การปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้

บุคคลที่สำคัญที่สุดในการปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ก็คือ ครู ดังนั้นการปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ จึงต้องเริ่มต้นที่การปรับแนวคิด/ กระบวนทัศน์ของครูและการปรับพฤติกรรมครู ดังนี้

1. สร้างความตระหนักให้แก่ครู ครูจะต้องทราบว่าขณะนี้มีการเปลี่ยนแปลงอย่างมากมายและรวดเร็ว มีผลกระทบต่อวิธีทำงานและวิถีคิดของครู การทำงานมีการแข่งขันครูต้องแข่งขันกับตนเองและผู้อื่น ครูต้องทำงานร่วมกับนักเรียน ผู้ปกครอง ชุมชนและหน่วยงานที่

รับ นักเรียนเข้าศึกษาต่อหรือทำงาน ครูต้องฟังความคิดเห็นและข้อเสนอแนะของคนเหล่านี้

2. ส่งเสริมให้ครูมีความเชื่อมั่นในตนเอง ความเชื่อมั่นในตนเองช่วยให้ครูทำสิ่งต่าง ๆ ได้สำเร็จ มีสุขภาพจิตดีและมีความสุขในการดำรงชีวิต
3. พัฒนาครูให้มีความรู้ในเรื่องที่จำเป็น ได้แก่ เนื้อหาสาระ จิตวิทยาการเรียนรู้ การพัฒนากระบวนการคิด พัฒนาการด้านสมอง รูปแบบการเรียนรู้หลักการจัดการเรียนการสอน ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ และการวัดและประเมินผล
4. พัฒนาครูให้มีความสามารถและทักษะในเรื่องการจัดการเรียนรู้การวิเคราะห์หลักสูตร การจัดทำแผนการสอน การวิจัยชั้นเรียน การจัดบรรยากาศการเรียนรู้และการเสริมแรง
5. ปรับบทบาทของครูให้เป็นผู้ทำหน้าที่ชี้แนะ ช่วยเหลือ จัดการให้ข้อมูลย้อนกลับ และจัดสิ่งแวดล้อมให้เอื้อต่อการเรียนรู้

การจัดการเรียนการสอนที่ยึดผู้เรียนเป็นสำคัญเป็นแนวทางสำคัญในการจัดการที่มุ่งให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้จากกิจกรรมต่าง ๆ และเป็นการสนองความแตกต่างระหว่างบุคคล ผู้เรียนได้พัฒนาเต็มตามศักยภาพ เกิดการเรียนรู้อย่างแท้จริง มีทักษะการแสวงหาความรู้และนำความรู้ไปใช้ในชีวิตจริง การจัดการเรียนการสอนที่ยึดผู้เรียนเป็นสำคัญต้องมีหลักการและแนวทางในการดำเนินงาน ซึ่งสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2543 : 40-48) ได้เสนอไว้ดังนี้

หลักการของการเรียนการสอนที่ยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ

1. ผู้เรียนทุกคนสามารถเรียนรู้และพัฒนาได้
2. การพัฒนาผู้เรียนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ความสามารถและคุณธรรม
3. การเรียนรู้เกิดขึ้นได้ทุกที่ ทุกเวลาและต่อเนื่องตลอดชีวิต
4. ผู้เรียนได้เรียนรู้ในสิ่งที่มีความหมาย นำไปใช้ประโยชน์ได้
5. ผู้เรียนเรียนรู้จากการได้คิด ปฏิบัติ และสรุปความรู้

แนวทางการจัดการเรียนรู้

1. ศึกษาผู้เรียนเป็นรายบุคคล เพื่อให้ได้ข้อมูลสำคัญในการพัฒนาผู้เรียนเต็มศักยภาพ ข้อมูลที่สำคัญได้แก่ ความฉลาดทางอารมณ์ พฤติปัญญา พัฒนาการและศักยภาพด้านต่าง ๆ วิธีการเรียนรู้ของแต่ละคน สภาพความเป็นอยู่และครอบครัวและความต้องการในการพัฒนา
2. จัดการเรียนรู้โดยดำเนินการที่หลากหลาย ดังนี้
 - 2.1 จัดการเรียนรู้ให้ผู้เรียนได้พัฒนาตามธรรมชาติและเต็มศักยภาพโดยการจัด

หลักสูตรสนองความต้องการของผู้เรียน จัดการเรียนการสอนให้ผู้เรียนพัฒนาอย่างเป็นระบบ ใช้แหล่งการเรียนรู้ที่หลากหลาย ใช้กระบวนการวิจัยเป็นเครื่องมือหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ ประเมินผู้เรียนจากพัฒนาการและพฤติกรรมตามสภาพจริงด้วยวิธีการและเครื่องมือที่หลากหลาย

2.2 จัดการเรียนรู้ 5 ลักษณะ ได้แก่ เรียนรู้อย่างมีความสุข เรียนรู้ด้วยการคิดและปฏิบัติจริง เรียนรู้ร่วมกับบุคคลอื่น เรียนรู้แบบองค์รวมและเรียนรู้วิธีการเรียนรู้ของตนเอง

2.3 ใช้รูปแบบวิธีการเรียนการสอนและเทคนิคการสอนอันหลากหลาย

2.4 จัดการเรียนรู้อย่างครบวงจร ได้แก่ รับข้อมูล เชื่อมโยงบูรณาการความรู้และประยุกต์ใช้ความรู้ที่มาอยู่เพื่อการเรียนรู้ยิ่งขึ้น

การปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้จะเกิดผล นอกจากโรงเรียนจะดำเนินการจัดการเรียนรู้ และสนับสนุนการเรียนรู้ในลักษณะที่ยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ หน่วยงานทางการศึกษาและบุคลากรที่เกี่ยวข้องให้การสนับสนุนในแนวทางที่เหมาะสมแล้ว ยังมีปัจจัยที่เกื้อหนุนส่งเสริมหลายประการที่สำคัญ ได้แก่ ผู้บริหาร การบริหารจัดการ และการมีส่วนร่วมของชุมชน ดังนั้นการปฏิรูปให้ได้ผล จึงต้องเป็นการปฏิรูปในภาพรวมคือ การปฏิรูปทั้งกระบวนการบริหารจัดการและกระบวนการจัดการเรียนรู้โดยไม่แยกส่วน

กระบวนการบริหารจัดการ ผู้บริหารต้องเปลี่ยนวิธีคิด วิธีทำงานใหม่ เป็นผู้นำทางความคิด การแก้ปัญหาและการตัดสินใจ เป็นครูฝึกที่มีทักษะและการจูงใจสร้างบุคลากรให้ทำงานได้อย่างถูกต้องโดยเป็นบุคลากรที่มีจิตสำนึกแห่งคุณภาพและมีความเข้าใจความเปลี่ยนแปลง ผู้บริหารต้องสร้างนิสัยแห่งคุณภาพให้เกิดในโรงเรียน ได้แก่

1. ความเป็นระเบียบเรียบร้อยของสภาพแวดล้อมที่ทำงานและวิธีทำงานโดยจัดกิจกรรม 5 ส. อย่างต่อเนื่อง ซึ่งจะนำไปสู่การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของบุคลากรในโรงเรียน
2. การสร้างบรรยากาศและการสนับสนุนการทำงานเพื่อทีม
3. การปรับปรุงวิธีทำงานหรือคุณภาพของงานอย่างต่อเนื่อง
4. การทำงานหรือกิจกรรมอย่างเป็นกระบวนการและมีการควบคุมคุณภาพของกระบวนการ
5. การพัฒนาบุคลากรให้มีความรู้และทักษะในอาชีพ ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมและเรียนรู้ตลอดเวลา

6. การให้ทุกคนมีส่วนร่วมในงานจะทำให้รักและผูกพันกับงาน
7. การมีเป้าหมายการพัฒนาสถานศึกษาไปสู่การประกันคุณภาพการศึกษา โดยให้ผู้ปกครอง ชุมชน และองค์กรภายนอก มีส่วนร่วมในการกำกับ ส่งเสริม สนับสนุนกิจกรรมของโรงเรียนตามแนวทางการปฏิรูปการศึกษา

การที่จะพัฒนาครูทุกระดับทั่วประเทศให้มีความสามารถในการจัดกระบวนการเรียนรู้ตามเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติการศึกษาดังกล่าวข้างต้นโดยทั่วถึงนั้นนับเป็นเรื่องที่ยากแต่มีความสำคัญยิ่ง ประเวศ วะสี ได้กล่าวว่า การปฏิรูปการเรียนรู้นั้นต้องเกี่ยวข้องกับครูจำนวนมาก กว่า 8 แสนคน เกี่ยวข้องกับนักเรียน กว่า 14 ล้านคน และเกี่ยวข้องกับพ่อแม่ผู้ปกครองอีกจำนวนมาก การปฏิรูปนี้เป็นการปฏิรูปวิธีการเรียนรู้ของห้องเรียนทั่วประเทศ ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็น “การปฏิรูปวัฒนธรรมการเรียนรู้” ของคนไทยทั้งชาติ นับว่าเป็นงานที่ยากแต่ก็สามารถทำได้และมีโอกาสที่จะประสบความสำเร็จได้ เพราะเป็นเรื่องที่อยู่ในความสนใจของคนทุกคน และเป็นเรื่องที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่ออนาคตของชาติ ด้วยเหตุนี้การแสวงหายุทธวิธีในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ที่สามารถช่วยพัฒนาครู ผู้เรียน และบุคคลต่างๆ ให้มีการเรียนรู้เป็นไปตามลักษณะที่พึงประสงค์ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 กำหนด จึงเป็นสิ่งที่สำคัญอย่างยิ่ง

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (สกศ.) กระทรวงศึกษาธิการและสภาคณบดีครูศาสตร์ – ศึกษาศาสตร์ต่างเล็งเห็นว่า การวิจัยและพัฒนาเป็นยุทธวิธีที่เหมาะสมต่อการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ เนื่องจากการวิจัยและพัฒนา (research and development) เป็นการวิจัยที่สามารถเชื่อมการปฏิบัติงานทั้ง 3 ด้านของครู คือ งานด้านการเรียนการสอน งานด้านการวิจัย และงานด้านการปรับปรุงพัฒนางานให้ประสานสัมพันธ์กันเป็นหนึ่งเดียว รวมทั้งเป็นกระบวนการที่สามารถสร้างความมีส่วนร่วมของครูในโรงเรียนกับนักวิชาการในมหาวิทยาลัยหรือในองค์กรต่างๆ ด้วย

3. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ดวงเดือน อ่อนน้อม (2542) ได้ศึกษารูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้ โดยโรงเรียนเป็นผู้พัฒนารูปแบบขึ้นเอง เป็นการศึกษาเฉพาะกรณีโรงเรียนมีนประสาธวิทยา เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการศึกษเอกสาร การสำรวจข้อมูลเกี่ยวกับชุมชนที่โรงเรียนตั้งอยู่ การสำรวจลักษณะทางกายภาพของโรงเรียน การสัมภาษณ์คณะกรรมการนักเรียน การสัมภาษณ์ผู้ปกครอง การสอบถามครู ผู้ปกครอง นักเรียน การสังเกตการสอนในชั้นเรียนและการสัมภาษณ์ครูที่สอนในชั้นเรียนที่สังเกต รวมทั้งพูดคุยกับนักเรียนเหล่านั้น ผลการศึกษาพบว่า ยุทธศาสตร์การเปลี่ยนแปลงที่โรงเรียนใช้มีดังนี้

(1) การพัฒนาโรงเรียนให้เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ เริ่มต้นจากตัวผู้บริหารที่ต้องมีความรู้ และเสริมสร้างคุณลักษณะนี้ให้เกิดขึ้นกับครู เพราะครูเป็นหัวใจในการจัดการเรียนการสอน พฤติกรรมการเรียนรู้ของเด็กจะเปลี่ยนไปก็ต่อเมื่อครูเปลี่ยนพฤติกรรมการสอน ผู้บริหารให้ครูตระหนักว่า การที่ครูเรียนจบจากสถาบันการศึกษาแล้ว ใช่ว่าจะนำความรู้มาใช้อย่างได้ตลอดชีวิต เพราะในโลกปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ครูจึงต้องเรียนรู้ตลอดเวลาด้วย เมื่อครูเกิดความตระหนักในการเรียนรู้ของตนเองแล้ว ครูจะเห็นความสำคัญของการเรียนรู้ของเด็ก

(2) การส่งเสริมกิจกรรมร่วมระหว่างผู้บริหารและครู และระหว่างเพื่อนครูด้วยกัน เกิดจากความเชื่อที่ว่า สถานที่ใดก็ตามที่ทุกคนมีน้ำใจต่อกัน มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ สถานที่นั้นย่อมให้ความสุข ครูที่โรงเรียนนี้มีความสุขในที่ทำงาน จึงมาสายและขาดงานน้อยมาก เมื่อใจเป็นสุขก็เสริมสร้างประสิทธิภาพในการทำงานมากขึ้นด้วย

(3) ผู้บริหารต้องเป็นผู้นำทางวิชาการ ผู้บริหารจะต้องศึกษาหาความรู้ในเรื่องการจัดการเรียนการสอนแนวใหม่อย่างชัดเจน เพื่อที่ครูจะได้มีที่ปรึกษาและที่พึ่งพาได้ตลอดเวลา อันจะส่งผลต่อขวัญและกำลังใจในการเปลี่ยนแปลงของครู เพราะปัญหาที่สำคัญอย่างหนึ่งก็คือ ถึงแม้ครูอยากเปลี่ยนแนวทางการสอน แต่ไม่รู้ว่าจะทำอย่างไร ผู้บริหารต้องแสดงความสามารถให้ครูเห็น ว่า ผู้บริหารรู้และเข้าใจเรื่องนี้เป็นอย่างดี พร้อมทั้งจะช่วยเหลือครูได้ตลอดเวลา

(4) การดึงผู้ปกครองเข้ามามีส่วนร่วมเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็น เพราะเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงในด้านการจัดการเรียนการสอน ย่อมสร้างความหวั่นใจให้ผู้ปกครองว่าสิ่งที่เปลี่ยนแปลงไปแล้วจะเป็นอย่างไร ดีหรือไม่ นอกจากการสร้าง ความเข้าใจแล้วการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบ้านและโรงเรียนเป็นสิ่งสำคัญ เพราะผู้ปกครองคือครูของลูกเมื่ออยู่ที่บ้าน ผู้ปกครองจึงควรเรียนรู้วิธีอบรมสั่งสอนและส่งเสริมการเรียนรู้ของลูก

(5) กระบวนการพัฒนาเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการเรียนรู้และพฤติกรรมการสอนของครู ประกอบด้วย

(5.1) การเยี่ยมชมโรงเรียนในประเทศ ที่ได้รับการกล่าวขานว่ามีความโดดเด่นในการจัดการเรียนการสอนแนวใหม่ โดยส่งครูไปอยู่ที่โรงเรียนนั้นหลายสัปดาห์ เพื่อนำการเรียนการสอนมาปรับใช้ในโรงเรียนของตน

(5.2) การฝึกอบรมครูโดยใช้วิทยากรต่างประเทศ

(5.3) การลงมือปฏิบัติ หลังจากอบรมครูแล้วในปลายปี 2537 จึงริเริ่มเปลี่ยนแปลงการเรียนการสอน โดยนำวิธีการที่ได้รับจากวิทยากรมาปรับใช้

(5.4) การพัฒนาครูอย่างต่อเนื่อง แม้ว่าจะเกิดการเปลี่ยนแปลงด้านการจัดการเรียนการสอนไปแล้ว ก็ยังมีการพัฒนาครูอย่างต่อเนื่อง ในช่วงเวลาตั้งแต่ 2537 – 2541

(5.5) การพาครูที่กระตือรือร้นไปศึกษาดูงานต่างประเทศปีละครั้ง

นอกจากนั้น ดวงเดือน อ่อนน้อม (2542) ยังได้ศึกษารูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้ในโรงเรียนกรุงเทพมหานคร ซึ่งมีการพัฒนารูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้ตามนโยบายของหน่วยงานต้นสังกัด เป็นการศึกษาเฉพาะกรณีโรงเรียนวัดนิมมานรดี เขตภาษีเจริญ โดยเก็บรวบรวมข้อมูลจากการโดยการศึกษาเอกสาร การสำรวจข้อมูลเกี่ยวกับชุมชนที่โรงเรียนตั้งอยู่ การสำรวจลักษณะทางกายภาพของโรงเรียน การสัมภาษณ์คณะกรรมการนักเรียน การสัมภาษณ์ผู้ปกครอง การสอบถามครู ผู้ปกครอง นักเรียน การสังเกตการสอนในชั้นเรียนและการสัมภาษณ์ครูที่สอนในชั้นเรียนที่สังเกต รวมทั้งพูดคุยกับนักเรียนเหล่านั้น ผลการศึกษาพบว่า ยุทธศาสตร์การเปลี่ยนแปลงที่โรงเรียนใช้ในการพัฒนามีดังนี้

(1) หน่วยงานต้นสังกัด คือกรุงเทพมหานครมองเห็นปัญหาในการปฏิรูปการเรียนรู้ในกรุงเทพมหานคร ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างคนให้มีคุณภาพดำรงชีวิตได้เหมาะสมและมีความสุขในสังคมยุคโลกาภิวัตน์ ทางหน่วยงานจึงกำหนดนโยบายให้มีการดำเนินการโครงการส่งเสริมศักยภาพนักเรียนในโรงเรียนกรุงเทพมหานคร

(2) กรุงเทพมหานครแสวงหาความร่วมมือกับมหาวิทยาลัยในการพัฒนาการศึกษา จึงตกลงร่วมมือทางวิชาการกับคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ดำเนินโครงการส่งเสริมศักยภาพของนักเรียนในโรงเรียนกรุงเทพมหานคร ดังนี้

(2.1) พัฒนาหลักสูตรการอบรมผู้บริหาร เพื่อสร้างความเข้าใจแก่ผู้บริหาร ผู้ช่วยผู้บริหาร ศึกษาธิการเขต ศึกษาพิเศษเขต ศึกษาพิเศษกลุ่มการศึกษา ซึ่งผู้บริหารทุกคนต้องจัดสรรเวลาให้สามารถเข้ารับการอบรมได้

(2.2) พัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมครูและดำเนินการฝึกอบรมครูประมาณ 20 วัน

(2.3) จัดสรรวัสดุ ครุภัณฑ์และร่วมมือกับโรงเรียนแกนนำ 8 โรงเรียนและโรงเรียนนำร่อง 40 โรงเรียนในการจัดทำศูนย์วิทยาการ จัดทำศูนย์เพื่อนเด็ก และมุ่งพัฒนาศักยภาพในชั้นเรียนเพื่อเป็นตัวอย่าง

(2.4) คณาจารย์มหาวิทยาลัยและศึกษานิเทศก์ สำนักงานศึกษากรุงเทพมหานคร นิเทศและติดตามผลโครงการ

(3) สำนักงานศึกษากรุงเทพมหานคร ประสานงานวิชาการกับมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒในการฝึกอบรมเพื่อขยายผลการดำเนินโครงการส่งเสริมศักยภาพนักเรียนให้ครบ 430 โรงเรียน ภายในเวลา 4 ปี

(4) ผู้บริหารโรงเรียนดำเนินการบริหารจัดการในระดับโรงเรียนเพื่อนำความรู้สู่การปฏิบัติจริงในห้องเรียน

ในปีเดียวกันกับที่ดวงเดือน อ่อนน้อม ได้ทำการวิจัยดังกล่าว ภาวิณี ศรีสุขวัฒนานนท์ และเรณูมาศ มาอุ้น (2542) ได้ศึกษาวิจัยและพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมทั้งโรงเรียน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมทั้งโรงเรียน เป็นการดำเนินการวิจัยแบบ Participatory Action Research ในโรงเรียนระดับประถมศึกษาในจังหวัดสกลนคร 2 โรงเรียนคือ โรงเรียนดอนเจียงบาลราชบุรีบำรุงศิลป์ และโรงเรียนบ้านนาดี โดยมีแผนปฏิบัติการดังนี้ (1) เตรียมและประเมินความพร้อมของครูและบริบทของโรงเรียน (2) ศึกษา นักเรียน รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับนักเรียน (3) อบรมหลักสูตรการปฏิรูปการเรียนรู้แบบเข้ม (4) ปฏิบัติการเตรียมความพร้อมเพื่อการเปิดภาคเรียน (5) ปฏิบัติการตอนเปิดภาคเรียนตามภาระงานของตน เก็บข้อมูลควบคู่กันไป (6) ประชุมกลุ่มย่อยภายในโรงเรียนเป็นระยะๆ โดยผู้บริหารและศึกษานิเทศก์ และครูผู้สอน (7) ประชุมประจำเดือนรวม 3 โรงเรียน ประเมินและปรับแผนปฏิบัติการ (8) จัดนิทรรศการการเรียนรู้สู่การประเมินจากสาธารณชนและประเมินตนเอง (9) วิเคราะห์ข้อมูลการเรียนรู้ของเด็กจากแฟ้มงาน (10) สัมภาษณ์ชุมชน (11) สัมมนาผลการปฏิบัติการและเขียนรายงานการวิจัยหรือรายงานการศึกษาตามที่ได้กำหนดไว้ในแต่ละบุคคล (12) นำเสนอผลงานต่อหน้าสาธารณชน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยแบ่งออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ (ก) คู่มือการวิจัยเพื่อการปฏิรูปการเรียนรู้ เป็นเอกสารซึ่งจัดทำเพื่อพัฒนาครู ผู้บริหารและศึกษานิเทศก์ (ข) เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล เป็นแบบรวบรวมข้อมูลและประเมินผลการเรียนรู้ของนักเรียน ครู-ผู้บริหาร และครอบครัว-ชุมชน จากผลการศึกษา 3 เดือน พบว่า

1) พัฒนาการและผลการเรียนรู้ของนักเรียน ในด้านพัฒนาการทางกาย นักเรียน ประมาณ 85% มีภาวะโภชนาการที่ดี ด้านพัฒนาการทางภาษา การเปลี่ยนแปลงการสอน โดยเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางทำให้เด็กที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำ ได้รับการพิจารณาและได้รับความช่วยเหลืออย่างจริงจังขึ้น ส่วนพัฒนาการด้านสติปัญญา พบว่า นักเรียนจำนวนหนึ่งมีผลงานจากกิจกรรมที่เกิดจากการเรียน มานำเสนอเป็นกลุ่มๆ นักเรียนมีความกล้าในการนำเสนอต่อผู้ใหญ่ที่เข้าชมดี และสามารถอธิบายสิ่งที่ตนมีส่วนร่วมในการดำเนินการได้

2) พัฒนาการเรียนรู้ของครูในการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ การพัฒนาการเรียนรู้ของครูมีลักษณะค่อยเป็นค่อยไป ต้องการคำอธิบายและการชี้แนะค่อนข้างมาก การทำงานของครูบางคนเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมอย่างมาก กล่าวคือมีการเตรียมตัววางแผนการสอน กำหนดเป้าหมายและติดตามการเรียนรู้ของนักเรียน มีการประเมินนักเรียนก่อนเรียนจากการตรวจงาน การสังเกต

3) การพัฒนาตนเองของผู้บริหารโรงเรียนและศึกษานิเทศก์ ผู้บริหารทั้ง 2 โรงเรียนมีพัฒนาการที่น่าพอใจ สามารถปรับปรุงการจัดวางตัวบุคคลให้ปฏิบัติหน้าที่ที่ตรงกับความสามารถและความถนัดมากขึ้น ลดภาระงานที่ไม่จำเป็นเพื่อให้ครูมีเวลาศึกษาค้นคว้า ทำแผนการสอนมากขึ้น แสดงบทบาทของการกำกับ ติดตามงานงานอย่างเหมาะสม และสามารถสร้างความร่วมมือของผู้ปกครองและชุมชน ในการร่วมพัฒนาโรงเรียนและประชาสัมพันธ์โรงเรียนในหมู่บ้านมากขึ้น

4) การเรียนรู้ของชุมชนจากการมีส่วนร่วมในการปฏิรูปทั้งโรงเรียน ผู้ปกครองมีความเข้าใจมากขึ้นในเรื่องการพัฒนาเด็ก และให้ความร่วมมือกับโรงเรียนและเสียสละเวลาเข้าประชุมกับโรงเรียน ร่วมมือกับโรงเรียนให้ความรู้กับเด็ก เรียนรู้หน้าที่ที่ต้องรับผิดชอบ บุตรหลานของตนต่อชุมชนมากขึ้น

นอกจากงานวิจัยดังกล่าว ภาวิณี ศรีสุขวัฒนานันท์ และเรณูมาศ มาอุ่น (2542) ยังได้ศึกษาวิจัยและพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมทั้งโรงเรียน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาแบบการจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมทั้งโรงเรียน เป็นการดำเนินการวิจัยแบบ Participatory Action Research ในโรงเรียนระดับประถมศึกษาในจังหวัดสกลนครอีก 2 โรงเรียน คือ โรงเรียนบ้านหนองเต่า และโรงเรียนบ้านทุ่งหลวง โดยได้พัฒนาแบบการจัดการกระบวนการเรียนรู้ 4 ขั้นตอน ได้แก่ (1) ประเมินบริบท เพื่อศึกษาและประเมินสถานการณ์ปัจจุบันของการจัดการกระบวนการเรียนรู้ โดยใช้การสังเกต การสัมภาษณ์ และสนทนากลุ่ม (2) พัฒนารูปแบบการจัดการกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ เป็นการพัฒนารูปแบบโดยใช้ข้อมูลจากการประเมินบริบทมากำหนดรูปแบบและตัวชี้วัดความเหมาะสมของรูปแบบ (3) ปฏิบัติการพัฒนารูปแบบ

ศึกษาตามแนวคิดของรูปแบบการจัดกระบวนการในการเรียนรู้ที่พัฒนาขึ้น โดยการอบรมให้ความรู้แก่ครูนักวิจัยของโรงเรียนเป้าหมาย เพื่อนำรูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้ไปทดลองใช้ พร้อมทั้งประเมินความก้าวหน้าเป็นระยะๆ แล้วนำสารสนเทศมาปรับแก้ไขปัญหา หรือให้การสนับสนุน รวมทั้งให้โรงเรียนพิจารณาและร่วมกำหนดแนวทางการแก้ไขปัญหาดังกล่าวต่อไป (4) ประเมินผลสรุป สังเกต ติดตามการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ผลการพัฒนาผู้เรียนและประเมินผลสัมฤทธิ์ของรูปแบบ

ผลจากการนำรูปแบบการเรียนรู้ไปปฏิบัติพบว่า นักเรียนส่วนใหญ่มีผลสัมฤทธิ์ ผลทางการเรียนตามจุดมุ่งหมายในทุกกลุ่มประสบการณ์ นักเรียนมีพัฒนาการด้านคุณลักษณะที่พึงประสงค์อย่างชัดเจน ได้แก่ การกล้าแสดงความคิดเห็นอย่างมีเหตุผล สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ดี พัฒนาทักษะการเรียนรู้ได้แก่ การสังเกต การซักถาม การวิเคราะห์ข้อมูล การจดบันทึก และการร่วมกันประมวลข้อความรู้เพื่อสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเองได้ นักเรียนส่วนใหญ่สนใจ ตั้งใจเรียน ให้ความร่วมมืออย่างดีในกิจกรรมการเรียนการสอน มีความกระตือรือร้นในการเรียน การพัฒนาศักยภาพทางวิชาการของครูในการจัดการเรียนการสอน พบว่า ครูมีการพัฒนาศักยภาพทางวิชาการ มีการพัฒนาการเรียนรู้ ครูสามารถบูรณาการเนื้อหาในกลุ่มประสบการณ์ต่างๆ เข้าด้วยกัน ครูสามารถกำหนดวัตถุประสงค์/เป้าหมายว่าต้องการให้เด็กเป็นคนอย่างไร ครูจัดกิจกรรมการเรียนการสอนโดยให้นักเรียนเข้ามามีส่วนร่วมมากที่สุด โดยการได้ลงมือปฏิบัติจริง ได้ศึกษาค้นคว้าหาความรู้จากแหล่งความรู้ต่างๆ ด้วยตนเอง ครูมีบทบาทในการสอนเป็นผู้ชี้แนะ แนะนำ ให้ความช่วยเหลือ และจัดให้นักเรียนได้มีโอกาสเรียนรู้อย่างหลากหลาย นอกจากนั้นยังพบว่า ครูได้เอาใจใส่นักเรียน ให้กำลังใจ ปฏิบัติต่อนักเรียนอย่างมีเมตตาธรรม นัดหมาย นักเรียนที่เรียนอ่อนซ่อมเสริมนอกเวลาเรียนปกติ และไปเยี่ยมครอบครัวนักเรียนเพื่อช่วยเหลือ แก้ปัญหาและให้คำแนะนำด้านการเลี้ยงดูบุตรหลานแก่ครอบครัวของนักเรียนตามความเหมาะสม ครูส่วนใหญ่มีเจตคติที่ดีต่อวิชาชีพครู เห็นว่าอาชีพครูเป็นอาชีพที่มีเกียรติ มีประโยชน์ในการสร้างสรรค์สังคม ดังนั้นในการปฏิบัติงานในวิชาชีพ ครูจึงต้องมีความเสียสละ มีความคิดอย่างอิสระ อดทนอย่างมีระบบ แบบแผน และการมองเห็นความสำเร็จ ความก้าวหน้าของนักเรียน

บทที่ 3

ผลการศึกษาการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของโรงเรียนเป็นรายกรณี

คณะผู้วิจัยได้ศึกษาการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของโรงเรียนเป็นรายกรณีทั้งหมด 11 โรงเรียน และได้วิเคราะห์ข้อมูลและสรุปผลการวิจัยเขียนเป็นรายงานการวิจัย “การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ : กรณีศึกษาโรงเรียน” ตามกรอบที่ได้กำหนดร่วมกัน ผู้สนใจที่ต้องการศึกษารายงานการวิจัย กรณีศึกษาใดในรายละเอียด สามารถติดต่อได้ที่ กองทุนสนับสนุนการวิจัย ฝ่ายชุมชน หรือที่ศูนย์ประสานงานชุดโครงการวิจัยและพัฒนาเพื่อปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ในที่นี้ คณะผู้วิจัยขอนำเสนอผลการวิจัยโดยสรุปของกรณีศึกษาแต่ละกรณี ซึ่งประกอบด้วยหัวข้อสำคัญๆ ดังนี้

1. บริบทของโรงเรียน
2. แนวคิด / กระบวนทัศน์เกี่ยวกับการเรียนรู้
3. การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของโรงเรียน
4. องค์ประกอบ / ปัจจัยที่สำคัญที่เอื้อต่อการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของโรงเรียน
5. ปัญหา / อุปสรรคสำคัญของการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของโรงเรียนและความต้องการ
6. การอภิปรายผลการวิจัย
7. ข้อเสนอแนะ

นอกจากเสนอข้อมูลโดยสรุปดังกล่าวแล้ว คณะผู้วิจัยได้นำเสนอแผนผังข้อมูลในภาพรวมของแต่ละกรณี รวมทั้งแผนภาพการวิเคราะห์องค์ประกอบ/ ปัจจัยสำคัญที่เอื้อหรือเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ได้ด้วย เพื่อช่วยให้ผู้อ่านได้ข้อมูลในรายละเอียดของกรณีศึกษาแต่ละกรณีอย่างสังเขป

อนึ่งกรณีศึกษาที่จะนำเสนอทั้งหมด คณะผู้วิจัยจะนำเสนอในชื่อสมมติทั้งหมดดังต่อไปนี้

ก. กลุ่มโรงเรียนที่มีการดำเนินการพัฒนากระบวนการเรียนรู้และประสบความสำเร็จในระดับหนึ่ง

1. โรงเรียนดอกนุ่นวิทยา

โรงเรียนระดับประถมศึกษาขนาดเล็ก ในภาคกลาง ต่างจังหวัด สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ

1.1 การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของโรงเรียน

โรงเรียนนี้เป็นโรงเรียนประถมศึกษาขนาดเล็ก มีชั้นอนุบาล 2 ห้อง ห้องเรียนชั้น ป.1-6 รวม 6 ห้อง นักเรียนทั้งหมดมีประมาณ 228 คน แต่จำนวนไม่คงที่ตลอดปีเนื่องจากมีการย้ายตามครอบครัวอยู่เสมอๆ คณะครูปัจจุบันมี 11 คน จบระดับปริญญาตรี 9 คน ปริญญาโท 2 คน ครูส่วนใหญ่มีประสบการณ์การสอนมาเป็นเวลานาน บางคนอยู่มาประมาณ 20 ปีแล้ว สถานที่ตั้งของ อยู่ห่างจากปากทางถนนใหญ่ประมาณ 800 เมตร ไม่มีรถประจำทางหรือรถสองแถวเล็กวิ่งผ่านในซอย การเดินทางที่ครูและนักเรียนใช้มักเป็นรถจักรยานและรถจักรยานยนต์

โรงเรียนอยู่ในบริเวณของวัด ไม่มีรั้วแบ่งเขตแดนที่ชัดเจนระหว่างวัดและชุมชนรอบข้าง สภาพแวดล้อมเป็นแหล่งชุมชนเกษตรกรรมและโรงงานอุตสาหกรรมต่างๆ สภาพโรงเรียนร่มรื่น มีต้นไม้รายล้อม สะอาดตา โรงเรียนมีอาคารเรียนอาคารไม้หรือกิ่งไม้กิ่งคอนกรีต 2 ชั้น ค่อนข้างเก่า มีอาคารเรียนชั้นอนุบาล อาคารวิทยาศาสตร์ อาคารอเนกประสงค์ อาคารประชาธิปไตย โรงอาหาร ห้องสมุด สนามเด็กเล่น บ้านพักครู เรือนเพาะชำ เตาเผาขยะ และห้องส้วม อย่างละ 1 หลัง พื้นที่ภายในโรงเรียนบางส่วนเป็นพื้นคอนกรีตซึ่งใช้สำหรับเล่นกีฬาและทำกิจกรรมที่สัมพันธ์กับการเรียนการสอน ส่วนพื้นที่ส่วนใหญ่ที่เหลือเป็นลานดิน

ผู้บริหารของโรงเรียนในปัจจุบัน มีอายุ 44 ปี เคยเป็นครูสอนผู้สอน 11 ปี เป็นผู้บริหาร 13 ปี และเป็นผู้บริหารโรงเรียนนี้มา 8 ปี บุคลิกภาพของผู้บริหารมีลักษณะยิ้มแย้มแจ่มใส พุดเก่ง กระตือรือร้น ขยัน คล่องแคล่ว หาเงินเก่ง มีมนุษยสัมพันธ์ดี อธิษาคย์ดี และเป็นกันเองกับครู นักเรียน ผู้ปกครอง/ชุมชน

1.2 แนวคิด / กระบวนทัศน์เกี่ยวกับการเรียนรู้

ผู้บริหารของโรงเรียนมีความเชื่อมั่นในแนวคิดการปฏิรูปการศึกษาและต้องการนำโรงเรียนไปสู่ความเป็นมาตรฐานและนำครูไปสู่ใบประกอบวิชาชีพครู จากการได้รับนโยบายและเข้ารับ

การอบรมจากหน่วยงานต้นสังกัด ท่านได้มีการประชุมบุคลากรและผู้เกี่ยวข้องถึงทิศทางของโรงเรียน โดยใช้แนวคิดหลัก 4 แนวคิดในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ ได้แก่ แนวคิดการบูรณาการเนื้อหาสาระหลากหลายวิชา แนวคิดการสืบค้นความรู้และการสร้างความรู้ด้วยตนเอง แนวคิดการให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง และแนวคิดการเรียนรู้จากชุมชน การปรับเปลี่ยนและพัฒนากระบวนการเรียนรู้ตามแนวโน้มเริ่มปรากฏชัดขึ้นเมื่อโรงเรียนได้รับคัดเลือกให้เป็นโรงเรียนแกนนำ ปัจจุบันครูส่วนใหญ่เห็นด้วยและสามารถจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับแนวคิดตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 ได้ ต่างจากอดีตที่ใช้วิธีการถ่ายทอดเนื้อหาสาระโดยฟังการบรรยาย และให้นักเรียนทำการบ้าน/แบบฝึกหัดทุกวัน ทั้งยังมีการลงโทษเมื่อนักเรียนทำการบ้านผิดคือ การลงโทษทางร่างกาย

1.3 การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของโรงเรียน

กรณีศึกษาของโรงเรียนนี้เป็นกรณีศึกษากรณีหนึ่งที่แสดงให้เห็นถึงประสิทธิภาพในการทำงานของผู้บริหาร เพราะผู้บริหารท่านนี้เป็นคนที่ทุ่มเทอย่างมากให้กับการพัฒนาโรงเรียน โดยเฉพาะด้านการจัดหาเงินทุนเพื่อซ่อมแซมและสร้างอาคารเรียนที่จำเป็นเพิ่มเติม เพื่อเป็นทุนการศึกษาของนักเรียนที่ยากจน เพื่อจัดซื้อสื่อ วัสดุอุปกรณ์ในการจัดการเรียนการสอนแบบใหม่ และด้านการพัฒนาบุคลากร ทั้งนี้มุ่งที่จะนำโรงเรียนไปสู่มาตรฐานและนำครูไปสู่ใบประกอบวิชาชีพครู ผู้บริหารจึงวางนโยบายในการจัดส่งครูไปเข้ารับการอบรมทางวิชาการและศึกษาดูงานโรงเรียนต่างๆ ภายใต้วามร่วมมือและประสานสัมพันธ์กับโรงเรียนเครือข่าย ทั้งนี้ครูเหล่านั้นต้องกลับมาขยายความรู้ที่ได้รับมาให้กับเพื่อนครูคนอื่นๆ ในโรงเรียน ผู้บริหารท่านนี้ยังเห็นความสำคัญของการทำงานร่วมกันกับชุมชนเป็นอย่างมาก จึงพยายามดึงชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของโรงเรียนอยู่ตลอดเวลา อันเป็นส่วนหนึ่งที่ช่วยให้โรงเรียนมีแหล่งของการเรียนรู้ที่หลากหลาย มีผู้เชี่ยวชาญมาให้ความรู้ และสามารถจัดการเรียนการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพและสะดวกสบายมากขึ้น ยิ่งไปกว่านั้น ผู้บริหารเห็นความสำคัญของการประเมินว่า เป็นการทำให้บุคลากรในโรงเรียนตื่นตัวกับการทำงาน และกระตือรือร้นที่จะพัฒนาตนเอง ดังนั้นจึงจัดให้มีการประเมินผู้บริหาร การประเมินตนเอง และการนิเทศภายในอย่างเป็นระบบและเป็นรูปธรรม ผู้บริหารท่านนี้จึงพอใจมากกับครูที่ตอบรับการทำงานตามแนวคิดการปฏิรูปการศึกษา จนบางครั้งเป็นผลทำให้เกิดความแตกแยกและแข่งขันกันในหมู่คณะครู จึงส่งผลทำให้ครูจำนวนหนึ่งซึ่งสอนที่โรงเรียนนี้มานานปีมีความคับข้องใจและเจตคติที่ไม่ดีกับการวางตัวของผู้บริหาร การบริหารจัดการของโรงเรียน และเข้าใจว่าสิ่งที่ผู้บริหารทำเป็นการทำเพื่อสร้างผลงานให้กับตัวเองทั้งสิ้น

ครูโรงเรียนนี้ส่วนใหญ่มีความมุ่งมั่นในการทำงานสูง และพยายามพัฒนาตนเอง อยู่เสมอเพื่อให้เป็นไปตามนโยบายของโรงเรียนและเป็นที่พึงพอใจของผู้บริหาร ที่สำคัญครูมีความเข้าใจในการจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการและการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญพอสมควร สังเกตได้จากการที่ครูส่วนใหญ่ทำงานเป็นระบบ มีการเตรียมการสอนและเขียนแผนการสอนที่สอดคล้องกับการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ใช้เทคนิคและวิธีสอนที่พยายามให้นักเรียนเกิดความคิด สามารถสืบค้นความรู้ได้ด้วยตนเอง อีกทั้งยังตระหนักถึงความสำคัญของการเรียนรู้จากชุมชนด้วย อย่างไรก็ตาม ครูส่วนใหญ่ก็ยังเห็นว่า การเรียนรู้แบบใหม่อาจก่อให้เกิดปัญหากับนักเรียนตามมาในเรื่องความลึกซึ้งของเนื้อหาที่เรียน และความสอดคล้องของการจัดการเรียนการสอนแบบใหม่กับระบบการคัดเลือกนักเรียนเข้าศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้น

จากสภาพข้างต้น แม้ว่านักเรียนจะสนุกกับการเรียนรู้กับสิ่งที่ได้ทำ มีสุขภาพจิตที่ดีขึ้น ได้ค้นหาคำตอบที่ตนสงสัย ได้ฝึกทักษะการแก้ปัญหา ฝึกการคิด มีโอกาสการแสดงออก มีการรับฟังความรู้จากผู้เชี่ยวชาญ มีประสบการณ์ตรงจากการศึกษานอกสถานที่ ได้ลงมือปฏิบัติจริง ได้ทำโครงการ และเสนอผลงานสู่สาธารณะชนก็ตาม แต่สิ่งที่สำคัญที่สุดที่นักเรียนต้องการก็คือ การที่ครูพูดจาไพเราะ

ส่วนผู้ปกครองและชุมชนโดยเฉพาะอย่างยิ่งคณะกรรมการโรงเรียนมีเจตคติที่ดีต่อโรงเรียนและผู้บริหารอย่างมาก ซึ่งแสดงให้เห็นจากการให้ความช่วยเหลือในด้านการวางแผนการดำเนินงานในโรงเรียน ด้านแรงงานในการซ่อมแซมและสร้างอาคาร ด้านการเผยแพร่ความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น และด้านกำลังทรัพย์และการบริจาคสิ่งของ โรงเรียนนี้จึงเป็นโรงเรียนหนึ่งที่มีความก้าวหน้าในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของนักเรียน โดยการนำของผู้บริหารและความร่วมมือร่วมใจจากครู นักเรียน และชุมชน

1.4 องค์ประกอบ/ ปัจจัยที่สำคัญที่เอื้อต่อการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของโรงเรียน

จากการศึกษาสรุปได้ว่า องค์ประกอบ/ ปัจจัยสำคัญที่ทำให้โรงเรียนนี้ประสบความสำเร็จมีดังนี้

- 1) ผู้บริหารมีความขยัน มุ่งมั่น ทุ่มเทที่จะพัฒนาโรงเรียน และทำงานเป็นระบบ

- 2) ผู้บริหารมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีกับชุมชนและมีความสามารถในการหาทุนจากแหล่งเงินทุนเอกชนมาสนับสนุนโรงเรียนในด้านต่างๆ
- 3) โรงเรียนมีระบบการประเมินตนเองและติดตามผลอย่างเป็นระบบและเป็นรูปธรรม
- 4) ครูเข้าใจถึงการเรียนการสอนแบบใหม่ และตระหนักถึงความสำคัญของการเรียนรู้จากชุมชน
- 5) นักเรียนได้รับโอกาสในการแสดงผลงานการเรียนรู้ของตนสู่สาธารณชน
- 6) ชุมชนให้ความช่วยเหลือและสนับสนุนโรงเรียนในทุกๆ ด้าน

1.5 ปัญหาและอุปสรรคสำคัญของการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของโรงเรียน

ก. อุปสรรค/ ปัญหา

การวางตนของผู้บริหารในลักษณะเอนเอียงก่อให้เกิดความแข่งขันและไม่เข้าใจในเจตนาอันแท้จริงของผู้บริหาร ซึ่งส่งผลกระทบต่อความร่วมมือและความสามัคคีในการทำงานของหมู่คณะ

1) อุปสรรคด้านโรงเรียน เนื่องจากเป็นโรงเรียนขนาดเล็ก จึงมีข้อจำกัดในด้านจำนวนอาคารเรียนและความเสื่อมโทรมของอาคารสถานที่ และความจำกัดในการจัดหาแหล่งการเรียนรู้ตามแนวใหม่ที่เพียงพอและเหมาะสมต่อความต้องการของนักเรียน ได้แก่ หนังสือ สื่อ วัสดุ อุปกรณ์การสอนที่ทันสมัย อีกทั้งชุมชนรอบข้างยังมีความยากจน เป็นชุมชนเกษตรกรรมจึงไม่เอื้อต่อการเป็นแหล่งการเรียนรู้ที่ดีและทันสมัย

2) อุปสรรคด้านผู้บริหาร การที่ผู้บริหารมุ่งเน้นที่จะสนองตอบนโยบายของหน่วยงานต้นสังกัดเพียงอย่างเดียว และส่งเสริมครูที่ทำตามนโยบายนั้นจนออกนอกหน้าจนมองข้ามความรู้สึกของผู้ใต้บังคับบัญชาอื่นๆ ที่สอนแบบเก่ามานานปี ย่อมทำให้ครูที่ทุ่มเทกับการทำงานยากที่จะปรับตัวได้ทันต่อเหตุการณ์ เกิดความน้อยเนื้อต่ำใจ เสื่อมศรัทธา และมีเจตคติที่ไม่ดีต่อตัวผู้บริหาร ทั้งยังมีผลกระทบต่อความสัมพันธ์ในการช่วยเหลือเกื้อกูลระหว่างครูด้วยกัน

3) อุปสรรคด้านครู ครูมีปัญหาด้านเจตคติที่ดีต่อการทำงานของผู้บริหารขาดความสามัคคีในหมู่คณะครู และครูที่สอนมาเป็นเวลานานยังขาดความเชื่อมั่นต่อการปฏิรูปการเรียนรู้ โดยให้เหตุผลประกอบว่า การเรียนรู้แนวใหม่ทำให้นักเรียนอ่านหนังสือไม่ออก

4) อุปสรรคด้านนักเรียน นักเรียนยังขาดความรับผิดชอบและความมีวินัย ไม่มีเวลาเพียงพอในการทำงานที่ได้รับมอบหมาย

5) อุปสรรคด้านผู้ปกครองและชุมชน ผู้ปกครองมีปัญหาด้านความรู้ ความ
ยากจน

ข. ความต้องการ

1) โรงเรียนและครูต้องการงบประมาณในการซ่อมแซมอาคารสถานที่และ
อาคารเรียนเพิ่มเติม การจัดซื้อสื่อ วัสดุอุปกรณ์การสอนตามแนวคิดใหม่ การจัดหาแหล่งข้อมูลการ
เรียนรู้ ความรู้เพิ่มเติมเกี่ยวกับการวิจัยในชั้นเรียน ความมุ่งมั่นในวิชาชีพ ความสามัคคีในหมู่
คณะ และความร่วมมือจากชุมชน ✓

2) ครูต้องการผู้บริหารที่มีความยุติธรรม การรับฟังความคิดเห็น ขวัญกำลังใจ
ใจในการทำงาน และความร่วมมือในการทำงาน

3) นักเรียนต้องการห้องสมุด เพื่อให้มีแหล่งในการค้นคว้าความรู้ต่างๆ
สถานที่ออกกำลังกาย การที่ครูใช้สื่อในการจัดการเรียนการสอน เพื่อให้เข้าใจในบทเรียนได้ง่ายขึ้น

4) นักเรียนต้องการครูที่พูดจาไพเราะและต้องการให้ครูลงโทษนักเรียนโดยให้
นักเรียนบำเพ็ญประโยชน์แทนการลงโทษทางกายเช่นในอดีตที่ผ่านมา

1.6 การอภิปรายผล

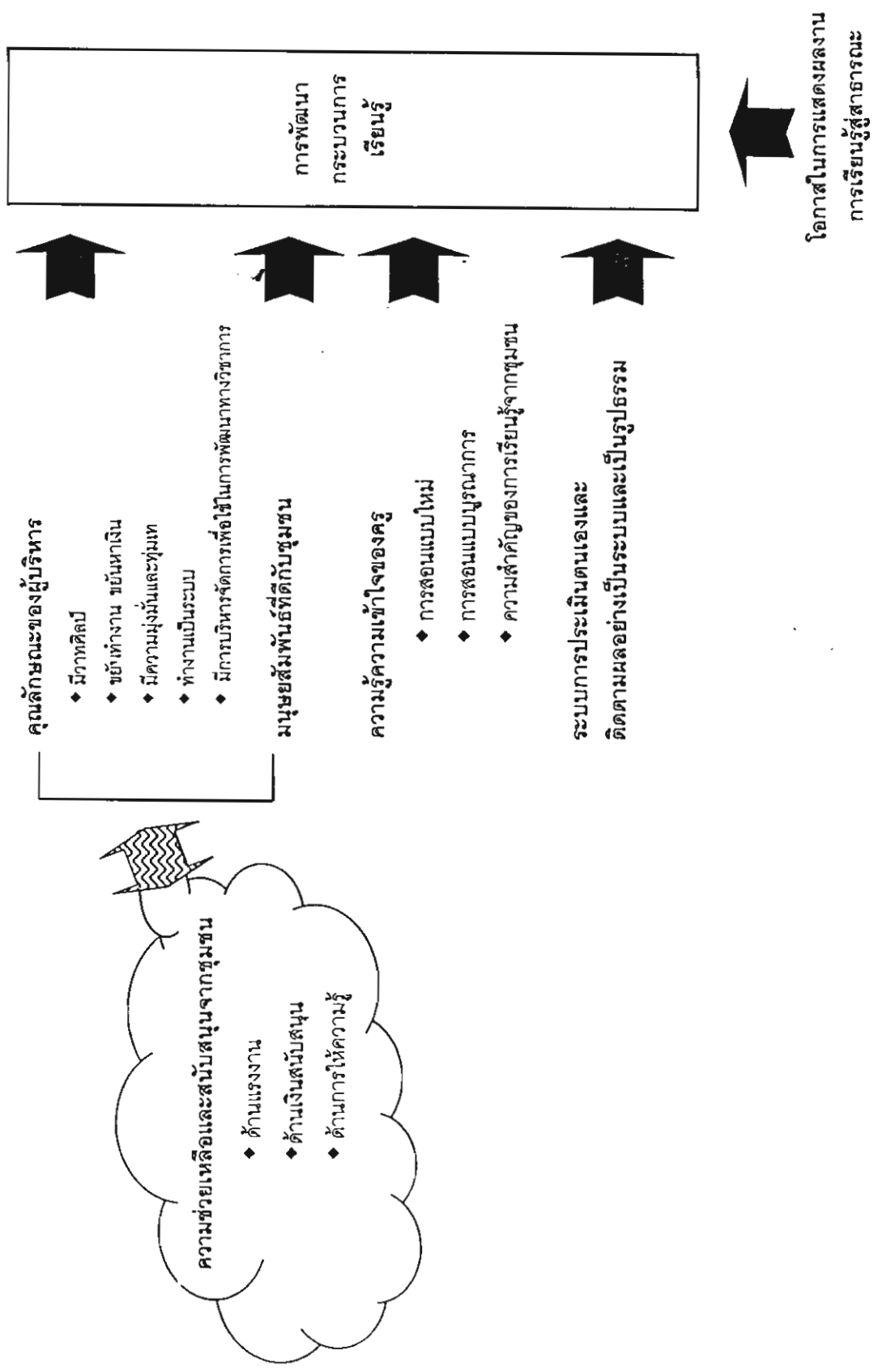
หากต้องการให้เกิดการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของโรงเรียนนี้ ผู้บริหารคงต้องยึดหลัก
ความเป็นประชาธิปไตยในการบริหารงาน เพราะจะเป็นการสร้างกลไกการทำงานที่สำคัญที่จะช่วย
ผลักดันให้เกิดการยอมรับความคิดเห็นของกันและกันมากขึ้น อีกทั้งยังเป็นการสร้างความรู้สึกร่วมของการ
เป็นเจ้าของโรงเรียนร่วมกันอีกด้วย นอกจากนั้น การปกครองคนยังต้องถือหลักคุณธรรม และมีความ
ยุติธรรมในการบริหารจัดการ ผู้บริหารควรวางตนเป็นกลาง สร้างความสามัคคีในหมู่คณะ และ
มีความสามารถในการไกล่เกลี่ยความขัดแย้งที่เกิดขึ้นภายในกลุ่มครู ทั้งนี้ก็เพื่อช่วยให้การทำงานต่างๆ
มีประสิทธิภาพ มีความราบรื่น และสร้างเจตคติที่ดีให้แก่ครูยิ่งขึ้น ส่วนการปรับเปลี่ยนรูปแบบการจัด
การเรียนการสอนของครูผู้ที่มีประสบการณ์การสอนที่ยาวนานนั้น ต้องอาศัยวิธีการในการชี้แนะและ
กล่อมเกล้าให้ครูเห็นความสำคัญของรูปแบบการจัดการเรียนการสอนใหม่มากกว่าการบังคับใช้ตาม
นโยบายการปฏิรูปการศึกษาจากต้นสังกัดเพียงอย่างเดียว ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ถูกต้องแท้และ
การคล้อยตามด้วยใจสมัคร อันจะส่งผลต่อการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการจัดการเรียนการสอนของครูที่
ยั่งยืน ประเด็นสุดท้ายคือ ผู้บริหารควรพยายามสร้างขวัญและกำลังใจให้กับครู พร้อมทั้งพยายาม
คลายความกังวลของครูในเรื่องความสอดคล้องของการจัดการเรียนการสอนแบบใหม่กับระบบการคัด
เลือกนักเรียนเข้าศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้นว่ามีผลกระทบซึ่งกันและกันอย่างไร

1.7 ข้อเสนอแนะ

รัฐควรเน้นให้ผู้บริหารคำนึงถึงการเปลี่ยนแปลงที่มีลักษณะค่อยเป็นค่อยไปโดยเฉพาะกับครูที่ทุ่มเทให้กับวิชาชีพมาเป็นเวลานาน อีกทั้งอาจต้องหาวิธีในการผสมผสานการสอนแบบเก่ากับการสอนแนวใหม่ให้เข้ากันได้อย่างกลมกลืน

องค์ประกอบ/ ปัจจัยสำคัญที่เอื้อต่อการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของโรงเรียน

กรณีศึกษา : โรงเรียนดอกลำดวนวิทยา

2. โรงเรียนราชพฤกษ์วิทยา

โรงเรียนประถมศึกษา ขนาดใหญ่ ในกรุงเทพมหานคร สังกัดสำนักงาน
คณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ

2.1 บริบทของโรงเรียน

โรงเรียนราชพฤกษ์วิทยา เป็นโรงเรียนประถมศึกษาขนาดใหญ่ ตั้งอยู่ในชุมชนเมืองกรุงเทพมหานคร สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ โรงเรียนมีอาคารเรียน 7 อาคาร ส่วนใหญ่เป็นอาคาร 2 ชั้นและ 3 ชั้น มีห้องเรียนและสิ่งอำนวยความสะดวกค่อนข้างสมบูรณ์ โรงเรียนให้บริหารด้านสวัสดิการ จัดรถรับส่งนักเรียน โรงเรียนมีผู้อำนวยการ 1 คน ผู้ช่วยผู้อำนวยการ 5 คน ครูประจำจำนวน 130 คน และครูอาสาสมัคร 49 คน ครูส่วนใหญ่ 124 คนมีวุฒิปริญญาตรี นักเรียนมี 3,054 คน ห้องเรียนระดับ ป. 1 – 6 มีระดับละ 14 ห้อง รวมทั้งสิ้น 84 ห้องเรียน

2.2 แนวคิด / กระบวนทัศน์เกี่ยวกับการเรียนรู้

ผู้บริหารเป็นผู้มีแนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับแนวคิดตามพระราชบัญญัติการศึกษา พ.ศ. 2542 มาก่อนที่จะมีปฏิรูปการศึกษาแล้ว และได้พยายามปรับเปลี่ยนแนวคิดของครูในโรงเรียนที่ตนบริหารเรื่อยมา และเมื่อเข้ามาบริหารงานโรงเรียนนี้ก็เช่นกัน ส่วนครูของโรงเรียนนั้น แต่เดิมก่อนการปฏิรูปการศึกษาก็มีแนวคิดในการทำงานเดียวกับครูทั่วไปที่ว่า การเรียนรู้ของนักเรียนของนักเรียนเกิดขึ้นได้โดยการรับฟังความรู้จากครู ครูประเมินว่า ในความคิดเห็นของตนเองในอดีตเกี่ยวกับแนวคิดตาม พรบ. การศึกษาจำนวน 30 รายการอยู่ในระดับน้อยเป็นส่วนใหญ่ แต่ในปัจจุบันระดับความคิดเห็นได้เพิ่มขึ้นเป็นระดับมากและมากที่สุดในทุกรายการและได้ให้ข้อมูลว่า การเรียนแบบเดิมมีผลเสียมากกว่าผลดี เช่น นักเรียนจะเรียนรู้เฉพาะเท่าที่ครูสอนเท่านั้น ขาดความกระตือรือร้นและลืมนง่าย ไม่มีความมั่นใจในตัวเอง ไม่กล้าแสดงออก ไม่สามารถคิดและแก้ปัญหาด้วยตนเอง แต่ก็มีส่วนดีที่เด็กมีระเบียบวินัย มีความจำดี ส่วนแนวคิดใหม่ช่วยให้เด็กมีความสนใจเรียน มีความสุข และมีความคิดเป็นของตนเอง และมีเจตคติที่ดีต่อครูและโรงเรียน ซึ่งครูส่วนใหญ่พึงพอใจกับความเปลี่ยนแปลงดังกล่าว

2.3 การพัฒนากระบวนการเรียนรู้

ผู้บริหารของโรงเรียนเป็นผู้มีวิสัยทัศน์ มีความรู้ความเข้าใจและมีประสบการณ์ในการพัฒนาโรงเรียนประสบความสำเร็จมาก่อนที่จะเข้ามาบริหารที่โรงเรียนนี้ ท่านจึงได้นำความรู้และประสบการณ์มาช่วยพัฒนาโรงเรียนได้อย่างดี เนื่องจากโรงเรียนเป็นโรงเรียนใหญ่มีการ

บริหารผ่านระบบสายชั้น ทุกฝ่ายต่างมีอิสระจึงทำให้เกิดโรงเรียนเล็กในโรงเรียนใหญ่ ซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนา ผู้บริหารจึงใช้ยุทธวิธีแสวงหาจุดร่วมในการพัฒนา ที่ทุกฝ่ายจะเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาโรงเรียนได้ ท่านจึงเริ่มต้นจากการปรับสภาพแวดล้อม ซึ่งเป็นสิ่งที่ทุกฝ่ายใช้ประโยชน์ร่วมกัน และเป็นสิ่งที่เห็นการเปลี่ยนแปลงได้ง่าย ต่อจากการปรับปรุงสภาพแวดล้อม อาคารสถานที่ ก็มุ่งไปที่การปรับห้องเรียน พัฒนาห้องกิจกรรม จัดหาคอมพิวเตอร์ Key board และสื่อการเรียนการสอนต่างๆ หลังจากนั้นจึงนำการสอนแบบมุ่งประสบการณ์ทางภาษามาใช้เป็นจุดร่วมในการพัฒนาการเรียนการสอน เนื่องจากผู้บริหารเห็นว่าเป็นแนวการสอนที่ดีและท่านมีความรู้ความเข้าใจ สามารถให้คำปรึกษาแนะนำแก่ครูได้ ท่านส่งเสริมการเรียนรู้ของครูในทุกรูปแบบ และเปิดโอกาสให้ครูเข้ามามีส่วนร่วมในการคิดโครงการต่างๆ และส่งเสริมให้ทำงานร่วมกันเป็นทีม และคอยติดตามผลการทำงาน ท่านเป็นตัวอย่างของความเป็นผู้ "ช่างคิด ช่างวิเคราะห์ คิด และทำสิ่งใหม่ตลอดเวลา" ท่านสามารถนำแนวคิดต่างๆ มาใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างเต็มที่ด้วยกระบวนการ "ทำแนวคิดให้เป็นจริง" คือ การพยายามแปลงสิ่งที่เป็นามธรรมให้เป็นรูปธรรมที่เห็นได้ชัดเจน ท่านกระตุ้นให้ครูคิดวิเคราะห์ถึงเหตุผลและผลของการกระทำต่างๆ และกล้าที่จะตัดสินใจ กล้าที่จะเปลี่ยนแปลง หากเห็นว่าการเปลี่ยนแปลงนั้นเกิดประโยชน์ต่อเด็กอย่างแท้จริง เมื่อให้โอกาสครูได้มีการคิดโครงการต่างๆ ที่จะเป็นประโยชน์ต่อเด็กขึ้นแล้ว ท่านจะช่วยบริหารจัดการให้โครงการทั้งหลายดำเนินได้จริง เช่น การนำรถรับส่งนักเรียนมาใช้ประโยชน์ในการพานักเรียนไปทัศนศึกษานอกสถานที่ การปรับเปลี่ยนคาบเวลาเรียนคอมพิวเตอร์ให้มากขึ้น เป็นต้น โครงการเด่นๆ ที่เป็นที่ชื่นชอบของนักเรียน มีหลายโครงการ เช่น โครงการหาความรู้ในโลกกว้าง โครงการซื้อได้ขายเป็น นอกจากนั้น ท่านยังส่งเสริมการจัดชมรมต่างๆ ให้เด็กได้เลือกเข้าร่วมตามความสนใจ ที่สำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ การสนับสนุนให้ผู้ปกครองและชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาโรงเรียน สนับสนุนให้ครูสร้างความสัมพันธ์กับผู้ปกครอง และสร้างเครือข่ายผู้ปกครองขึ้น โดยในแต่ละห้องจะมีผู้ปกครองเข้ามาเป็นกรรมการห้อง และมีการสร้างสายสัมพันธ์ระหว่างครู ผู้ปกครอง นักเรียนในระดับชั้นโดยการจัดไปทัศนศึกษาาร่วมกัน ซึ่งก่อให้เกิดเครือข่ายผู้ปกครองขึ้น ผู้ปกครองจะติดต่อกันและกันเพื่อปรึกษาหารือและช่วยกันแก้ปัญหาต่างๆ

ในด้านครูนั้น ครูมีความสนใจและตั้งใจในการสอน และพยายามปรับปรุงการสอนของตน โดยได้รับคำปรึกษาแนะนำจากกรณีศึกษาภายใน และจากผู้บริหาร ยุทธวิธีสำคัญที่ใช้ในการพัฒนาการเรียนรู้ของนักเรียน ก็คือ การพานักเรียนไปศึกษานอกสถานที่ การบูรณาการการสอน การสอนแบบมุ่งประสบการณ์ภาษา การให้นักเรียนทำโครงงาน และการขอความร่วมมือจากผู้ปกครองและชุมชน

ครูกล่าวว่า โรงเรียนสามารถพัฒนาไปได้ดี มีมาตรฐานและมีชื่อเสียง เพราะผู้บริหาร มีวิสัยทัศน์และมีความสามารถสูง ครูส่วนใหญ่มีความพอใจเพราะโรงเรียนได้มีการพัฒนาจนได้รับ ISO 9002 และโรงเรียนมีปัญหาน้อยลง นอกจากนั้นเด็กยังรู้สึกพอใจกับโครงการ / กิจกรรมที่โรงเรียนจัดให้มาก

2.4 องค์ประกอบ / ปัจจัยสำคัญที่เอื้อต่อการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของโรงเรียน

จากการศึกษาการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของโรงเรียน สรุปได้ว่า องค์ประกอบ/ปัจจัยสำคัญที่เอื้อต่อการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของโรงเรียนนี้ คือ

1) ผู้บริหาร ผู้บริหารมีความรู้ และประสบการณ์กว้าง มีวิสัยทัศน์ มีความเข้าใจในเรื่องปฏิรูปการเรียนรู้ เห็นความสำคัญและเน้นการพัฒนางานวิชาการ เป็นนักคิด มีความสามารถในการคิดวิเคราะห์ สามารถแปลงแนวคิดสู่การปฏิบัติ และสามารถทำได้ตามที่คิด เป็นคนดีมีคุณ และเป็นแบบอย่างที่ดีในการทำงาน อุทิศตนให้กับงาน ทำงานหนักตลอดเวลา เสียสละดูแลเอาใจใส่ครู มีความเป็นประชาธิปไตยในการทำงาน กล้าที่จะเปลี่ยนแปลง และเป็นผู้มีวาทศิลป์

2) ยุทธวิธีในการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหาร ผู้บริหารใช้กลยุทธ์ในการเปลี่ยนแปลงที่ดี ใช้ได้ผล ที่สำคัญๆ คือ การส่งเสริมการเรียนรู้ของครูอย่างต่อเนื่อง การแสวงหาจุดร่วมในการพัฒนา (การปรับสภาพแวดล้อม การใช้แนวคิดการสอนแบบมุ่งประสบการณ์ทางภาษา การบูรณาการการสอน และการให้ผู้เรียนเรียนรู้จากประสบการณ์จริงโดยการพาไปทัศนศึกษา) การนิเทศภายใน การเปิดโอกาสให้ครูมีส่วนร่วมในการวางแผนคิดโครงการต่างๆ การบริการจัดการทั้งทางด้านงบประมาณและความสะดวกอื่นๆ เพื่อช่วยให้โครงการ / ความคิดสามารถดำเนินการได้ และการส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียน ครู ผู้ปกครอง นักเรียน

3) ครู ครูมีความพร้อมเห็นความสำคัญของเด็ก มีจิตสำนึกและวิญญาณครู ให้ความช่วยเหลือในการพัฒนา และพยายามเรียนรู้ ทดลองนำความรู้มาใช้ และปรับปรุงการสอนของตน

4) ยุทธวิธีของครูในการพัฒนาการเรียนรู้ของนักเรียน ครูใช้การสอนแบบบูรณาการ และการสอนแบบมุ่งประสบการณ์ทางภาษา เป็นแนวคิดหลัก

5) ผู้ปกครองและชุมชน ผู้ปกครองและชุมชนมีเจตนาที่ดีต่อโรงเรียนให้ความร่วมมือและความช่วยเหลือทั้งแก่โรงเรียน ครูและเด็ก

6) สภาพแวดล้อมและสิ่งอำนวยความสะดวก ความพร้อมทางด้านห้องสมุด อุปกรณ์ (คอมพิวเตอร์ key board) ห้องปฏิบัติการต่างๆ วัสดุและสื่ออุปกรณ์การเรียนการสอน ระบายน้ำ และสภาพแวดล้อมที่ดี ช่วยอำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ และสร้างบรรยากาศที่ดี

2.5 อุปสรรค / ปัญหาความต้องการของโรงเรียน

1) โรงเรียนต้องการบุคลากรเฉพาะทางที่มีความรู้ความสามารถในการสอน เช่น ครูวิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ ภาษาอังกฤษ แพทย์และทันตแพทย์ที่มีความรู้ทางวิชาชีพโดยตรง

2) โรงเรียนต้องการการสนับสนุนจากต้นสังกัดในทุกๆ ด้าน ทั้งทางด้านนโยบาย และงบประมาณ เพราะโรงเรียนมีบุคลากรจำนวนมาก และโรงเรียนมีความตั้งใจที่จะพัฒนาโรงเรียนให้ทัดเทียมโรงเรียนนานาชาติ

3) ครูต้องการความเข้าใจในการทำงาน มีกระบวนการทำงานที่ดี และทุกคนให้ความร่วมมือ ต้องการให้มีการนิเทศช่วยเหลือครูอย่างสม่ำเสมอ มีฝ่ายผลิตสื่อการสอนช่วยแบ่งเบาภาระครู ต้องการห้องที่มีสื่อและหนังสือให้ยืม ต้องการให้ลดจำนวนเด็กในห้องให้เหลือ 25 คน ลดภาระงานสอนให้เหลือ 18 ชั่วโมงต่อสัปดาห์และให้โรงเรียนลดกิจกรรมลงไปบ้าง เพราะครูมีงานมาก และต้องการได้รับความรู้ใหม่ๆ อย่างสม่ำเสมอ นอกจากนั้นยังต้องการให้ผู้บริหารสร้างขวัญกำลังใจในการทำงาน โดยการยกย่อง เชิดชูเกียรติ และต้องการให้นำระบบประกันคุณภาพเข้ามาใช้

4) นักเรียนต้องการให้โรงเรียนออกกฎระเบียบและสร้างข้อตกลงในเรื่องต่างๆ ให้มากขึ้น ต้องการให้โรงเรียนจัดติวเข้ม เพิ่มวิชาเรียน จัดแข่งขันทางวิชาการกับโรงเรียนอื่นๆ จัดอบรม E.Q. และจริยศึกษา ต้องการให้ครูจัดกิจกรรมหลากหลายใช้สื่อการสอนที่ทันสมัย สอนสนุกไม่เครียด อธิบายซ้ำๆ ติดตามงานของเด็ก จัดการเรียนการสอนให้เด็กเก่งและอ่อนต่างกัน ไม่ดูเด็ก ลงโทษเด็ก หรือเปรียบเทียบความสามารถของเด็ก และต้องการให้ครูสอนในสารที่นักเรียนอยากรู้

5) ผู้ปกครองต้องการโรงเรียนเปิดสอนต่อถึงระดับมัธยมศึกษา

2.6 การอภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษาสภาพการพัฒนาระบบการเรียนรู้ของโรงเรียนนี้ พบว่า ปัจจัยที่มีอิทธิพลอย่างมากต่อการพัฒนาก็คือ ผู้บริหาร คุณสมบัติส่วนตัวของผู้บริหารทั้งทางด้านวิชาการ และอุปนิสัย เป็นสิ่งที่สร้างความศรัทธา และความมั่นใจในการพัฒนา ผู้บริหารที่มีความรู้และประสบการณ์ในการทำงานสูง สามารถสร้างความเข้าใจและให้คำแนะนำที่ครูสามารถนำไปปฏิบัติได้จริง ช่วยให้ครูดำเนินการพัฒนาไปได้ด้วยความอบอุ่นใจและมั่นใจ ความเป็นประชาธิปไตย มีใจกว้าง

เปิดโอกาสให้ครูมีส่วนร่วมในการวางแผนงาน และรู้จักรับฟังความคิดเห็นของครูและนักเรียน ช่วย
ให้ครูได้มีโอกาสคิดริเริ่ม มีความผูกพันและความรับผิดชอบกับงานมากขึ้น และประการสำคัญที่
สุดก็คือ การเป็นแบบอย่างที่ดีในการทำงานในด้านของความขยัน ความรับผิดชอบ และความเสีย
สละ นับเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ครูเกิดความสุข ภูมิใจ และปฏิบัติตาม ความสำคัญของผู้
บริหารนี้ นับว่าเป็นข้อค้นพบยืนยันตรงกันเสมอมา โดยเฉพาะในโรงเรียนขนาดใหญ่ที่ผู้บริหารมี
บุคลากรจำนวนมาก คุณสมบัติดังกล่าวข้างต้นยังเป็นเรื่องที่สำคัญมาก ดังนั้นการพัฒนาโรงเรียนให้
ประสบผลสำเร็จ จึงต้องคำนึงถึงการพัฒนาผู้บริหาร ทั้งทางด้านวิชาการ และด้านอุปนิสัย หาก
สามารถพัฒนาผู้บริหารให้เป็นแบบอย่างที่ดีได้ ก็เท่ากับว่างานการพัฒนาได้สำเร็จไปแล้วเกือบ
ครึ่งหนึ่ง

ข้อที่น่าสังเกตเกี่ยวกับความสามารถของผู้บริหารของโรงเรียนนี้ก็คือ แม้ว่าผู้บริหารไม่ได้มี
คุณวุฒิทางการบริหาร แต่ด้วยความสามารถทางวิชาการ การมีประสบการณ์ และความช่างคิด
ช่างวิเคราะห์ ของผู้บริหาร ก็สามารถดำเนินการให้การพัฒนาโดดเด่นขึ้นได้ การที่ผู้บริหารแสวงหา
ประสบการณ์ใหม่ ๆ และไม่ปล่อยให้ประสบการณ์เหล่านั้นกลายเป็น “ประสบการณ์ที่ว่างเปล่า”
คือไม่เกิดผลใด ๆ แต่กลับนำประสบการณ์เหล่านั้นมาคิด เชื่อมโยงกับการปฏิบัติงานของตน และ
คิดวิเคราะห์ให้เห็นถึงแนวทางปฏิบัติที่ชัดเจน ทำให้สิ่งที่อยู่ในความคิด กลายเป็นรูปธรรมความ
เป็นจริงขึ้นมาได้ นับเป็นคุณสมบัติที่โดดเด่นของผู้บริหาร และเป็นประเด็นที่ผู้เกี่ยวข้องกับการ
พัฒนาผู้บริหารควรนำไปศึกษาวิเคราะห์ และแสวงหาแนวทางในการพัฒนาให้กับผู้บริหารคนอื่น
ๆ ต่อไป

กรณีศึกษาโรงเรียนนี้ ชี้ให้เห็นชัดเจนว่า ยุทธวิธีสำคัญวิธีหนึ่งในการเปลี่ยนแปลงแนวคิด
และการปฏิบัติของครู ก็คือ การแสวงหาจุดร่วมในการพัฒนา ซึ่งผู้บริหารได้เริ่มจากสิ่งที่เห็นชัดเจน
และทุกคนสามารถดำเนินการร่วมกันได้ง่ายก่อน อันได้แก่ การจัดสภาพแวดล้อมทางกายภาพ
และหลังจากนั้นจึงค่อย ๆ ก้าวเข้าไปสู่สิ่งที่ยากกว่า ซึ่งได้แก่การจัดการเรียนการสอน การนำการ
เรียนการสอนแบบมุ่งประสบการณ์ทางภาษาเข้าไปในห้องเรียน นับเป็นการแสวงหาจุดร่วมที่
เหมาะสม เนื่องจากผู้บริหารมีความรู้ความสามารถในเรื่องดังกล่าว จึงสามารถจัดการอบรม และ
ให้คำปรึกษาแนะนำอย่างต่อเนื่อง ทำให้การพัฒนาสัมฤทธิ์ผล การแสวงหาจุดร่วมในการ
พัฒนาอย่างเหมาะสมนี้ จึงน่าจะเป็นยุทธวิธีที่พัฒนาโรงเรียนทั้งหลายพึงให้ความสำคัญ
เพราะเป็นจุดที่จะก่อให้เกิดผลต่อการพัฒนาเป็นอย่างมาก

การส่งเสริมให้ครูทำงานอย่างเป็นระบบ และทำงานร่วมกันเป็นทีม นับว่าเป็นยุทธวิธีอีก
แบบหนึ่งในการช่วยให้การพัฒนาดำเนินไปได้ แต่การทำงานร่วมกันเป็นทีมนี้ จำเป็นต้องอาศัย
กระบวนการทำงานที่ดี รวมถึงการจัดทีมและมอบหมายงานอย่างทั่วถึงและยุติธรรม จึงเป็นเรื่องที่

ไม่ถ่วงน้ำหนักสมควรถ้โรงเรียนทั้งหลายที่ประสงค์จะพัฒนาโรงเรียน ควรได้คำนึงถึง และมีการสร้างความเข้าใจ และฝึกทักษะในเรื่องนี้ด้วย

จากการสอบถามและสัมภาษณ์นักเรียนเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ที่ครูจัดให้และความรู้สึกของนักเรียนในการเรียนรู้ตามกระบวนการนั้น ปรากฏว่า เด็กชอบการเรียนรู้จากกิจกรรมหลากหลาย เช่น การทดลอง การปฏิบัติจริง การไปทัศนศึกษาเรียนรู้จากประสบการณ์จริง การให้นักเรียนศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง และได้เลือกเรื่อง หรือกิจกรรมที่สอดคล้องกับความสนใจ ความถนัดของตน และชอบเรียนกับครูที่สอนสนุก ไม่เครียด ไม่ดุและลงโทษเด็ก ใจดี ให้คำปรึกษา แนะนำเมื่อเด็กสงสัยหรือต้องการ และให้แรงเสริม หรือกำลังใจแก่เด็กจะเห็นได้ว่า ข้อมูลที่เด็กให้มาล้วนสนับสนุนแนวคิดและการจัดการเรียนการสอนตาม พ.ร.บ.การศึกษา พ.ศ.2542 ทั้งสิ้น จึงน่าจะกล่าวได้ว่า กระบวนการเรียนตามแนวพระราชบัญญัติการศึกษา เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับความต้องการของเด็ก

จากการสังเกตการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้กับเด็ก พบว่า ครูมีความตั้งใจในการสอนสูงมาก และพยายามจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่หลากหลายให้กับเด็ก แต่ยังมีอุปสรรคบางประการซึ่งหากได้รับการช่วยเหลือ จะสามารถเพิ่มคุณภาพการจัดการเรียนการสอนได้ ดังนี้

1) ความแม่นยำในเนื้อหาที่สอน

2) การนำเสนอรายงานของเด็ก ประสบปัญหาเรื่องเสียง เสียงของเด็กไม่ดังพอที่จะให้ทุกคนในชั้นเรียนได้ยินชัดเจน จึงส่งผลให้เด็กไม่ฟังกัน ทำให้การเรียนรู้ด้วยวิธีนี้ไม่บรรลุผล

3) การสร้างความรู้ของเด็ก โดยให้เด็กสร้างผังความรู้ด้วยตนเอง(เป็นกลุ่ม) พบว่าการสร้างผังความรู้ของเด็กเป็นการติดต่อข้อมูลความรู้มากกว่าเป็นการสร้างความเข้าใจในข้อมูล และสร้างความเชื่อมโยงระหว่างข้อมูลความรู้ความเข้าใจนั้น

2.6 ข้อเสนอแนะ

ก. ข้อเสนอแนะการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของโรงเรียน

1) รัฐควรให้การสนับสนุนในสิ่งที่โรงเรียนต้องการ เพื่อที่โรงเรียนจะได้พัฒนาไปได้อย่างสูงสุดเต็มศักยภาพตามเป้าหมาย

2) จากการสังเกตการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้กับเด็ก พบว่าครูมีความตั้งใจในการสอนสูงมาก และพยายามจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่หลากหลายให้กับเด็ก แต่ยังมีอุปสรรคบางประการ ซึ่งหากได้รับการช่วยเหลือ จะสามารถเพิ่มคุณภาพการจัดการเรียนการสอนได้ ดังนี้

(1) ความแม่นยำในเนื้อหาที่สอน

(2) การนำเสนอรายงานของเด็ก ประสบปัญหาเรื่องเสียง เสียงของเด็กไม่ดัง

พอที่จะให้ทุกคนในชั้นเรียนได้ยินชัดเจน จึงส่งผลให้เด็กไม่ฟังกัน ทำให้การเรียนรู้ด้วยวิธีนี้ไม่บรรลุผล

(3) การสร้างความรู้ของเด็กโดยการให้เด็กสร้างผังความรู้ด้วยตนเอง(เป็นกลุ่ม)
พบว่า การสร้างผังความรู้ของเด็กเป็นการติดต่อข้อมูลความรู้มากกว่าสร้างความรู้ความเข้าใจในข้อมูล และสร้างความเชื่อมโยงระหว่างข้อมูลความรู้ด้วยความเข้าใจ

(4) วิธีการกระตุ้นให้เด็กคิดด้วยตนเอง

2) ครูบางท่านมีภาระงานและกิจกรรมพิเศษที่ต้องทำ โรงเรียนจึงควรพิจารณาในการจัดสรรให้พอเหมาะ รวมทั้งการจัดให้มีฝ่ายผลิตสื่อเพื่อช่วยแบ่งเบาภาระครู

3) โรงเรียนควรร่วมกันแสวงหาแนวทางลดจำนวนเด็กในแต่ละชั้นเรียน เพื่อช่วยเพิ่มคุณภาพและประสิทธิภาพในการสอน

4) โรงเรียนควรแสวงหาวิธีการในการยกย่องเชิดชูเกียรติครูดีของโรงเรียนเพื่อเป็นการสร้างกำลังใจและแรงจูงใจแก่ครู

ข. ข้อเสนอแนะทั่วไป

1) รัฐควรให้สนับสนุนในสิ่งที่โรงเรียนต้องการ เพื่อโรงเรียนจะสามารถพัฒนาไปได้ อย่างสูงสุดเต็มศักยภาพตามเป้าหมาย

2) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรรวบรวมแนวคิด แนวปฏิบัติที่ได้ผลของโรงเรียนเผยแพร่เป็นตัวอย่างให้แก่โรงเรียนอื่นๆ

3) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรจัดทำข้อมูลเกี่ยวกับแนวคิด แนวปฏิบัติของดีเด่น เผยแพร่เพื่อเป็นตัวอย่างแก่ผู้บริหารคนอื่น ๆ และนำไปแนวทางในทางในการพัฒนาผู้บริหาร

การพัฒนาระบบการเรียนรู้อิงศักยภาพของผู้เรียน

- บริบทของโรงเรียน
- โรงเรียนประเภทศึกษารายภาคใหญ่ สังกัดสพ. ตั้งอยู่ในชุมชนเมือง กทม.
 - มีจำนวนการ 1 คน วุฒิสามัญศึกษา ผู้ช่วย 5 คน ครูประจำ 130 คน ครูลาพักร้อน 49 คน ครูส่วนใหญ่จบปริญญาตรี
 - มีนักเรียน 3,054 คน ห้องเรียน 84 ห้อง ระดับชั้นละ 14 ห้อง

[illegible]

3. โรงเรียนสะเดาวิทยา

โรงเรียนประถมศึกษา ขนาดเล็ก ในกรุงเทพมหานคร สังกัดสำนักงานการศึกษา กรุงเทพมหานคร

3.1 บริบทของโรงเรียน

โรงเรียนสะเดาวิทยาเป็นโรงเรียนขนาดเล็กแถบชานเมืองมีห้องเรียน 8 ห้อง ประกอบด้วยชั้นเรียนอนุบาล 2 ห้อง ชั้น ป.1 – 6 ชั้นละ 1 ห้องเรียน นักเรียนทั้งหมดมี 317 คน นับถือศาสนาอิสลามเกือบทั้งหมด คณะครูมีทั้งหมด 19 คน มีคุณวุฒิปริญญาตรี 14 คน นับถือศาสนาอิสลาม 2 คน นอกนั้นนับถือพุทธศาสนา โดยเฉลี่ยครูมีภาระงานสอนปกติประมาณ 11 – 17 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ โรงเรียนเป็นอาคารไม้ 2 ชั้น เพียงหลังเดียว สภาพเก่าแก่ ทรุดโทรม แต่ยังใช้ได้ ด้านหน้าของโรงเรียนติดลำคลอง ด้านหลังโรงเรียนเป็นที่อยู่อาศัยของชาวบ้าน และทุ่งนาทุ่งหญ้ากว้าง โรงเรียนไม่มีรั้วรอบเป็นขอบเขต มีอาคารสอนศาสนาเป็นตึก 2 ชั้นขนาดใหญ่และสุเหร่าตั้งอยู่ใกล้บริเวณโรงเรียน เป็นที่กล่าวกันว่า โรงเรียนนี้เป็นโรงเรียนที่ถูกลืมไม่ได้รับงบประมาณหรือการดูแลใดๆ เท่าที่ควร ผู้บริหารมีการย้ายเข้าออกบ่อย ประมาณ 2 ปี ต่อครั้ง ผู้บริหารคนปัจจุบันอายุ 58 ปี คุณวุฒิปริญญาตรี กำลังเรียนปริญญาโท เพิ่งย้ายมาปฏิบัติงานได้ประมาณปีเศษ ก่อนหน้าที่ผู้บริหารคนปัจจุบันจะเข้ามา โรงเรียนและชุมชนมีปัญหาด้านความสัมพันธ์ต่างฝ่ายต่างมีเจตคติที่ไม่ดีต่อกัน

3.2 แนวคิด / กระบวนทัศน์เกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้

ทั้งผู้บริหาร ครูและนักเรียน ต่างให้ข้อมูลตรงกันว่า ในอดีตการเรียนรู้เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเฉพาะในห้องเรียน และผู้เรียนคือผู้ไม่รู้ ซึ่งครูสามารถช่วยให้รู้ได้โดยการบอก อธิบาย หรือให้ดูแบบหรือทำให้ดู นอกจากนั้นก็คือ การให้อ่านหนังสือและท่องจำและทำแบบฝึกหัด โดยมีการให้ทดลองปฏิบัติจริงบ้างแต่น้อยมาก ครูจำเป็นต้องมีการลงโทษ เพื่อให้เด็กตั้งใจทำงานและเรียนรู้ ซึ่งครูก็เห็นว่าผลที่เกิดขึ้นมีทั้งทางด้านบวกและลบ ปัจจุบันแนวคิดได้เปลี่ยนไป เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษา พบ.การศึกษา รวมทั้งแนวคิดประกันคุณภาพและ NTQ ล้วนผลักดันให้ครูปรับเปลี่ยนแนวคิด ซึ่งในปัจจุบันพบว่า ครูมีความเห็นด้วยกับการสอนตามแนว พบ. การศึกษา อยู่ในระดับมากและมากที่สุด ผิดกับในอดีตที่ครูเห็นด้วยในระดับน้อย

3.3 การพัฒนากระบวนการเรียนรู้

เมื่อผู้บริหารคนปัจจุบันเข้ามา พบว่า ครูของโรงเรียนมีอยู่ 3 กลุ่ม คือ กลุ่มที่พร้อมที่จะเปลี่ยนแปลง กลุ่มที่ลังเลไม่แน่ใจ และกลุ่มที่ต่อต้านการปฏิรูปการเรียนรู้ โดยกลุ่มลังเลไม่แน่ใจมีมากที่สุด และกลุ่มต่อต้านมีจำนวนน้อยที่สุด ผู้บริหารได้พยายามที่จะพัฒนาโรงเรียน โดยการสนับสนุนให้ครูไปเข้าประชุม อบรม ศึกษาดูงานโรงเรียน และอ่านเอกสารต่างๆ และนำความรู้มาใช้ในการจัดการเรียนการสอน ผู้บริหารเปิดโอกาสให้ครูเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดทำแผนปฏิบัติการและคิดโครงการต่างๆ ขึ้น และได้พยายามเข้าไปสื่อสารทำความเข้าใจกับชุมชน จนสถานการณ์ค่อยๆ ดีขึ้น ประจวบกับโรงเรียนได้มีครูผู้นำเกิดขึ้น ครูท่านนี้สำเร็จการศึกษาในระดับปริญญาเอก และได้ไปช่วยงานที่ศาลาว่าการกรุงเทพมหานครอยู่ระยะหนึ่ง แล้วจึงกลับมาปฏิบัติงานที่โรงเรียน ครูท่านนี้เป็นครูที่มีอุดมการณ์ในการพัฒนาเด็กและมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องของการปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ ประกอบกับเป็นผู้มีความเป็นกัลยาณมิตร คอยให้ความช่วยเหลือเพื่อนครูด้วยความเต็มใจ และปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างทางวิชาการ สิ่งใดที่พูดก็จะปฏิบัติตามที่พูด มีการสอนเป็นระบบให้ผู้อื่นเห็นเป็นตัวอย่าง ปฏิบัติต่อเด็กอย่างนุ่มนวล แก้ปัญหาการเรียนการสอนได้ และให้คำแนะนำซึ่งเมื่อเพื่อนครูนำไปใช้แล้วได้ผล จึงทำให้เพื่อนครูเกิดความเชื่อถือศรัทธา งานการพัฒนาเริ่มเห็นผลชัดเจนขึ้น เมื่อครูท่านนี้เสนอผู้บริหารให้มีการสอนเป็นคณะหรือเป็นทีมขึ้น ซึ่งในชั้นแรกสอนร่วมกันเพียง 2 คนและปรากฏว่าได้ผลดี ครูที่ร่วมสอนเป็นทีมได้เรียนรู้จากครูผู้นำท่านนี้ และสามารถเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการสอนของตนได้ ต่อมาครูผู้นำได้สร้างแผนการสอนเรื่อง "ภาคต่างๆ ของประเทศไทย" ขึ้น และได้เชิญครูอื่นๆ มาช่วยเป็นวิทยากรให้เด็กปรากฏว่า ครูผู้นำพบว่า ครูของโรงเรียนมีภูมิสำเนาครบทั้ง 6 ภาคและผลจากการสอน ทำให้ครูเกือบทั้งโรงเรียนเข้ามามีส่วนร่วมในการสอน และเริ่มเปลี่ยนแปลงแนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ของเด็ก และนำแนวคิดและวิธีการต่างๆ ที่ได้เรียนรู้ไปใช้ในการสอนวิชาต่างๆ ที่ตนสอนบ้าง การพัฒนาเริ่มก้าวหน้าผู้บริหารจัดให้มีการนิเทศภายใน ครูสามารถให้คำแนะนำช่วยเหลือกันได้ เด็กมีความสุขในการเรียนรู้มากขึ้น และชุมชนรู้สึกพอใจกับการเปลี่ยนแปลง ประกอบกับผู้บริหารได้พยายามสื่อสาร สร้างความเข้าใจกับชุมชนมากขึ้น ชุมชนจึงให้ความร่วมมือกับทางโรงเรียนมากขึ้น และช่วยผู้บริหารผลักดันจนโรงเรียนได้งบประมาณสร้างอาคารเรียนหลังใหม่ คาดว่าการพัฒนาคงจะก้าวหน้าไปเรื่อยๆ หากครูได้รับการสนับสนุนอย่างเต็มที่และชุมชนกับโรงเรียนมีความสัมพันธ์อันดีต่อกันยิ่งขึ้น

3.4 องค์ประกอบ/ปัจจัยสำคัญที่เอื้อต่อการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของโรงเรียน

สรุปได้ว่า องค์ประกอบหรือปัจจัยที่สำคัญที่ส่งผลให้การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของเด็กในโรงเรียนนี้ประสบความสำเร็จมาได้ในระดับหนึ่ง (ตามการประเมินของครู คือ 50%-65%) ก็คือ

- 1) ผู้บริหารและยุทธวิธีการบริหารจัดการ มีผู้บริหารที่มีความสนใจและตั้งใจที่จะพัฒนาโรงเรียน สนับสนุนการส่งเสริมการเรียนรู้ของครู เปิดโอกาสให้ครูเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผนและคิดโครงการต่างๆ สนับสนุนการสอนเป็นคณะ จัดการนิเทศภายในแบบกัลยาณมิตร พยายามปรับสภาพแวดล้อมทางกายภาพและสิ่งอำนวยความสะดวกและสร้างความเข้าใจกับชุมชน และกล้าที่จะเข้าไปสัมพันธ์กับชุมชน สร้างความเข้าใจให้เกิดขึ้น
- 2) ครูผู้นำ มีครูผู้นำที่เป็นต้นแบบในทางความคิดและการปฏิบัติ และเป็นกัลยาณมิตรที่สามารถให้คำแนะนำช่วยเหลือเพื่อนครูและครูให้ความเชื่อถือ
- 3) ครู มีครูที่อยู่ในวัยทำงานที่ให้ความร่วมมือ เปิดใจ และสนใจที่จะเรียนรู้และทดลองทำสิ่งใหม่ๆ ไม่ต่อต้านการเปลี่ยนแปลงมากนัก
- 4) ครู มีการเตรียมการสอน นำความรู้มาใช้ในการเตรียมการสอน ปรึกษาผู้รู้ จัดเตรียมสื่อ และแหล่งความรู้ และมีความตั้งใจสอน กระตือรือร้น จัดเนื้อหาสาระโดยคำนึงถึงความสนใจของเด็ก สังเกตพฤติกรรมเด็ก ให้เด็กศึกษาค้นคว้า คิด ทำ ทดลอง เรียนจากประสบการณ์จริง ใ้ภูมิปัญญาท้องถิ่น และวัดประเมินผลด้วยวิธีที่หลากหลาย
- 5) ชุมชน ผู้ปกครองและชุมชนมีความเข้าใจในจุดมุ่งหมายและการดำเนินงานของโรงเรียนและให้ความร่วมมือและช่วยเหลือโรงเรียนทั้งในด้านสิ่งของเงินทุน การจัดและการร่วมกิจกรรม รวมทั้งคำแนะนำและความคิดเห็น

3.5 อุปสรรค / ปัญหา / ความต้องการของโรงเรียน

- 1) นักเรียนของโรงเรียน หลังเลิกเรียนเวลา 15.00 น.แล้วจะต้องไปเรียนที่โรงเรียนสอนศาสนาต่อตั้งแต่เวลา 15.30 – 19.00 น. และในวันเสาร์ 9.00 – 12.00 น. นักเรียนจึงไม่มีเวลาที่จะทบทวนบทเรียน ทำการบ้าน และโรงเรียนไม่สามารถจัดกิจกรรมเสริมให้แก่นักเรียนได้
- 2) โรงเรียนต้องการงบประมาณ เพื่อใช้ในการพัฒนาบุคลากร ห้องสมุดและสื่อ และจัดทำห้องปฏิบัติการ
- 3) โรงเรียนต้องการวิทยากรหรือผู้ให้คำชี้แนะอย่างกระฉับกระเฉงในเรื่องเกี่ยวกับการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ในประเด็นที่โรงเรียนต้องการ
- 4) โรงเรียนต้องการความช่วยเหลือในการพัฒนาหลักสูตรบูรณาการและหลักสูตรท้องถิ่น
- 5) ครูต้องการให้การพัฒนาเป็นไปอย่างเป็นระบบและยั่งยืน และต้องการความจริงจัง กำลังใจและน้ำใจจากผู้บริหาร
- 6) ชุมชนต้องการการประชาสัมพันธ์ข่าวสารจากทางโรงเรียนให้บ่อยขึ้นและมีการสื่อสารสร้างความเข้าใจร่วมกันให้มากขึ้นกว่าเดิม

7) นักเรียนต้องการครูที่ใจดี สอนสนุก มีสาระ สอนสิ่งที่นักเรียนอยากรู้และให้เด็กคิด ทดลอง แสวงหา นำไปใช้ ให้เด็กซักถามได้และได้เล่นสลับเรียน ได้มีเวลาพัก เล่นกีฬา เข้าห้องสมุด ไปทัศนศึกษา

3.6 อภิปรายผล

การศึกษาการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของโรงเรียนนี้พบว่า บุคลากรของโรงเรียนซึ่ง ได้แก่ ครู และผู้บริหาร ได้มีการปรับเปลี่ยนแนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้อย่างชัดเจน จากอดีตที่เคยคิดว่า การเรียนรู้เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเฉพาะในห้องเรียน และที่สำคัญคือ เคยมีความเชื่อว่าผู้เรียนเป็นผู้ที่ไม่มี ความสามารถที่จะเรียนรู้ได้เอง ดังนั้นครูจึงต้องคอยบอก-อธิบาย หรือป้อนความรู้ให้ ทำให้ผู้เรียนตัว อย่าง หรือให้ดูแบบแล้วทำตามบ้างให้อ่านหนังสือและท่องจำบ้าง หรือให้ทำแบบฝึกหัดบ้าง ซึ่งก็พบว่า ไม่ได้ผลตามที่มุ่งหวัง ครูจึงต้องใช้วิธีลงโทษ กวดขันเด็ก การกระทำทั้งหมดก็ปรากฏผลชัดเป็นที่ ตระหนักแก่ตัวครูเอง ทำให้เด็กไม่มีความสุขในการเรียนรู้ และทำให้เด็กคิดไม่เป็น แก้ปัญหาไม่ได้ และ ไม่สามารถนำความรู้ไปใช้ให้เกิดประโยชน์ แต่เนื่องจากขาดความรู้ความเข้าใจในแนวทางอื่นที่สามารถ นำมาใช้ทดแทน และแรงจูงใจในการเปลี่ยนแปลง ประกอบกับจุดติของแนวคิดเดิมที่มีอยู่บ้าง(ตาม ความคิดเห็นของครู ได้แก่ การมีวิธีการจัดผลที่ชัดเจนว่า ใครสอบได้ สอบตก และเด็กเรียนรู้ไปในทิศทางเดียวกัน) การจัดการเรียนการสอนตามลักษณะเดิมจึงยังคงดำรงอยู่เรื่อยมา

การปฏิรูปการศึกษาพระราชบัญญัติการศึกษา พ.ศ. 2542 และแนวคิดของการประกันคุณภาพการศึกษานับว่าเป็นพลังกระตุ้น และผลักดันให้โรงเรียนเกิดการพัฒนา ซึ่งในกรณีศึกษานี้จุดเริ่มต้นของการพัฒนาอยู่ที่ผู้บริหารประการหนึ่ง และที่ครูผู้นำที่เป็นต้นแบบอีกประการหนึ่ง ผู้บริหารมีจุด มุ่งหมายที่จะพัฒนาโรงเรียนเพื่อให้ผ่านเกณฑ์มาตรฐาน จึงเป็นแรงผลักดันให้เริ่มดำเนินการต่าง ๆ ประกอบกับคุณสมบัติของผู้บริหารที่เอื้อต่อการเปลี่ยนแปลงหลายประการ เช่น ความตั้งใจจริง ความ พยายาม การติดตามข่าวสารความรู้ และการมีใจกว้างรับฟังความคิดเห็น และเปิดโอกาสให้ครูเข้ามา มีส่วนร่วมในการวางแผนงานและมีอิสระในการคิดทำกิจกรรมต่าง ๆ จึงทำให้กระบวนการของพัฒนา เคลื่อนที่ อย่างไรก็ตาม การพัฒนาอาจจะไม่ได้ผลเท่าที่ควร หากขาดครูผู้นำที่เป็นต้นแบบ เพราะแนว คิดหรือกระบวนการทัศนคติในเรื่องกระบวนการเรียนรู้ ไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ง่าย จากการไปเพียงรับรู้รับ ฟังมา แนวความคิดของครูจะเปลี่ยนแปลงได้ก็ต่อเมื่อได้เห็นกระบวนการดำเนินการและผลเป็นที่ ประจักษ์ชัดด้วยตนเอง ซึ่งปรากฏชัดจากกรณีศึกษานี้ หากครูขาดครูผู้นำซึ่งเป็นต้นแบบและผู้ให้คำ บริक्षा การพัฒนาการเปลี่ยนแปลงก็คงไม่เกิดขึ้นจากกรณีศึกษานี้ เห็นได้ชัดเจนว่า การที่ครูจะ สามารถนำแนวคิดไปสู่การปฏิบัติได้นั้น ต้องอาศัยผู้ช่วยชี้แนะที่มีความเป็นกัลยาณมิตรช่วยให้คำ บริक्षाแนะนำที่กระจำ และมีการบวนการปรับปรุงต่อเนื่อง ผลจากการทดลองปฏิบัติ จะเป็นกำลังใจ และแรงจูงใจให้การพัฒนาก้าวขึ้นไปในระดับสูงขึ้นเรื่อย ๆ

กระบวนการปรับแนวคิดและพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของโรงเรียนนี้ เป็นตัวอย่างที่ดีที่แสดงให้เห็นถึงรูปธรรมของแนวคิดต่าง ๆ ในพ.ร.บ.การศึกษา และในขณะเดียวกันก็ชี้ให้เห็นถึงประเด็นของความไม่กระจ่างชัดในแนวคิด ซึ่งโรงเรียนทั้งหลายที่อยู่ในกระบวนการพัฒนาดังกล่าวจะต้องเผชิญ จากการเก็บข้อมูลเจาะลึกและวิเคราะห์ข้อมูลอย่างละเอียด คณะผู้วิจัยได้พบประเด็นของความไม่กระจ่างชัด หรือความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนในแนวคิดหรือขาดความรู้ อันจะเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาหลายประเด็นที่สำคัญมีดังนี้

1) ความไม่กระจ่างในเรื่องของแนวคิดเกี่ยวกับการสร้างความรู้ และการจัดการเรียนการสอนโดยยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ทำให้เกิดความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนหลายประการ เช่น

- 1.1) วิชาทักษะไม่เหมาะที่จะให้เด็กเรียนรู้ได้เอง
- 1.2) การให้เด็กเรียนรู้เอง ทำให้ได้ผลการสอน
- 1.3) แนวคิดนี้ไม่เหมาะสมกับเด็กเรียนอ่อน
- 1.4) การให้เด็กคิดเองจะทำให้เด็กเรียนรู้เนื้อหาได้น้อย
- 1.5) การปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้น มักเป็นปฏิสัมพันธ์ระหว่างครู-ผู้เรียนเป็นส่วนมาก

ปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียน-ผู้เรียนยังมีไม่มาก

- 1.6) วิธีการวัดและประเมินผล

2) ความกระจ่างในเรื่องของการนำความรู้ไปใช้

3) ความรู้เกี่ยวกับเทคนิควิธีการในการปรับพฤติกรรมเด็ก ครูยังขาดความรู้ วิธีการ จึงยังคงเห็นว่า ต้องตี ลงโทษ กวดขัน เพราะไม่มีวิธีอื่น

4) ความรู้เกี่ยวกับเทคนิควิธีการในการสอนให้สอดคล้องกับความสนใจ และความต้องการของเด็ก และการให้เด็กสร้างความรู้ด้วยตนเอง จากการสังเกตกิจกรรมการเรียนการสอน พบว่า ครูมีความพยายาม แต่ยังขาดทักษะที่จำเป็นอยู่ จึงทำให้การสอนไม่เกิดผลตามแนวคิด (เช่น ครูสอนเรื่องเครื่องบิน แต่เด็กสนใจพูดเรื่องจักรยาน ครูถามให้เด็กคิด เรื่องต้นไม้ที่เอนออกหาแสง แต่เด็กตอบไม่ได้ตามที่ครูคาด จึงต้องใช้วิธีบอกเด็ก)

5) ความเป็นกัลยาณมิตรของครู ข้อสังเกตที่น่าสนใจประการหนึ่งก็คือ ข้อมูลที่ได้จากเด็ก ไม่ว่าจะเป็นจากแบบสอบถาม การสัมภาษณ์ และจากการสัมภาษณ์หลังการสังเกตกิจกรรม คำพูดของเด็กซึ่งปรากฏบ่อย ๆ ก็คือ เด็กต้องการครูที่ใจดี อารมณ์ดี เข้าใจเด็ก และพูดกับเด็กดี ๆ ซึ่งก็คงไม่ได้หมายความว่า ต้องการครูที่ใจดีตามใจเด็กทุกอย่าง และจะพูดว่ากล่าวตักเตือนเด็กไม่ได้ เพราะในขณะเดียวกัน เด็กให้ข้อมูลด้วยว่า อยากให้ทั้งครูและพ่อแม่ตักเตือนอบรมสั่งสอน แต่ขอให้พูดด้วยดี ๆ และอยากให้ทั้งครูและพ่อแม่ตามใจเฉพาะสิ่งที่เด็กที่เด็กอยากทำ ดังนั้นจึงเห็นได้ชัดว่า ประเด็นสำคัญที่เด็กต้องการก็คือ การพูดจาที่ดีกับเด็ก พูดตักเตือนกันด้วยเหตุและผล ไม่ใช่ใช้อารมณ์ดุด่าว่ากล่าว

หรือลงโทษ ประเด็นนี้น่าจะเป็นประเด็นที่โรงเรียนควรสร้างความเข้าใจทั้งกับครูและพ่อแม่ เพราะเป็นเรื่องทางจิตใจและอารมณ์ที่ส่งผลต่อการเรียนรู้ของเด็ก

6) เจตคติต่อนักวิชาการคิดว่า นักวิชาการที่คิดค้นอะไร ๆ ขึ้นมา ก็เพื่อแสวงหาประโยชน์ ส่วนตน นอกจากนั้นตัวครูเองยังได้ระบุความต้องการที่จะเรียนรู้ในเรื่องต่าง ๆ อีกดังนี้

- (1) เทคนิควิธีพัฒนาการคิดของเด็ก
- (2) การวิจัยชั้นเรียน
- (3) การบูรณาการหลักสูตร
- (4) วิธีการให้เด็กเรียนรู้ได้เร็วกว่าปกติ
- (5) การพัฒนาโรงเรียนทั้งระบบ
- (6) เหตุผลของการทำเกณฑ์มาตรฐาน
- (7) ความเป็นไปได้ของ NTQ และการปรับฐานเงินเดือน

ผลการศึกษาโรงเรียนพบว่า ครูประมาณ 50% ได้มีการปรับเปลี่ยนแนวคิดและกระบวนการเรียนการสอนไปได้แล้วในระดับหนึ่ง และได้ประเมินความสำเร็จของโรงเรียนไปแล้วถึง 50 - 65% ดังนั้นจึงมีแนวโน้มที่จะพัฒนาไปได้อย่างดี หากได้รับการกระตุ้น ส่งเสริม และสนับสนุนอย่างจริงจังและต่อเนื่อง เนื่องจากโรงเรียนมีจุดแข็งที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาหลายประการ ได้แก่

(1) สถานที่ตั้งอยู่ในสภาพแวดล้อมที่เป็นธรรมชาติ ด้านหน้าติดลำคลอง ด้านหลังติดทุ่งนา โรงเรียนปราศจากสิ่งแวดลอมที่เป็นพิษ

(2) ขนาดของโรงเรียน เป็นโรงเรียนขนาดเล็ก โครงสร้างการบริหารไม่ยุ่งยากซับซ้อน ปัญหาการบริหารจัดการนับว่ามีน้อย

(3) บุคลากรอยู่ในวัยทำงาน ไม่แบ่งพวกแบ่งกลุ่ม และมีครูที่มีคุณวุฒิสูงถึงระดับปริญญาเอก

(4) ชุมชน ผู้ปกครองส่วนใหญ่เป็นคนในพื้นที่ จึงให้ความร่วมมือกับโรงเรียนอย่างดี

(5) นักเรียนสุขภาพดี ชอบเล่นกีฬา กล้าแสดงออก รักความยุติธรรม

ดังนั้น โรงเรียน ผู้บริหาร จึงควรพยายามดำเนินการอย่างต่อเนื่องและอย่างเต็มที่ เพราะความสำเร็จได้ดำเนินมาได้เกินครึ่งทางแล้ว

3.7 ข้อเสนอแนะ

ก. ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของโรงเรียน

1) โรงเรียนควรให้การสนับสนุนอย่างเต็มที่ในทุก ๆ ด้านอย่างต่อเนื่อง เพื่อการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ให้สัมฤทธิ์ผลอย่างสมบูรณ์

- 2) โรงเรียนควรช่วยให้ความรู้ความเข้าใจที่กระจ่างแก่ครูในเรื่องต่อไปนี้
 - 2.1) แนวคิดเรื่องการสร้างความรู้
 - 2.2) แนวคิดเรื่องการจัดการเรียนการสอนโดยยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง
 - 2.3) วิธีการและแนวท้าวัดและประเมินผลตามแนวคิดใหม่
 - 2.4) เทคนิควิธีการปฏิสัมพันธ์และปรับพฤติกรรมเด็ก
 - 2.5) เทคนิควิธีการสอนให้สอดคล้องกับความสนใจและความต้องการของเด็ก
 - 2.6) เทคนิควิธีการพัฒนาการคิดของเด็ก การช่วยให้เด็กเรียนรู้ได้เร็ว
 - 2.7) การวิจัยชั้นเรียน
 - 2.8) การบูรณาการหลักสูตร
 - 2.9) ความเป็นกัลยาณมิตรของครู
 - 2.10) การพัฒนาโรงเรียนทั้งระบบ
 - 2.11) เกณฑ์มาตรฐานการศึกษา และ NTQ
- 3) โรงเรียนควรนำประเด็นสาระการเรียนรู้ที่เด็กสนใจอยากเรียนรู้ไปใช้ในการพัฒนาหลักสูตรของโรงเรียน เพื่อให้การเรียนการสอนสอดคล้องกับความสนใจของผู้เรียนมากขึ้น
- 4) โรงเรียนควรนำข้อมูลปัญหาและความต้องการที่ได้จากผู้บริหาร ครู นักเรียน ผู้ปกครอง และชุมชน ไปพิจารณาแสวงหาทางปรับปรุงเพื่อการพัฒนาที่ดียิ่งขึ้น
- 5) โรงเรียนควรมีการสื่อสาร ประชาสัมพันธ์ สร้างความเข้าใจกับชุมชนเพิ่มขึ้น เพื่อให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนามากขึ้น และมีความเข้าใจอันดีต่อกัน

ข. ข้อเสนอแนะทั่วไป

- 1) รัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควรดูแลให้การสนับสนุนโรงเรียนที่มีศักยภาพในการพัฒนาเพิ่มขึ้น เพื่อช่วยให้การพัฒนาไม่หยุดชะงักและดำเนินไปด้วยดีอย่างรวดเร็ว
- 2) รัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรให้ความช่วยเหลือในเรื่องแหล่งความรู้และแสวงหาวิธีการสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ให้แก่โรงเรียนต่าง ๆ

• โรงเรียนประถมศึกษาขนาดเล็ก อยู่ข้างบนห้อง สภากวาดต้อนเป็นลำดับสอง ฟังว่า พี่หมึก

- นักเรียน 317 คน นับถือศาสนาอิสลามเกือบทั้งหมด ครูประจำ 19 คน นับถือศาสนาอิสลาม 2 คน
- โรงเรียนมีการย้ายผู้ปกครอง ผู้บริหารครูผู้ชำนาญการได้พิเศษ

ทางบริษัท/ทางผู้ศึกษา

- ผู้สอนที่ควรให้เขียนฝึกการเขียน
 - ทำแบบฝึก
 - ฝึกคัดลอก
 - ฝึกเขียน
 - ขอบข้อเขียนตามคำถาม
 - ข้างบนมีชื่อ คำว่า แล้วต่อท้าย
 - ทำเป็นใบตอบ แล้วทำตาม
- ผลที่ควรคำนึงถึง
 - นักเรียนไม่มีความรู้ในการเขียน
 - ไม่ทำแบบฝึก
 - ไม่มีความอดทนที่จะไป

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542

การประกันคุณภาพการศึกษา

[illegible]

เกี่ยวกับการเรียนรู้ในปัจจุบัน (หลัง พ.ศ. 2540)

ที่สอดคล้องกับพร.บ.การศึกษา

- [illegible]

NAME

- ฝึกอบรมพนักงานพิทักษ์ความปลอดภัย และช่วยเหลือ
- เด็กกำพร้า เรือรบ มีวินัย

-

๖. ทฤษฎีสำคัญในทางพัฒนากระบวนการเรียนรู้

ผ่านการบริหารจัดการและจัดการ

- สำคัญ
 - จุดเด่นที่ผู้รับทราบ คือ ความเข้าใจได้ ง่าย ๆ กล้าที่จะถาม
 - รับฟัง ยอมรับ
 - การส่งเสริมการเรียนรู้ของเรา
 - การเปิดใจให้คนอื่นได้รู้ว่ามีปัญหาในการวางแผน
 - การสนับสนุนการพัฒนาแบบองค์รวมเชิงนิเวศ
 - การส่งเสริมการมีส่วนร่วมในวัฒนธรรมองค์กร
 - การเปิดโอกาสกับคนและสิ่งต่าง ๆ เข้ามามีส่วนร่วม
 - การปรับปรุงกระบวนการตัดสินใจ

- [illegible]

ด้านการจัดการเรียนการสอน

- ควบคุมการรวมงาน
- การบันทึกข้อมูลผลิตภัณฑ์
- การร่วมกันคิดเป็นแผนะ
- การให้รางวัลเมื่อมีผละรวมทั้งงาน
- การจัดหาเวลาแบบถือ (เฉพาะ)
- ควบคุมการพัฒนาการเรียนรู้ของ
- เติบโตจนกว่า
- นำความไปทดสอบให้
- ตรวจการสอบไปใช้ความ
- บันทึกผลการสอน
- ประเมินผลและปรับปรุง

คำนวณการจัดกิจกรรมการเรือน

- อินเทอร์เน็ตที่มีทั้งฟรีเน็ต
 - ฟรีเน็ต-อุปกรณ์การเชื่อมต่อ
 - จดทะเบียนความถี่ในการรณรงค์
 - ขบวนการทางวัฒนธรรม
 - ไม่จำเป็นต้องใช้ของและสินค้าฟุ่มเฟือย
- นี่คืองานที่หลายภาคส่วนต่าง ๆ จากประชาคมนานาชาติ กำลังทำไปพร้อมกัน
- ในระดับความสามาร ไรท์หลาย
 - มีคนที่สนับสนุนโครงการ ให้ทุนไปดำเนินการอื่น

§ 87(2)(b)

- การพัฒนากระบวนการเรียน
การสอนให้มีความรู้ประมาณ 30 เรื่อง
ได้มาจากการศึกษาถึงโครงการ 19 โครงการ
ให้แบบประมาณค่าจากงานเขียนทั้งใน
และนอก 5 ปีนี้ ด้วยข้อ
นี้ทำให้เข้าใจถึงอำนาจและคณา
ของทางโรงเรียน

- แผนช่วยกันเบียดเบียน
 ฝึกการเขียนการสนทนาโดยใช้ความ
 รับผิดชอบทำโครงการ
 ฝึกการประเมินตนเองและเพื่อน
 เพื่อพัฒนาการทำงานประมาณ 50%
 ร่วมมือกันทำงาน
 เป็นที่ถนัดมือกับเด็ก

1551

- มหาวิทยาลัยบูรพา

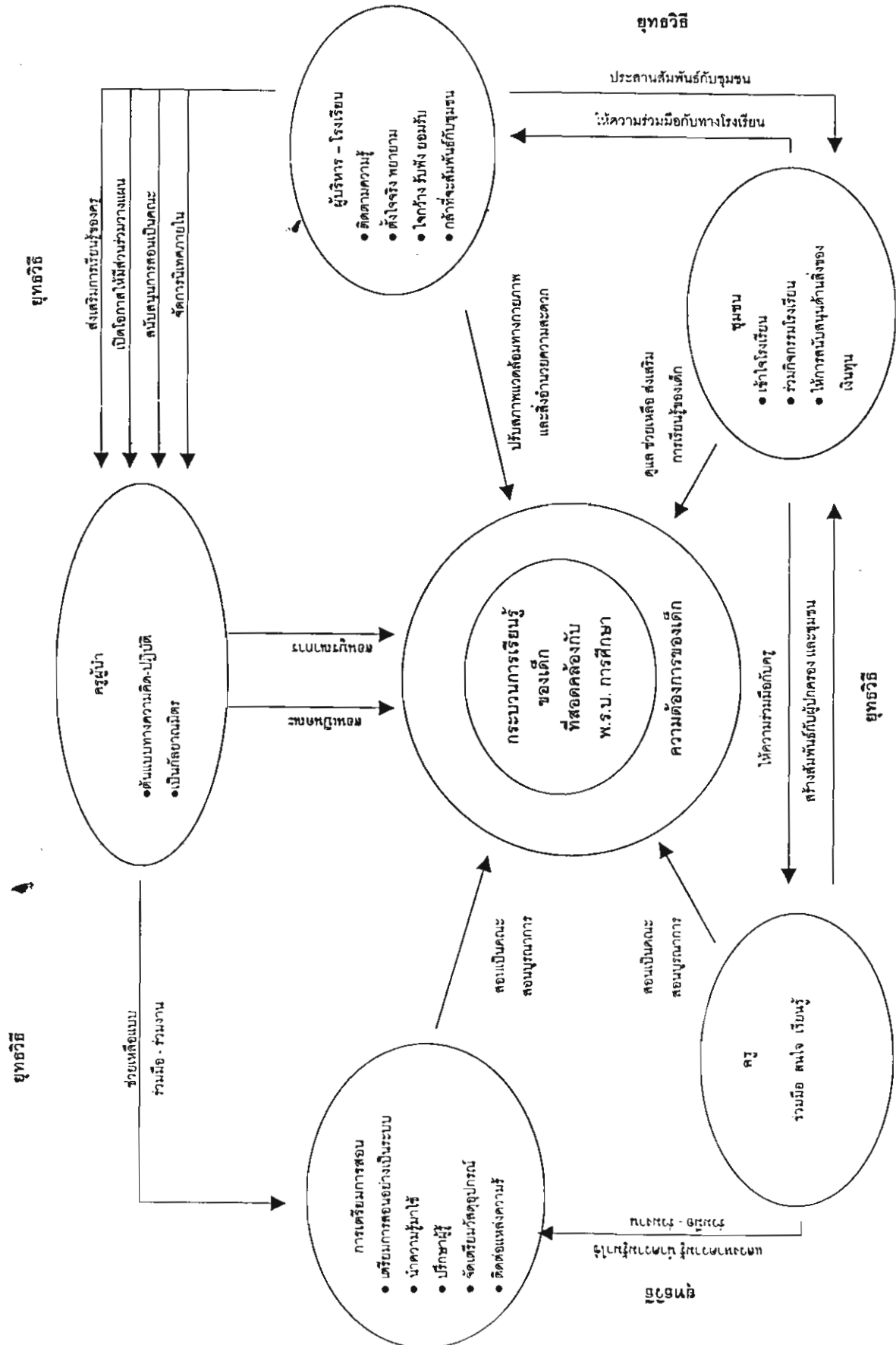
TEST

- เราเจองานแบบนี้มาทุก
มาว่ามกักร.รวมโรงเย็บ
บริษัทนี้เอง

ປັດຈະບັນດັ່ງນີ້

- [illegible]

องค์ประกอบที่เอื้อต่อการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ กรณีศึกษาโรงเรียนสะเดาวิทยา

4. โรงเรียนดอกคูณวิทยา

โรงเรียนประถมศึกษา ขนาดกลาง ในภาคเหนือ สังกัดสำนักบริหารการศึกษา
ท้องถิ่น

4.1 บริบทของโรงเรียน

โรงเรียนนี้เป็นโรงเรียนประถมศึกษาขนาดกลาง สังกัดสำนักบริหาร
การศึกษาท้องถิ่น กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย ตั้งอยู่ที่บริเวณตัวเมืองใกล้ชุมชนที่เป็น
วัด โรงเรียนและร้านค้า ปัจจุบันมีอาคารเรียน 3 หลัง อาคารประกอบ 2 หลัง อาคารเอนก
ประสงค์ โรงอาหาร ห้องสุขา และบ้านพักครู เปิดทำการสอนตั้งแต่ชั้นอนุบาลถึงชั้นประถม
ศึกษาปีที่ 6 มีนักเรียนทั้งหมดจำนวน 843 คน ครูประจำและครูจ้างสอนรวม 41 คน วุฒิ
ปริญญาโท 3 คน ปริญญาตรี 37 คน และประกาศนียบัตรวิชาชีพ 1 คน สอนสัปดาห์ละ 20
ชั่วโมง ผู้อำนวยการมีวุฒิปริญญาตรีทางการศึกษา แต่ก่อนโรงเรียนนี้มีนักเรียนน้อย และไม่เป็น
ที่รู้จักของคนในชุมชนเท่าใดนัก บริเวณโรงเรียนสกปรกและมีน้ำขังจนกระทั่งมีการเปลี่ยนผู้บริหาร
เมื่อ พ.ศ. 2539 โรงเรียนได้รับการดูแลปรับปรุงบริเวณให้สะอาดและร่มรื่น ได้รับงบประมาณมา
สร้างอาคารเรียนเพิ่มเติมจากเดิม โรงเรียนได้รับความช่วยเหลือจากองค์กรยูนิเซฟเข้ามาให้ความรู้
เรื่องการปฏิรูปการศึกษา ครูทุกคนได้รับการอบรมการจัดการเรียนการสอนแบบมีส่วนร่วม ครูนำ
ความรู้มาพัฒนาการเรียนการสอน จนกระทั่งนักเรียนสามารถสอบเรียนต่อในโรงเรียนประจำ
จังหวัดได้มากขึ้น โรงเรียนจึงเริ่มเป็นที่รู้จักและได้รับความนิยมจากผู้ปกครองที่จะส่งบุตรหลาน
เข้ามาศึกษาในโรงเรียนนี้

4.2 แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้

ในอดีตการเรียนรู้ คือ การจำสิ่งที่ครูสอนได้ การเรียนรู้จะเกิดขึ้น
เมื่อครูบอกเล่า อธิบาย ดังนั้นการสอนจึงยึดหนังสือแบบเรียน ของกรมวิชาการหรือสำนักพิมพ์
เป็นหลัก สอนตามรูปแบบที่ได้ร่ำเรียนมาจากสถาบันฝึกหัดครูหรือครูรุ่นพี่ หากจะจัดการเรียน
การสอนที่ต่างจากปกติ มักไม่ได้รับการสนับสนุน ผลที่เกิดขึ้นจากการเรียนการสอนแบบนี้ คือ ความ
เบื่อหน่ายที่เกิดขึ้นกับนักเรียนและครู นักเรียนจะเชื่อฟังครู และไม่คิดอะไรที่แตกต่างจากครู

ในปัจจุบัน ความหมายของการเรียนรู้เปลี่ยนไป นักเรียนต้องคิด
แสดง พูดและปฏิบัติเอง ความเปลี่ยนแปลงนี้เกิดจากคณะครูในโรงเรียนได้รับการอบรมจากโครง
การยูนิเซฟ หลังการอบรมครูประมาณครึ่งหนึ่งอยากทำ จึงมาลองทำให้นักเรียนลงมือปฏิบัติ

นักเรียนเกิดความเข้าใจ จำได้นาน มีความสุขในการเรียน กล้าพูด กล้าทำ ไปสอบเรียนต่อได้จำนวนมาก ประกอบกับครูได้เป็นวิทยากรเผยแพร่ความรู้ให้ครูโรงเรียนอื่น จึงมีผู้สนใจมาดูงาน การสอนของครูแกนนำบ่อย ๆ ครูห้องข้างเคียงสนใจมาขอ ดู ขอปรึกษาและไปทำบ้าง การสอนแบบผู้เรียนเป็นสำคัญจึงขยายเป็นวงกว้างในโรงเรียน

4.3 การพัฒนากระบวนการเรียนรู้

เมื่อโรงเรียนได้รับโครงการปฏิรูปการศึกษาเป็นระบบทั้งโรงเรียน เพื่อการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมและเสริมสร้างทักษะชีวิตเพื่อป้องกันโรคเอดส์ขององค์การยูนิเซฟ เมื่อปี พ.ศ. 2540 โครงการให้การอบรมครูทั้งโรงเรียนเป็นระยะอย่างต่อเนื่องตลอดปีจำนวน 14 ครั้ง กิจกรรมการอบรมมีลักษณะผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง โดยใช้กระบวนการกลุ่มและกระบวนการสร้างความรู้ ทำให้ครูเข้าใจกระบวนการเรียนการสอนแบบผู้เรียนเป็นสำคัญ มีเจตคติที่ดีต่อการเรียนรู้และนำความรู้มาใช้จัดกิจกรรมในชั้นเรียน ครูพบว่านักเรียนเรียนอย่างสนุกสนาน นักเรียนได้คิด ได้ค้นคว้าหาความรู้ด้วยตนเอง ได้ลงมือปฏิบัติจนเกิดความเข้าใจ ครูเหนื่อยในการเตรียมแผนการสอน แต่ดีใจที่นักเรียนมีความเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดี โรงเรียนได้รับการยอมรับจากผู้ปกครองและชุมชน ครูได้รับรางวัลดีเด่น และโรงเรียนได้เป็นโรงเรียนตัวแทนนำร่องการปฏิรูปการเรียนรู้ของโรงเรียนเทศบาลทั่วประเทศ

การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของโรงเรียนเกิดจากการบริหารจัดการของผู้บริหารที่นำหลักการบริหารที่เป็นระบบครบวงจร (PDCA) เข้ามาใช้ในการดึงครูให้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของโรงเรียน และร่วมเรียนรู้ความเคลื่อนไหวทางการศึกษาที่ผู้บริหารมักนำมาเล่าให้ครูฟังในการประชุมอยู่เสมอ ทำให้ครูตื่นตัวและรับรู้ความเป็นไปของการเรียนการสอน ตลอดเวลาผู้บริหารได้ส่งเสริมให้ครูไปสมัครเป็นครูแกนนำของสถาบันราชภัฏ เข้ารับการอบรมความรู้ต่าง ๆ ครูได้นำความรู้ที่ได้รับจากแหล่งต่าง ๆ มาเตรียมการสอน เขียนแผนการสอน โดยใช้รูปแบบการเรียนการสอนแบบมีส่วนร่วมมาใช้ในการร่วมกับนวัตกรรมต่าง ๆ จัดเป็นกิจกรรมการเรียนรู้ ตามโครงการของยูนิเซฟจะมีผู้มาดูแลติดตามนิเทศอยู่เป็นประจำ ครูจึงได้รับการแนะนำและแก้ไขกิจกรรมการเรียนรู้อยู่ตลอดเวลา มีครูกลุ่มหนึ่งที่สนใจการจัดกิจกรรมการเรียนรู้และทำได้คล่อง ผู้บริหารจึงให้เป็นครูแกนนำจัดเป็นคณะวิทยากรออกไปให้ความรู้แก่โรงเรียนอื่น ๆ มีผู้สนใจติดตามมาดูครูแกนนำสอนถึงโรงเรียนอยู่บ่อย ๆ ทำให้โรงเรียนศึกษาค้นคว้าคนอื่น ๆ เริ่มเกิดความสนใจขอมาเรียนรู้กับครูแกนนำ จึงทำให้การจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบผู้เรียนเป็นสำคัญขยายไปหลายชั้นเรียนเกือบทั่วโรงเรียน

4.4 องค์ประกอบ / ปัจจัยที่เอื้อต่อกระบวนการเรียนรู้

ความก้าวหน้าในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของโรงเรียนเกิดจากองค์ประกอบดังต่อไปนี้

- 1) ผู้บริหารมีคุณสมบัติเป็นนักบริหาร นักคิด และนักจิตวิทยา และมีมนุษยสัมพันธ์ ทำให้สามารถดึงให้บุคลากรในโรงเรียนเข้ามาร่วมกันทำงาน และยังมีความสัมพันธ์อันดีกับชุมชน ทำให้โรงเรียนมีกิจกรรมร่วมกับชุมชนเป็นประจำ
- 2) ผู้บริหารใช้หลักการบริหารที่เป็นระบบครบวงจร (PDCA) ทำให้มีการร่วมมือกันทำงานและพัฒนางานอยู่เสมอ
- 3) การที่ผู้บริหารตัดสินใจเข้าร่วมโครงการกับองค์กรยูนิเซฟ ทำให้โรงเรียนได้พัฒนาทั้งโรงเรียน ครูได้รับความรู้เรื่องการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่สอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2540 และ ครูได้รับการนิเทศการสอนอย่างสม่ำเสมอ
- 5) ครูส่วนใหญ่ให้การสนับสนุนและร่วมมือกับผู้บริหาร มีความสามัคคี เสียสละ มุ่งมั่นในการทำงานและสละทรัพย์ส่วนตัวจัดหาสื่อมาใช้ประกอบการสอน
- 6) ครูนำความรู้ที่ได้รับมาใช้เตรียมการสอน และจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่หลากหลาย
- 7) ครูอื่นที่ต้องการพัฒนาการสอนเข้ามาเรียนรู้จากครูแกนนำ

4.5 ปัญหาและความต้องการ

โรงเรียนมีปัญหาสำคัญคือปัญหาด้านงบประมาณที่มีความจำกัด ไม่เพียงพอสำหรับการพัฒนาสิ่งต่าง ๆ ในโรงเรียน โดยเฉพาะการพัฒนาการเรียนการสอนของครูและการจัดการสื่อการเรียนการสอน สิ่งที่เป็นปัญหารองลง คือ งานพิเศษของจังหวัดชุมชนและหน่วยเหนือที่มีอยู่เกือบตลอดปีการศึกษา ทำให้ครูไม่มีเวลาพัฒนาการเรียนการสอน

ครูมีความเชื่อว่าขณะนี้โรงเรียนมีการเปลี่ยนแปลงความคิดและวิธีทำงานไปมากแล้ว โรงเรียนน่าจะพัฒนาการเรียนรู้ให้สมบูรณ์ได้ ถ้าครูทุกคนพัฒนาตนเอง ครูจึงต้องการเรียนรู้วิธีการจัดการเรียนการสอนและเทคนิคใหม่ ๆ วิธีเขียนแผนการสอน และการวิจัยในชั้นเรียน ครูยังต้องการให้ผู้มีความรู้มานิเทศการสอนอย่างสม่ำเสมอ และอยากให้ผู้บริหารดูแลติดตามผลอย่างใกล้ชิด คอยให้ขวัญกำลังใจ โรงเรียนจะประสบความสำเร็จได้ภายใน 3 – 4 ปีนี้

ผู้บริหารมีความปรารถนาอย่างแรงกล้าที่จะขอมีเวลาอยู่พัฒนาโรงเรียนนี้อีก 3 ปี เพื่อให้โครงการที่ริเริ่มไว้สามารถดำเนินไปจนเสร็จสมบูรณ์

นักเรียนส่วนใหญ่ไม่มีปัญหา แต่มีความต้องการเรียนรู้เรื่อง ประวัติศาสตร์ อาชีพต่าง ๆ คอมพิวเตอร์ พุทธศาสนา ภาษาอังกฤษและวิทยาศาสตร์ เพิ่มมากกว่าที่เรียนอยู่ และต้องการให้ครูเข้าใจนักเรียนที่มีความบกพร่องทางการเรียน รวมทั้งอบรมมารยาทนักเรียนเป็นประจำ

ผู้ปกครองต้องการต้องการให้โรงเรียนดูแลความปลอดภัยของนักเรียนและให้ผู้บริหารดูแลการเข้าสอนในชั้นเรียนของครูบางคน

4.6 การอภิปรายผล

โรงเรียนนี้จัดได้ว่าเป็นโรงเรียนที่มีความพยายามในการจัดการเรียนการสอนเพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้ด้านแนวทางพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 โรงเรียนหนึ่ง ผลของความพยายามมีปรากฏในพฤติกรรมการสอนของครูและการเรียนรู้ของนักเรียน กล่าวได้ว่าประสบความสำเร็จไปในระดับหนึ่ง สังเกตจากใบหน้าของครูและนักเรียนมีการเรียนรู้ร่วมกันอย่างมีความสุข บรรยากาศของชั้นเรียนแทบทุกชั้นเรียนมีความตื่นตัว แสดงให้เห็นถึงความร่วมมือของครูทุกคนที่จะพัฒนากระบวนการเรียนรู้ไปในทางเดียวกัน ทั้งนี้เพราะครูทุกคนมีเป้าหมายร่วมกัน และมองเห็นแนวทางการปฏิบัติอันเป็นผลจากการที่โรงเรียนเข้าร่วมโครงการยูนิเซฟ ครูได้รับความรู้และฝึกปฏิบัติการเป็นเวลากว่า 10 ครั้ง และรับการนิเทศตลอดปี ส่วนผู้อำนวยการเป็นนักคิด คิดที่จะพัฒนา แก้ไข ปรับปรุงสิ่งต่าง ๆ ในโรงเรียนตลอดเวลา และสามารถเข้าถึงจิตใจของครูเกือบทุกคน โดยดูแลเอาใจใส่ให้ความใกล้ชิดเหมือนคนในครอบครัว และสิ่งสำคัญที่สุดที่ทำให้การบริหารจัดการเป็นไปอย่างราบรื่น เป็นเพราะผู้อำนวยการเป็นผู้บริหารที่มาจากการสอน เคยมีประสบการณ์ด้านการสอนและเป็นครูน้อยมาก่อน จึงมีความเข้าใจเรื่องการเรียนการสอนและความรู้สึกของครูดี อีกทั้งยังรับหน้าที่งานบุคลากรอีก 1 ตำแหน่งด้วย ดังนั้นจึงปรากฏมีโครงการที่พัฒนาบุคลากรหลายโครงการ เช่น โครงการพัฒนาศักยภาพของครู โครงการใฝ่รู้ใฝ่เรียน โครงการอบรมเทคนิคการสอน เป็นต้น แม้ว่าโรงเรียนจะมีปัญหาด้านงบประมาณไม่อาจมีเงินจัดหาสื่อการเรียนการสอน แต่ครูทุกคนก็เต็มใจใช้เงินส่วนตัวมาจัดทำสื่อต่าง ๆ ซึ่งครูบอกว่า เป็นความพอใจที่เห็นนักเรียนเรียนอย่างเข้าใจและสนุกสนาน ครูที่พัฒนาการเรียนการสอนของตนแล้วจะกลายเป็นครูแกนนำ ทำหน้าที่เป็นวิทยากรให้กับโรงเรียนอื่น ๆ ตลอดปีจะมีโรงเรียนต่าง ๆ ติดต่อขอมาดูงานอยู่ตลอดเวลา เพื่อนครูห้องข้างจะเริ่มสนใจมาดูด้วยเช่นกัน แล้วลองไปปฏิบัติดูทำให้เกิดเครือข่ายการเรียนรู้ร่วมกันขยายไปทั้งโรงเรียน ลักษณะบรรยากาศเช่นนี้ ควรจะเกิดขึ้นในทุกโรงเรียน การพัฒนากระบวนการเรียนรู้จึงจะประสบความสำเร็จ

อาจสรุปความสำเร็จของโรงเรียนนี้มีองค์ประกอบที่สำคัญ คือ

- ผู้บริหารมีความรู้เรื่องกระบวนการเรียนรู้เป็นอย่างดี มีความเข้าใจครู มีความมุ่งมั่นในการทำงานเพื่อนักเรียน และเป็นนักบริหารวิชาการ และบุคลากร
- ครูมีความรู้เนื้อหาวิชาที่สอน และกระบวนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ อีกทั้งมีลักษณะใฝ่รู้ และมีความเป็นครู
- นักเรียนมีความตั้งใจศึกษาเล่าเรียน มีระเบียบเรียบร้อย และอยู่ในกฎระเบียบของโรงเรียน
- ผู้ปกครองให้ความร่วมมือกับโรงเรียนในทุกกิจกรรม และมีการสื่อสารกันระหว่างโรงเรียนและบ้านอยู่เสมอ ทำให้ผู้ปกครองเข้าใจบทบาทของโรงเรียนและบทบาทของตนเองด้วย
- ทุกฝ่ายมีความสามัคคีร่วมมือกันอย่างเต็มที่ ทั้งงานในหน้าที่และงานพิเศษต่าง ๆ

4.7 ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะทั่วไป

- 1) หน่วยงานต้นสังกัด ควรให้ความช่วยเหลือ สนับสนุนด้านงบประมาณให้เพียงพอกับการพัฒนากระบวนการเรียนรู้
- 2) หน่วยงานต้นสังกัดควรพิจารณาให้ผู้บริหารคนปัจจุบันอยู่ทำงานที่ริเริ่มไว้ให้สำเร็จก่อนที่จะมีคำสั่งโยกย้ายให้ไปรับราชการที่อื่น

ข้อเสนอแนะสำหรับโรงเรียน

โรงเรียนมีการเริ่มต้นที่ดีและดำเนินงานมาถูกทางแล้ว แต่มีบางสิ่งที่เป็นความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนที่ยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ ได้แก่

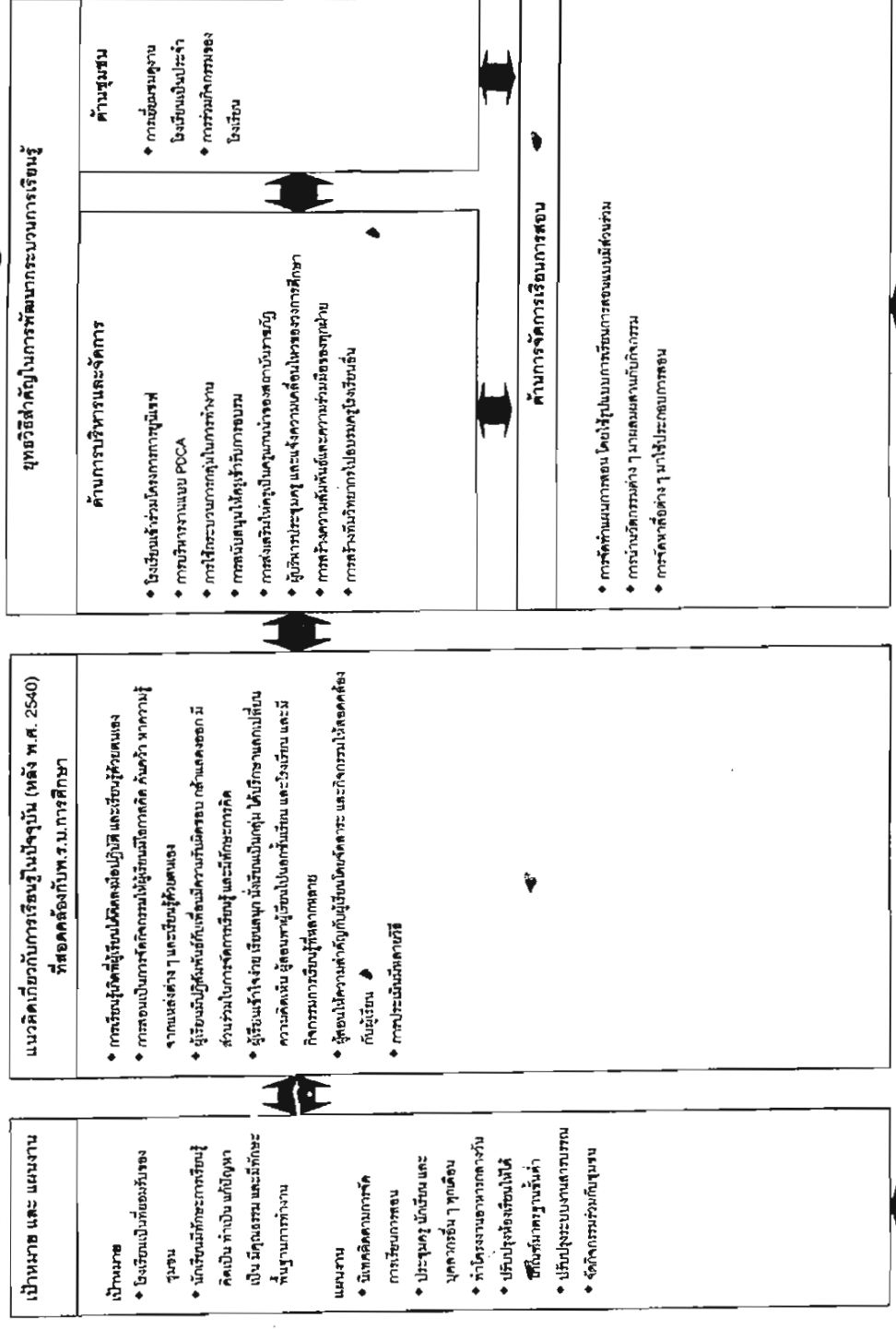
- 1) วิธีจัดกลุ่มและการทำกิจกรรมกลุ่ม
- 2) กิจกรรมที่ทำให้นักเรียนสามารถสร้างความรู้ด้วยตนเอง
- 3) การเขียนใบงานและใบความรู้
- 4) การเลือกนวัตกรรมมาใช้จัดการเรียนการสอน
- 5) การเลือกใช้เกมเพื่อให้ง่ายให้เกิดการเรียนรู้

ดังนั้นโรงเรียนควรให้ความรู้ที่ถูกต้องชัดเจนในเรื่องดังกล่าวแก่ครู และมีผู้รับผิดชอบ นิเทศติดตามผลการสอนของครูอย่างสม่ำเสมอ

บริบทของโรงเรียน

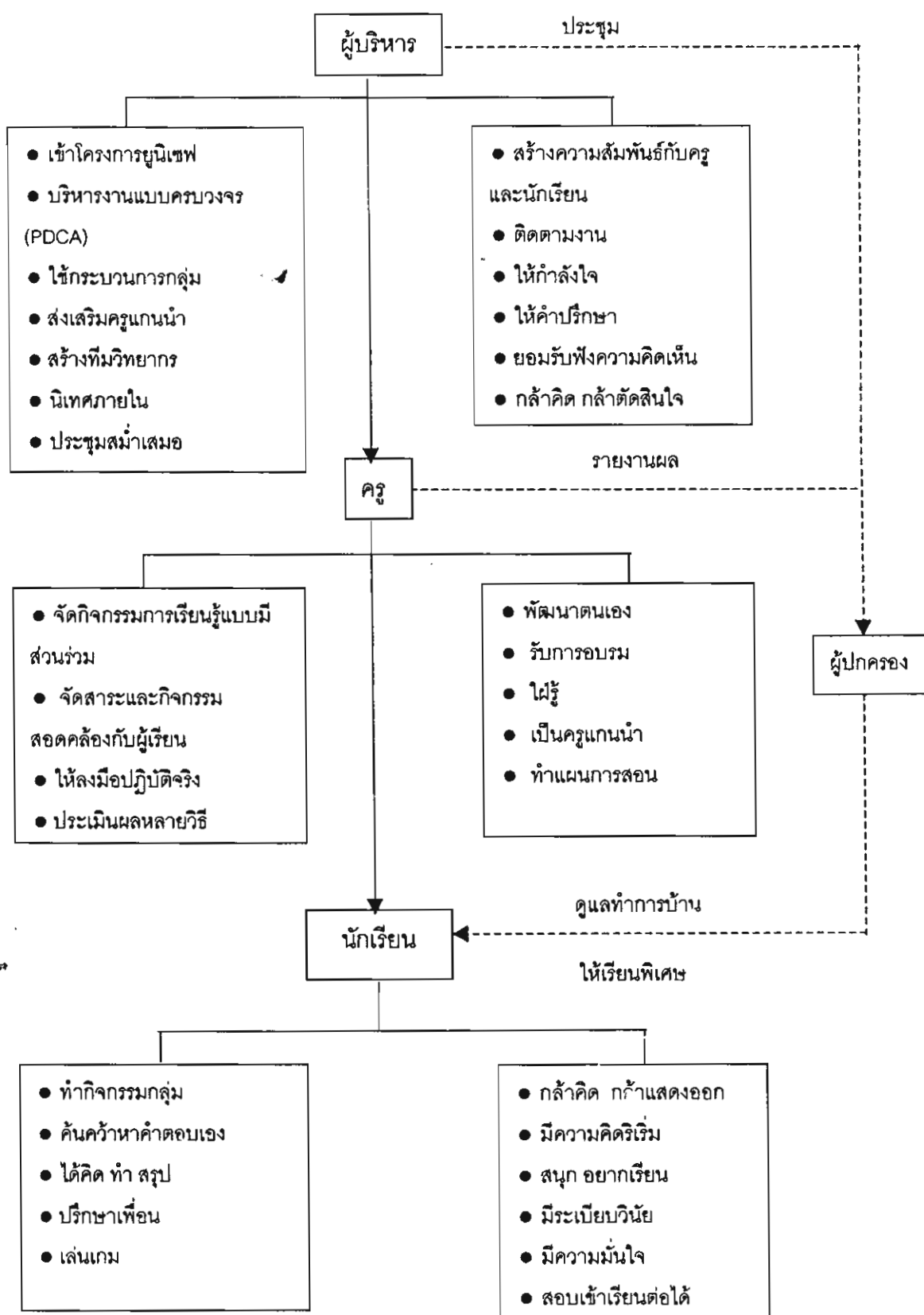
- โรงเรียนประถมศึกษาขนาดเล็ก 843 คน ครู 41 คน จัดเป็น 27 วิชาเรียน
- มีวัด โรงเรียน และร้านค้าอยู่ใกล้กัน

แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ในอดีต (ก่อน พ.ศ. 2540)	
- การเรียนรู้คือการถ่ายทอดความรู้จากผู้เรียนและผู้สอน - ผู้เรียนเป็นผู้รับความรู้จากผู้สอน - ผู้เรียนเป็นผู้รับความรู้จากผู้สอน - ผู้เรียนเป็นผู้รับความรู้จากผู้สอน	การปฏิบัติการศึกษา พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 การประกันคุณภาพการศึกษา

สภาพความจำเป็นของการเรียนรู้	ปัญหาและความต้องการ
- ครูผู้สอนต้องมีความรู้ความสามารถในการสอน - ครูผู้สอนต้องมีความรู้ความสามารถในการสอน - ครูผู้สอนต้องมีความรู้ความสามารถในการสอน - ครูผู้สอนต้องมีความรู้ความสามารถในการสอน	- ครูผู้สอนต้องมีความรู้ความสามารถในการสอน - ครูผู้สอนต้องมีความรู้ความสามารถในการสอน - ครูผู้สอนต้องมีความรู้ความสามารถในการสอน - ครูผู้สอนต้องมีความรู้ความสามารถในการสอน

องค์ประกอบที่เอื้อต่อการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ : โรงเรียนดอกคูณวิทยา

5. โรงเรียนแนวน์ดำวิทยา

โรงเรียนประถมศึกษา-มัธยมศึกษา ขนาดกลาง ในกรุงเทพมหานคร สังกัดสำนักงาน
คณะกรรมการการศึกษาเอกชน

5.1 บริบทของโรงเรียน

โรงเรียนนี้เป็นโรงเรียนขนาดกลาง ตั้งอยู่ในชุมชนเมือง โรงเรียนมีลักษณะพิเศษ
คือ เป็นโรงเรียนประจำ รับนักเรียนชายล้วน เปิดสอนตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ถึงชั้นประถม
ศึกษา 6 มีนักเรียนรวมทั้งสิ้น 879 คน โรงเรียนมีอาคารเรียนและอาคารหอพักแบ่งเป็น 2 ส่วน คือ
ส่วนที่เป็นฝ่ายประถมศึกษาและมัธยมศึกษา อาคารทั้งหมดเป็นตึก 1-2 ชั้น มีความงดงามทางสถา
ปัตยกรรมและได้รับการปรับปรุงซ่อมแซมให้อยู่ในสภาพที่ดีและสวยงาม โรงเรียนมีบริเวณกว้าง
ขวาง มีสนามกว้าง ภูมิทัศน์สวยงาม มีต้นไม้รายรอบ และมีบ้านพักของผู้บริหารอยู่ในโรง
เรียน ห้องเรียนกระจายอยู่ตามอาคารต่างๆ มีรวมทั้งสิ้น 40 ห้องเรียน นอกจากนั้นยังมีห้องพิเศษ
ต่างๆครบสมบูรณ์ เช่น ห้องวิทยาศาสตร์ ห้องปฏิบัติการทางภาษา หน่วยพยาบาล โรงครัว ห้อง
น้ำและหอประชุม ส่วนในพักเป็นอาคารตึก 2 ชั้น รวมทั้งสิ้น 17 หลัง ภายในหอพักแต่ละหลัง มี
ห้องนอน ห้องสมุด ห้องทำการบ้าน ห้องธุรการ และห้องอาหาร นักเรียนจะเริ่มเรียนคาบแรก
เวลา 7.00 – 7.45 น. หลังจากนั้นจึงรับประทานอาหารเช้าและเข้าหอประชุมสวดมนต์ เวลา 8.30 น.
ต่อจากนั้นจึงเป็นเวลาเรียนตั้งแต่ 9.50 – 13.25 น. รวม 4 คาบ คาบละ 45 นาที หลังจากนั้นจึงรับ
ประทานอาหารกลางวันและทำกิจกรรมดนตรี-กีฬาตามความสนใจ อาหารจะเริ่มเวลา 18.00 น.
ตั้งแต่เวลา 19.00 – 21.00 น. จะเป็นเวลาสำหรับพักผ่อนทำการบ้านและสวดมนต์ก่อนเข้านอน

5.2 แนวคิด / กระบวนทัศน์เกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้

ผู้บริหารของโรงเรียนเป็นผู้นำทางความคิด และได้ริเริ่มแนวคิดใหม่ๆ ที่ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวาง เช่น แนวคิดการเรียนรู้แบบเพลิน (Pleam = Play + Learn) การเรียนรู้แบบ
บูรณาการเป็นองค์รวม การให้ผู้เรียนสร้างความรู้จากประสบการณ์จริง เป็นต้น ผู้บริหารได้เข้ามา
บริหารงานในโรงเรียนนี้ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2539 ดังนั้นครูของโรงเรียนจึงได้รับการส่งเสริมให้ได้เรียนรู้
แนวคิดใหม่ๆ มาบ้างแล้วก่อนปี พ.ศ. 2540 และในช่วงปี พ.ศ. 2540 เป็นต้นมา การปรับเปลี่ยน
และพัฒนากระบวนการเรียนรู้ตามแนวใหม่ก็เริ่มปรากฏชัด จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2543 – 2544 ครูมี
ผลงานที่สามารถนำเสนอต่อสาธารณชนได้ ปัจจุบันครูส่วนใหญ่มีความเห็นด้วยกับแนวคิดตามพระ
ราชบัญญัติการศึกษา และสามารถจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามแนวพระราชบัญญัติการศึกษาได้ ต่าง

5.3 การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของโรงเรียน

แม้ว่าโรงเรียนนี้จะเป็นโรงเรียนที่มีชื่อเสียงมาแต่อดีต แต่ก็เช่นเดียวกับโรงเรียนอื่นๆ โรงเรียนต้องเผชิญกับปัญหาความเปลี่ยนแปลงของสังคมและความก้าวหน้าทางการศึกษาและเทคโนโลยีที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว เมื่อผู้บริหารท่านนี้เข้ามาบริหารงานในปี พ.ศ. 2540 ท่านได้พยายามดำเนินการต่างๆ เพื่อให้ครูและบุคลากรเกิดการปรับเปลี่ยนแนวคิด/กระบวนการทัศน์เกี่ยวกับการศึกษาและการเรียนรู้ ด้วยความรู้ความสามารถที่โดดเด่นของท่าน และด้วยยุทธวิธีที่หลากหลายและแบบบล ท่านได้พัฒนาโรงเรียนจนกระทั่งสามารถเปิดโรงเรียนและผลงานสู่สายตาสาธารณชนได้ภายในเวลา 5 ปี ท่านได้พยายามกระตุ้นครู ซึ่งมีทั้งครูที่พร้อมที่จะเปลี่ยนแปลง (ซึ่งมีจำนวนน้อย) และครูที่ปฏิบัติงานในหน้าที่ไปเรื่อยๆ ไม่ถึงกับต่อต้านการเปลี่ยนแปลง แต่ก็ไม่ถึงกับต้องการจะเปลี่ยนแปลง (ซึ่งมีจำนวนเป็นส่วนใหญ่) ไปจนถึงครูที่ต่อต้านการเปลี่ยนแปลง ให้เกิดการพัฒนาไปตามศักยภาพของตน ยุทธวิธีที่สำคัญที่ท่านใช้มีหลายประการ ได้แก่ (1) การส่งเสริมการเรียนรู้ของครูในรูปแบบที่หลากหลาย และเป็นการส่งเสริมอย่างจริงจัง กล่าวคือ ท่านขอมลงทุนสูงเพื่อการเรียนรู้ของครู มีการสนับสนุนให้ครูไปเข้ารับการอบรมสัมมนาจำนวนมาก เชิญวิทยากรทั้งชาวไทยและต่างประเทศ จัดหาเอกสารความรู้ ให้ครูได้ติดตามความเคลื่อนไหวและแนวคิดใหม่ๆ จนครูกล่าวว่า “ไม่ว่าครูจะสนใจเรื่องอะไร ท่านจะพยายามหามาให้เสมอ” (2) การเป็นผู้นำทางความคิด เนื่องจากท่านเป็นผู้มีวิสัยทัศน์ มีความคิดที่ลึกซึ้งทันสมัย และก้าวหน้า ท่านจึงเป็นผู้นำทางความคิด ให้แนวคิดแก่ครู จุดประกายความคิดให้ครู และให้ครูช่วยกันคิดและดำเนินการต่อ ในบางกรณีที่ได้รับแนวคิดไม่สามารถทำได้ ท่านก็จะลงไปช่วยชี้แนะ สอน ลงมือทำให้ดู จนกระทั่งครูเข้าใจและสามารถดำเนินการต่อไปได้ด้วยตนเอง แล้วท่านก็ทยอยออกมาส่งเสริมอยู่ห่างๆ (3) การกระตุ้นและให้อิสระแก่ครูในการคิดการพัฒนา ท่านได้พยายามกระตุ้นให้ครูพัฒนาแนวคิดของตนเองขึ้นมา ครูกล่าวว่า “ขอให้มีการ proposal เข้าไป ท่านจะพยายามให้การสนับสนุนอย่างเต็มที่” การดำเนินการส่วนใหญ่ ท่านจะให้โอกาสให้ครูสมัครใจ ไม่ใช้การบังคับสั่งการ เพราะท่านคิดว่า “แต่ละคนมีจังหวะในการพัฒนาตนเอง เพียงแต่เราให้โอกาส ให้ครูสมัครใจ ไม่ใช้การบังคับสั่งการ เพราะท่านคิดว่า “แต่ละคนมีจังหวะในการพัฒนาตนเอง เพียงแต่เราให้โอกาสอย่างเต็มที่ เขาก็จะพัฒนาไปได้” (4) การให้ครูมีส่วนร่วมในการพัฒนาและกระตุ้นให้เกิดกลุ่มสัมพันธ์ทางวิชาการขึ้น โดยครูทุกหมวดวิชาจะต้องมีการทำงานร่วมในการพัฒนาและกระตุ้นให้เกิดกลุ่มสัมพันธ์ทางวิชาการขึ้น โดยครูทุกหมวดวิชาจะต้องมีการทำงานร่วมกันช่วยกันพัฒนาหลักสูตร เตรียมการสอนแบบบูรณาการและจัดกิจกรรมต่างๆ ซึ่งการสร้างความสัมพันธ์ทางวิชาการนี้จะช่วยนำไปสู่การพัฒนาศักยภาพในการทำวิจัยร่วมกัน (5) การมีและใช้แนวคิดหลักในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ โรงเรียนมีแนวคิดในการพัฒนาที่ชัดเจนและมีหลายประการที่สำคัญๆ ได้แก่ แนวคิด การบูรณาการ การสร้างความรู้ การจัดกิจกรรมที่หลากหลายทั้งในห้องเรียนและนอกห้องเรียน และการใช้เทคโนโลยีและสื่อที่ทันสมัยในการสอน (6)

การบริหารจัดการเพื่อให้ทุกฝ่ายสามารถดำเนินการตามความคิดได้ ทั้งทางด้านงบประมาณ ด้านบุคลากร สถานที่ สื่อวัสดุอุปกรณ์ และสวัสดิการ รวมทั้งการปรับเปลี่ยนตารางสอน คาบเวลาเรียนให้เหมาะสมขึ้น ส่วนทางด้านครูนั้น เมื่อได้รับการกระตุ้นและส่งเสริมก็ได้พยายามจัดการเรียนการสอนตามความรู้และแนวคิดต่างๆ อย่างหลากหลายที่สำคัญ ได้แก่ การบูรณาการ การสร้างความรู้ การใช้เทคโนโลยีและสื่อที่ทันสมัยในการสอนและการจัดกิจกรรมหลากหลาย เช่น ให้เด็กสืบค้นความรู้ ให้ทดลอง ปฏิบัติงานให้สร้างสรรค์ ชิ้นงาน พาไปศึกษานอกสถานที่ เชิญวิทยากรเข้ามาให้ความรู้เด็ก ให้เด็กทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม ได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้กันและได้แสดงผลงาน รวมทั้งมีดนตรี กีฬานานาชนิดให้เด็กเลือกเรียนตามความสนใจและความถนัด เพราะเด็กมีการปรับตัว กล้าคิด กล้าตัดสินใจและสามารถแก้ปัญหาได้

5.4 องค์ประกอบ/ ปัจจัยสำคัญที่เอื้อต่อการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของโรงเรียน

จากการศึกษาสรุปได้ว่า องค์ประกอบ/ ปัจจัยสำคัญที่ช่วยในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของโรงเรียนนี้ประสบความสำเร็จก็คือ

- 1) ผู้บริหาร ผู้บริหารมีความรู้ความสามารถสูง มีประสบการณ์กว้าง และเป็นผู้มีวิสัยทัศน์ มีความคิดที่เป็นระบบลึกซึ้ง ทันสมัยและก้าวไกล อีกทั้งเป็นผู้มีความตั้งใจ จริงใจในการปฏิบัติงาน คำนึงถึงประโยชน์ของเด็กและครูเป็นสำคัญ และดูแลเอาใจใส่ครู
- 2) ยุทธวิธีการปรับเปลี่ยนแนวคิดและพัฒนากระบวนการเรียนรู้ ผู้บริหารส่งเสริมความรู้อย่างจริงจังให้แก่ครูทุกรูปแบบ ชื่นำความคิด กระตุ้นให้ครูคิดพัฒนาให้ครูมีส่วนร่วมในการวางแผนและดำเนินการร่วมกันเป็นทีม
- 3) การบริหารจัดการ มีการบริหารจัดการทุกๆ ด้าน ทั้งทางด้านงบประมาณ บุคลากร สถานที่ สื่อ วัสดุอุปกรณ์ และสวัสดิการ ให้สนับสนุนการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ที่ดีให้แก่เด็ก
- 4) ครู ครูส่วนใหญ่ให้ความร่วมมือและปฏิบัติหน้าที่ของตนด้วย ความรับผิดชอบ มีจิตสำนึกความเป็นครู
- 5) การเตรียมการสอนของครู ครูมีการวิเคราะห์หลักสูตรและกำหนด “theme” ในการสอนร่วมกัน มีการนำความรู้และนวัตกรรมเข้าไปใช้ในการสอน มีการพูดคุยปรึกษาหารือและปรับแผนการสอน
- 6) แนวคิดหลักในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ ผู้บริหารและครูมีแนวคิดหลักในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้อย่างชัดเจน ซึ่งได้แก่ การบูรณาการ การสร้างความรู้ การเรียนรู้แบบสนุกเพลิดเพลิน การเรียนรู้แบบสนุกเพลิดเพลิน การจัดกิจกรรมหลากหลาย การให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง และครูมีแนวทางในการปฏิบัติ การพัฒนาจึงเป็นไปอย่างมีทิศทาง

5.5 อุปสรรค/ปัญหา/ความต้องการของโรงเรียน

ก. อุปสรรค / ปัญหา

- 1) อุปสรรคด้านนักเรียน นักเรียนยังมีวินัยและความพร้อมต่อการการเรียนรู้แบบใหม่ไม่เพียงพอ นักเรียนไม่ค่อยขยัน มีกิจกรรมมากเกินไป และมีเวลาให้กับการเรียนน้อย
- 2) อุปสรรคด้านครู ยังมีครูที่ไม่เข้าใจ ไม่ยอมเปลี่ยนแปลงแนวคิด กระบวนการจัดการเรียนการสอน เนื่องจากการพัฒนาครูต้องอาศัยเวลานาน
- 3) อุปสรรคด้านโรงเรียน โรงเรียนยังมีปัญหาด้านการประสานงานและการประชาสัมพันธ์ที่ดี ปัญหาเกี่ยวกับการจัดหลักสูตรและระบบการสอนและการร่วมมือกันจากทุกฝ่ายในการจัดการเรียนการสอน

ข. ความต้องการ

- 1) โรงเรียนและครูมีความต้องการให้ทุกคนร่วมมือกันในการคิดวางแผนอย่างเป็นระบบและปฏิบัติไปด้วยกัน มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลกัน ช่วยเหลือกัน ต้องการความรู้เกี่ยวกับเทคนิคการสอนใหม่ๆ สื่อการสอน เทคโนโลยี ครูต้องการให้มีการผสมผสานวิธีการสอนแบบใหม่กับแบบเก่าและต้องการแหล่งความรู้ในการศึกษาค้นคว้า ต้องการการจัดตั้งศูนย์การแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับครูโรงเรียนอื่นๆ ต้องการรับการอบรม การไปศึกษาดูงาน และการศึกษาต่อ ต้องการแรงจูงใจและกำลังใจจากผู้บริหาร รวมทั้งต้องการส่งเสริมให้เด็กมีวินัย ความรับผิดชอบ และ ต้องการให้ผู้ปกครองเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาเด็กให้มากขึ้น
- 2) นักเรียนต้องการให้โรงเรียนค่อยๆ เปลี่ยนไปอย่างช้าๆ เพราะกลัวจะตามไม่ทัน ต้องการให้โรงเรียนตีวงกว้าง สอนเสริมพิเศษวิชาต่างๆ เข้มงวดเรื่องระเบียบวินัยและความประพฤติ พาไปทัศนศึกษาเพิ่มขึ้น และไม่ยอมให้มีการเรียนในคาบแรกของแต่ละวัน เพราะนอนไม่พอ ต้องการเวลาพักผ่อนและเวลาส่วนตัว อ่านหนังสือ เล่นกีฬา เล่นดนตรี นอกจากนั้นต้องการให้ผู้ปกครองเข้าใจลูก มีเวลาให้ลูกมากขึ้น และยอมให้เรียนในสิ่งที่อยากเรียน

5.6 การอภิปรายผล

ด้านผู้บริหาร

จากการวิจัยพบว่า ผู้บริหารที่มีความเป็นผู้นำทางความคิด และสามารถนำแนวคิดต่างๆ ลงสู่การปฏิบัติได้ นับเป็นองค์ประกอบที่มีอิทธิพลสูงสุดต่อการพัฒนา ความสามารถของผู้นำ ทำให้ครูเกิดความรู้สึกศรัทธา เชื่อถือ และมั่นใจ และมีความเป็นประชาธิปไตยในการบริหารงาน จึงสามารถบริหารจัดการทุกอย่างให้ไปสู่เป้าหมายได้ ลักษณะของผู้บริหารเช่นนี้ นับเป็นดัชนีสำคัญที่บ่งบอกถึงความสามารถในการพัฒนา ดังนั้นผู้ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาผู้บริหาร จึงควรนำไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาผู้บริหาร หากสามารถพัฒนาผู้บริหารให้มีคุณลักษณะดังกล่าวได้ ก็จะเกิดประโยชน์มหาศาล อย่างไรก็ตามเป็นที่น่าสังเกตว่า ผู้บริหารของโรงเรียนนี้มิได้มีวุฒิทางการ

ศึกษา แต่เหตุใดจึงสามารถจัดการศึกษาได้อย่างทันสมัย ก้าวทันแนวคิดใหม่ๆ และยังเริ่มแนวคิดใหม่ๆ ด้วย จากการสัมภาษณ์พูดคุยกับท่าน ท่านได้กล่าวว่า ท่านเองไม่ได้ศึกษามาทางการศึกษา แต่ท่านเห็นความสำคัญของการศึกษา และท่านได้พยายามศึกษาเรียนรู้ โดยการอ่านทุกอย่างที่เกี่ยวข้อง ติดตามข่าวสาร เข้าร่วมประชุมกับหน่วยงานต่างๆ จำนวนมาก ด้วยเหตุนี้ ท่านจึงสามารถสื่อสารและเกาะติดสถานการณ์กับคนในวงการศึกษาค่อนข้างดี ประเด็นนี้ น่าจะเป็นเป็นข้อคิดและข้อพิสูจน์แก่คนในวงการศึกษากันหลายว่า การเรียนรู้ด้วยตนเองเป็นเครื่องมือที่สำคัญเพียงใด และคงไม่ใช่เพียงผู้เรียนเท่านั้นที่เราควรพัฒนาให้เขาได้เรียนรู้กระบวนการเรียนรู้ แต่ผู้ใหญ่ทุกคนโดยเฉพาะ ผู้บริหาร ครู และผู้เกี่ยวข้องก็ควรได้มีการพัฒนาตนเองในเรื่องนี้ด้วย

ด้านยุทธวิธีการปรับเปลี่ยนแนวคิดและพัฒนากระบวนการเรียนรู้

จากผลการวิจัย พบว่า ผู้บริหารได้ใช้ยุทธวิธีหลายประการในการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ คือ ผู้บริหารได้ส่งเสริมการเรียนรู้ของครูในหลายรูปแบบ และอย่างจริงจัง การสนับสนุนอย่างจริงจังย่อมทำให้ผลบังเกิดขึ้น คำว่าจริงจังในที่นี้หมายถึง การส่งเสริมให้ครูได้เรียนรู้อย่างเพียงพออย่างต่อเนื่อง และตรงตามความต้องการ มิใช่เพียงให้ครูไปเรียนรู้เพียง 2 – 3 ชั่วโมง หรือ เข้า “workshops” เพียง 1 – 2 วัน แล้วคาดหวังให้ครูเกิดการเปลี่ยนแปลงทุกอย่างตามต้องการ การพัฒนาที่แท้จริงนั้นจะเกิดขึ้นด้วยความเข้าใจที่กระจ่างพอสมควร การเรียนรู้เพียง 1 – 2 ครั้ง อาจยังไม่เพียงพอต่อการเกิดความเข้าใจที่กระจ่าง ดังนั้นการให้โอกาสครูได้เรียนรู้บ่อยๆ ได้ยิน ได้ฟัง ได้คิด ได้ค้น ได้ทำ บ่อยๆ สามารถช่วยให้ครูเกิดความเข้าใจที่แจ่มชัดขึ้นเรื่อยๆ การเรียนรู้อย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง จึงเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับครูและผู้บริหารทั้งหลายพึงให้ความสนใจ เห็นความสำคัญ และกล่าลงทุน เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

ด้านการบริหารจัดการปัจจัยเกื้อหนุน

จากผลการวิจัย พบว่า การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ประสบความสำเร็จได้ ก็เพราะผู้บริหารได้จัดปัจจัยสำคัญเกื้อหนุนแก่ครูในการพัฒนา การจัดสิ่งอำนวยความสะดวก วัสดุ อุปกรณ์ ตลอดจนการจัดอาคารสถานที่ ห้องเรียน และห้องปฏิบัติการต่างๆ ตลอดจนนโยบายทางด้านวิชาการ ระบบการบริหาร และสวัสดิการต่างๆ ให้เอื้ออำนวยต่อการเรียนรู้ของเด็กและการสอนของครู เป็นสิ่งที่สำคัญมากที่จะช่วยให้การดำเนินงานเป็นไปได้อย่างสะดวกรวดเร็วและราบรื่น

ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ของครู

จากผลการวิจัยพบว่า ครูมีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดหลากหลาย ที่เห็นได้ชัด และนักเรียนให้ข้อมูลตรงกันก็คือ การให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติจริง ทำจริง นักเรียนจะชอบมาก และสนุกกับการเรียนรู้ การมีกิจกรรมในลักษณะที่หลากหลายช่วยให้ผู้เรียนเพลิดเพลินกับการเรียนรู้ ไม่เบื่อหน่าย การจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบบูรณาการ ช่วยให้นักเรียนได้เรียนรู้แบบองค์รวม และสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้มากขึ้น การให้นักเรียนได้สืบค้นหาความรู้ด้วย

ตนเอง และทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม เป็นต้น กิจกรรมที่หลากหลายดังกล่าวเกิดขึ้นได้ ก็ด้วยการที่ครูได้เรียนรู้แนวคิด ซึ่งโรงเรียนทั้งหลายที่ต้องการจะพัฒนาโรงเรียนให้สำเร็จ จำเป็นต้องคำนึงถึงอย่างไรก็ตาม การพัฒนาจะให้ผลที่สมบูรณ์มากน้อยเพียงใด ย่อมขึ้นกับคุณภาพของการจัดกิจกรรมของครู และคุณภาพของการจัดกิจกรรมของครูก็ขึ้นกับความรู้ ความเข้าใจของครู ความเข้าใจของครู ความเข้าใจที่กระจ่างมีผลส่งโดยตรงต่อการปฏิบัติ และการปฏิบัติจะเพิ่มคุณภาพได้ ก็ต้องช่วยให้ครูได้เรียนรู้อย่างต่อเนื่องการสอนแนวใหม่ แม้จะให้ผลดีเห็นชัดขึ้น แต่ก็ยังมีจุดที่สามารถปรับปรุงเพื่อเพิ่มคุณภาพขึ้นได้เรื่อย ๆ เช่น การให้นักเรียนสืบค้นหาความรู้ นักเรียนจำนวนหนึ่งบอกว่าไม่ชอบ เนื่องจากค้นหาไม่พบ ไม่ได้เรื่องที่ต้องการ ให้ครูหาให้ดีกว่า ซึ่งครูสามารถแก้ไขได้ โดยการปรับปรุงกระบวนการในการให้คำปรึกษาแนะนำให้ชัดเจน และการสำรวจข้อมูลล่วงหน้าไว้ก่อน หรือในเรื่องของการสอนมโนทัศน์ (concept) ที่ครูใช้การสอนโดยการบรรยาย อธิบาย ครูสามารถสอนให้นักเรียนเข้าใจอย่างลึกซึ้งขึ้นได้ หากได้เรียนรู้วิธีการในการสอนมโนทัศน์ การส่งเสริมให้ครูได้ทำวิจัยและพัฒนาควบคู่ไปกับการสอน เป็นเรื่องที่ผู้บริหารสามารถช่วยให้ครูพัฒนาตนเองได้อย่างต่อเนื่อง

5.7 ข้อเสนอแนะเพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของโรงเรียน

ก. ข้อเสนอแนะเพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของโรงเรียน

การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของโรงเรียนกำลังดำเนินไปได้อย่างดี และจะสมบูรณ์ยิ่งขึ้น หากโรงเรียนพิจารณาดำเนินการในเรื่องต่างๆ ต่อไปนี้

- 1) โรงเรียนมีกิจกรรมมากและครูจำนวนหนึ่งมีกิจกรรมที่ต้องทำมากเกินไป อาจส่งผลต่อประสิทธิภาพการทำงานได้
- 2) นักเรียนต้องทำกิจกรรมจำนวนมาก ทำให้ประสิทธิภาพการทำงานไม่ดีเท่าที่ควร ครูทุกวิชาจึงควรมีการปรึกษาวางแผนร่วมกันในเรื่องการมอบหมายงานให้เด็กอย่างเหมาะสมในภาพรวม
- 3) ครูยังขาดความเข้าใจในเรื่องของการสอน “concept” ยังมีการสอน concept โดยการบรรยายและให้คำนิยาม ซึ่งอาจไม่เพียงพอต่อการสร้างความเข้าใจที่แท้จริงให้เกิดขึ้น โรงเรียนจึงควรให้ความช่วยเหลือครูในเรื่องนี้ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการสอน
- 4) การปฏิสัมพันธ์กับเด็กในห้องเรียน เป็นปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียนเป็นส่วนใหญ่ ปฏิสัมพันธ์ระหว่างนักเรียนยังมีไม่มากนัก
- 5) ควรจัดตั้งศูนย์หรือเครือข่ายแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับโรงเรียนอื่นๆ
- 6) ควรส่งเสริมครูให้มีการวิจัยและพัฒนา เพื่อให้การพัฒนากระบวนการเรียนรู้เป็นไปอย่างต่อเนื่องยิ่งขึ้น

7) ควรส่งเสริมให้ผู้ปกครอง- ชุมชน เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาโรงเรียนให้มากขึ้นกว่าที่เป็นอยู่ เนื่องจากเป็นความต้องการของผู้ปกครอง / ชุมชน

ข. ข้อเสนอแนะทั่วไป

1) รัฐ หน่วยงาน องค์กรหรือบุคลากรที่เกี่ยวข้อง ควรส่งเสริมให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างโรงเรียนต่างๆ ให้มากขึ้น

2) ควรมีการจัดทำวิทัศน์ หรือสื่อต่างๆ ที่สามารถเผยแพร่แนวคิดและการปฏิบัติรวมทั้งกิจกรรมต่างๆ ที่โรงเรียนนี้ประสบผลสำเร็จ ออกเผยแพร่ให้โรงเรียนและสถานศึกษาอื่นๆ ได้ใช้ประโยชน์ร่วมกัน

- โรงเรียนประถมศึกษา-มัธยมศึกษา ระดับกลาง ซึ่งได้ส่งสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน มีหลายโรงเรียน และห้องเรียนเฉพาะ และโรงเรียนพิเศษ ๑๕ แห่ง ซึ่งถูกยกขึ้นทั้งหมด

- เป็นเชิงเปรียบเทียบ จำ่ายหัวนเอดศนป.3 - 6.6 มีนเเรียน 879 คน พ้งเรียน 40 ้ง
- ผู้บริหาร 1 คน คนดพดระคตบรยทธเจก ผู้หญ่ผู้บริหาร 10 คน ๓7 86 คน คนดพดระคตบรย

1

- วิธีสอนที่ง่ายไปมีข้อเสียการข้อนี้
 - * การสอนเด็กให้รู้สิ่งใหม่ก็ใช้การบังคับ
 - * ใช้ผู้ใหญ่อ่านหนังสือ แต่งคำขวัญ
 - ผลที่เด็กมีพัฒนาการ
 - * ขาดจินตนาการ ไม่กระตือรือร้น จากความไม่สนุก
 - * เรียนรู้ได้แต่ท่องจำ ไม่คิดแก้ปัญหา
- ส่วนแบบนิรนัย
- มีการสอนครู ปฏิบัติ ได้ความคิดบ้าง แต่ไม่ชัด

๒๕๖๓

- การประกันคุณภาพการศึกษา
ผู้บริหาร

ยุทธวิธีสำคัญในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้

- การวิจัยเพื่อพัฒนาระบบนิเวศน์สุขภาพเด็ก การตรวจวัด การสำรวจทางห้องปฏิบัติการ การวิจัยเชิงปริมาณ การวิจัยเชิงคุณภาพ การสัมภาษณ์ - มีส่วน มีบทบาทที่ชัดเจน

ตัวแปร	ตัวแปร
--------	--------

- [illegible]

การจัดกิจกรรมเรียนรู้ทางตอน

- การวิจัยนี้สอดคล้องกับ ทิ้งขว้างด้านวิชาการ ก็ทำ คนฟรี การเข้าถึงคน และ

7

- [illegible]

รพ.เจริญพงศ์ประชาสงเคราะห์แห่งประเทศไทย

- การพัฒนาระบบการเรือน
โรงเรียน
- มีห้องเรียนที่ทันสมัย
 - มีผลงานดีเด่นจากงาน
 - มีการบริหารจัดการภายในของนักเรียน
 - มีกิจกรรมนอกหลักสูตรนักเรียน
 - มีคุณภาพดีเยี่ยม จากหน่วยงานที่วัดได้

1

- บทประพันธ์ในการเรียนแบบใหม่
 บัณฑิต จีระกุล = วิชาเอก = วิชาเอกในการทำงาน
 บทบาทในการสอน "concept"
 * ผู้จัดทำคู่มือฯ - ผู้เขียน

ดูเอกสารนี้เพื่อลงปฏิทินที่มีการทบทวน

- ๕
- มีทัศนคติที่ปรับเปลี่ยนไปเหมาะสมตามกับผู้เรียน

- ◆ แหล่งความรู้ในการศึกษา
- ◆ จัดตั้งศูนย์การทดลอง

- ได้พัฒนาความรู้ไปใช้ส่งต่อ 3 จำนวนมาก

- มีการเตรียมความพร้อมเพื่อลดความเสียหาย
- ตลอดจนจับมือ พ.ร.บ.การศึกษาร่วม
- ได้รับความรู้และทักษะในการลดความเสียหาย
- ได้เข้าร่วมในการให้ความช่วยเหลือแก่ผู้ประสบภัย
- มีความสามารถที่จะช่วยเหลือผู้ประสบภัย

♦ ส่งเสริมให้เด็กมีวินัย คว

- ไปเลย ๆ ซึ่งการรณรงค์แบบนี้ได้มี

doi:10.1017/S0022292412001666

- ◆ นวัตกรรม
- ◆ ไม่ใช้ตัวอักษรบนภาพปก
- ◆ ใช้สีโทนความอบอุ่น
- ◆ มีจุดยึดมือ
- ◆ มีความคงทน

เพื่อนการชนโคอีชีวิกเป็นคนอีกต่าง

- การพัฒนาระบบการให้บริการประชาชน

References

- ชุมชน
- มีเจตคติที่ดีต่อการพัฒนาอยู่ในระดับสูง
 - ไม่ทำงานร่วมกับทางโรงเรียน

- ฝั่งเรือแม่น้ำในวงพระปรางค์
- ฝั่งพระที่นั่งมณีนพรัตน์
- ฝั่งวัดสุทัศน์เทพวราราม

- ไม่ถูก และจะต้องไม่เวียนในสิ่งที่ไม่ดีจากเรือน หากที่เรือน

- ไปไม่ไกลเกิน แห่งความคิดเห็น ระดมสมองในการ
ขอตัวยืมวันเด็ก
หากมีขอมากรู้จะได้เข้าสังคมภายนอกบ้าง
จากทางกลิ่นเดิม
อยากดูมาด้วยกัน
มาดู

องค์ประกอบที่เอื้อต่อการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ : กรณีศึกษาโรงเรียนแวนด้าวิทยา

ยุทธวิธี

บริหารจัดการทรัพยากรด้านให้เอื้อต่อการพัฒนา

ได้ครูมีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนาและสร้างกลุ่มสัมพันธ์ทางวิชาการ
กำหนดแนวคิดหลักสำหรับใช้ในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้
กระตุ้นให้ครูพัฒนาแนวคิดของตน
ชี้แนวทางความคิด
ส่งเสริมความรู้้อย่างจริงจัง
ครูให้ความร่วมมือ
ครูรับผิดชอบหน้าที่

ยุทธวิธี

ส่งเสริมชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนา

ผู้ปกครองชุมชน ให้ความร่วมมือ
และสนับสนุนงานของโรงเรียน

ผู้บริหาร

- มีความรู้ความถนัดสูง ประสบการณ์กว้าง
- เข้าใจและเน้นการพัฒนางานวิชาการ
- เป็นนักคิด คิดเป็นระบบ คิดไกล เป็นผู้นำทางความคิด
- มีความตั้งใจและจริงจังในการทำงาน
- กล้าที่จะเปลี่ยนแปลง
- มีความตั้งใจและจริงจังในการทำงาน
- มีความเป็นประชาธิปไตย ให้โอกาส ให้อิสระ ไม่บังคับ ควบคุม

เด็ก

กระบวนการเรียนรู้ของ
ที่สอดคล้องกับ
พ.ร.บ. การศึกษา

ชุมชน

- มีเจตคติที่ดีต่อผู้บริหารและโรงเรียน

ครูเชิญชุมชนมาให้ความรู้
ครูพานักเรียนไปศึกษาและเรียนรู้จากชุมชน
ชุมชนให้การสนับสนุนทั้งทางด้านวิชาการ
เงินทุน กีฬา และดนตรี

การเตรียมการสอน

- วิเคราะห์หลักสูตร
- กำหนด "hook" ร่วมกัน
- นำความรู้และนวัตกรรมเข้ามาใช้
- พูดคุยปรึกษาหารือกัน
- ปรับแผนให้เหมาะสม

การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

- ให้เลือกเรียนตามความสนใจ ให้เรียนรู้อย่างเพลิดเพลิน
- บูรณาการสาระและคุณธรรม
- ใช้วัดกรรมและเทคนิคในวัย
- จัดกิจกรรมหลากหลาย
- ให้เรียนรู้มีภาคี สร้างชิ้นงาน ทำงานเป็นกลุ่ม ทดลอง ลงมือทำ
- ให้ได้รับรู้และสร้างความรู้ด้วยตนเอง

ครู

ครูส่วนใหญ่

- ให้ความร่วมมือ
- มีความรับผิดชอบในหน้าที่
- มีจิตสำนึกของความเป็นครู

6. โรงเรียนดอกส้วมวิทยา

โรงเรียนมัธยมศึกษา ขนาดใหญ่ ในภาคใต้ สังกัดกรมสามัญศึกษา

6.1 บริบทของโรงเรียน

โรงเรียนนี้เป็นโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดใหญ่ เดิมเป็นโรงเรียนหญิงล้วนโรงเรียนมีความเป็นระเบียบ สะอาด บรรยากาศสภาพแวดล้อมดีแม้ว่าเป็นโรงเรียนที่มีอายุเก่าแก่ก็ตาม โรงเรียนตั้งอยู่ในทำเลดี ล้อมรอบด้วยแหล่งความรู้ทั้ง บุคคลและสถานที่สำคัญ มีสิ่งอำนวยความสะดวก ในการสอนของครูและในการเรียนของนักเรียน มีผู้บริหารที่เข้มแข็ง บริหารงานเป็นระบบ ได้พยายามปรับเปลี่ยนกระบวนการทัศน์การเรียนรู้อย่างจริงจังมาตั้งแต่ปี 2539 ซึ่งเป็นปีปฏิรูปการศึกษาช่วง พ.ศ. 2539 -2550 ในสมัยของนายสุวิทย์ รังสิตพล เป็นรัฐมนตรีกระทรวงศึกษาธิการ โรงเรียนเน้นการบริหารและการดำเนินงานแบบมีส่วนร่วมทุกฝ่าย คือ ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมแก้ปัญหา ใจประสานใจ ร่วมด้วยช่วยกัน มีการปรับโครงสร้างการบริหารของโรงเรียน โดยเพิ่มตำแหน่งผู้ช่วยฝ่ายวางแผนและพัฒนาที่ทำหน้าที่ประเมินผลโครงการต่างๆ เพื่อนำผลมาปรับปรุง ผู้บริหารเปิดโอกาสให้บุคลากรกลุ่มต่างๆมีส่วนร่วมในการประเมิน คณะผู้บริหารมีความสัมพันธ์กันดีมากหรือ กล่าวว่ามีความเป็นเอกภาพ อีกทั้งเป็นผู้ได้เปลี่ยนกระบวนการทัศน์การเรียนรู้ของครู นักเรียน ผู้ปกครองและชุมชน

6.2 แนวคิด / กระบวนทัศน์เกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้

ผู้บริหารเห็นความสำคัญของการจัดการการเรียนการสอนที่ให้ผู้เรียนเป็นหลักสำคัญ คือ เรียนรู้ด้วยตนเอง จะเห็นได้จากการบริหารงานด้านวิชาการที่พยายามหายุทธวิธีให้ครูมีความรู้และปฏิบัติการสอนที่เน้นนักเรียนเป็นสำคัญ ครูส่วนใหญ่ของโรงเรียนเห็นความสำคัญ จากการสอนแบบบรรยาย หันมาจัดการเรียนการสอนให้นักเรียนมีส่วนร่วมศึกษาค้นคว้าเองมากขึ้น ส่วนนักเรียนได้เปลี่ยนพฤติกรรม จากการเป็นผู้ฟังผู้จดอย่างเดียว มาเป็นผู้ค้นคว้าหาเอง เป็นผู้พูด ผู้ถามคำถามมากขึ้น สำหรับผู้ปกครอง เริ่มมีความเข้าใจบทบาทของตน ที่ควรต้องมีส่วนร่วมในเรื่องการเรียนการสอน เป็นแหล่งวิทยาการความรู้ให้บุตรหลานมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมมากขึ้นและเห็นด้วยกับการให้นักเรียนคิด ลงมือทำกิจกรรมเอง

บุคลากรในและนอกโรงเรียนได้มีการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์การเรียนรู้ เพราะด้วยสาเหตุสำคัญดังนี้ 1) การให้จัดการเรียนการสอนเน้นกระบวนการตามหลักสูตรฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533 2) การปฏิรูปการศึกษา พ.ศ. 2539 – 2550 3) การปฏิรูปการเรียนรู้ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และ 4) การประกันคุณภาพการศึกษาของโรงเรียน

6.3 การพัฒนากระบวนการเรียนรู้

โรงเรียนกำหนดวิสัยทัศน์ นโยบายและเป้าหมายชัดเจน ใช้หลักการบริหารและการดำเนินงานแบบมีส่วนร่วม ปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 โดยจัดโครงการครูต้นแบบและครูเครือข่ายตามหลักการของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ด้วยการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญตามครูต้นแบบซึ่งเป็นผู้มีความสัมพันธ์ดีกับครูในเครือข่ายและที่ไม่ใช่เครือข่าย ครูต้นแบบดังกล่าวเป็นคนเก่งในด้านการทำงาน การจัดการเรียนการสอน มีความอดทนเข้มแข็ง ใฝ่รู้ ได้รับรางวัลจากการทำงานมากมาย โรงเรียนใช้ระบบการติดตามประเมินการเรียนการสอนด้วยวิธีกัลยาณมิตรนิเทศ นอกจากนั้นคณะผู้บริหารยังกำหนดนโยบายให้ครูทุกคนเขียนแผนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญและมีการนิเทศภายในโดยผู้บริหาร ครูต้นแบบ อาจารย์ 3 ระดับ 8 ตามเวลาที่กำหนดไว้ในตาราง ในกรณีนี้คณะผู้บริหารได้เป็นผู้อำนวยความสะดวกในทุกด้าน อาทิ แหล่งการเรียนรู้สำหรับผู้เรียน การพัฒนาครูให้มีความรู้ความพร้อมในการดำเนินการสอนรวมทั้งครูผู้นิเทศให้มีความรู้เรื่องการนิเทศแบบกัลยาณมิตร เป็นต้น

6.4 องค์ประกอบ/ปัจจัยที่เอื้อต่อการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของโรงเรียน

1) ความพร้อมของผู้บริหาร คณะครู นักเรียนรวมทั้งผู้ปกครองและชุมชนที่มีกระบวนทัศน์การเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ อันเนื่องมาจากความมีชื่อเสียงของโรงเรียนในระดับจังหวัด กับปัจจัยสำคัญต่อไปนี้ คือ (1) หลักสูตรฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533 ที่เน้นให้ครูสอนกระบวนการ (2) พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และ (3) การประกันคุณภาพการศึกษาภายในโรงเรียน

2) ความพร้อมของคณะผู้บริหารที่มีความเป็นเอกภาพในการสนับสนุนสิ่งอำนวยความสะดวกและพลังใจต่อการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542

3) ยุทธวิธีสำคัญเพื่อการพัฒนาการเรียนรู้ เน้นเรื่องการมีส่วนร่วมในการบริหารงานทั่วไปมีวิสัยทัศน์ นโยบาย เป้าหมายของโรงเรียนชัดเจน จึงจัดให้มีการบริหารการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญและกำลังสนับสนุนให้ครูทุกคนทำวิจัยในชั้นเรียนควบคู่ไปกับการจัดการเรียนการสอน กิจกรรมข้างต้นดำเนินไปด้วยดี โดยการติดตาม ประเมินผล กิจกรรมแบบกัลยาณมิตรนิเทศโดยคณะครูเครือข่ายครูต้นแบบ อาจารย์ 3 ระดับ 8 และคณะผู้บริหารด้วยกัน อีกทั้งผู้ปกครองและชุมชน ให้ความร่วมมือ โดยเป็นทั้งแหล่งความรู้และสนับสนุนดูแลบุตรหลาน

โดยสรุปการดำเนินงานการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ดำเนินได้ดี ด้วยเพราะมีปัจจัยเอื้อดังต่อไปนี้

- 1) ผู้บริหาร มีความสามารถด้านการบริหารและด้านวิชาการ
- 2) วิสัยทัศน์ นโยบายของโรงเรียนที่ชัดเจน
- 3) ผู้บริหาร ครู นักเรียน ผู้ปกครองและชุมชน มีความสัมพันธ์กันเป็นอย่างดีแบบร่วมด้วยช่วยกัน
- 4) บรรยากาศสภาพแวดล้อมโรงเรียนสะอาดและมีความเป็นระเบียบ
- 5) โรงเรียนตั้งอยู่ในบริเวณของแหล่งการเรียนรู้เพื่อการศึกษาค้นคว้า
- 6) มีโครงการประเมินและติดตามการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญแบบกัลยาณมิตรนิเทศ
- 7) มีโครงการนิเทศภายในแบบกัลยาณมิตร
- 8) มีโครงการครู ต้นแบบและครูเครือข่ายในโรงเรียนเดียวกัน

6.5 อุปสรรค / ปัญหา ความต้องการของโรงเรียน

ก. อุปสรรค

1. การพัฒนาคุณภาพนักเรียนด้านคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี และภาษาต่างประเทศ เพื่อให้เกิดพฤติกรรมการเรียนรู้คู่การปฏิบัติจริงและการสร้างจิตสำนึก ในเชิงสร้างสรรค์ด้านความคิด วิเคราะห์ การสร้างสรรค์งาน และการนำไปใช้ในชีวิตรประจำวันอย่างเหมาะสม สอดคล้องกับสภาพสังคมปัจจุบัน ยังขาดวิธีและการบูรณาการที่ดี

2. การปรับปรุงและจัดระบบในการติดตามให้ครูทำแผนการสอน การใช้ การปรับปรุง และพัฒนา การใช้แผนให้เกิดประสิทธิภาพ และปรับเปลี่ยนวิสัยทัศน์ในการจัดกระบวนการเรียนการสอนของครู สู่พฤติกรรมการสอนที่เน้นนักเรียนเป็นศูนย์กลาง

3. ครูยังขาดทักษะและไม่กระตือรือร้นต่อการใช้สื่อคอมพิวเตอร์ในการพัฒนางาน และขาดทักษะการจัดการเรียนการสอนด้วยสื่อระบบเครือข่าย

4. ประสิทธิภาพของการประสานสัมพันธ์โรงเรียนกับชุมชนยังขาดความเป็นเอกภาพที่ชัดเจน

ข. ความต้องการ

ความต้องการเพื่อพัฒนาระบบการเรียนรู้ให้ประสบความสำเร็จเพิ่มจากสภาพที่เป็นอยู่คือสิ่งต่อไปนี้

ความต้องการของโรงเรียนและครู

- 1) ให้จัดสรรแหล่งการเรียนรู้ได้แก่หนังสือ สื่อการเรียนการสอนและคอมพิวเตอร์ให้มากกว่าเดิม
- 2) ให้ปรับปรุงพื้นฐานของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ที่เข้ามาเรียนต่อในระดับมัธยมศึกษาปีที่ 1 ให้พร้อมที่จะเรียนต่อยอดคือเรียนความรู้ในระดับสูงต่อไป
- 3) เพิ่มจำนวนครู เพราะขณะนี้โรงเรียนครูขาดเพื่อให้สอนได้อย่างมีคุณภาพ
- 4) ต้องการเรียนรู้วิธีการเขียนแผนการสอนเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญอย่างถูกต้อง เนื่องจากได้รับความรู้เรื่องเดียวกันจากหลากหลายแหล่งความรู้ทำให้เกิดความสับสน
- 5) ต้องการเรียนรู้การทำวิจัยในชั้นเรียนแบบง่ายที่ไม่ซับซ้อน เพราะไม่มีพื้นฐานการเรียนรู้การวิจัยมาก่อนและในปัจจุบันโรงเรียนมีนโยบายให้ครูทุกคนทำวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนการสอน

ความต้องการของนักเรียน

- 1) ให้ครูสอนอย่างเต็มความสามารถ เปิดโอกาสให้นักเรียนถามได้
- 2) ส่งเสริมให้กล้าคิดและแสดงออก
- 3) ส่งเสริมให้รักการอ่าน โดยจัดเวลาเข้าห้องสมุด
- 4) อบรมจริยธรรม จัดกิจกรรมยกย่องคนดี
- 5) มีการควบคุมพฤติกรรมด้วยกฎระเบียบแต่ควรยืดหยุ่นด้วย
- 6) จัดให้ไปเรียนนอกสถานที่
- 7) ให้ผู้ปกครองสนับสนุนเรื่องหนังสือทั้งในและนอกเวลา

ความต้องการของผู้ปกครองและชุมชน

1. ให้ครูเข้มงวดกับความประพฤติของผู้เรียน
2. สอนให้ลูกมีความรู้และคุณธรรม
3. สอนให้สามารถศึกษาต่อ มีอาชีพและทำงานอย่างมีความสุข

6.6 การอภิปรายผลการวิจัย

1) ผู้บริหาร ครู นักเรียนและผู้ปกครองส่วนใหญ่รวมทั้งชุมชนปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์การเรียนรู้มาเน้นให้ผู้เรียนเป็นสำคัญหลังปี พ.ศ. 2540 อย่างเห็นได้อย่างชัดเจน ทั้งนี้เพราะก่อนปี 2540 คือช่วงปี 2539 – 2550 ซึ่งเป็นช่วงของการปฏิรูปการศึกษา ผู้บริหารได้บริหารด้านวิชาการให้บุคลากรได้ตระหนักเห็นความสำคัญเรื่องดังกล่าวมาก่อน जबกับมีการใช้กฎหมายการศึกษาฉบับแรกคือ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และการให้มีการประกันคุณภาพสถานศึกษาของโรงเรียน ยิ่งช่วยทำให้ผู้บริหารเห็นความสำคัญอย่างชัดเจน แม้เป็นช่วงต่อที่มีผู้บริหารใหม่เข้ามาบริหาร ท่านก็ให้ความสำคัญอย่างยิ่งเช่นกันและคณะผู้บริหารโดยเฉพาะผู้บริหารฝ่ายวิชาการได้ให้ความสนใจดูแล ติดตามให้ขวัญกำลังใจอย่างดียิ่ง รวมทั้งการดำเนินโครงการนิเทศภายในเรื่องการให้ครูดำเนินการเขียนแผนการสอนแบบเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญยิ่งจะช่วยให้ครูที่ยังไม่เปลี่ยนกระบวนทัศน์การเรียนรู้ เริ่มเห็นความสำคัญมากขึ้นตามลำดับ

2) โรงเรียนได้มีการพัฒนากระบวนการเรียนรู้เป็นสำคัญ จนสามารถประสบความสำเร็จประมาณ 60 % โดยเฉลี่ยตามการรับรู้ของผู้บริหารและครูผู้สอน ทั้งนี้เพราะ (1) การเปลี่ยนกระบวนทัศน์การเรียนรู้ของผู้บริหาร ครู นักเรียน และผู้ปกครอง (2) ครูต้นแบบและอาจารย์ 3 ระดับ 8 ที่เป็นต้นแบบที่ดีและการที่บุคคลดังกล่าวข้างต้นได้รับความสนับสนุนจากคณะผู้บริหาร มีความเป็นกัลยาณมิตรกับครูในทุกหมวดวิชา (3) ระบบการนิเทศภายในแบบกัลยาณมิตรตามนโยบายของโรงเรียนที่กำหนดอย่างเด่นชัด 4) การมีระบบประเมินผลติดตามผลและนำเสนอผลโดยการให้ครูและบุคลากรต่างๆ มีส่วนร่วม การดำเนินการวางแผน ประเมินผลสรุปผล ดำเนินการโดย ผู้บริหารฝ่ายวางแผนด้วยความสามารถและการทำงานอย่างเป็นระบบ ทั้งการได้รับความสนับสนุนจากผู้อำนวยการโรงเรียนและคณะผู้บริหารฝ่ายอื่นๆ ที่มีความเป็นเอกภาพอย่างเห็นเชิงประจักษ์ ถ้าโรงเรียนและบุคลากรยังคงเห็นความสำคัญของการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ มีความเห็นว่า จะสามารถประสบความสำเร็จสูงขึ้นจากเดิมแน่นอน

3) สภาพบรรยากาศแวดล้อมภายในและภายนอกโรงเรียนดี ดูสบายตาและร่มรื่น ด้วยเพราะ

(1) โรงเรียนตั้งอยู่ในศูนย์กลางเมืองล้อมรอบด้วยสถานที่สำคัญอันเป็นแหล่งการเรียนรู้ที่ดี ในรัศมีห่าง 1 กิโลเมตร แวดล้อมด้วยวัดวาอาราม สนามกีฬา สวนสาธารณะ สถานที่ราชการ โรงพยาบาล และ ตลาด เป็นต้น

(2) ภายในโรงเรียนมีความสะอาด ห้องเรียนสะอาดมีป้ายนิเทศที่เป็นผลงาน นักเรียน พื้นห้องสะอาดแม้เป็นตึกเก่า บริเวณระเบียงสะอาด ห้องน้ำในตึกสะอาด บริเวณสนามทางเดินสะอาด ทั้งนี้เพราะ ก) บุคลากรและนักเรียนช่วยกันดูแลอย่างสม่ำเสมอ ข) เป็นโรงเรียนสหศึกษาก็จริงแต่เดิมเคยเป็นโรงเรียนสตรีมาก่อน ปัจจุบันแม้มีนักเรียนชายแต่ก็ยังมีสัดส่วนน้อยกว่านักเรียนหญิง นักเรียนหญิงมักคำนึงเรื่องความสะอาด มีการอยู่ในระเบียบวินัย สูงกว่านักเรียนชายจึงไม่ทิ้งขยะเกลื่อนตามใจชอบรวมทั้งช่วยกันรักษาความสะอาดบริเวณทั่วไป และห้องเรียนเป็นอย่างดี

(3) แผนผังการสร้างตึก อาคารเรียนดี มีบริเวณสนามอยู่ตรงกลาง
จึงดูไม่แน่น ไม่อึดอัด ดูสบายตา สบายใจ

(4) ผู้บริหาร ผู้ช่วยผู้บริหารทุกฝ่าย หัวหน้าหมวด หัวหน้าฝ่าย
ครูประจำชั้น ครูประจำวัน มีความเป็นเอกภาพ ในการจัดตกแต่งห้องอย่างเป็นระเบียบพร้อม
เพรียงกัน

4) การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ที่ยังประสบปัญหาหรือไม่ประสบความสำเร็จ
อีกประมาณ 40 % โดยเฉลี่ย ทั้งนี้อาจเป็นเพราะ

(1) ยังไม่สามารถทำให้ครูทั้งโรงเรียนตระหนักเห็นความสำคัญของการ
จัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญแต่พบว่ายังมีครูจำนวนมาก ยังไม่ได้นำไปสู่การปฏิบัติ
จริง ทั้งนี้เพราะ ก) จำนวนนักเรียนมาก ครูยังไม่สามารถหาวิธีจัดการสอนโดยเน้นความสนใจของ
แต่ละคนได้สำเร็จ ข) นักเรียนบางกลุ่มมีพื้นฐานความรู้เดิมอ่อนมาก บางกลุ่มอ่านหนังสือไม่ออก
จึงเป็นอุปสรรคต่อการสืบค้นข้อมูลและสร้างความรู้เอง ค) ระบบการสอบเข้ามหาวิทยาลัยของ
ประเทศไทยเราที่เน้นเนื้อหาเป็นหลัก จึงทำให้ครูสอนบรรยายใส่เนื้อหามากกว่าจะให้กระบวนการ
เรียนรู้ทั้งนี้เพื่อให้ผู้เรียนสามารถสอบเข้ามหาวิทยาลัยได้มากที่สุดและได้ลำดับสูงหรือได้คณะที่
เป็นที่ต้องการของสังคม เช่น แพทยศาสตร์ วิศวกรรมศาสตร์ อักษรศาสตร์ และนิติศาสตร์
เป็นต้น

(2) ครูขาดกลยุทธ์ในการสร้างความรู้เองเป็น เช่น สามารถวิจัยในชั้น
เรียนได้เพื่อพัฒนานักเรียนและพัฒนาตนเอง อันเป็นวิถีทางสู่การพัฒนาแบบยั่งยืน

(3) ครูจำนวนมากยังมีความสับสน ไม่แน่ใจในเรื่องการเขียนแผนที่เน้น
ผู้เรียนเป็นสำคัญรวมทั้งการจัดการเรียนการสอนในห้องเรียนที่ถูกต้องนั้นคืออะไร เป็นอย่างไร ทั้ง
นี้เพราะได้รับความรู้หลากหลายมโนทัศน์จากหลายแหล่งความรู้ หลากหลายแหล่งวิทยากรจน
ตัดสินใจไม่ได้ว่าที่ถูกต้องคืออะไร อีกทั้งการเขียนแผนการสอนตามแบบอย่างกันเช่น ตามแบบ
อาจารย์ 3 ระดับ 8 ที่ผ่านๆ มา จึงไม่สามารถตัดสินใจชัดเจนว่าควรทำอย่างไรจึงจะเหมาะสม

และถูกต้องที่สุดพบว่าครูมีปัญหการเขียนแผนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ เป็นปัญหาที่ว่าวุ่น
ใจและไม่รู้วิธีการแก้ปัญหาอย่างชัดเจน

6.7 ข้อเสนอแนะ

ก. ข้อเสนอแนะสำหรับโรงเรียนที่เป็นกรณีศึกษา

ครู ผู้บริหารและโรงเรียนได้เปลี่ยนแปลงมโนทัศน์จากการเป็นผู้บรรยาย
อธิบายมาเป็นการเน้นให้ผู้เรียนเรียนรู้ด้วยตนเอง เช่น ทำกิจกรรมเนื้อหาความรู้ ใช้สื่อหลากหลาย
ใช้แหล่งความรู้หลากหลาย เป็นการใช่วิธีสอนและเทคนิคต่างๆ เช่น การเรียนเป็นกลุ่ม การเรียน
แบบร่วมมือ การเรียนแบบสั่งสอนวิธีการวัดผลอย่างหลากหลายวิธี เช่น การทดสอบก่อนเรียนและ
หลังเรียน การสังเกตพฤติกรรม แต่จากการสังเกตการเรียนการสอนในหลายวิชาพบว่าครูยังม
ีความเข้าใจคลาดเคลื่อนบ้างในบางประเด็นในเรื่องการจัดกิจกรรมที่เน้นให้ผู้เรียนสร้างความรู้ จึง
ได้เสนอข้อสังเกตและข้อเสนอแนะเพื่อพัฒนาการเรียนรู้อย่างต่อไป

1. ครู – อาจารย์ ได้เปลี่ยนกระบวนทัศน์จากผู้บอก ผู้บรรยายมา

เป็นให้ผู้เรียนค้นคว้าหาความรู้เองแต่โดยทั่วไปพบว่า ครูยังไม่สามารถแนะนำนักเรียนให้เป็น
ผู้สร้างความรู้ด้วยตนเอง (Active Constructor) แต่ที่พบครูให้นักเรียนทำกิจกรรม ลงมือปฏิบัติ
ตามใบงาน ใบคำสั่ง จากนั้นให้ผู้แทนบางกลุ่มเสนอผลงานหน้าชั้นเรียน เช่น ออานำเสนอเพียง
2 –3 กลุ่ม ด้วยความจำกัดของเวลา ต่อจากนั้นครูจะเป็นผู้นำสรุปด้วยตนเอง ข้อเสนอแนะที่ครู
ควรรับรู้เข้าใจคือ

1) ครูต้องเรียนรู้ความหมายขององค์ความรู้ หรือตัวความรู้ที่
นักเรียนสร้างได้ด้วยการใช้กระบวนการเรียนรู้

2) ครูต้องเข้าใจการสร้างองค์ความรู้ของมนุษย์ตามทฤษฎี

Constructivism และ Constructionism

3) ครูต้องให้เด็กสรุปความรู้จากข้อมูลต่างๆ ที่เก็บรวบรวมมาได้ซึ่ง
เรียกว่า การสร้างความรู้ ซึ่งการสร้างความรู้เป็นการสร้าง ข้อเท็จจริง สร้างมโนทัศน์ สร้างหลัก
การ สร้างสูตร สร้างกฎ รวมทั้งสร้างทฤษฎี

4) ครูควรฝึกให้นักเรียนสะท้อนกลับความคิดเพื่อปรับปรุง แก้ไขและ
พัฒนา

5) ครูควรเรียนรู้วิธี / เทคนิคการนำเสนอผลงานของนักเรียนให้ได้ทุก
กลุ่มภายในเวลาจำกัดเพื่อให้นักเรียนได้ฝึกการแสดงออกอย่างทั่วถึง

2. สื่อการเรียนการสอน ที่ใช้มากหรือเป็นที่นิยมใช้มากคือ ใบความรู้ ใบงาน แบบฝึกหัดและบัตรคำสั่ง ซึ่งพบเกือบทุกแผนการสอนและพบในเกือบทุกวิชาแต่ที่พบเป็นสภาพปัญหาคือ

1) ครูแยกความแตกต่างระหว่างใบความรู้ ใบงาน แบบฝึกหัดและบัตรคำสั่งไม่ได้ ใช้ปะปนกัน เช่น คิดว่าใบคำสั่งคือใบงาน คิดว่าใบงานคือแบบฝึกหัด เป็นต้น

2) การจัดการเรียนการสอนทุกๆกิจกรรมนิยมใช้ใบความรู้ ใช้การเรียนรู้แบบร่วมมือประเภทจิกซอร์ กรณีที่พบและรอการแก้ไขมีดังนี้

2.1) ใช้ใบความรู้เพื่อสอนคำจำกัดความของคำสำคัญ โดยเป็นเอกสารให้อ่านแล้วนักเรียนตอบคำถาม ซึ่งคำตอบปรากฏอยู่ในใบความรู้ทุกประการ

2.2) การใช้ใบความรู้ในการสอนแบบร่วมมือ แบบจิกซอร์ ในทุกเนื้อหาวิชาโดยไม่มีการคัดเลือกสื่อว่าเหมาะกับเนื้อหาและเรียนเพียงใด ข้อสังเกตพบว่าไม่ควรสอนแบบจิกซอร์ในเรื่องที่ผู้เรียนทุกคนต้องมีโน้ตค้นพื้นฐาน (Basic concept) เหมือนกัน ซึ่งต่างคนต้องสร้างมโนทัศน์ (concept) ด้วยตนเอง

3. ครู-อาจารย์ ใช้คำถามกับนักเรียนไม่ทั่วถึงและนักเรียนส่วนมากไม่กล้าตอบ ไม่กล้าถาม ไม่กล้าแสดงออก ครูควรใช้การเรียนรู้แบบร่วมมือ แก้ปัญหาการไม่กล้าตอบ

4. ครู-อาจารย์ ยังไม่รู้และเข้าใจ การสร้างความรู้ประเภทมโนทัศน์ ทั้งที่เป็นคำจำกัดความและความคิดสำคัญต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง

5. ครู-อาจารย์ส่วนใหญ่ไม่จัดกิจกรรมให้ผู้เรียนนำความรู้ไปใช้ ซึ่งแสดงว่าผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างแท้จริง

6. ครู-อาจารย์ นิยมให้ผู้เรียนได้ทำแบบทดสอบก่อนเรียนและหลังเรียน แต่พบว่าไม่ได้นำผลการสอบมาใช้ปรับแก้ไขผู้เรียน

7. ครู-อาจารย์มีความเข้าใจว่า การจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญนั้นกิจกรรมที่จะต้องทำคือ การให้ผู้เรียนรายงานเดี่ยวบ้าง ทิมบ้างและนำผลการศึกษามารายงานหน้าชั้นเป็นลำดับ กิจกรรมส่วนมากในทุกชั่วโมงคือการรายงานของผู้เรียน หลังจากนั้น เรียนเสนอรายงานแล้วขาดการอภิปราย วิเคราะห์ ชักถาม สรุปความรู้ที่ได้และรายงานส่วนใหญ่ได้จากแหล่งความรู้เดียวคือหนังสือ ตำรา เอกสารในห้องสมุด เป็นเหตุให้ครูก็เบื่อ นักเรียนก็เบื่อ เพราะไม่มีกิจกรรมปฏิสัมพันธ์กันในห้องเรียน ส่วนมากนักเรียนเป็นผู้ฟังการรายงานจากเพื่อน ๆ ดังนั้นต้องฝึกให้นักเรียนใช้และเลือกใช้แหล่งความรู้อย่างหลากหลาย ฝึกให้ผู้เรียนรู้จักการ

ประมวลข้อมูลเพื่อสร้างความรู้ โดยเริ่มจากชิ้นงานขนาดเล็กไปยังขนาดใหญ่จากง่ายค่อยๆไปสู่ความซับซ้อนมากขึ้น

๓. ข้อเสนอแนะทั่วไป

1) โรงเรียนในสหวิทยาเขตเดียวกันหรือโรงเรียนอื่นๆ ควรใช้ยุทธวิธีการบริหารงาน ยุทธวิธีการบริหารงานวิชาของโรงเรียนนี้เป็นแนวทางไปพัฒนาระบบการเรียนรู้ในยุคที่โรงเรียนต้องปฏิบัติให้สอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542

2) ให้องค์งานต้นสังกัด ได้นำแนวทางการบริหารงาน ยุทธวิธีการบริหารเพื่อพัฒนาระบบการเรียนรู้ ไปแนะนำหรือเผยแพร่ต่อโรงเรียนอื่นๆ ในเรื่องการพยายามให้บุคลากรในโรงเรียนได้พัฒนาระบบการเรียนรู้

3) ให้ครูที่สนใจในโรงเรียนข้างเคียงหรือในโรงเรียนอื่นๆ มาเป็นเครือข่ายกับครูของโรงเรียนนี้เพื่อศึกษาปฏิบัติงานร่วมกันเป็นการพัฒนานักเรียนของตนเองและพัฒนาตัวครูเอง และ

4) ในการทำวิจัยครั้งต่อไปควรศึกษาในเรื่องต่อไปนี้

(1) สมรรถภาพและแนวทางพัฒนาสมรรถภาพของครูเพื่อการพัฒนากระบวนการเรียนรู้

(2) พัฒนาระบบการเรียนการสอนเพื่อส่งเสริมสมรรถภาพด้านการวิจัยปฏิบัติการในชั้นเรียนอย่างมีส่วนร่วม สำหรับครู

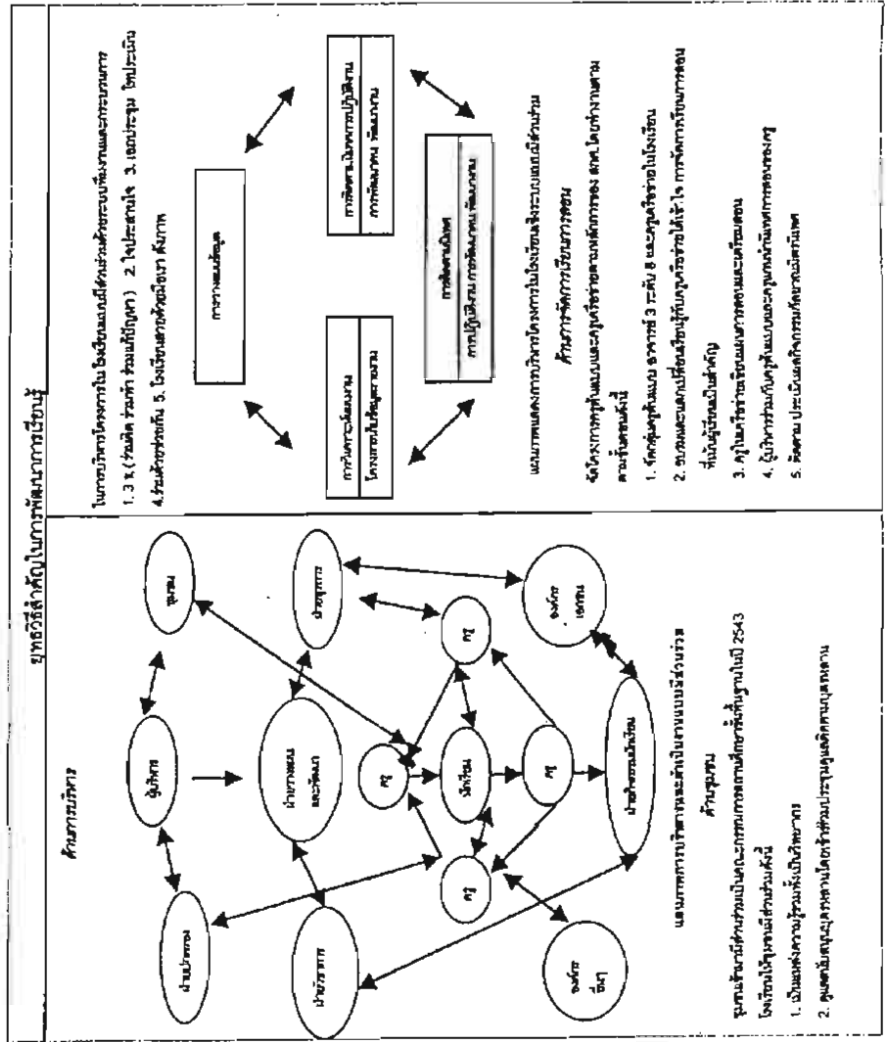
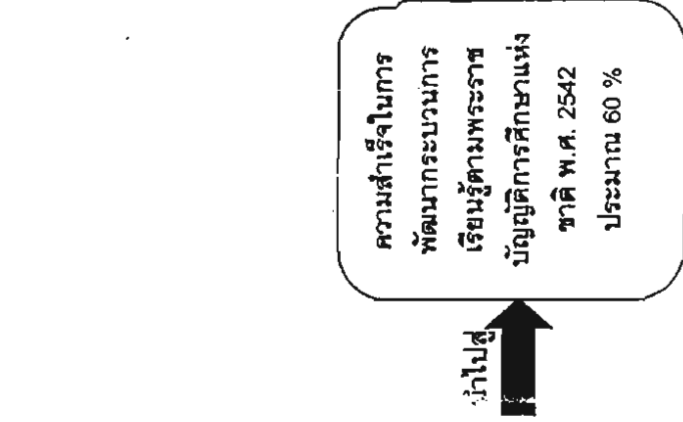
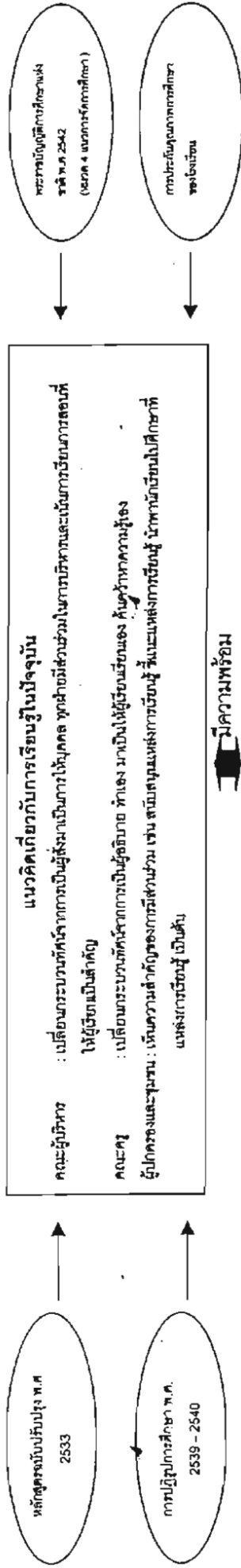
บริบทของโรงเรียน

- โรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดใหญ่ ซึ่งกีดกมลตามนัฏศึกษา กระทั่งการศึกษา การแบ่งงานเฉพาะการ สกนศึกษา และอาศวนพดิสัย มีอานเจตคติตักักกับงานเฉพาะการ สกนศึกษา และอาศวนพดิสัย

- นักเขียนประมาณ 2,000 คน คุงจำนวน ประมาณ 110 คน

[illegible]

องค์ประกอบสำคัญที่เชื่อต่อการพัฒนาการเรียนรู้ของโรงเรียนคอกหมักวิทยา

- ให้ยึดมั่นนโยบาย และเป้าหมายของโรงเรียน
- การพัฒนากระบวนการจัดการเรียนการสอนให้มีความเป็นระบบ
- ความเข้มแข็งของระบบบริหาร การจัดการ การเรียน และการสอน
- นวัตกรรมการจัดการเรียนการสอนที่สอดคล้องกับระบบบริหาร
- มีภาพประเมินผลและติดตามผล
- มีโครงการจัดการเรียนการสอนที่สอดคล้องกับผู้เรียนเป็นสำคัญ
- มีระบบการวัดและประเมินผลที่สอดคล้องกับผู้เรียนเป็นสำคัญ

7. วิทยาลัยโมกวิทยา

วิทยาลัยอาชีวศึกษา ขนาดใหญ่ ภาควิชาออกเฉียงเหนือ สังกัดกรมอาชีวศึกษา

7.1 บริบทของวิทยาลัย

วิทยาลัยนี้เป็นวิทยาลัยในสังกัดของกรมอาชีวศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ ตั้งอยู่ในเมือง การคมมคมสะดวก มีอาคารเรียนรวม 1 หลัง อาคารเอนกประสงค์ 1 หลัง อาคารเรียน 4 หลัง บ้านพักครูและคนงาน 10 หลัง เปิดทำการสอน 4 หลักสูตร ได้แก่ ประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช.) ประกาศนียบัตรวิชาชีพระบบทวิภาคี (ปวช.) ประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.) และประกาศนียบัตรครูเทคนิคชั้นสูง (ปวส.) ในคณะวิชา 4 คณะ ได้แก่ คณิตศาสตร์ บริหารธุรกิจ ศิลปกรรมและครุศาสตร์บริหารธุรกิจ มีนักเรียนนักศึกษา รวม 4,125 คน อาจารย์ 138 คน จบการศึกษาปริญญาเอก 1 คน ปริญญาโท 23 คน และ ปริญญาตรี 81 คน สอนคนละ 30 – 38 คาบ/สัปดาห์ ผู้อำนวยการจบปริญญาเอกทางการ ศึกษา เคยเป็นอาจารย์สอนอยู่ที่วิทยาลัยนี้ แล้วย้ายไปรับตำแหน่งรองผู้บริหารที่อื่น และได้กลับ มารับตำแหน่งผู้อำนวยการที่นี่เมื่อ พ.ศ. 2539 ดังนั้นจึงมีความคุ้นเคยกับครูอาจารย์เกือบทุกคน บรรยายภาพการทำงานตึกคัก ผู้บริหารและผู้ร่วมงานอยู่ในวัยเดียวกัน มีการพูดคุยสื่อสารกันรู้เรื่อง มีความช่วยเหลือเกื้อกูลกันอย่างเห็นเด่นชัด เมื่อกรมอาชีวศึกษามีนโยบายให้มีการบูรณาการ คุณธรรม ค่านิยม และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ในการเรียนการสอน วิทยาลัยนี้ได้รับคัดเลือก ให้เป็นสถานศึกษานำร่องโครงการบูรณาการเรื่องนี้

7.2 แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้

ผู้บริหารให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ของนักเรียนนักศึกษาเห็นได้จากแผนงาน และโครงการของวิทยาลัย เช่น การจัดหลักสูตรที่สนองความต้องการของผู้เรียนและชุมชน มีการ จัดการศึกษาสำหรับผู้ด้อยโอกาส และคนพิการตามศักยภาพของผู้เรียนทั้งหลักสูตรปกติและหลักสูตรระยะสั้น การส่งเสริมให้ผู้เรียนเป็นผู้คิดเป็น ทำเป็น จัดการเป็น มีประสบการณ์ในงานอาชีพ สามารถนำไปใช้ในการประกอบอาชีพได้ ครูให้แนวคิดว่า การเรียนรู้เกิดที่ตัวนักเรียน เนื่องจาก ได้ค้นคว้า คิดเอง ลงมือปฏิบัติเองจนเกิดความเข้าใจ การเรียนรู้เกิดจากผู้เรียนได้มีโอกาสเรียนรู้ จากผู้อื่น เช่น ครู เพื่อน วิทยากร หรือคนในชุมชน ส่วนนักเรียนได้เรียนรู้จากการฟังและอ่านจน เกิดความเข้าใจ นำไปปฏิบัติได้ถูกต้อง ใช้เป็นประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้ การเรียนรู้ที่ดีต้องเข้าใจทฤษฎีและลงมือปฏิบัติได้

7.3 การพัฒนากระบวนการเรียนรู้

การบริหารงานของวิทยาลัยมีลักษณะการทำงานสืบทอดอุดมการณ์มาจากผู้บริหารคนแรก ๆ ที่ได้วางพื้นฐานไว้ ผู้บริหารทุกคนมักจะเคยทำงานในวิทยาลัยนี้และรับรู้เจตนารมณ์ของผู้บริหารคนก่อน นับได้ว่าวิทยาลัยนี้มีการสร้างทายาททางอุดมการณ์ ทำให้การบริหารงานมีความต่อเนื่อง ตรงตามเป้าหมาย ที่กำหนดไว้ในธรรมนูญของสถานศึกษา ฝ่ายบริหารทุกคนล้วนเป็นผู้มีพื้นฐานการศึกษาดีและมีโลกทัศน์ทางการศึกษา จึงพูดจาปรึกษาหารือและมีความคิดเห็นไปทางเดียวกัน ทำให้การกำหนดแผนงานพัฒนาคุณภาพของวิทยาลัยมีความชัดเจนและต่อเนื่อง ทุกแผนงานมีจุดเน้นที่ต้องการแก้ปัญหา และมีการกำหนดยุทธศาสตร์และกิจกรรมที่จะต้องทำแต่ละปี มีแผนการจัดการเรียนการสอนทุกหลักสูตร และมีแผนกำกับ ตรวจสอบ และรายงานของทุกกิจกรรมตลอด 3 ปี

ด้วยเหตุที่ผู้บริหารเป็นนักวิชาการ วิทยาลัยจึงมีฝ่ายแผนงานวิจัยการศึกษาจัดทำโครงการสำรวจและประเมินผลงานต่าง ๆ เพื่อให้มีมาตรฐานการศึกษา วิทยาลัยนี้มีโครงการสำรวจและประเมินผลงานต่าง ๆ จากวิทยาลัยอื่น คือ มีสำนักงานผู้อำนวยการซึ่งมอบหมายให้อาจารย์ที่มีความรู้ความสามารถสูงพอที่จะเป็นผู้ดำเนินการได้ในกรณีที่ไปรับหน้าที่ที่อื่น แต่เมื่อท่านยินดีจะอยู่ที่นี้จึงมอบตำแหน่งนี้ให้ได้ใช้ความรู้ความสามารถให้เกิดประโยชน์แก่วิทยาลัย

นับตั้งแต่มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 วิทยาลัยมีความตื่นตัวกันมาก ฝ่ายพัฒนาบุคลากรได้จัดให้มีการสัมมนา ทศนศึกษาดูงานสถานศึกษาอื่น และให้ครูจัดทำแฟ้มงานของตน วิทยาลัยได้ส่งอาจารย์ไปเป็นครูแกนนำของ กรมอาชีวศึกษา เมื่อกลับมาวิทยาลัย ครูแกนนำมีหน้าที่สร้างเครือข่าย คือขยายผลไปยังครูคนอื่นอีกอย่างน้อยคนละ 3 – 5 คน แต่วิทยาลัยเห็นว่าวิธีการนี้จะช้าไม่ทันการ จึงจัดทำเครือข่ายครูแกนนำขึ้น 29 กลุ่ม ประกอบด้วยครูในวิชาเดียวกัน 3 – 4 คนมาร่วมมือกันทางวิชาการเพื่อพัฒนาการเรียนการสอน มีการเยี่ยมเยียนชั้นเรียนซึ่งกันและกัน เรียกว่ากลุ่มกัลยาณมิตรนิเทศ ด้วยวิธีการนี้ ทำให้การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ทำได้พร้อมกันอย่างทั่วถึง ครูทุกคนมีแนวการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญและบูรณาการคุณธรรม ค่านิยม และลักษณะอันพึงประสงค์ไว้ในแผนการสอนทุกแผน ด้วยเหตุที่วิทยาลัยมีนักเรียนนักศึกษาจำนวนมาก จึงจำเป็นต้องรับครูอัตราจ้างในปีนี้ถึง 30 อัตรา วิทยาลัยมีการคัดเลือกครูใหม่ที่มีพื้นความรู้เรื่องพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ การรู้จักผู้เรียน และการจัดการเรียนการสอนที่ยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ วิทยาลัยมีคำสั่งแต่งตั้งครูพี่เลี้ยง 18 คน ทำหน้าที่ดูแลครูใหม่เป็นเวลา 1 ภาคเรียนแล้วทำการประเมินครู

ใหม่ เป็นเวลา 1 ภาคเรียน มีผู้ไม่ผ่านการประเมิน 18 คน จึงให้ครูที่เลี้ยงจับคู่ดูแลครูใหม่จนกว่าจะผ่านการประเมิน สำหรับครูเก่า วิทยาลัยมีการอบรมให้ความรู้เป็นระยะ ๆ

ในด้านส่วนตัวผู้บริหารเป็นผู้มีมนุษยสัมพันธ์ดี มีจิตวิทยาในการกระตุ้นให้ครูทุกคนเข้ามามีส่วนร่วมในทุกกิจกรรมของวิทยาลัย ไม่ว่าจะเป็นกิจกรรมของคณะใด ต้องมีครูคณะอื่นเข้ามาร่วมอยู่เสมอ วิทยาลัยมีตารางการประชุมฝ่ายบริหาร คณะกรรมการสถานศึกษา และครูที่แน่นอนและเป็นประจำ ดังนั้นทุกคนจึงมีส่วนร่วมในการวางแผน และรับรู้เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในวิทยาลัย และในการประชุมทุกครั้งผู้บริหารมักเริ่มการประชุมด้วยการนำเรื่องที่น่ายินดีมากล่าวก่อนการประชุมตามวาระ ผู้บริหารสามารถดึงชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของวิทยาลัย เช่น เชิญนายกเทศมนตรีมาเป็นคณะกรรมการสถานศึกษา เชิญวิทยากรท้องถิ่นมาสอนบางรายวิชา และขอความร่วมมือจากสถานประกอบการให้เป็นสถานที่ฝึกงานของนักเรียน นักศึกษา

วิทยาลัยกำหนดให้ทุกชั้นปีมีการสอนมาตรฐานก่อนเลื่อนชั้น เป็นการประเมินผลที่เพิ่มเติมจากการสอบเลื่อนชั้นปกติ เพื่อให้มั่นใจว่านักเรียนมีความรู้ความสามารถถึงเกณฑ์จริง โดยเฉพาะมีความรู้เพียงพอที่จะออกไปฝึกงานในสถานประกอบการ

ครูในวิทยาลัยส่วนใหญ่ให้ความร่วมมือกับผู้บริหาร มีความตื่นตัวดีที่จะเรียนรู้เรื่องใหม่ ๆ โดยเฉพาะเรื่องการพัฒนาการเรียนการสอน มีครูทำวิจัยเรื่องรูปแบบการบูรณาการคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยม และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ในการเรียนรู้แบบผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ผลของการวิจัยได้นำมาใช้เป็นแนวทางสำหรับครูใช้จัดการเรียนการสอนในวิทยาลัย และที่สังเกตเห็นชัดเจนคือ ครูทุกคนมีความรู้ในเนื้อหาสาระวิชาที่ตนเองสอน และมีความพร้อมที่จะเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมต่าง ๆ เช่น เปลี่ยนวิธีการสอน วิธีวัดผลประเมินผล และวิธีสร้างความสัมพันธ์กับผู้เรียน สภาพลักษณะส่วนตัวของครูส่วนใหญ่มีมนุษยสัมพันธ์ดี มีการพูดคุยทักทาย ให้ความร่วมมือร่วมแรงร่วมใจกันทำงาน มีความเป็นนักวิชาการคล้าย ๆ กัน มองในภาพรวมทุกคนรักวิทยาลัย รักนักเรียน นักศึกษา รักผู้บริหาร และรักเพื่อนครู

ส่วนความสัมพันธ์ระหว่างผู้ปกครอง ชุมชนกับวิทยาลัยเป็นไปด้วยดี และมีความใกล้ชิดกันโดยผู้ปกครองรับเป็นวิทยากรในรายวิชาต่าง ๆ นายกเทศมนตรีรับเป็นคณะกรรมการที่ปรึกษาของวิทยาลัย สถานประกอบการรับนักเรียนไปฝึกงาน มีชมรมครู ผู้ปกครอง และชมรมศิษย์เก่าของทุกคณะ และวิทยาลัยให้บริการทางวิชาการแก่ชุมชนในลักษณะต่าง ๆ เช่น มีการสอนประดิษฐ์ต่าง ๆ หรือหลักสูตรวิชาชีพระยะสั้น

7.4 องค์ประกอบ / ปัจจัยที่เอื้อต่อการพัฒนากระบวนการเรียนรู้

วิทยาลัยสามารถพัฒนากระบวนการเรียนรู้ไปได้ก้าวหน้าเป็นเพราะมีองค์ประกอบดังนี้

- 1) การสร้างทายาททางอุดมการณ์ในตัวผู้บริหารทำให้การบริหารงานของวิทยาลัยมีแนวทางเดียวกันและมุ่งไปสู่เป้าหมายที่ตั้งเอาไว้
- 2) ธรรมนูญของสถานศึกษามีแผนพัฒนาคุณภาพด้านหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอนที่ประกอบด้วย จุดเน้นที่ต้องการแก้ปัญหายุทธศาสตร์ และกิจกรรมที่ต้องทำแต่ละปี และมีแผนกำกับ ตรวจสอบและรายงาน
- 3) ฝ่ายแผนงานวิจัยการศึกษาทำโครงการสำรวจและประเมินผลเพื่อให้มีมาตรฐานการศึกษา
- 4) ฝ่ายพัฒนาบุคลากรจัดสัมมนา ทัศนศึกษาดูงานสถานศึกษา และกำหนดให้ครูทำแฟ้มงานของตนเอง
- 5) วิทยาลัยจัดทำเครือข่ายครูแกนนำ เพื่อช่วยเหลือดูแลทางวิชาการภายในกลุ่ม 3 – 4 คน รวม 29 คน
- 6) วิทยาลัยมีระบบครูพี่เลี้ยงดูแลครูใหม่
- 7) คณะกรรมการสถานศึกษามีบทบาทในการบริหารงานของวิทยาลัย โดยเข้าร่วมประชุมเป็นประจำทุกเดือน
- 8) วิทยาลัยมีความสัมพันธ์กับชุมชนและสถานประกอบการ

7.5 ปัญหาและความต้องการ

สิ่งที่เป็นปัญหาหรืออุปสรรคของการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ในขณะนี้คือ ความเข้าใจและวิสัยทัศน์ในการปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ของครูยังไม่ชัดเจน รวมถึงความไม่พร้อมของปัจจัยอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนการสอน เช่น แหล่งข้อมูล วัสดุอุปกรณ์การสอนไม่เพียงพอและล้าสมัย ระบบราชการที่มีเงื่อนไขการปฏิบัติหลายขั้นตอนและนักเรียนเคยชินกับการเรียนการสอนแบบเดิม ดังนั้นครูจึงต้องการเรียนรู้ในเรื่องการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลางเพิ่มเติม และปลดภาระงานพิเศษที่มีอยู่มากให้น้อยลงเพื่อให้มีเวลาศึกษาหาความรู้และพัฒนาแผนการสอนของตน ส่วนวิทยาลัยต้องการงบประมาณสำหรับจัดหาบุคลากรมาทำงานธุรการเพื่อให้ครูไปทำงานด้านวิชาการเพียงอย่างเดียว และสำหรับจัดหาวัสดุอุปกรณ์ให้เพียงพอต่อการเรียนการสอน นักเรียนบางคนมีปัญหาเรื่องค่าใช้จ่ายที่เพิ่มขึ้น เมื่อครูจัดการ

เรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง นักเรียนจึงต้องการให้วิทยาลัยช่วยเหลือค่าใช้จ่ายในการทำรายงาน และซื้ออุปกรณ์ต่างๆ ที่ต้องใช้เรียน

7.6 อภิปรายผลการวิจัย

วิทยาลัยมีการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ในระดับที่น่าพอใจเป็นเพราะมีองค์ประกอบต่อไปนี้

- 1) มีธรรมนูญสถานศึกษา 2543 - 2545 ที่แสดงภาพรวมของวิทยาลัย มีการกำหนดเป้าหมายที่จำเป็นครบทุกด้านและตัวชี้วัดความสำเร็จ แผนพัฒนาคุณภาพของวิทยาลัย แสดงจุดเน้นที่ชัดเจน รวมทั้งมีแผนการจัดการเรียนการสอนที่ต่อเนื่อง นอกจากนี้ยังมีบทบาทหน้าที่ของผู้เกี่ยวข้องกำกับไว้ชัดเจน และสิ่งที่เอื้อต่อความสำเร็จคือแผนงบประมาณและแผนกำกับและตรวจสอบ
- 2) บุคลิกลักษณะความสามารถของผู้บริหารมีความรู้ ด้านการจัดการศึกษา มีมนุษยสัมพันธ์ สามารถจูงใจให้ครูมีส่วนร่วมในการทำงานทุกกิจกรรม
- 3) คณะทำงานทุกฝ่ายทำงานมีความรู้ ความสามารถและมีความตั้งใจในการทำงานในหน้าที่และงานพิเศษ
- 4) ทุกฝ่ายทำงานประสานกันเป็นอย่างดี มีเป้าหมายร่วมกันที่ตัวผู้เรียน
- 5) บรรยากาศของวิทยาลัยที่เอื้อต่อการเรียนรู้ บุคลากรเป็นนักวิชาการและใฝ่รู้

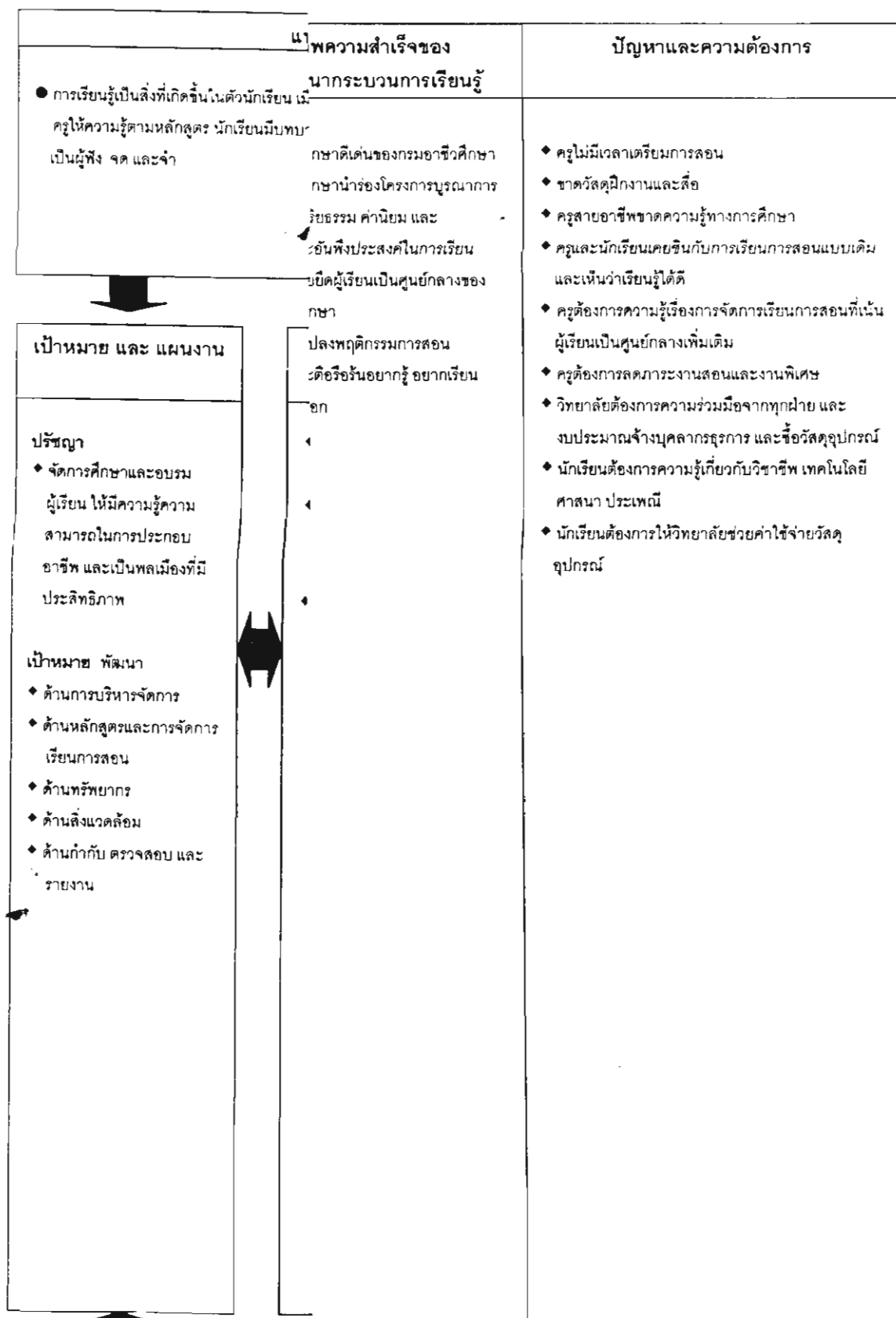
7.7 ข้อเสนอแนะ

- 1) ข้อเสนอแนะทั่วไป
 - วิทยาลัยนี้เป็นแบบอย่างที่ดีของการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของโรงเรียนทั้งระบบ สมควรที่จะเผยแพร่วิธีการให้กับสถานศึกษาอื่น ๆ นอกจากนี้ผู้วิจัยได้สัมผัสบรรยากาศที่บ่งบอกว่าทุกคนในวิทยาลัยมีความร่วมมือ ไม่แบ่งพรรคแบ่งพวก มีความรักและเอื้ออาทรต่อกันระหว่างผู้บริหารกับครู ครูกับครู ครูกับนักเรียน และเจ้าหน้าที่ฝ่ายต่าง ๆ นับเป็นสถานที่แห่งการเรียนรู้และการทำงานที่มีความสุข สภาพโดยทั่วไปทุกคนมีความสัมพันธ์อันดี มีความสามัคคีให้ความช่วยเหลือเอื้ออาทรให้ความร่วมมือร่วมแรงร่วมใจกันทำงาน มีความเป็นนักวิชาการด้วยกัน มองในภาพรวมทุกคนรักวิทยาลัย รักนักเรียนนักศึกษา รักผู้บริหารและรักเพื่อนครู นับเป็นแบบอย่างที่ดีของสถาบันการศึกษาที่กำลังพัฒนากระบวนการเรียนรู้

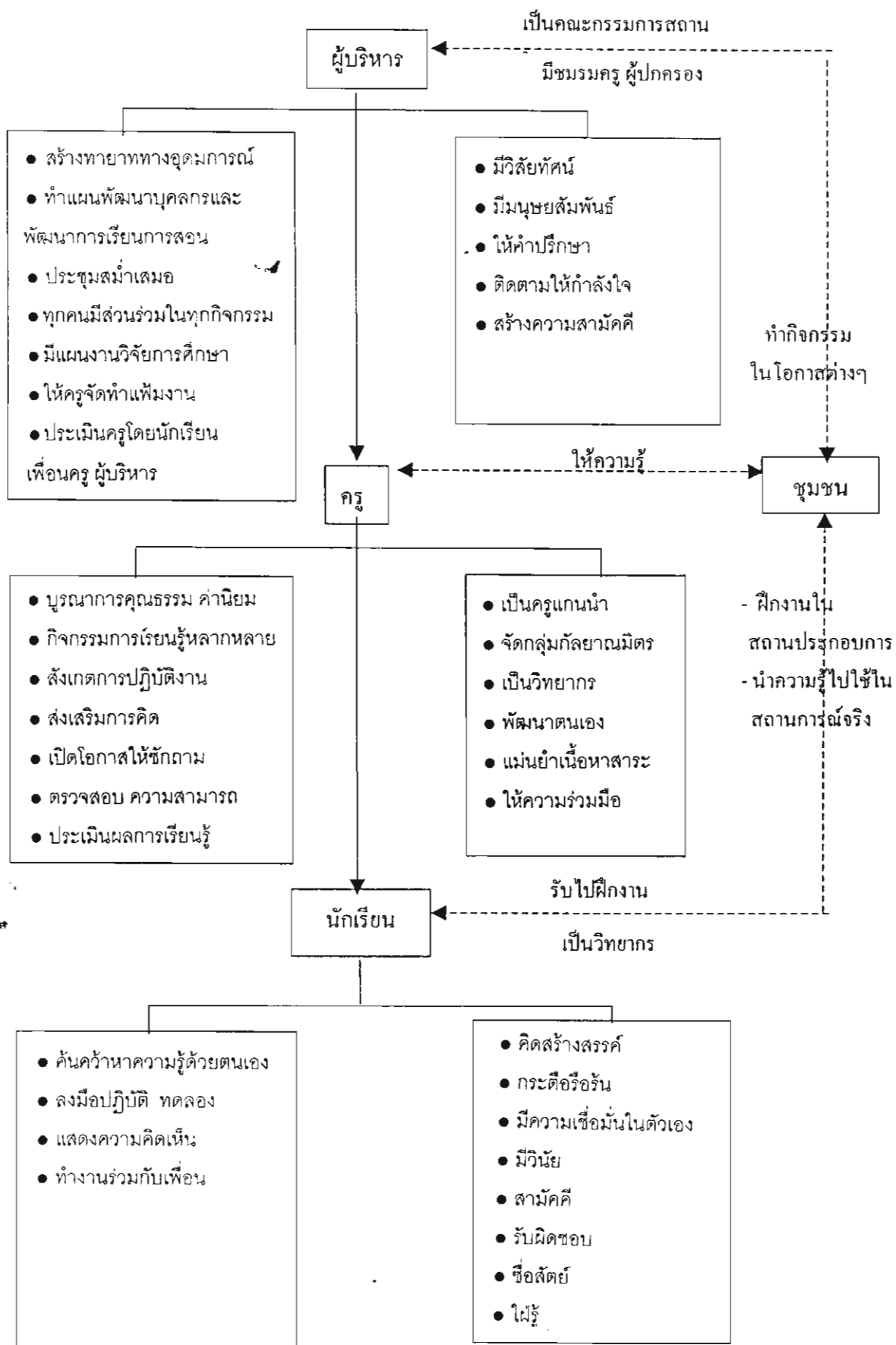
2) ข้อเสนอแนะสำหรับวิทยาลัย

จากการสังเกตการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในชั้นเรียน ครูมีความเข้าใจคลาดเคลื่อนบางประการเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมกลุ่ม และการเขียนใบงาน ซึ่งครูแกนนำจะช่วยอธิบายได้หรือตัวครูสามารถศึกษาหาความรู้เองได้ วิทยาลัยควรสำรวจความต้องการของครูเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนแล้วจัดการประชุมสัมมนาเพิ่มเติมเป็นระยะ อย่างต่อเนื่องจะทำให้กลุ่มกัลยาณมิตรมีความเข้มแข็งยิ่งขึ้น

- บริบทของโรงเรียน
- วิทยาลัย
 - นักศึกษา
 - ผู้ปกครอง

องค์ประกอบที่เอื้อต่อการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ : วิทยาลัยโมกษิทยา

ข. กลุ่มโรงเรียนปกติ

8. โรงเรียนอัญชันศึกษา

โรงเรียนประถมศึกษา ขนาดเล็ก ในภาคเหนือ สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน

8.1 บริบทของโรงเรียน

โรงเรียนนี้เป็นโรงเรียนขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน กระทรวงศึกษาธิการ ตั้งอยู่ในเขตเมือง การคมนาคมไปมาสะดวก อยู่ในย่านชุมชนที่เป็นร้านค้า อาคารเรียนเป็นครึ่งตึกครึ่งไม้ 2 หลัง สภาพเก่าและชำรุด ปัจจุบันมีนักเรียนจำนวน 236 คน ฐานะผู้ปกครองค่อนข้างยากจน ส่วนใหญ่มีอาชีพรับจ้างและค้าขาย มีครูจำนวน 13 คน ครูใหญ่จบปริญญาตรีทางการศึกษา ขณะนี้กำลังศึกษาระดับปริญญาโท สาขาบริหารการศึกษา ส่วนครูอื่นอีก 10 คน จบปริญญาตรี สายวิชาการศึกษาและสายวิชาอื่น ครูทุกคนมีชั่วโมงสอนประมาณสัปดาห์ละ 20 – 22 ชั่วโมง และมีหน้าที่พิเศษอื่น ๆ ตามโครงสร้างของโรงเรียน

โรงเรียนมีรายได้จากเงินอุดหนุนของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชนเพียงอย่างเดียวจึงขาดงบประมาณ สำหรับการซ่อมแซมอาคารเรียน การจัดหาซื้อวัสดุอุปกรณ์ รวมทั้งการพัฒนาบุคลากร

8.2 แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้

ผู้บริหารมีความเห็นว่าการเรียนรู้เปลี่ยนไปตามยุคสมัยตามที่ได้รับการถ่ายทอดจากวิทยาลัยครู และมหาวิทยาลัย ความรู้ที่เองส่งผลไปถึงพฤติกรรมการสอนของครู เดิมเข้าใจว่าการเรียนรู้เกิดจากการอธิบาย บอกให้จด สั่งให้ท่องจำของครู ปัจจุบันพบว่าการเรียนรู้ทำได้หลายวิธี แต่วิธีที่จะส่งเสริมให้นักเรียนได้คิด ค้นคว้า สร้างความรู้เองเป็น วิธีสร้างความหมายของสิ่งที่เรียนให้กับตัวผู้เรียน สิ่งที่เรียนจึงจะเกิดประโยชน์กับตนเองและผู้อื่น ดังนั้นครูจึงจำเป็นต้องศึกษาหาความรู้อย่างสม่ำเสมอ ส่วนครูทราบดีว่าการสอนในปัจจุบันมีความแตกต่างจากการสอนเมื่อ 3-4 ปีก่อน ขณะนี้ครูต้องให้ความสำคัญกับนักเรียนอันเป็นผลมาจากพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ตัวครูเองรู้สึกที่นักเรียนจำเป็นต้องเปลี่ยนวิธีการเรียนรู้ เพื่อให้ให้นักเรียนคิดได้เอง แก้ปัญหา และนำความรู้ไปใช้ในชีวิตจริงได้ นักเรียนรู้สึกว่าการเรียนรู้ในปัจจุบันนี้สนุก นักเรียนไม่ต้องนั่งเรียนเป็นแถวหน้ากระดาน แต่ครูให้นั่งเป็นกลุ่มสามารถพูดคุยกันได้ ช่วยกันคิดและช่วยกันทำแบบฝึกหัด ได้ลองผิดลองถูก ถ้าผิดครูจะบอกคำตอบที่ถูกให้ เรียนวิธีนี้นักเรียนต้องขยันต้องอ่านหนังสือ มีความรับผิดชอบ นักเรียนจึงจะได้

ประโยชน์ ผู้ปกครองรู้สึกว่ใน 2-3 ปีนี้ เด็กมีกิจกรรมายาที่ดีขึ้น สะอาดขึ้น และชอบมาโรงเรียน แสดงว่าครูใหญ่และครูสอนเก่ง

8.3 การพัฒนากระบวนการเรียนรู้

เมื่อมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ครูใหญ่และครูทราบว่ต้องมีการเปลี่ยนแปลงในเรื่องการเรียนการสอน ผู้บริหารจบการศึกษาระดับปริญญาตรีทางการศึกษา เป็นผู้ใฝ่รู้ และกำลังศึกษาระดับปริญญาโท ด้านการบริหารการศึกษา พยายามนำความรู้ที่กำลังเรียนมาถ่ายทอดให้ครู คิดวิธีที่จะปรับปรุงแก้ไขทั้งสภาพของโรงเรียน และการสอนของครู เมื่อมีการจัดการบรรยายเรื่องการเรียนการสอนที่ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง โดยชมรมการศึกษาเอกชนร่วมกับสำนักพิมพ์แบบเรียน ผู้บริหารจึงส่งครูทั้งโรงเรียนไปฟังการบรรยาย เมื่อกลับมาโรงเรียนครูไม่สามารถนำสิ่งที่ได้ฟังมาจัดกิจกรรมการเรียนรู้ได้ ขณะเดียวกัน สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน (สช.) มีโครงการครูแกนนำ ผู้บริหารได้ส่งครู 1 คน เข้าโครงการ แต่ครูแกนนำยังไม่สามารถขยายผลให้ครูคนอื่นได้ ผู้บริหารจึงช่วยครูแกนนำให้จัดชั้นเรียนเป็นตัวอย่างให้กับครูคนอื่น และด้วยความขาดแคลนงบประมาณโรงเรียนจึงไม่สามารถจัดการอบรมให้ความรู้เรื่องการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลางให้กับครูได้อย่างจริงจัง และด้วยความที่ครูไม่ได้เรียนมาทางสายการศึกษาจึงไม่มีความรู้ความเข้าใจ ในเรื่องกระบวนการเรียนรู้ และบางคนสอนวิชาที่ไม่ตรงกับความรู้ จึงทำให้เนื้อหาสาระไม่ชัดเจน

ครูทั้งหมดให้ความร่วมมือกับผู้บริหารดี ปฏิบัติงานด้วยความเอาใจใส่ มีความตั้งใจสอนนักเรียน และมีความพร้อมที่จะเรียนรู้ แต่โอกาสและปัจจัยไม่อำนวย ปัจจุบันครูจัดกิจกรรมเรียนรู้โดยใช้แผนการสอนสำเร็จรูปของสำนักพิมพ์ซึ่งไม่มีความสอดคล้องกับหมวด 4 มาตรา 24 และจากการสังเกตการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในชั้นเรียนของครูจำนวน 6 คน พบว่าส่วนใหญ่ครูตั้งคำถามให้นักเรียนตอบจากสื่อที่นำมาให้ดู หรือให้นักเรียนนั่งเป็นกลุ่มอ่านเนื้อหาในหนังสือเรียน แล้วออกมาเล่าสรุปให้เพื่อนฟัง และท้ายชั่วโมงครูให้นักเรียนทำแบบฝึกหัดอย่างไรก็ดี นักเรียนทุกคนสนใจตั้งใจเรียนมาก ทำทางกระตือรือร้น ฝ่ามองครูตลอดเวลา ส่วนครูพูดจาชัดเจนและเอาใจใส่ดูแลนักเรียนอย่างทั่วถึง เมื่อผู้วิจัยพูดคุยกับนักเรียน นักเรียนบอกว่าชอบเรียนกับครูคนนั้น ๆ ส่วนครูยอมรับว่าสอนไปตามที่คิดว่าควรจะเป็น และยึดแผนการสอนสำเร็จรูปเป็นหลัก

8.4 องค์ประกอบ / ปัจจัยที่เอื้อต่อการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ องค์ประกอบของการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของโรงเรียน ได้แก่

- 1) การส่งครูไปฟังคำบรรยายของสำนักพิมพ์เรื่องการจัดการเรียนการสอนที่ยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ
- 2) ผู้บริหารสนับสนุนให้ครูแกนนำจัดชั้นเรียนเป็นตัวอย่างให้ครูคนอื่นใช้เป็นแนวทางการจัดชั้นเรียนและกิจกรรมการเรียนการสอน
- 3) ผู้บริหารแสดงความใฝ่รู้ และความมุ่งมั่นตั้งใจให้ครูเห็นเป็นตัวอย่าง

8.5 อุปสรรคของการพัฒนากระบวนการเรียนรู้

สิ่งที่เป็นอุปสรรคสำคัญของการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ได้แก่

- 1) ผู้บริหารโรงเรียนไม่มีอำนาจในการจัดการด้านงบประมาณ อาคารสถานที่ และการคัดเลือกบุคลากร
- 2) เจ้าของโรงเรียนไม่เข้าใจเรื่องการจัดการศึกษาและไม่ให้ความสนใจเท่าที่ควร
- 3) งบประมาณมีจำกัดไม่พอสำหรับการพัฒนาครู สถานที่ และจัดหาสื่อการเรียนการสอน
- 4) ครูแกนนำมีเพียง 1 คน และยังไม่สามารถช่วยเหลือครูคนอื่นได้
- 5) ครูอื่นขาดความรู้ความเข้าใจเรื่องกระบวนการเรียนรู้

อย่างไรก็ดีผู้บริหารพยายามจัดการทุกอย่างภายในงบประมาณและทรัพยากรที่จำกัด และส่งเสริมให้ครูและนักเรียนเข้าไปร่วมกิจกรรมกับโรงเรียนอื่นและชุมชน ไม่ทำให้โรงเรียนอยู่โดดเดี่ยว

8.6 ปัญหาและความต้องการของโรงเรียน

ขณะนี้ปัญหาส่วนใหญ่อยู่ที่ตัวครูและงบประมาณ ปัญหาด้านตัวครู ได้แก่ ครูสอนวิชาไม่ตรงกับที่เรียนมา ครูไม่มีความรู้ด้านการศึกษาและครูไม่มีโอกาสศึกษาต่อ ดังนั้นครูจึงต้องการได้รับความรู้เกี่ยวกับการจัดกระบวนการเรียนรู้ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ การวางแผนการสอน การเขียนแผนการสอน และวิธีประเมินผลการเรียนรู้และต้องการผู้นิเทศช่วยแนะนำการสอน ส่วนโรงเรียนต้องการงบประมาณมาพัฒนาครูให้มีความรู้ความสามารถจัดการเรียนการสอนได้ถูกต้อง มีสื่อการเรียนการสอนเพียงพอที่จะใช้ประกอบการสอน และพัฒนาอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อมให้เอื้อต่อการเรียนรู้

8.7 การอภิปรายผล

สาเหตุที่โรงเรียนไม่สามารถพัฒนาระบบการเรียนรู้มีหลายประการ ได้แก่ โรงเรียนมีอายุกว่า 40 ปี ผู้ดำเนินการตั้งแต่คนแรกไม่มีความรู้เรื่องการบริหารการศึกษา แต่มีความตั้งใจและจิตกุศลที่จะตั้งโรงเรียนเพื่ออนุเคราะห์คนยากจน ครั้นมาถึงขณะนี้ก็มีพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงครั้งมหึมา ซึ่งเป็นความจำเป็นที่ผู้บริหารต้องมีความเป็นมืออาชีพ รอบรู้และมีวิสัยทัศน์ทางการศึกษา ขณะนี้อาจารย์ใหญ่กำลังศึกษาระดับปริญญาโททางการบริหารการศึกษา ทำให้มีความหวังจะสามารถแก้ไขปัญหาเรื่องเรียนการสอนได้

8.8 ข้อเสนอแนะ

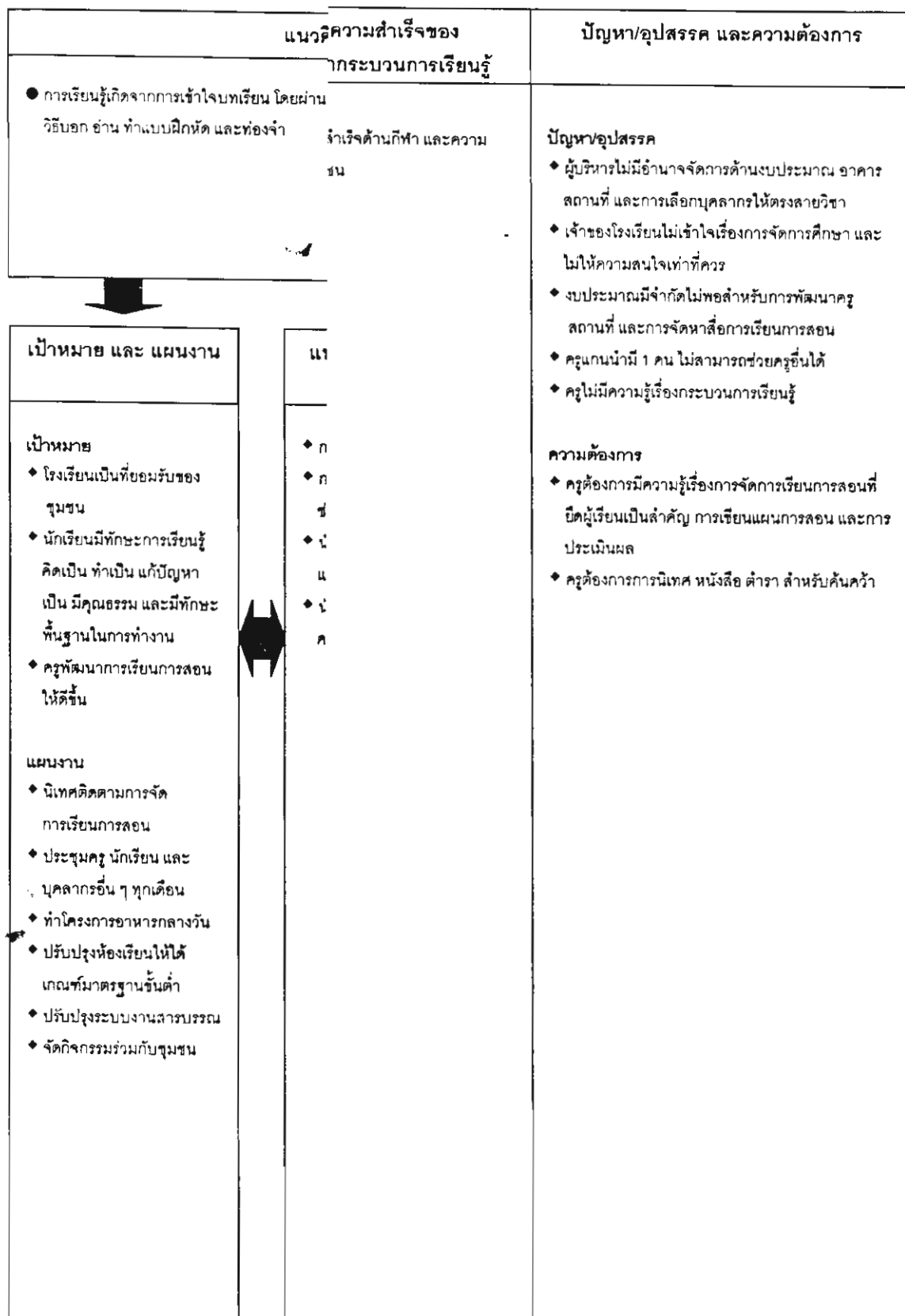
ข้อเสนอแนะทั่วไป

จากสถานการณ์ดังกล่าวหน่วยงานที่ดูแลรับผิดชอบและสถานศึกษาใกล้เคียงที่มีศักยภาพควรจะเข้าไปช่วยเหลือพัฒนาครูและนักเรียนโดยเร็วก่อนที่ครูจะหมดกำลังใจ

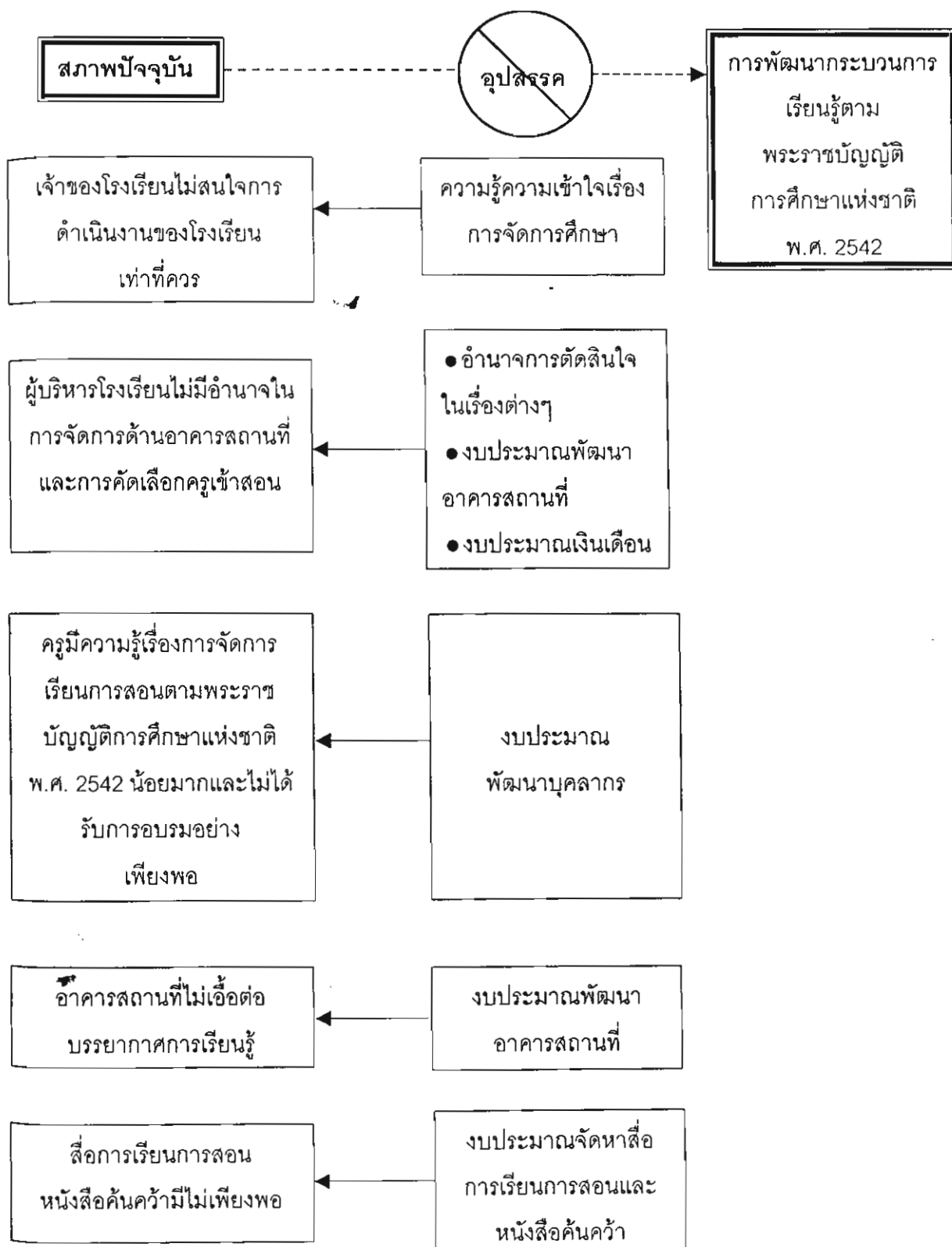
ข้อเสนอแนะสำหรับโรงเรียน

โรงเรียนควรแสวงหาแหล่งทุนหรือหน่วยงานที่ทำงานด้านการศึกษาโดยไม่หวังผลกำไรและควรทำความเข้าใจและขอความช่วยเหลือจากเจ้าของโรงเรียน

- บริบทของโรงเรียน**
- เป็นโรงเรียนปทุมธานี อาคารเรียนจำนวน 2 หลัง เก้าและข้าวรุค
 - นักเรียนประว
 - ผู้ปกครองส่วน

องค์ประกอบที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ : โรงเรียนอรัญชนศึกษา

9. โรงเรียนหูกวางศึกษา

โรงเรียนประถมศึกษา ขนาดเล็ก ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ สังกัดกองบัญชาการ
ตำรวจตระเวนชายแดน

9.1 บริบทของโรงเรียน

โรงเรียนนี้เป็นโรงเรียนขนาดเล็ก มีนักเรียนประมาณ 300 คน ครู 12 คน อยู่ในหมู่บ้านใกล้กับบริเวณทำสวน ทำไร่ ห่างจากถนนและโคกเดี่ยวห่างไกลจากตัวเมือง ไม่ได้ตั้งอยู่ในแหล่งการเรียนรู้ที่สำคัญที่นักเรียนสามารถจะค้นคว้า สังเกตและมีประสบการณ์ได้ ห่างไกลจากแหล่งข้อมูล เช่น หนังสือพิมพ์ วิทยุโทรทัศน์ เป็นต้น การติดต่อสื่อสารไม่สะดวกรวดเร็ว เป็นเหตุให้ทั้งครูและนักเรียนไม่ทันเหตุการณ์ ข่าวสารบ้านเมือง ครูขาดแหล่งความรู้ที่จะฝึกให้นักเรียนค้นคว้าด้วยตนเอง สำหรับผู้บริหารเป็นผู้มีความขยัน อดทนใจเย็น มนุษย์สัมพันธ์ดีกับเพื่อน ชุมชนและนักเรียน มีหัวก้าวหน้าหรือมีวิสัยทัศน์ ได้พยายามพัฒนาโรงเรียนจนได้รับรางวัลโรงเรียนดีเด่นในกลุ่มโรงเรียนประเภทเดียวกัน เกียรติประวัติที่เป็นความพยายามของครูใหญ่ คือ การได้รับรางวัลเป็นผู้บริหารดีเด่นประจำปี 2543 มีความพยายามติดตามช่วยเหลือครู นักเรียนและผู้ปกครองในชุมชนเป็นอย่างดี ทำงานร่วมกับครูได้อย่างดี ครูทุกคนรักการสอน รักเด็กและเพื่อนสมาชิก ซึ่งสังเกตได้จากการรวมตัวพบกันในช่วงเวลาว่างและเวลาพักกลางวัน ครูทุกคนมีความตรงเวลาและรับผิดชอบในหน้าที่อยู่อย่างสม่ำเสมอ นักเรียนส่วนมากมีฐานะยากจน ความเป็นอยู่ไม่ดี เช่นบางคนใส่เสื้อผ้า บางคนไม่ใส่รองเท้ามาโรงเรียน ในด้านพฤติกรรมการเรียนพบว่า โดยทั่วไปมีความรับผิดชอบในการเรียน ตั้งใจติดตามพร้อมทำตามคำสั่งของครูอย่างดี ผู้ปกครองได้เข้ามามีส่วนร่วมเฉพาะจัดเวรทำอาหารกลางวันเท่านั้น ไม่มีส่วนร่วมทางการเรียนการสอนเลย เพราะส่วนมากไม่มีความรู้และอ่านหนังสือไม่ออก

9.2 แนวคิด / กระบวนทัศน์เกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้

บุคลากรคือครูใหญ่กับครูมีความรู้และตระหนักเรื่องพระราชบัญญัติการศึกษา พ.ศ. 2542 เรื่องการประกันคุณภาพการศึกษาของโรงเรียน เมื่อศึกษาในเรื่องแนวคิด / กระบวนทัศน์ เกี่ยวกับการเรียนรู้พบว่า ผู้บริหารโรงเรียนเคยคิดว่าการเรียนรู้ที่ดีที่สุด คือการอบรมให้ความรู้ ต่อมาในปัจจุบัน ได้เปลี่ยนแนวคิดว่าการเรียนรู้ด้วยตนเองเป็นการเรียนรู้ที่ดีที่สุด ส่วนครูก็มีความเห็นด้วยกับการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญและเห็นด้วยกับการให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการเรียน การทำกิจกรรม สำหรับนักเรียนชอบเรียนแบบสนุก มีเกม มีกิจกรรมให้ทำด้วยตนเอง โดยครูไม่ต้องบอก ชอบครูใจดี ไม่ดุ ไม่ตี พุดไพเราะ สอน

ดีมีเหตุผล สำหรับผู้ปกครองมีความเห็นเพียงว่าสอนอย่างไรก็ได้ ขอให้ลูกหลานอ่านหนังสือออก เขียนหนังสือได้ และยินดีที่จะช่วยเหลือโรงเรียน

9.3 การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของโรงเรียน

ในเรื่องการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ นั้น ครูใหญ่และครูเห็นความสำคัญที่ต้องปฏิบัติตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แต่เนื่องจากโรงเรียนขาดสิ่งอำนวยความสะดวกที่จะเอื้อต่อการไปปฏิบัติรวมทั้งไม่รู้วิธีที่ถูกต้องในการปฏิบัติ โรงเรียนไม่มีการกำหนดนโยบาย วิสัยทัศน์ที่ชัดเจนในการบริหารเพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้ รวมทั้งครูไม่มีวุฒิทางการศึกษาประมาณร้อยละ 80 ซึ่งเป็นเหตุให้ครูไม่มีทักษะการเขียนแผนการสอน ไม่มีทักษะการใช้วิธีสอนและเทคนิคการสอนและการจูงใจเพื่อสร้างแรงจูงใจในเด็ก ขาดศิลปะในการใช้ศาสตร์การสอนด้วยประการหนึ่ง ดังนั้นแม้ว่าผู้บริหารและครูตระหนักเห็นว่า การเรียนการสอนควรเน้นผู้เรียนเป็นความสำคัญก็จริง แต่ก็ยังไม่ได้นำแนวคิดไปปฏิบัติเท่าที่ควรจะเป็น จึงยังไม่มีเปลี่ยนแปลง ปัจจุบันดังกล่าวข้างต้นจึงเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาการเรียนรู้ ในทางตรงข้าม ถ้าเตรียมองค์ประกอบเหล่านี้ให้พร้อมและให้มีความพอเพียง ก็เชื่อได้แน่นอนว่าโรงเรียนนี้ประสบความสำเร็จ โรงเรียนนี้ประสบความสำเร็จในการพัฒนาการเรียนรู้ไปแล้วประมาณ 50 % (ตามการประเมินของครู) แต่ประสบความสำเร็จในการทำโครงการเกษตร โครงการอาหารกลางวันและโครงการบริการสุขภาพเป็นอย่างดี ดังนั้นหากได้รับการสนับสนุนช่วยเหลือให้มีการพัฒนาในด้านกระบวนการเรียนรู้แล้วความสำเร็จด้านการพัฒนากระบวนการเรียนรู้จะเพิ่มขึ้นได้แน่นอน

9.4 องค์ประกอบ / ปัจจัยที่เอื้อต่อการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของโรงเรียน

องค์ประกอบหรือปัจจัยที่จะช่วยเอื้อต่อการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของโรงเรียนให้ประสบความสำเร็จในบางส่วน คือ

- 1) การประกาศใช้พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 รวมทั้งการประกันคุณภาพการศึกษาของโรงเรียน
- 2) ผู้บริหารรักความก้าวหน้า ชยัน อดทน พร้อมทั้งจะปฏิบัติตาม
- 3) ผู้บริหาร ครูและนักเรียนมีความพร้อมต่อการปรับเปลี่ยน
- 4) ผู้บริหาร ครู นักเรียน ผู้ปกครองและชุมชน มีความสัมพันธ์กันดี

9.5 อุปสรรค / ปัญหา / ความต้องการของโรงเรียน

(ก) อุปสรรค / ปัญหา

สรุปได้ว่าแม้ว่า ผู้บริหาร ครู นักเรียน และผู้ปกครองจะมีความพร้อมในการปรับเปลี่ยนเพื่อการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ แต่ยังมีอุปสรรคสำคัญดังนี้

- 1) โรงเรียนไม่ได้กำหนดนโยบาย วิสัยทัศน์ที่ชัดเจนในการบริหารเพื่อการพัฒนากระบวนการเรียนรู้
- 2) ไม่มียุทธวิธีเฉพาะเพื่อการพัฒนากระบวนการเรียนรู้
- 3) ไม่มีแผนปฏิบัติที่เป็นระบบและรูปธรรม
- 4) ครูไม่มีวุฒิการศึกษาประมาณ 80 % จึงเป็นเหตุให้ไม่สามารถจัดการเรียนการสอนได้ถูกต้องตามหลักการ
- 5) ครูไม่มีความรู้ชัดเจนในเรื่องต่อไปนี้ (1) เนื้อหาที่จะใช้สอน (2) หลักการจัดประสบการณ์เรียนรู้ (3) หลักการวัดและประเมินผล (4) การสร้างและใช้สื่อการเรียนการสอน ตลอดจน (5) ยังไม่รู้จักชัดแจ้งในเรื่องพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และการประกันคุณภาพการศึกษาของโรงเรียน
- 6) โรงเรียนตั้งอยู่โดดเดี่ยว บริเวณชายแดนห่างไกลจากแหล่งส่งเสริมการศึกษา
- 7) ขาดแหล่งความรู้เพื่อให้ผู้เรียนและครูใช้ค้นคว้า
- 8) ผู้ปกครองยากจน ไม่มีความรู้ทำให้ชุมชนไม่เข้มแข็ง

(ข) ความต้องการของโรงเรียน

ผู้บริหาร ครู นักเรียนและผู้ปกครองมีความต้องการสิ่งต่อไปนี้ เพื่อเป็นสิ่งอำนวยความสะดวกในการปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้

ความต้องการของโรงเรียน โรงเรียนมีความต้องการดังนี้

1. ด้านการจัดการศึกษา

- 1) จัดหาและส่งเสริมการใช้สื่อที่กำหนดในแผนการสอนรวมทั้งความรู้ในการผลิตสื่อจากวัสดุท้องถิ่นในทุกวิชา
- 2) ฝึกอบรมและปฏิบัติเขียนแผนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญในทุกวิชา
- 3) ฝึกอบรมวิธีสอนและเทคนิคการสอน
- 4) จัดหาหนังสือบรรจุในห้องสมุดและจัดห้องสมุดให้เอื้อต่อการใช้ประโยชน์

- 5) ฝึกอบรมงานเรื่องห้องสมุด
- 6) ฝึกอบรมเรื่องวัดและประเมินผลการสร้างข้อสอบ
- 7) ให้ครูได้ไปประกอบวิชาชีพครู
- 8) รับการอบรมเรื่องการสร้างและปรับปรุงหลักสูตรระดับสถาน

ศึกษาหรือหลักสูตรท้องถิ่น

9) รับการอบรมเกี่ยวกับหลักสูตรระดับประถมศึกษาและการวิเคราะห์หลักสูตรเพื่อเขียนแผนการสอน

- 10) รับการอบรมเรื่องพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ

พ.ศ. 2542

2. ด้านกิจการนักเรียน โรงเรียนมีความต้องการตามรายการดังนี้

- 1) รับบริการด้านสุขภาพให้กับผู้เรียนอย่างทั่วถึง
- 2) ให้ความช่วยเหลือด้านเครื่องเขียน แบบเรียน เสื้อผ้าและ

ทุนการศึกษา

- 3) รับบริการด้านอาหารกลางวันให้มีความพอเพียงและ

ถูกต้องตามหลักโภชนาการ

3. ด้านการผลิตทางการเกษตร โรงเรียนมีความต้องการดังนี้

- 1) อุปกรณ์และเครื่องมือในการนำมาใช้และอุปกรณ์เพื่อการเกษตร

อย่างเพียงพอ

- 2) ให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการทำเกษตรโรงเรียน

- 3) อบรมให้ความรู้ด้านการเกษตรกรรม เช่น ปลูกพืชผัก ทำการ

ประมง ทำปศุสัตว์ เป็นต้น

ความต้องการของครู ครูมีความต้องการสิ่งต่อไปนี้

- 1) งบประมาณใช้จ่ายเพื่อการสอน
- 2) ได้รับวุฒิทางครูด้วยการเข้ารับ การศึกษา / อบรม
- 3) เข้าอบรม เรื่องพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542

ความต้องการของนักเรียน นักเรียนมีความต้องการสิ่งต่อไปนี้

- 1) ให้โรงเรียนจัดกิจกรรมเพิ่มความรู้ ปฏิบัติให้ดู

พาไปทดลอง และพาไปเล่นกีฬา

- 2) ให้สอนโดยไม่ดุ ไม่เครียด ไม่ตี จัดกิจกรรมการเรียนให้สนุก

ความต้องการของชุมชน ชุมชนมีความต้องการสิ่งต่อไปนี้คือ ต้องการให้ครู

สอนดี ให้ลูกสามารถทำงานมีอาชีพหรือสามารถเรียนต่อได้

9.6 การอภิปรายผลการวิจัย

โรงเรียนประสบความสำเร็จ เรื่อง การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ประมาณ 50 % โดยเฉลี่ยตามการรับรู้ของครู จากการสังเกตของผู้วิจัยนั้นก็มีความเห็นสอดคล้องกัน อย่างไรก็ตามโรงเรียนนี้เมื่อพิจารณาประเภทของโรงเรียนและในตำแหน่งที่ตั้งแล้วก็นับว่ามีความยอดเยี่ยมสมเป็นโรงเรียนที่ได้รับรางวัลทั้งประเภทโรงเรียนมีคุณภาพและได้ผู้บริหารดีเด่น เพียงเฉพาะเรื่องการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ที่โรงเรียนกำลังพยายามพัฒนาปรับปรุงอยู่ที่ประสบความสำเร็จในระดับไม่มากเท่าที่ควรนั้นก็เพราะด้วยเหตุผลสำคัญคือ 1) ครูส่วนมากไม่มีวุฒิทางการศึกษาประมาณ 80 % จึงเป็นเหตุให้ไม่รู้แนวคิดแนวปฏิบัติสู่การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่ควรจะเป็น แม้บางท่านจะผ่านการอบรมมา แต่ด้วยเพียงครั้งละ 2-3 วันเท่านั้น จึงยังไม่สามารถเปลี่ยนพฤติกรรมการสอนมาเป็นเน้นให้ผู้เรียนสร้างความรู้แม้ว่า ครูเกือบทั้งหมดตระหนักในความสำคัญที่ครูต้องปรับบทบาทใหม่ก็ตาม ด้วยเพราะครูขาดแหล่งความรู้ที่จะปรับการเรียนการสอน ห่างไกลจากแหล่งความรู้มาก นักเรียนขาดแหล่งข้อมูล หนังสือ ตำรา แบบฝึกหัด สื่อการเรียนการสอนต่างๆ ที่เป็นเช่นนี้เพราะโรงเรียนอยู่โดดเดี่ยว ห่างไกลความเจริญ และชาวสารบ้านเมือง ไม่มีแหล่งความรู้ล้อมรอบโรงเรียน 2) นักเรียนมีความพร้อมดีมากแต่ขาดประสบการณ์ ไม่ทันสมัย ไม่ทันเหตุการณ์ ห่างไกลจากเครื่องมืออุปกรณ์สื่อสารที่ผู้คนในเมืองรู้จักดีและคุ้นกับการใช้ เช่น เทปบันทึกแถบเสียง วิทยุทัศน์ คอมพิวเตอร์ นักเรียนขาดแคลนสิ่งดังกล่าวก็ด้วยเพราะผู้ปกครองอยู่ในฐานะยากจน ทำให้ความต้องการพื้นฐาน เช่น อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย ยังไม่มีความพร้อมสมบูรณ์เพียงพอจึงเป็นเหตุให้ผู้เรียนไม่ตื่นตัว หน้าตาไม่สดใสสมวัยกับวัยเด็กอายุเดียวกัน ไม่ช่างคิด ไม่ช่างซักถามแต่กลับเฉยๆ นิ่งเฉย ไม่สนใจ เมื่อเทียบกับเด็กวัยเดียวกัน เป็นเหตุให้การเรียนการสอนยังเน้นครูเป็นหลัก ครูพูด ครูบรรยาย ครูให้นักเรียนปฏิบัติตามวิธีการที่ครูเตรียมมา แทนการให้เด็กใช้กระบวนการทางปัญญาแก้ปัญหา สืบค้นความรู้ด้วยตนเอง 3) ผู้ปกครองส่วนมากย้ายมาตั้งรกร้าง หาที่ทำมาหากิน ไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง ส่วนมากทำไร่ ทำนา แต่ก็ทำพอเพียงกับการกินใช้ ไปวันๆหนึ่ง ด้วยเพราะเป็นพื้นที่แห้งแล้งกันดาร อีกทั้งผู้ปกครองยังไม่มีหนังสือ ไม่รู้งานด้านการศึกษาเป็นเพียงให้กำลังใจ รอคอยให้ลูกๆสำเร็จการเรียน สามารถเรียนดีและอ่านออกเขียนได้ ทำงานอาชีพได้ก็เพียงพอต่อความต้องการแล้ว 4) ผู้ปกครองและชุมชนไม่มีส่วนร่วมสัมพันธ์กับโรงเรียนมีมาช่วยบ้างสำหรับกลุ่มที่เข้ามาเตรียมอาหารกลางวันให้บุตรหลาน รวมทั้งยังไม่เป็นชุมชนที่เข้มแข็ง โอกาสที่โรงเรียนจะนำประโยชน์จากชุมชนมาใช้มีน้อยมากและอีกเหตุผลอีกประการที่พบคือ 5) โรงเรียนยังไม่กำหนดวิสัยทัศน์และเป้าหมายของการพัฒนากระบวนการเรียนรู้อย่างชัดเจน จึงทำให้ไม่มีการวางยุทธวิธีเพื่อการบริหารพัฒนากระบวนการเรียนรู้โดยเฉพาะ

9.7 ข้อเสนอแนะ

(ก) ข้อเสนอแนะสำหรับโรงเรียนที่เป็นกรณีศึกษา

ผู้บริหาร มีความสามารถในการบริหารงานโรงเรียนจนได้รับเป็น
ผู้บริหารดีเด่นในกลุ่มโรงเรียนประเภทเดียวกัน ครูมีความพร้อมในการทำงาน นักเรียนอยู่ใน
ระเบียบวินัย เชื่อฟัง มีความพร้อมที่จะปฏิบัติตามด้วยความเคารพและศรัทธาโรงเรียนและครู
ชุมชนมีความพร้อมจะช่วยเหลือแม้จะอยู่ในฐานะยากจนอ่านหนังสือไม่ออกและไม่มีความรู้ด้าน
การศึกษา เพื่อให้การปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ประสบความสำเร็จเพิ่มขึ้นนอกจากโครงการเกษตร
จึงขอเสนอแนะในสิ่งต่อไปนี้

- 1) รัฐควรจัดการให้ความรู้เรื่องพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.
2542 รวมทั้งเรื่องการประกันคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนแก่ครูเพื่อให้เกิดเป็นจิตสำนึกและ
นำไปปฏิบัติ
- 2) ให้นำวิธีการเพิ่มวุฒิการศึกษาให้กับครู ซึ่งมีเป็นจำนวนถึงร้อยละ
80 เพื่อให้ครูมีความรู้เนื้อหาที่ใช้สอน วิชาชีพครู วิธีสอน เทคนิคการสอน การสร้างและใช้สื่อการ
เรียนการสอน การวัดและประเมินผลตามสภาพจริง
- 3) ให้จัดอบรมให้ครูสอน ด้วยการเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญรวมทั้ง รู้วิธีการ
วิเคราะห์ความสนใจและความถนัดของผู้เรียนแต่ละคน เพื่อสามารถจัดการเรียนให้สอดคล้องกับ
เด็กแต่ละคน
- 4) จัดอบรมเรื่องการเขียนแผนการสอนบูรณาการเพื่อให้ผู้เรียนสามารถ
ถ่ายโอนไปใช้ในชีวิตจริงได้
- 5) จัดบริการอาหารกลางวันและบริการด้านตรวจสุขภาพให้ผู้เรียนเพื่อ
ให้เป็นผู้มีสุขภาพกายแข็งแรง สุขภาพจิตดี
- 6) ส่งเสริมให้ชุมชนมาร่วมช่วยทำโครงการเกษตร นอกเหนือจากมา
ช่วยทำอาหารกลางวันเพียงอย่างเดียว
- 7) จัดเตรียมแหล่งความรู้เช่นวีดิทัศน์เพิ่มพูนให้กับครูและนักเรียนให้มี
ความทันสมัยอยู่เสมอ
- 8) จัดห้องสมุดให้มีความพร้อมเพื่อเป็นแหล่งการเรียนรู้ของเด็ก เป็นที่
อ่านหนังสือค้นคว้าในเวลาว่าง อีกทั้งส่งเสริมให้นักเรียนรักการอ่าน

(ข) ข้อเสนอแนะทั่วไป

- 1) ให้หน่วยงานต้นสังกัดนำผลการศึกษาใช้เป็นแนวทางในการส่งเสริม
เพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้ ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542
- 2) ให้สถาบันครุศาสตร์ – ศึกษาศาสตร์ ได้ศึกษาอุปสรรคเกี่ยวกับการ

จัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ เพื่อใช้เป็นแนวทางช่วยเหลือ รวมทั้งการหายุทธวิธีให้ครูมีวุฒิทางการศึกษา อาทิเช่น การจัดหลักสูตรครุศึกษาเพื่อช่วยเหลือครูในสังกัดนี้โดยเฉพาะ

3) ครูได้รู้สิ่งดีและสิ่งบกพร่องในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้เพื่อปรับแก้ไขส่งเสริมตนเองไปอย่างถูกต้องและถูกทาง

4) ควรให้บุคลากรในโรงเรียนทุกคนเรียนรู้ ยุทธวิธีที่โรงเรียนบางแห่งประสบความสำเร็จในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ เพื่อใช้เป็นแนวทางมาพัฒนาในโรงเรียนของตนเอง

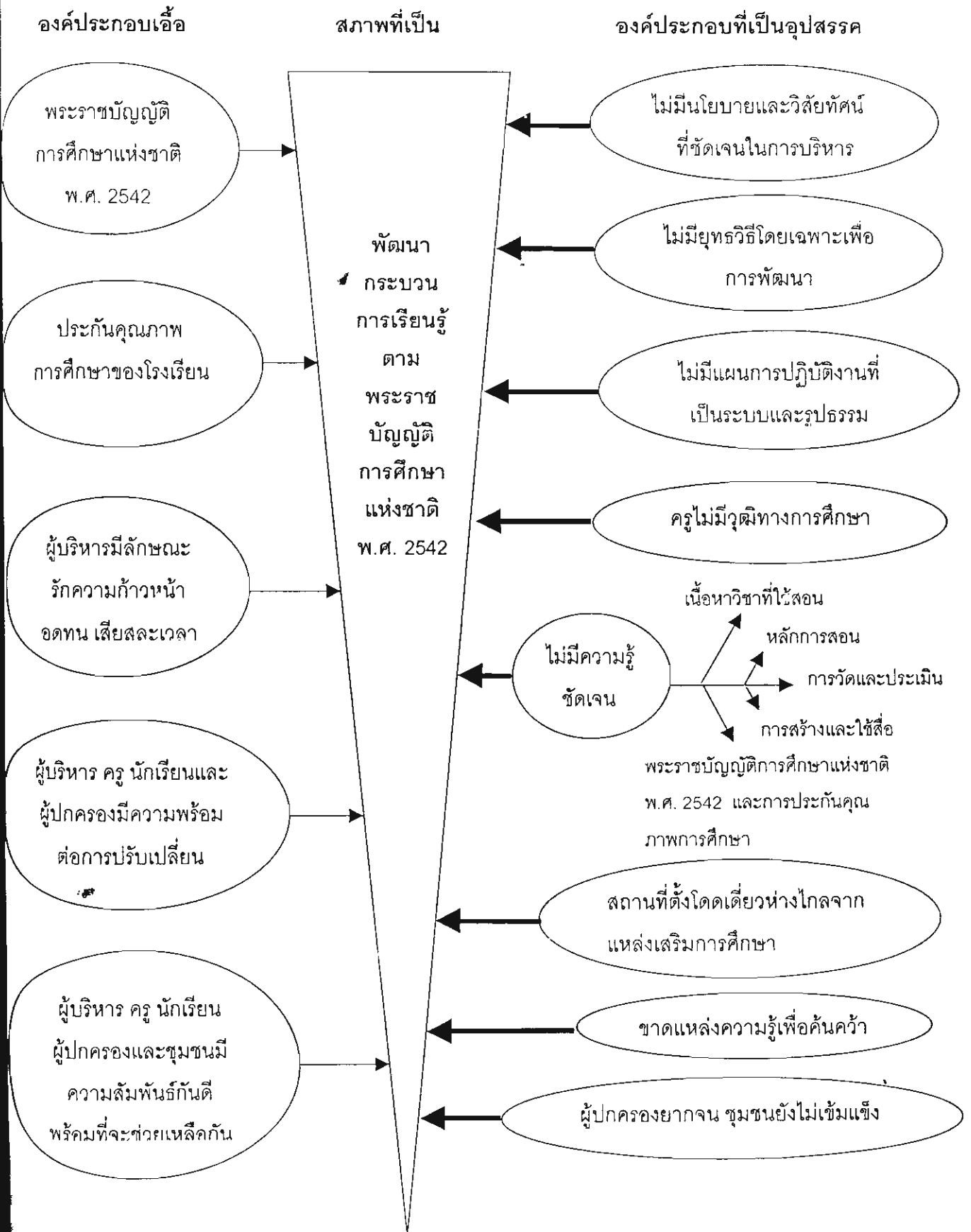
5) ในการวิจัยครั้งต่อไป ควรศึกษาสมรรถภาพและแนวทางเสริมสมรรถภาพของครูโรงเรียนประเภทนี้เพื่อการพัฒนากระบวนการเรียนรู้

การพัฒนากระบวนการเรียนรู้: กรณีศึกษาโรงเรียนหลวงศึกษา

- เป็นโรงเรียนที่เพิ่งเปิดสอนในปี 2542 และ ปี 2543 ทั้งอยู่ในหมู่บ้าน ซึ่งติดบริเวณถนนที่เก่าแก่ ทางไป
- นักเรียนประมาณ 250 คน ครูจำนวน 12 คน
- ผู้ปกครองส่วนใหญ่มาจากและครอบครัวคนเข้าใจในภาคการเกษตร

[illegible]

องค์ประกอบสำคัญที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ : กรณีศึกษาโรงเรียนนุททวงศึกษา

10. โรงเรียนลำพูนศึกษา

โรงเรียนมัธยมศึกษา ขนาดใหญ่ ในกรุงเทพมหานคร สังกัดกรมสามัญศึกษา

10.1 บริบทของโรงเรียน

โรงเรียนนี้เป็นโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดใหญ่ ในกรุงเทพมหานคร มีห้องเรียนชั้น ม.1-6 รวม 57 ห้อง นักเรียนทั้งหมดมีประมาณ 2,371 คน คณะครูทั้งหมด 144 คน แบ่งเป็นคุณวุฒิปริญญาตรี 124 คน ปริญญาโท 20 คน สถานที่ตั้งของโรงเรียนอยู่ติดถนนในซอยซึ่งเป็นช่องทางลัดของรถยนต์ที่สามารถตัดผ่านไปสู่ถนนใหญ่ได้หลายสาย ไม่มีรถประจำทางผ่านยานพาหนะที่นักเรียนส่วนใหญ่ใช้บริการมักเป็นรถสองแถวเล็กรับจ้างประจำซอยและรถจักรยานยนต์ซึ่งวิ่งเข้าออกในซอยอยู่ตลอดเวลา การจราจรหน้าโรงเรียนคับคั่งปานกลางเนื่องจากอยู่ติดกับวัด และฝั่งตรงข้ามของโรงเรียนก็เป็นโรงเรียนประถมศึกษา ชุมชนรอบโรงเรียนเป็นวัด โรงเรียนชุมชนแออัด หมู่บ้านย่อยๆ ร้านค้ารายทาง ร้านตุ๋นเกม/ คอมพิวเตอร์ ตลาดสด สนามยิงปืน บึง เป็นต้น คนในชุมชนมีฐานะทางเศรษฐกิจและความเป็นอยู่ที่แตกต่างกันตั้งแต่ระดับปานกลางจนถึงระดับต่ำ

โรงเรียนมีรั้วรอบขอบชิด มีอาคารเรียนคอนกรีต 4 ชั้น จำนวน 3 หลัง อาคารแบบพิเศษ 7 ชั้น จำนวน 1 หลัง อาคารโรงฝึกงาน 3 ชั้น จำนวน 1 หลัง อาคารอเนกประสงค์ 3 ชั้น จำนวน 1 หลัง โรงอาหารจำนวน 1 หลัง และแฟลต/ บ้านพักนักเรียน/ ภารโรง จำนวน 4 หลัง พื้นที่ภายในโรงเรียนเป็นลานคอนกรีตสำหรับจอดรถครู

ผู้บริหารคนปัจจุบันมีอายุ 58 ปี เป็นผู้บริหารที่ย้ายโรงเรียนบ่อย โดยเฉลี่ยปีละ 1 โรงเรียน ผู้บริหารคนนี้เพิ่มย้ายมาปฏิบัติงานที่โรงเรียนนี้ได้ประมาณ 2 ปี

10.2 แนวคิด/ กระบวนทัศน์เกี่ยวกับการเรียนรู้

โรงเรียนนี้ไม่ได้ใช้แนวคิด/ กระบวนทัศน์เกี่ยวกับการเรียนรู้ที่ชัดเจน อาจมีการบูรณาการบ้างแต่ก็เป็นการบูรณาการจากกลุ่มประสบการณ์กับคุณธรรม ผู้บริหารและครูในโรงเรียนเพียงแค่เข้าใจว่า นักเรียนจะเรียนรู้ได้ดีก็ต่อเมื่อเรียนรู้จากสิ่งที่สนใจ ตามความต้องการ มีโอกาสในการค้นคว้า ลงมือปฏิบัติจริง มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลทางความคิด และมีการค้นหาข้อมูลจากแหล่งความรู้ที่หลากหลายด้วยตนเอง

10.3 การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของโรงเรียน

กรณีศึกษาของโรงเรียนนี้เป็นกรณีศึกษากรณีหนึ่งที่แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของผู้บริหารที่มีต่อการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ ในอดีต โรงเรียนไม่ค่อยได้รับการยอมรับจากชุมชนเท่าใดนัก จนกระทั่งผู้อำนวยการโรงเรียนคนก่อนเข้ามาบริหารโรงเรียน ทำให้ครู โรงเรียน นักเรียน และผู้ปกครอง เปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น บุคลากรมีความกระตือรือร้นในการทำงาน โรงเรียนเข้าร่วมโครงการทางวิชาการและการพัฒนาสังคม นักเรียนและผู้ปกครองมีความพึงพอใจและมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีต่อโรงเรียนและผู้บริหาร อย่างไรก็ตาม เมื่อผู้บริหารคนปัจจุบันเข้ามาทำงานและเจตคติของบุคลากรในโรงเรียนก็เปลี่ยนไปด้วย กล่าวคือ ผู้บริหารคนใหม่มีวิธีการทำงานที่แตกต่างไป มีความกระตือรือร้นและสนใจที่จะมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ น้อยๆ ทุ่มเทให้กับการงานของโรงเรียนน้อยกว่าผู้บริหารคนเก่า ไม่สามารถให้คำแนะนำหรือเป็นที่ปรึกษาทางวิชาการ และไม่ค่อยให้การสนับสนุนครูในการศึกษาหาความรู้ตามความสนใจของตน ครูมีส่วนร่วมในด้านการบริหารและการตัดสินใจน้อยลงกว่าเดิม สิ่งเหล่านี้ทำให้ครูไม่พอใจผู้บริหาร เกิดความรู้สึกต่อต้าน ทำให้การปฏิบัติงานที่เคยทำมาก็ลดน้อยลงไปตามลำดับ นอกจากนี้ ครูยังมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญไม่ถ่องแท้ ประกอบกับการขาดการสนับสนุนจากผู้บริหาร ขาดการนิเทศที่เป็นระบบ และครูหลายท่านยังมีเจตคติที่ไม่ค่อยดีนักต่อการปฏิรูปการเรียนรู้และต่อนักเรียน ทำให้การพัฒนาการเรียนรู้ของโรงเรียนเกิดการหยุดชะงัก

แม้ว่าครูในโรงเรียนนี้จะมีความสุขกับการบริหารงานของผู้บริหารคนก่อน แต่การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของนักเรียนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญนั้นก็ยังไม่มีความชัดเจนเท่าที่ควร จนกระทั่งมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 และกฎระเบียบของกระทรวงที่ห้ามใช้การลงโทษนักเรียนด้วยการตี ครูจึงเริ่มมีการปรับเปลี่ยนวิธีการสอนของตน นักเรียนมีความสุขมากขึ้นในการเรียน เพราะไม่ต้องถูกครูตี ไม่ต้องเรียนอยู่แต่ในห้องเรียน และมีอิสระเสรีในการคิดและแสดงความคิดเห็นมากขึ้นกว่าเดิม ในขณะที่เดียวกันก็รู้สึกเครียด วิตกกังวล ว้าวุ่น และเหนื่อย กับการที่ต้องค้นคว้าเรียนรู้ด้วยตนเอง (โดยขาดครูชี้แนะ) การทำโครงงานมากขึ้นจนดิ้นรน และความผูกพันระหว่างนักเรียนกับครูที่นับวันก็จะลดน้อยลงไปเรื่อยๆ

เมื่อผู้บริหารคนปัจจุบันเข้ามา จึงทำให้โรงเรียนขาดการประสานงานทางด้านนโยบายอย่างต่อเนื่อง ผู้บริหารคนใหม่ไม่มีความกระตือรือร้น จริงใจ ทุ่มเท และมุ่งมั่นในการบริหารงานเท่ากับผู้บริหารคนก่อน จึงส่งผลให้ครูขาดขวัญและกำลังใจในการพัฒนาการสอนของตน ขาดโอกาสในการแสดงความคิดเห็นและมีส่วนร่วมในการพัฒนาโรงเรียนอย่างจริงจัง และเนื่องจากผู้บริหารไม่ได้ทำการนิเทศดูแลในระดับล่างอย่างเป็นระบบและเป็นรูปธรรม ครูจึงรู้สึกขาดการดู

ดูแลเอาใจใส่และเข้าใจถึงปัญหาที่เกิดขึ้นกับครูผู้ปฏิบัติ อย่างไรก็ตามก็ดี ผู้บริหารท่านนี้ได้ส่งเสริมให้ครูเข้ารับการอบรมทางวิชาการ แต่หัวข้อในการอบรมกลับไม่ตรงกับความต้องการและความสนใจของครู

10.4 องค์ประกอบ/ ปัจจัยสำคัญที่เอื้อต่อการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของโรงเรียน

จากการศึกษาสรุปได้ว่า องค์ประกอบ/ ปัจจัยสำคัญที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของโรงเรียนนี้มีดังนี้

- 1) การเปลี่ยนผู้บริหาร ทำให้ขาดการประสานงานทางด้านนโยบายที่ต่อเนื่อง
- 2) ลักษณะของผู้บริหารที่ไม่กระตือรือร้น ไม่ทุ่มเท ไม่จริงจัง ไม่สามารถเป็นที่ปรึกษาทางวิชาการได้ และไม่มีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกลพอ
- 3) การขาดขวัญและกำลังใจในการทำงาน
- 4) การขาดการนิเทศอย่างเป็นระบบและเป็นรูปธรรม
- 5) การมีส่วนร่วมในการพัฒนาโรงเรียน
- 6) การขาดความเข้าใจอย่างถ่องแท้ในเรื่องเทคนิควิธีในการสอนตามแนวการปฏิรูปการศึกษา

10.5 ปัญหาและอุปสรรคสำคัญของการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของโรงเรียน

ก. อุปสรรค/ ปัญหา

1) อุปสรรคด้านโรงเรียนและผู้บริหาร โรงเรียนยังมีปัญหาด้านการประสานงานและการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างผู้บริหารและบุคลากรต่างๆ ในโรงเรียน การปกครองที่ไม่เป็นประชาธิปไตย ความจำกัดด้านแหล่งข้อมูลในการศึกษาค้นคว้า ความจำกัดทางด้านสื่อ วัสดุการสอนและเทคโนโลยีที่ทันสมัยที่สอดคล้องกับการเรียนรู้ตามแนวการปฏิรูปฯ ผู้บริหารที่ไม่มีวิสัยทัศน์และไม่มีการบริหารจัดการอย่างมีอาชีพ

2) อุปสรรคด้านครู ครูมีความเข้าใจคลาดเคลื่อนเกี่ยวกับการเรียนรู้แบบใหม่ ขาดขวัญและกำลังใจในการทำงาน ขาดความเชื่อมั่นในเพื่อนครูด้วยกัน มีอายุมากทำให้เกิดความเฉื่อยชาในการทำงาน

3) อุปสรรคด้านนักเรียน นักเรียนยังมีความพร้อมไม่เพียงพอต่อการเรียนรู้แบบใหม่ มีปัญหาทางด้านเศรษฐกิจและครอบครัว ปัญหาเรื่องชู้สาว และปัญหายาเสพติด

4) อุปสรรคด้านผู้ปกครอง ผู้ปกครองไม่มีเวลาพอที่จะให้ความร่วมมือกับโรงเรียนอย่างจริงจัง

ข. ความต้องการ

1) โรงเรียนและครูต้องการงบประมาณในการซ่อมแซมอาคารสถานที่ สื่อ วัสดุการสอนและเทคโนโลยีที่ทันสมัย สอดคล้องกับการเรียนรู้ตามแนวปฏิรูปฯ การจัดหาแหล่งข้อมูลในการศึกษาค้นคว้า การมีส่วนร่วมในการวางนโยบายต่างๆ ของโรงเรียน การนำความรู้ที่ได้จากการปฏิบัติจริง ความรู้เพิ่มเติมเกี่ยวกับการวิจัยในชั้นเรียน ความมุ่งมั่นในวิชาชีพครู ความเป็นกัลยาณมิตรและจริงใจระหว่างกัน

2) ครู นักเรียน และผู้ปกครองต้องการผู้บริหารที่มีวิสัยทัศน์ มีการบริหารจัดการอย่างมืออาชีพ จริงใจ กระตือรือร้น มุ่งมั่นในการทำงาน มีความรู้ทางวิชาการ และรับฟังความคิดเห็นของครูผู้ปฏิบัติ นอกจากนี้ ครูยังต้องการขวัญและกำลังใจในการทำงาน โอกาสในการเข้ารับการอบรมตามความสนใจของตน รวมทั้งการคงไว้ซึ่งการลงโทษด้วยการตี

3) นักเรียนต้องการครูที่มีความเป็นกัลยาณมิตร ใจดี ไม่ขี้บ่น ไม่ตี มีเหตุผล รับฟังความคิดเห็นของนักเรียนที่แตกต่างออกไปจากครู

10.6 การอภิปรายผล

1) การเปลี่ยนผู้บริหารเป็นปัจจัยสำคัญที่มีผลกระทบต่อความมั่นคงและทิศทางในการทำงานของครู โดยเฉพาะกับครูที่มีอายุมากและมีประสบการณ์การสอนอันยาวนาน ดังนั้น การสร้างมนุษยสัมพันธ์ที่ดีระหว่างผู้บริหารกับบุคลากรต่างๆ และการจัดระบบการทำงานภายในโรงเรียนอย่างค่อยเป็นค่อยไปจึงเป็นสิ่งจำเป็นที่จะผลักดันให้การทำงานด้านต่างๆ ก้าวหน้า รวดเร็ว และมีประสิทธิภาพ

2) ผู้บริหารในยุคปัจจุบันต้องมีความสามารถทั้งในเชิงบริหารจัดการและเชิงวิชาการเพียงพอที่จะให้ความช่วยเหลือและแนะนำครู เมื่อครูประสบปัญหาทางด้านการเรียนการสอน และมีความมุ่งมั่นในการทำงานอย่างจริงจังร่วมกับครู ทั้งนี้เพื่อสร้างศรัทธาแก่บุคลากรในโรงเรียนและก้าวทันการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษาที่เกิดขึ้น

3) การเลือกสถานที่ในการศึกษาดูงานหรือกิจกรรมทางวิชาการสำหรับครูควรคำนึงถึงความต้องการของบุคลากรในโรงเรียนด้วย เพราะการยอมรับความคิดเห็นของกันและกันเป็นการขยายโอกาสแห่งการเรียนรู้และการสร้างแบบอย่างที่ดีต่อการจัดการเรียนการสอนของครู

4) บุคลากรในโรงเรียนควรยึดปรัชญาเดียวกันในการจัดการเรียนการสอน ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความเข้าใจถึงทิศทางในการทำงานของตน

5) การพัฒนาการเรียนรู้ของโรงเรียนยังต้องมุ่งไปที่การให้ความรู้กับครูให้มากขึ้น เพราะครูยังมีความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนในเรื่องวิธีการจัดการเรียนการสอนแบบเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ การสอนแบบบูรณาการ การเขียนแผนการสอน เทคนิคการสอน เทคนิคการปรับพฤติกรรมของนักเรียน และการใช้เทคโนโลยีในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ดังนั้น การสร้างสังคมกัลยาณมิตรในโรงเรียนจึงช่วยให้ครูมีโอกาสในการแลกเปลี่ยนความรู้และความเข้าใจต่างๆ ยิ่งขึ้น เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ถ่องแท้

6) ผู้บริหารและครูควรให้ความเคารพในความคิดของนักเรียน เพราะไม่เพียงแต่เป็นแบบอย่างที่ดีในการฝึกฟัง ฝึกคิด ฝึกตั้งคำถามอย่างสร้างสรรค์ แต่ยังเป็นการปลูกฝังความเป็นประชาธิปไตย ทักษะการใช้ชีวิตร่วมกับสังคมอย่างสงบ และการเรียนรู้ตามแนวปฏิรูปอีกด้วย

7) โรงเรียนควรมีการประสานสัมพันธ์กับชุมชนให้มากขึ้น โดยเฉพาะในเรื่องการสร้าง ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้ของนักเรียน และการให้ความช่วยเหลือโรงเรียนตามแนวทางการปฏิรูปการศึกษา ทั้งนี้เพื่อส่งเสริมให้เกิดแหล่งการเรียนรู้ที่ความยั่งยืน

8) ผู้บริหารความเป็นประชาธิปไตยในการบริหารงานต่างๆ เป็นกลไกสำคัญที่จะช่วยผลักดันให้เกิดการยอมรับความคิดเห็นของกันและกัน และยังสร้างความรู้สึกร่วมกันเป็นเจ้าของร่วมกัน

10.7 ข้อเสนอแนะทั่วไป

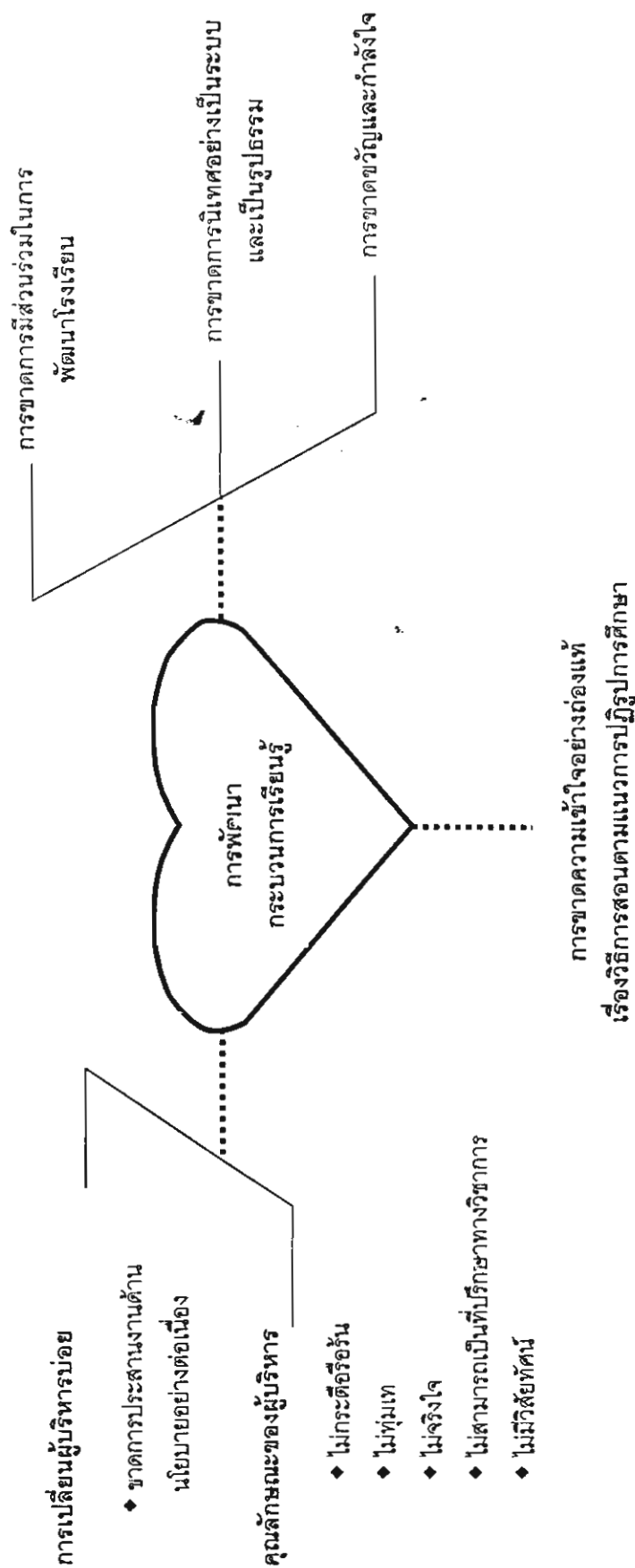
รัฐควรให้ความเข้าใจที่ชัดเจนเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนแบบใหม่กับระบบการคัดเลือกนักเรียนเข้าศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้น

แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้นวัตกรรม (ก่อน พ.ศ. 2540)	การรับรู้ถึงสิ่งเฉพาะในสิ่งเรียน - ผู้เรียนมีความสามารถในการรับรู้ด้วยตนเอง วิธีสอนที่ช่วยให้ผู้เรียนเกิดการรับรู้ - พิจารณาจากข้อดีและข้อเสีย - เปรียบเทียบข้อดี - ข้อดีข้อเสีย - ข้อดีข้อเสีย - ข้อดีข้อเสีย - ข้อดีข้อเสีย
เป้าหมาย และ แผนงาน	แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้นวัตกรรม (หลัง พ.ศ. 2540) ผู้เรียน - ผู้เรียนมีความสามารถในการรับรู้ด้วยตนเอง วิธีสอนที่ช่วยให้ผู้เรียนเกิดการรับรู้ - พิจารณาจากข้อดีและข้อเสีย - เปรียบเทียบข้อดี - ข้อดีข้อเสีย - ข้อดีข้อเสีย - ข้อดีข้อเสีย - ข้อดีข้อเสีย

[illegible]

อุปสรรคสำคัญของการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของโรงเรียน

กรณีศึกษา : โรงเรียนลำพูนศึกษา

- ◆ การตีขยี้ให้เด็กเกิดการเรียนรู้
- ◆ การสอนแนวใหม่ใช้ไม่ได้กับเด็กอ่อน
- ◆ การทำงานแม่ที่ล้าฐานการเรียนรู้มากกว่ากระบวนการเรียนรู้

11. วิทยาลัยตันพลับศึกษา

วิทยาลัยอาชีวศึกษา ขนาดใหญ่ ภาคกลาง ต่างจังหวัด สังกัดกรมอาชีวศึกษา

11.1 บริบทของวิทยาลัย

วิทยาลัยนี้เป็นวิทยาลัย ในสังกัดของกรมอาชีวศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ ตั้งอยู่ในตัวเมือง เป็นย่านที่เจริญอยู่ใกล้สถานที่ราชการและร้านค้า วิทยาลัยมีอาคารเรียน 6 หลัง มีหอประชุม โรงอาหาร และที่พักอาจารย์และคนงาน เปิดทำการสอนระดับชั้น ประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช.) และระดับชั้น ประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.) ในคณะวิชาบริหารธุรกิจ คหกรรมและศิลปกรรม มีนักเรียน นักศึกษา ทั้งหมด 2,000 คน ครูอาจารย์มีจำนวน 115 คน มีระดับการศึกษาสูงกว่าปริญญาตรี 8 คน ปริญญาตรี 69 คน และต่ำกว่าปริญญาตรี 33 คน มีชั่วโมงสอนคนละประมาณ 30 – 35 คาบ/สัปดาห์ วิทยาลัยมีผลงานดีเด่นทั้งด้านสถานศึกษาและด้านบุคลากรทั้งที่เป็นครูอาจารย์ ลูกจ้างประจำ และนักเรียนนักศึกษา ได้รับโล่รางวัลและเกียรติบัตรเป็นจำนวนมาก ตั้งแต่ปีการศึกษา 2540 เป็นต้นมา มีการเปลี่ยนแปลงระเบียบการวัดผลทำให้นักเรียนที่ได้รับคะแนน 1 สามารถสอบผ่านได้ ผลสอบโดยเฉลี่ยแต่ละชั้นปีค่อนข้างต่ำ นักเรียนมากกว่าร้อยละ 50 สำเร็จการศึกษาด้วยระดับคะแนนต่ำกว่า 2

11.2 แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้

บุคลากรของวิทยาลัยมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการเรียนรู้ ดังนี้

1) ผู้อำนวยการ ให้ความเห็นว่าการเรียนรู้ คือ การได้รับประสบการณ์ตรงโดยมีองค์ประกอบของบุคคล 3 ฝ่าย ได้แก่ ครู นักเรียน และผู้ปกครองที่มีความเข้าใจเรื่องการเรียนรู้ และวิธีเรียนรู้ โดยเฉพาะครูต้องทำงานหนัก วางแผนการทำงานล่วงหน้า และทำหน้าที่ช่วยเหลือนักเรียน ขณะนี้วิทยาลัยมีธรรมเนียมโรงเรียนไว้เป็นแนวทางในการพัฒนาวิทยาลัยซึ่งต้องอาศัยความร่วมมือของบุคลากรทุกฝ่ายที่ต้องทำงานประสานกัน มิฉะนั้นการจัดการเรียนการสอนตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติจะไม่มีทางสำเร็จได้เลย

2) ผู้ช่วยผู้อำนวยการฝ่ายวิชาการกล่าวว่า ในปัจจุบันการเรียนรู้มีวิธีการที่หลากหลาย เช่น การเรียนรู้จากประสบการณ์จริง การทัศนศึกษาดูงาน การฟังคำบรรยายของวิทยากรเป็นต้น การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ต้องให้นักเรียนเรียนรู้ด้วยตนเอง โดยครูแนะประเด็นให้นักเรียนไปค้นคว้า

3) ครูทราบว่าปัจจุบัน ลักษณะการเรียนรู้ของนักเรียนต่างจากเดิม นักเรียนต้องเป็นผู้ศึกษาค้นคว้าเนื้อหาต่าง ๆ และสรุปด้วยตนเอง นักเรียนเรียนเป็นกลุ่มและต้องแสดงความคิดเห็น ครูมีความเห็นว่าวิธีนี้นักเรียนต้องใช้เวลามากในการค้นคว้าแต่ละเรื่อง และมักจะค้นเนื้อหาได้ไม่ครบถ้วน นักเรียนบางคนไม่ยอมค้นคว้าหรือแสดงความคิดเห็น นักเรียนชอบลอกงานกัน ทั้งครูไม่แน่ใจว่าการเรียนรู้แบบนี้จะดีกว่าแบบเดิม ครูส่วนใหญ่แสดงความคิดเห็นว่าวิธีการนี้ไม่เหมาะกับการสอนนักเรียนระดับมัธยมศึกษา และลักษณะวิชาชีพ

4) นักเรียนมีความคิดต่างกันเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มที่ 1 นักเรียนชอบเรียนเป็นกลุ่ม ครูมีกิจกรรมให้ทำบ่อย นักเรียนมีอิสระมากขึ้นและได้แสดงความคิดเห็น และได้มีส่วนร่วมในการเรียนการสอน ส่วนกลุ่มที่ 2 นักเรียนไม่ชอบเพราะเรียนไม่เข้าใจ เนื่องจากครูไม่อธิบาย ทำให้ไม่เข้าใจ เครียด นอกจากนี้ต้องจ่ายเงินจำนวนมากในการทำกิจกรรมการเรียนรู้ นักเรียนบางคนให้ความเห็นว่าในระยะ 2 - 3 ปีที่ผ่านมาครูสอนเหมือนกันทุกปี

11.3 การพัฒนากระบวนการเรียนรู้

เมื่อมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ในประชุมครูได้มีการพูดถึงมาตรฐานที่เกี่ยวกับการเรียนการสอน จนกระทั่งศูนย์นิเทศอาชีวศึกษาภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้จัดการอบรมครูระดับภาค เป็นเวลา 1 1/2 วัน หลังการอบรมครูเขียนแผนไม่ได้ เมื่อกรรมการประเมินมาตรฐานการศึกษามาตรวจการเรียนการสอน พบว่ายังไม่มีลักษณะที่ให้ความสำคัญแก่ผู้เรียน วิทยาลัยจึงเริ่มคิดว่าจะต้องจัดการอบรมใหม่อีกครั้ง ขณะเดียวกันกรมอาชีวศึกษามีนโยบายให้บูรณาการคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยม และคุณลักษณะที่พึงประสงค์เข้าในกิจกรรมการเรียนการสอน วิทยาลัยจึงได้เชิญวิทยากรไปให้ความรู้กับครูทั้งวิทยาลัยเป็นเวลา 3 วัน ผู้บริหารพยายามสร้างความตระหนักให้เกิดแก่ครูว่าครูมีหน้าที่ต้องเรียนรู้ในเวลาประมาณปีกว่าผ่านมา ผู้บริหารได้จัดโครงการพาครูไปศึกษาดูงานวิทยาลัยอื่นเพื่อให้เห็นแบบอย่าง แล้วกำหนดนโยบายมีคำสั่งให้ครูเขียนแผนการสอนโดยให้คนบติไปดำเนินการ มีครูไม่เห็นด้วยกับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ยึดผู้เรียนเป็นสำคัญถึง 50 % ครูไม่ยอมรับวิธีการและคงสอนเหมือนเดิม โดยให้เหตุผลว่าวิธีสอนแบบเดิมสอนได้ดี นักเรียนสามารถปฏิบัติตามและทำข้อสอบได้ ถ้าสอนแบบให้นักเรียนไปค้นคว้าหาความรู้เอง นักเรียนมักหาไม่ได้ไม่ครบถ้วน ครูต้องมัวงานตรวจมากขึ้น นักเรียนมีรายจ่ายค่าวัสดุเพิ่มขึ้น ลักษณะเนื้อหาวิชาไม่เอื้อที่จะให้นักเรียนหาความรู้ด้วยตนเองเพราะ เป็นทฤษฎีและเนื้อหามาก ถ้านักเรียนไม่รู้ทฤษฎีก็จะลงมือปฏิบัติไม่ได้ และวิธีการใหม่ควรจะใช้กับนักเรียนชั้นประถมจะเหมาะกว่า นักเรียนของวิทยาลัยเป็นเด็กโตไม่เคยชินกับการเรียนรู้แบบใหม่ เรียนแล้วจะไม่รู้เรื่อง ส่วนตัวนักเรียนเองชอบให้ครูอธิบายทุกอย่าง เพราะได้ความรู้มากกว่าค้นคว้าเอง และไม่ทราบจะไปค้นคว้าที่ใด แต่ถ้าครูจะให้ค้นคว้าหาความรู้เอง ครูควรอธิบายเพิ่มเติมก่อนสั่งให้ทำแบบฝึกหัด สำหรับครูที่พยายามเปลี่ยนแปลงการเรียนการสอนมีอยู่ประมาณ 20 % ยังมีความไม่ชัดเจนเรื่องการเขียนแผนการสอนและจัดกิจกรรมการเรียนรู้วิทยาลัยนี้มีครูแกนนำ 1 คน ยังไม่เข้าใจบทบาทของครูแกนนำ จึงไม่สามารถทำหน้าที่ช่วยเหลือครูคนอื่นได้

11.4 องค์ประกอบ / ปัจจัยที่เอื้อต่อการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ วิทยาลัยมีความเคลื่อนไหวในเรื่องการเรียนรู้ เพราะมีองค์ประกอบดังต่อไปนี้

1) การประกาศใช้พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 หมวด 4 โดยเฉพาะ

มาตรา 24

2) การประเมินมาตรฐานการศึกษาโดยคณะกรรมการ ซึ่งมาตรวจสอบแผนการสอนและจัดการกิจกรรมการเรียนการสอน พบว่า ครูยังไม่ถูกต้อง

3) การได้รับการอบรมเรื่องการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ และบูรณาการคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยม และคุณลักษณะอันพึงประสงค์

4) การศึกษาดูงานวิทยาลัยอื่น เพื่อกระตุ้นให้ครูเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการเรียนการสอน

5) การมีนโยบายและคำสั่งของวิทยาลัยให้ครูเปลี่ยนแปลงการสอนและเขียนแผนการสอน

11.5 อุปสรรค ปัญหา และความต้องการของวิทยาลัย

การที่วิทยาลัยยังไม่สามารถดำเนินการพัฒนากระบวนการเรียนรู้เป็นเพราะมีอุปสรรคและปัญหาดังนี้

1) เมื่อครูมีปัญหาเรื่องเรียนการสอนครูไม่สามารถปรึกษาผู้ใด เพราะทุกคนมีความไม่ชัดเจนเท่า ๆ กัน

2) ครูมีงานสอนมากจนไม่มีเวลาคิดศึกษาค้นคว้าหรือพัฒนาตนเอง

3) วิทยาลัยไม่มีงบประมาณที่จัดสรรเฉพาะการพัฒนาบุคลากรวิทยาลัยจะพิจารณาตามจดหมายเชิญเป็นราย ๆ ไป

4) แผนของงานวิชาการไม่ชัดเจน ปีนี้งบประมาณใช้ตั้งศูนย์การเรียนภาษาอังกฤษด้วยตนเอง

5) ครูแกนนำยังไม่สามารถทำหน้าที่ตามบทบาทได้

6) ครูส่วนใหญ่ 80 % ไม่ได้เรียนวิชาการศึกษาจึงไม่เข้าใจเรื่องกระบวนการเรียนรู้

7) การทำงานไม่ประสานกันระหว่างฝ่ายต่าง ๆ และขาดความสามัคคีระหว่างบุคลากร

8) ชุมชนไม่ให้ความร่วมมือถ้าไม่ได้รับผลประโยชน์

9) คณะกรรมการสถานศึกษาไม่มีบทบาทในการจัดการศึกษานอกจากมาประชุมรับทราบการดำเนินงานของวิทยาลัย

10) สมาคมศิษย์เก่า และผู้ปกครองไม่มีบทบาทในวิทยาลัย

ขณะนี้ครูต้องการลดชั่วโมงสอนและงานพิเศษเพื่อให้มีเวลาพัฒนาตนเอง ศึกษาหาความรู้ และวางแผนการสอน และต้องการให้วิทยาลัยจัดการอบรมให้ความรู้ที่จำเป็นแก่ครูอย่างสม่ำเสมอและทั่วถึง ควรมีการนิเทศภายในอย่างต่อเนื่องโดยผู้มีความรู้ด้านการเรียนการสอน และก่อนมีการเปลี่ยนแปลงใด ๆ

ควรให้ครูมีส่วนร่วมในการพิจารณาหรือออกความเห็นบ้าง ส่วนนักเรียนต้องการให้วิทยาลัยพัฒนาคุณภาพให้ทัดเทียมวิทยาลัยอื่น เปิดโอกาสให้นักเรียนแสดงความสามารถพิเศษ และมีหนังสือค้นคว้าให้เพียงพอ

11.6 การอภิปรายผลการวิจัย

1. วิทยาลัยและครูมีการเคลื่อนไหวในเรื่องการเรียนรู้เนื่องจากได้รับการกระตุ้นจากการประกาศใช้พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 โดยเฉพาะ หมวด 4 ว่าด้วยการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ ในขณะนี้ครูยังไม่พร้อมและยังไม่เกิดความตระหนักถึงภาระหน้าที่ในการปฏิรูปการเรียนรู้ ครูส่วนใหญ่ยังขาดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนโดยยึดนักเรียนเป็นสำคัญ บางส่วนต่อต้านไม่เห็นด้วยกับการเปลี่ยนแปลง เพราะไม่แน่ใจว่าตนเองจะทำได้ เนื่องจากเคยชินกับการสอนแบบเดิมมานาน จึงมีผลทำให้ผลของการสังเกตการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ กับผลที่ได้จากการตอบแบบสอบถามของครูและนักเรียนไม่สอดคล้องกัน

2. หลังจากผู้บริหารของวิทยาลัยจัดการประชุมอบรมให้ความรู้กับครูเรื่องการจัดการเรียนการสอนโดยยึดให้ผู้เรียนเป็นสำคัญ และการบูรณาการคุณลักษณะด้านคุณธรรม จริยธรรมลงในกิจกรรมการเรียนการสอนแล้ว ผู้บริหารมีคำสั่งให้ครูเขียนแผนการสอน และพิมพ์มาส่งทำให้มีเอกสารแผนการสอนจำนวนมากกองอยู่ที่ฝ่ายวิชาการโดยไม่ได้รับการตรวจสอบให้คำแนะนำใด ๆ ครูก็ยังคงสอนด้วยวิธีเดิม ๆ และไม่เห็นประโยชน์ของการเขียนแผนการสอนและยังเห็นว่าเป็นสิ่งที่เกิดความยุ่งยากโดยใช่เหตุ ทำเพราะถูกสั่งให้ทำ ไม่ได้ทำเพื่อใช้ประโยชน์จริง หรือทำตามความต้องการของตนเอง

3. จากนโยบายการมีครูแกนนำโดยคาดหวังให้เป็นผู้ช่วยเหลือให้คำปรึกษากับครูคนอื่น ๆ ในการพัฒนาคุณภาพการเรียนการสอน แต่เกณฑ์ที่ใช้ในการคัดเลือกไม่สอดคล้องกับคุณลักษณะที่ต้องการคือใช้เกณฑ์คัดเลือก ครูที่มีผลงานทางวิชาการมาเป็นครูแกนนำ และตัวครูที่ได้รับคัดเลือกก็ไม่ได้รับรู้บทบาทของตนเองว่าจะต้องทำอะไร จึงไม่ทำให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาคุณภาพการจัดการเรียนการสอนของครูเท่าที่ควร ครูส่วนใหญ่คงมีพฤติกรรมการสอนแบบเดิม ๆ

4. การที่ครูทั่วไปยังขาดความเข้าใจต่อวิธีการจัดการเรียนการสอนโดยยึดผู้เรียนเป็นสำคัญที่ต้อง มีผลทำให้นักเรียนเกิดความรู้สึกที่ไม่ดีต่อการสอนแบบนี้ เนื่องจากนักเรียนต้องรับภาระในการเรียนและเสียค่าใช้จ่ายในการผลิตเอกสารเพิ่มมากขึ้น ทำให้เกิดการต่อต้านจากนักเรียนบางส่วน

5. การขาดการประสานการทำงานที่ดีภายในวิทยาลัย และขาดการช่วยเหลือร่วมมือกันทำให้ครูขาดกำลังใจในการพัฒนางาน การทำงานเพราะถูกสั่งให้ทำและไม่ได้รับความช่วยเหลือในสิ่งที่จำเป็น เช่น คำแนะนำ และการสนับสนุนด้านการเงินในการผลิตเอกสาร ทำให้ครูเกิดความกดดัน และไม่มีความสุขในการทำงาน ทำให้เกิดกระแสต่อต้านเงียบ ๆ ต่อการพัฒนาวิทยาลัย

6. การขาดความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันระหว่างวิทยาลัยกับชุมชนทำให้วิทยาลัยไม่ได้รับประโยชน์จากชุมชนได้เต็มที่ ทั้ง ๆ ที่ตั้งอยู่ใจกลางเมืองและมีสถานที่ที่เป็นแหล่งวัฒนธรรมสำคัญของประเทศซึ่งสอดคล้องกับลักษณะการจัดการเรียนการสอนในสาขาที่วิทยาลัยเปิดสอนอยู่

11.7 ข้อเสนอแนะ

(ก) ข้อเสนอแนะทั่วไป

1) ให้นหน่วยงานต้นสังกัดนำผลการศึกษานี้ใช้เป็นแนวทางส่งเสริมการพัฒนาระบบการเรียนรู้อตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ให้เกิดขึ้นในวิทยาลัย

2) ให้สถาบันครุศึกษาใกล้เคียงได้ศึกษาอุปสรรคและหาทางช่วยเหลือวิทยาลัย

(ข) ข้อเสนอแนะสำหรับวิทยาลัย

1) วิทยาลัยควรสร้างความตระหนักเรื่องการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญให้กับครูก่อน เมื่อครูเห็นความจำเป็นที่ต้องการเปลี่ยนแปลง ประโยชน์ที่ผู้เรียนและตนเองจะได้รับ ครูจะเริ่มยอมรับและเปลี่ยนความคิด ตั้งต้นศึกษาหาความรู้และทดลองใช้กิจกรรมต่าง ๆ

2) สสำรวจสภาพจุดอ่อน จุดแข็ง โอกาส และปัญหาอุปสรรคของวิทยาลัยอีกครั้งแล้วดำเนินการแก้ไขให้ตรงประเด็น โดยเฉพาะด้านการเรียนการสอน ซึ่งมีผลกระทบโดยตรงกับกระบวนการเรียนรู้ของนักเรียนนักศึกษา

3) ทบทวนโครงการต่าง ๆ ทั้ง 7 โครงการ แล้วจัดให้โครงการจัดการเรียนการสอนโดยยึดผู้เรียนเป็นสำคัญเป็นโครงการอันดับแรก โครงการนี้จะส่งผลถึงความสำเร็จของโครงการอื่นด้วย เช่น โครงการสร้างงานในสถานศึกษา โครงการโรงเรียนสีขาว โครงการคนดีศรีอาชีววะ และโครงการสิ่งประดิษฐ์ของคนรุ่นใหม่ เป็นต้น

4) มีการนิเทศอย่างสม่ำเสมอโดยผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจเรื่องการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ อาจส่งเสริมให้มีกลุ่มครูแกนนำที่เชี่ยวชาญในการสอนเป็นที่เลี้ยงครูคนอื่น

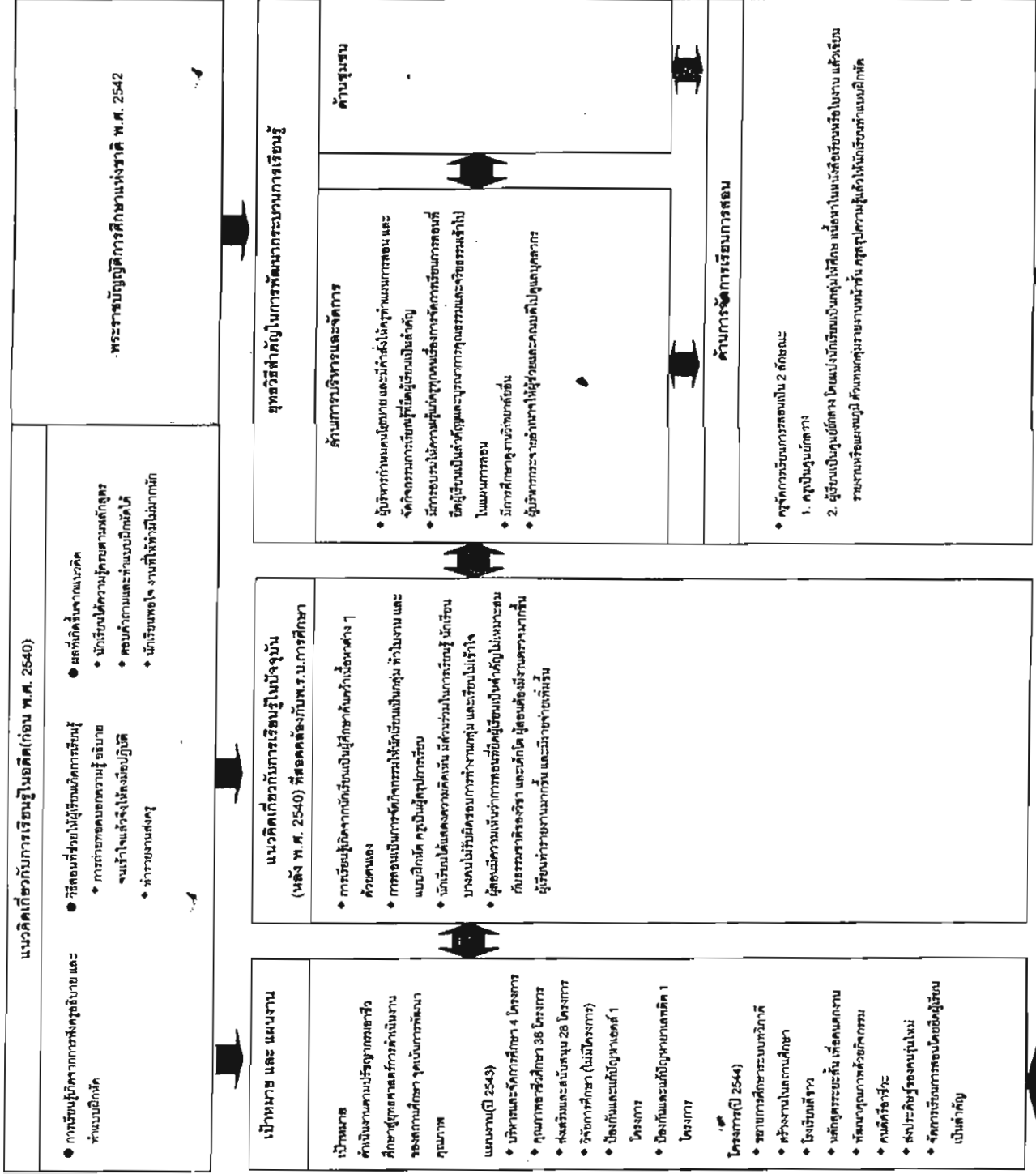
5) มีกิจกรรมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคลากรทุกฝ่ายอย่างสม่ำเสมอ เพื่อส่งเสริมความเข้าใจอันดีต่อกันอันนำมาซึ่งความสามัคคีร่วมมือ ร่วมใจในการทำงาน

6) สร้างกิจกรรมส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างวิทยาลัยกับชุมชนให้มากขึ้นเปิดโอกาสให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมรับรู้การบริหารงานของวิทยาลัย ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนความช่วยเหลือกันระหว่างชุมชนกับวิทยาลัยอย่างต่อเนื่อง

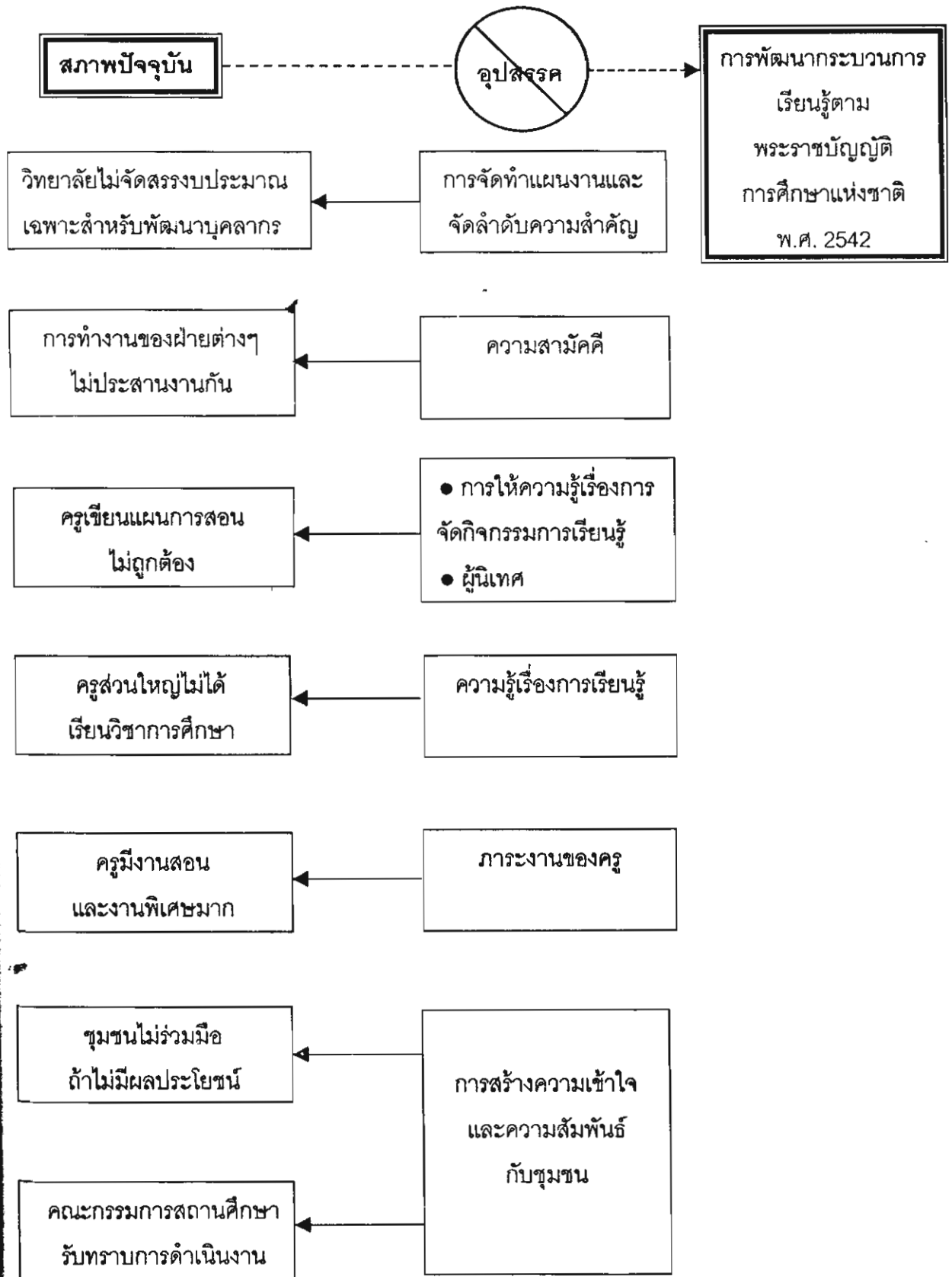
7) ลดภาระงานที่ไม่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนการสอนให้ครูได้มีเวลาเพียงพอ ในการพัฒนางานสอนของตนเองมากขึ้น รวมทั้งการหาวิธีให้การเสริมกำลังใจอย่างเหมาะสมให้กับครูที่มีผลงานการพัฒนาคณาภพของการสอนที่ปรากฏให้เห็นและตรวจสอบได้

การพัฒนากระบวนการเรียนรู้: กรณีศึกษาวิทยาลัยต้นผึ้งศึกษา

- บริบทของโรงเรียน
- เป็นวิทยาลัยในสังกัดกรมอาชีวศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ อยู่ในเขตชุมชน ประกอบด้วยอาคารเรียน 6 หลัง หลังคาปูน 3 หลัง ไม้ 3 หลัง และบ้านพักครูและคณาจารย์
 - นักเรียนทั้งหมด 2,000 คน ชาย 1,115 คน หญิง 885 คน ปีงบประมาณ 2554 คน จบปริญญาโท 8 คน ปริญญาตรี 68 คน จบชั้นมัธยมศึกษา 25 คน ผู้สำเร็จการศึกษารับหน้าที่ได้ 1 ปี

องค์ประกอบที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาระบบการเรียนรู้ : วิทยาลัยต้นพลับศึกษา

บทที่ 4

ผลการศึกษาการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของโรงเรียน : การศึกษาพหุกรณี

จากการวิเคราะห์ข้อมูลการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของโรงเรียนที่เป็นกรณีศึกษา
ทั้ง 11 โรงเรียน คณะผู้วิจัยได้ร่วมกันวิเคราะห์และอภิปรายผล ซึ่งจะขอนำเสนอผลสรุปตามประเด็นสำคัญ
ดังนี้

1. แนวคิด / กระบวนทัศน์เกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้
2. องค์ประกอบ / ปัจจัยที่เอื้อต่อการพัฒนากระบวนการเรียนรู้
3. องค์ประกอบ / ปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนากระบวนการเรียนรู้

1. แนวคิด / กระบวนทัศน์เกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้

ผู้บริหารและครูรวมทั้งผู้เรียนและผู้ปกครองต่างแสดงความเห็นว่า ในอดีตก่อนการปฏิรูป
การศึกษา นักเรียนเกิดการเรียนรู้จากการรับฟังครู โดยครูเป็นผู้บอก อธิบายให้ดูแบบหรือทำให้ดู ซึ่ง
เกิดขึ้นเฉพาะในห้องเรียน การเรียนรู้แบบนี้ช่วยให้นักเรียนมีระเบียบวินัยดี มีความจำดี และครูเตรียม
การสอนได้ง่าย แต่ก็มีข้อเสียคือ นักเรียนจะเรียนรู้เท่าที่ครูสอนเท่านั้น ไม่ใฝ่รู้ ขาดความกระตือรือร้น
ลืมนำไปใช้ ไม่มีความมั่นใจในตัวเอง ไม่กล้าแสดงออก และไม่สามารถคิดแก้ปัญหาด้วยตนเอง ในปัจจุบัน
หลังจากการปฏิรูปการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ได้เปลี่ยนไป การเรียนรู้ของนักเรียนเกิดจาก
กระบวนการต่างๆ ได้แก่ การคิด แสดง พูด และลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง และแนวคิดใหม่นี้ได้ช่วยให้นัก
เรียนเกิดความเข้าใจในเรื่องที่เรียน มีความสนใจเรียน มีความสุขในการเรียน มีความคิดเป็นของตนเอง
และมีเจตคติที่ดีต่อครูและโรงเรียน ส่วนข้อเสียของแนวคิดนี้ตามความคิดเห็นของบุคลากรที่เกี่ยวข้อง ก็
คือ ครูจะต้องใช้เวลาในการเตรียมการสอนมาก นักเรียนขาดระเบียบวินัย และเรียนรู้เนื้อหาสาระได้น้อย
และเห็นว่าการสอนแนวใหม่เหมาะสำหรับเด็กเก่ง ไม่เหมาะสำหรับเด็กอ่อน

2. องค์ประกอบ / ปัจจัยที่เอื้อต่อการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของโรงเรียน

โรงเรียน / สถานศึกษาแต่ละแห่ง ล้วนดำเนินงานไปตามสภาพการณ์ที่เอื้ออำนวยหรือมี
ข้อจำกัดที่แตกต่างกัน ทุกโรงเรียนต่างมีเป้าหมายที่จะบรรลุหรือไปให้ถึง สภาพที่เป็นอยู่ในปัจจุบันเป็น
ผลของการดำเนินการหรือการพัฒนา บางโรงเรียนใกล้เคียงเป้าหมายมาก ในขณะที่บางโรงเรียนยังอยู่ไกล
เป้าหมาย โรงเรียนที่อยู่ใกล้เคียงเป้าหมายมากก็คือโรงเรียนที่มีปัจจัยที่มีแรงผลักดัน (driving force) มาก และมีปัจจัย
ที่มีแรงต้าน (restraining force) น้อย ส่วนโรงเรียนที่อยู่ไกลเป้าหมายก็คือ โรงเรียนที่มีปัจจัยที่เป็นแรงผลักดันน้อย
และมีปัจจัยที่มีแรงต้านมากกว่า เนื่องจากปัจจัยที่เป็นแรงผลักดันของแต่ละโรงเรียนไม่เหมือนกันและไม่เท่ากัน

สภาพความสำเร็จของโรงเรียนจึงแตกต่างกัน คณะผู้วิจัยวิเคราะห์และอภิปรายผลการศึกษากรณีแต่ละกรณี รวมทั้งวิเคราะห์ข้ามกรณี เพื่อสรุปผลการวิจัย ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบที่เป็นแรงผลักดันต่อไปนี้ ถือว่าเป็นองค์ประกอบหรือปัจจัยร่วมที่โรงเรียนที่ประสบความสำเร็จมีส่วนร่วม แต่อาจมีไม่เท่ากัน หรือมีความสำคัญต่อโรงเรียนไม่เท่ากัน หรือส่งผลไม่เท่ากัน แล้วแต่สภาพการณ์ของแต่ละโรงเรียน ดังนั้น องค์ประกอบ / ปัจจัยดังกล่าวจึงมิได้เรียงลำดับตามความสำคัญมากนักแต่อย่างใด กล่าวได้ว่าเป็นปัจจัยที่เอื้อต่อความสำเร็จในการพัฒนาทั้งหมด

จากการวิเคราะห์ข้อมูลกรณีศึกษา 11 โรงเรียน พบว่าองค์ประกอบ/ปัจจัยสำคัญ ๆ ที่เป็นแรงผลักดันให้การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของโรงเรียนก้าวหน้าไปสู่เป้าหมายหรือจุดมุ่งหมายที่ต้องการมี 9 ประการ ได้แก่ (1) คุณสมบัตินักบริหาร (2) ยุทธวิธีการเปลี่ยนแปลงและการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ (3) ยุทธวิธีการบริหารจัดการปัจจัยเกื้อหนุน (4) คุณสมบัตินักครู (5) การพัฒนาตนเองของครู (6) การเตรียมการสอนของครู (7) แนวคิด/วิธีการของครูที่เอื้อต่อการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ (8) คุณสมบัตินักเรียน และ (9) การมีส่วนร่วมของผู้ปกครองและชุมชนในการพัฒนาโรงเรียน

ในด้านรายละเอียดขององค์ประกอบ/ปัจจัยแต่ละด้านนั้น คณะผู้วิจัยได้ประมวลข้อมูลจากกรณีศึกษาทุกกรณีที่ประสบความสำเร็จ และวิเคราะห์หาประเด็นที่โรงเรียนมีส่วนร่วมหรือตรงกันมากที่สุด และนำเสนอประเด็นที่ปรากฏในกรณีศึกษามากที่สุดไปตามลำดับ อย่างไรก็ตาม การนำเสนอตามลำดับนี้ไม่ได้หมายความว่า ลำดับท้าย ๆ จะสำคัญน้อยกว่าลำดับต้น ๆ ส่วนใหญ่แล้วองค์ประกอบทั้งหมด เป็นองค์ประกอบที่เกิดขึ้นประกอบกันไปตามสภาพการณ์ที่แตกต่างกันของแต่ละกรณี ผลการวิเคราะห์ข้อมูลมีรายละเอียดในแต่ละองค์ประกอบดังนี้

2.1 คุณสมบัตินักบริหาร

- 1) เป็นนักวิชาการ เห็นความสำคัญของงานวิชาการและมุ่งเน้นการพัฒนางานวิชาการ
- 2) เป็นผู้มีวิสัยทัศน์ โลกทัศน์และประสบการณ์กว้าง มีความรู้ความสามารถสูง มีความเข้าใจเกี่ยวกับการปฏิรูปการศึกษาและการปฏิรูปการเรียนรู้ เป็นผู้พยายามเรียนรู้ ติดตามความรู้ และมีความทันสมัย ทันเหตุการณ์
- 3) เป็นนักคิด เป็นผู้นำทางความคิด สามารถคิดวิเคราะห์และแปลงแนวคิดให้เป็นการปฏิบัติได้ สามารถนำแนวคิดและนำครูสู่การปฏิบัติและสามารถทำได้ตามที่ตั้งใจ
- 4) เป็นผู้มีมนุษยสัมพันธ์ มีความสัมพันธ์ที่ดีกับครู ผู้ปกครองและชุมชน เป็นผู้มีวาทศิลป์ และเป็นนักประชาสัมพันธ์ที่มีความสามารถในการจูงใจ

- 5) เป็นผู้มีความเป็นกัลยาณมิตร ให้ความสนใจ ดูแลเอาใจใส่ครู ให้คำปรึกษา แนะนำและให้ความช่วยเหลือด้วยความเต็มใจ มีความเสียสละ
 - 6) เป็นแบบอย่างที่ดีในการทำงาน ขยัน ทำงานหนัก รับผิดชอบ ทุ่่มเท เสียสละ มีความพยายาม ความตั้งใจและความจริงใจในการปฏิบัติงาน
 - 7) เป็นนักบริหารงานโดยใช้หลักการ เหตุผล ทำงานเป็นระบบ เปิดโอกาสให้ครูมีส่วนร่วมในการวางแผนและจัดกิจกรรมต่าง ๆ เป็นผู้ติดตามงานและให้แรงเสริมเป็นกำลังใจ
 - 8) เป็นผู้มีความกล้าที่จะตัดสินใจ กล้าที่จะเปลี่ยนแปลง กล้าที่จะสัมพันธ์กับชุมชน
 - 9) เป็นผู้มีความเป็นประชาธิปไตยในการทำงาน ใจกว้าง รับฟัง และยอมรับความคิดเห็น
 - 10) เป็นผู้มีความประสพการณ์การเป็นครูมาก่อน ทำให้เข้าใจความรู้สึกนึกคิดของครูและสามารถสืบสานอุดมการณ์ในการบริหารงาน
 - 11) เป็นผู้มีความสามารถในการหาแหล่งทุนภายนอกมาสนับสนุนกิจการโรงเรียน
- คุณสมบัติทั้ง 11 ประการดังกล่าว เป็นคุณสมบัติร่วมของผู้บริหารที่ประมวลได้จากกรณีศึกษาซึ่งเป็นโรงเรียนที่ประสบความสำเร็จในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ 7 โรงเรียน ทั้งนี้คณะผู้วิจัยได้พบแบบแผนของผู้บริหารที่ประสบความสำเร็จ 2 แบบด้วยกัน คือ
- แบบที่ 1 เป็นแบบแผนของผู้บริหารที่เป็นนักวิชาการ เป็นผู้มีความรู้ความสามารถสูง มีโลกทัศน์และประสบการณ์กว้าง มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องการปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ เป็นนักวิชาการ ผู้เห็นความสำคัญของงานวิชาการ และมีนโยบายและการดำเนินงานที่มุ่งเน้นการพัฒนาวิชาการของโรงเรียน ผู้บริหารแบบนี้ มักจะเป็นนักคิด เป็นผู้นำทางความคิดให้แก่บุคลากรของโรงเรียน วิเคราะห์ และนำแนวคิดสู่การปฏิบัติได้ ผู้บริหารลักษณะนี้มักเป็นผู้มีวาทศิลป์ สามารถจูงใจผู้อื่นได้ดี และตัดสินใจ กล้าที่จะเปลี่ยนแปลง คุณสมบัติดังกล่าวเป็นคุณสมบัติที่สำคัญที่ทำให้บุคลากรของโรงเรียนเกิดความเชื่อถือศรัทธา และให้ความร่วมมือในการปฏิบัติงานการพัฒนา ส่วนคุณสมบัติเสริมที่เป็นพลังผลักดันให้การปฏิบัติงานเกิดผลสำเร็จมากหรือน้อยก็คือ ความเป็นแบบอย่างที่ดีในการปฏิบัติงาน ลักษณะของการบริหารงาน ความเป็นประชาธิปไตย ความมีมนุษยสัมพันธ์ และความเป็นกัลยาณมิตร ดังตัวอย่างผู้บริหารในกรณีศึกษาโรงเรียนราชพฤกษ์วิทยา แวนด้าวิทยาลัย ดอกคูณวิทยา และวิทยาลัยโมกข์วิทยา
- แบบที่ 2 เป็นแบบแผนของผู้บริหารแบบนักบริหารสนับสนุนวิชาการ กล่าวคือ เป็นผู้บริหารที่ไม่มีลักษณะเป็นนักวิชาการ แต่เป็นผู้เห็นความสำคัญของวิชาการและพยายามติดตามความก้าวหน้าทางวิชาการพยายามสร้างความเข้าใจและให้การสนับสนุนวิชาการ ผู้บริหารแบบนี้มักเป็นผู้ที่มีมนุษยสัมพันธ์ดี มีความเป็นกัลยาณมิตร สามารถสร้างความสามัคคีให้เกิดขึ้นในหมู่คณะ และสร้าง

ความสัมพันธ์กับชุมชน เป็นแบบอย่างที่ดีในการทำงาน ชยัน เสียสละ ท่วมเทเวลาและกำลังให้กับงาน และมักมีความสามารถทางด้านการบริหารจัดการ เปิดโอกาสให้ครูมีส่วนร่วมในการพัฒนาและใช้ความสามารถของคณะครูในการช่วยคิดพัฒนา ทำให้งานประสบความสำเร็จได้ ดังตัวอย่างผู้บริหารในกรณีศึกษาโรงเรียนดอกลำดวนวิทยา สะเดาวิทยาและดอกลำดวนวิทยา

เป็นที่น่าสังเกตว่าผู้บริหารแบบที่ 1 มักพบในโรงเรียนที่มีขนาดใหญ่ หรือขนาดกลาง ส่วนผู้บริหารแบบที่ 2 นั้น พบในโรงเรียนทั้งที่มีขนาดเล็กและขนาดใหญ่

คุณสมบัติของผู้บริหารดังกล่าวข้างต้น นับว่าได้รับการยืนยันถึงความสำคัญจากข้อมูลโรงเรียนที่ยังไม่ได้ดำเนินการพัฒนาอย่างเป็นระบบ กรณีศึกษาโรงเรียนลำพูนศึกษา พบว่า อุปสรรคสำคัญของการพัฒนาก็คือ ผู้บริหารไม่มีวิสัยทัศน์ ไม่มีความจริงจังและมุ่งมั่นในการทำงาน ไม่มีความรู้ทางวิชาการ ขาดความสามารถในการบริหารจัดการ ขาดความเป็นประชาธิปไตย กรณีศึกษาโรงเรียนอัญชันศึกษาพบว่า แม้ผู้บริหารจะเป็นนักวิชาการและมีแนวคิดในการปฏิรูปการเรียนรู้ แต่กลับไม่สามารถแปลงแนวคิดให้เป็นการปฏิบัติได้ ในขณะที่วิทยาลัยต้นพลศึกษา แม้ผู้บริหารจะเป็นนักการศึกษา แต่กลับไม่ได้ให้ความสนใจในเรื่องกระบวนการเรียนรู้ รวมทั้งขาดความเป็นประชาธิปไตยและความสัมพันธ์ที่ดีกับทีมงานและคณาจารย์ จึงส่งผลให้การพัฒนาไม่สามารถก้าวหน้าไปได้

2.2 ยุทธวิธีการเปลี่ยนแปลงและการพัฒนากระบวนการเรียนรู้โดยผู้บริหาร

คุณสมบัติของผู้บริหารเป็นพื้นฐานสำคัญที่ช่วยให้ครูมีความเชื่อถือศรัทธา และความเชื่อมั่นในการพัฒนา แต่การพัฒนาให้สำเร็จยังต้องอาศัยวิธีการที่ช่วยให้ครูปรับเปลี่ยนแนวคิดจากเดิมไปสู่แนวคิดใหม่ ซึ่งนับเป็นด้านสำคัญ และเป็นประตูที่จะเปิดสู่การเปลี่ยนแปลง กรณีศึกษาทั้งหลายได้ให้ข้อมูลซึ่งส่งเสริมยืนยันถึงความสำคัญของยุทธวิธีหลัก ๆ ที่ตรงกับ สอดคล้องกันดังนี้

(1) การส่งเสริมการเรียนรู้ของครู

ครูในกรณีศึกษาทุกกรณี โดยเฉพาะกรณีที่ประสบความสำเร็จต่างกล่าวว่า ตนได้รับการส่งเสริมให้เรียนรู้เกี่ยวกับแนวคิดและวิธีการในการพัฒนาการเรียนรู้ในหลายรูปแบบ และได้นำความรู้ไปใช้ในการปรับเปลี่ยนการสอนของตน ตรงกันข้ามกับโรงเรียนที่ไม่ได้รับการพัฒนา พบว่า ครูไม่มีโอกาสได้เรียนรู้ หรือได้เรียนรู้น้อยเกินไป จากข้อมูลพบว่าผู้บริหารโรงเรียนทุกโรงเรียนที่เป็นกรณีศึกษาต่างก็พยายามปรับเปลี่ยนแนวคิด/กระบวนการทัศน์เกี่ยวกับการเรียนรู้ของครูโดยใช้วิธีการเสริมพลังอำนาจในการเรียนรู้ให้แก่ครูทั้งสิ้น วิธีการพัฒนาส่งเสริมการเรียนรู้ของครูมีหลายวิธีได้แก่

1.1 การส่งครูไปเข้ารับการอบรม สัมมนาทางวิชาการ ในเรื่องที่เป็นประโยชน์โดยตรงต่อครู และผู้ที่ไปรับการอบรมกลับมาเล่า การแลกเปลี่ยนขยายความรู้ระหว่างผู้บริหาร – ครู หรือโรงเรียนจัดประชุม อบรม สัมมนา โดยเชิญวิทยากรผู้ทรงคุณวุฒิทั้งไทยและต่างประเทศมาให้การอบรมให้ความรู้และคำแนะนำ

1.2 การไปศึกษาดูงานโรงเรียนที่เป็นต้นแบบ หรือตัวอย่างของการจัดการเรียนการสอนทั้งในประเทศและต่างประเทศ และกลับมาคิดวิเคราะห์ถึงแนวทางที่สามารถนำมาปรับประยุกต์ใช้กับโรงเรียนของตน

1.3 การแลกเปลี่ยนขยายความรู้ระหว่างผู้บริหาร – ครู และครู – ครู เช่น ผู้บริหารนำความรู้ใหม่ ๆ มาเล่าให้ครูฟังในที่ประชุม ครูที่ได้รับการอบรมกลับมาเล่าให้เพื่อนครูคนอื่น ๆ ฟัง ผู้บริหารจัดครูแกนนำไปเป็นทีมวิทยากรอบรมครูโรงเรียนอื่น ๆ

1.4 การจัดหาเอกสารความรู้ และหนังสือ ตำราในเรื่องต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์แก่ครูให้ครูศึกษา และกระตุ้นให้ครูได้ทดลองนำไปใช้

จากข้อมูลพบว่า โรงเรียนต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นโรงเรียนที่ประสบหรือยังไม่ประสบผลสำเร็จ ต่างใช้วิธีการดังกล่าวทั้งสิ้น ความแตกต่างอยู่ที่ “ความมากน้อย” “ความหลากหลาย” และ “ความต่อเนื่อง” ซึ่งขึ้นอยู่กับปัจจัยที่โรงเรียนมีแตกต่างกัน โรงเรียนที่มีปัจจัยด้านเงินอุดหนุนมาก หรือโรงเรียนที่มีผู้บริหารที่สามารถแสวงหาทุน หรือผู้บริหารที่จัดการเก่งหรือกล้าลงทุนสูง ก็จะส่งเสริมครูได้อย่างมากและกว้างขวาง ดังเช่น กรณีโรงเรียนแวนด้าวิทยาซึ่งเป็นโรงเรียนขนาดกลาง แต่ผู้บริหารกล้าลงทุนสูง เพื่อคุณภาพของครูและโรงเรียน โรงเรียนขนาดใหญ่คือ ราชพฤกษ์วิทยา ได้รับการสนับสนุนส่งเสริมจากสมาคมผู้ปกครอง และโรงเรียนดอกส้มวิทยา บุคลากรได้รับการส่งเสริมอย่างมากจากผู้บริหารมีความสามารถทางการบริหารจัดการ แม้โรงเรียนขนาดเล็กอย่างเช่น โรงเรียนดอกนุ่นวิทยา ก็สามารถส่งเสริมครูได้เนื่องจากความสามารถของผู้บริหารในการแสวงหาแหล่งทุน ดังนั้นปัจจัยด้านเงินทุน ความสามารถของผู้บริหาร ความกล้าลงทุนของผู้บริหาร และการสนับสนุนจากชุมชน จึงเป็นตัวแปรย่อยที่ส่งผลต่อ “ปริมาณ” “ความหลากหลาย” และ “ความต่อเนื่อง” ของวิธีการส่งเสริมการเรียนรู้ของครู หากการส่งเสริมการเรียนรู้ของครูเป็นไปอย่างจริงจัง คือ มีความพอเพียงและต่อเนื่อง ครูก็จะเกิดการเรียนรู้ที่กระจำจิด สามารถนำไปปฏิบัติได้และเกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่องไปเรื่อย ๆ ดังตัวอย่างที่เกิดขึ้นกับโรงเรียนดอกคูณวิทยา โรงเรียนได้รับความช่วยเหลือจากองค์กรยูนิเซฟ และได้รับการส่งเสริมการเรียนรู้และการนิเทศอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้โรงเรียนมีการพัฒนาไปอย่างรวดเร็ว นอกจากนั้น จากกรณีโรงเรียนที่ยังไม่ประสบผลสำเร็จ เช่น โรงเรียนอัญชันศึกษาและวิทยาลัยตันพลับศึกษา พบว่า แม้ผู้บริหารจะได้พยายามส่งเสริมการเรียนรู้ของครู แต่การส่งเสริมนั้นมีน้อยเกินไปเนื่องจากความขาดแคลนปัจจัย กรณีโรงเรียนหูกวางศึกษาที่ตั้งอยู่โดดเดี่ยวห่างไกล จึงทำให้ขาดการได้

รับความช่วยเหลือทางด้านวิชาการอย่างเพียงพอ ส่วนโรงเรียนลำพูนศึกษานั้น เป็นกรณีตัวอย่างของ ความสำคัญของปัจจัยทางด้านผู้บริหารที่ขาดความสนใจในการพัฒนา ซึ่งส่งผลต่อขวัญกำลังใจใน การปฏิบัติงานของครู รวมทั้งการได้รับการส่งเสริมการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า การส่งเสริมการเรียนรู้ของครูเป็นยุทธวิธีสำคัญที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการปรับเปลี่ยนแนวคิดและการพัฒนา กระบวนการเรียนรู้ของโรงเรียน หากครูได้รับการส่งเสริมการเรียนรู้อย่างจริงจัง คือได้รับมากเพียงพอที่ จะสามารถนำไปปฏิบัติได้และได้รับอย่างต่อเนื่อง ก็จะช่วยให้การพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้สำเร็จได้

(2) การให้ครูมีส่วนร่วมในการพัฒนา

เมื่อครูได้รับความรู้ความเข้าใจและมีแนวโน้มที่จะปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการสอนของตน แล้ว ยุทธวิธีในการช่วยให้ครูมีการดำเนินการพัฒนาไปได้อย่างดีก็คือ การเปิดโอกาสให้ครูเข้ามามีส่วน ร่วมในการวางแผน กำหนดเป้าหมาย จัดทำแผนปฏิบัติการและคิดโครงการต่าง ๆ ยุทธวิธีนี้ช่วยให้ครูมี ความรู้สึกเป็นเจ้าของงาน รู้สึกผูกพันและรับผิดชอบในงาน อีกทั้งเป็นการช่วยให้ครูได้ใช้ความสามารถ และศักยภาพของตนให้เป็นประโยชน์อย่างเต็มที่ โรงเรียนที่เป็นกรณีศึกษาที่ประสบความสำเร็จทุก โรง ต่างใช้ยุทธวิธีนี้ทั้งสิ้น มีความแตกต่างกันเพียงรายละเอียดของการดำเนินการและปริมาณของ การมีส่วนร่วมเท่านั้น ความสำคัญของวิธีการนี้ได้รับการยืนยันจากข้อมูลโรงเรียนลำพูนศึกษา ซึ่งผู้บริหาร ไม่ได้ให้โอกาสครูได้เข้ามามีส่วนร่วมเลย ผลที่เห็นได้ชัดคือ ครูมีเจตคติที่ไม่ดีต่อผู้บริหาร มีการต่อต้าน ผู้บริหารและไม่มีขวัญกำลังใจในการทำงาน ทั้ง ๆ ที่โรงเรียนนี้ได้พัฒนาสำเร็จไปแล้วในระดับหนึ่งจาก ผู้บริหารคนก่อน แสดงให้เห็นว่า การเปิดโอกาสให้ครูเข้ามามีส่วนร่วมเป็นปัจจัยสำคัญอย่างมากใน กระบวนการพัฒนา ข้อมูลที่ได้จากกรณีศึกษาพบว่า ผู้บริหารที่ประสบความสำเร็จได้ใช้ยุทธวิธีนี้ใน หลาย ๆ ลักษณะด้วยกัน ได้แก่

- (2.1) ให้ครูมีส่วนร่วมในการกำหนดเป้าหมาย แผนปฏิบัติการ และโครงการต่าง ๆ
- (2.2) ให้อิสระแก่ครูในการคิดเสนอโครงการที่อยากทำ และยอมรับความคิดเห็น รวมทั้งสนับสนุนให้ลงมือทำและแสดงผลงาน
- (2.3) ใช้ระบบข้อมูลในการวางแผน
- (2.4) ใช้ระบบทีมงาน
- (2.5) ใช้กระบวนการ 3 ร. (ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมแก้ปัญหา)
- (2.6) จัดให้มีการประชุมบ่อย ๆ มีการระดมความคิด และใช้

กระบวนการกลุ่ม

(3) การมีและใช้แนวคิดหลักเป็นจุดร่วมในการพัฒนา

จากการศึกษากระบวนการพัฒนาของโรงเรียนต่าง ๆ พบว่า ทุกโรงที่ประสบความสำเร็จจะมีแนวคิดหลักที่ใช้ในการพัฒนาร่วมกัน เช่น โรงเรียนราชพฤกษ์วิทยา ใช้แนวคิดการสอนแบบมุ่งประสบการณ์ทางภาษา ในขณะที่โรงเรียนสะเดาวิทยา ใช้แนวคิดการสอนเป็นคณะ โรงเรียนดอกนุ่นวิทยา ให้การสอนแบบบูรณาการ โรงเรียนดอกคูณวิทยาใช้แนวคิดการจัดการเรียนการสอนแบบมีส่วนร่วม วิทยาลัยโมกข์วิทยาใช้แนวคิดการบูรณาการคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยม และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ในการเรียนรู้แบบผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง โรงเรียนเวन्द้าวิทยา ใช้แนวคิดการเรียนรู้แบบเฟลนและใช้สื่อและเทคโนโลยีในการสร้างความรู้ โรงเรียนดอกส้มวิทยาใช้แนวคิดการจัดการเรียนการสอนโดยใช้ผู้เรียนมีส่วนร่วม เป็นต้น ดังนั้นแนวทางหนึ่งที่จะช่วยให้การพัฒนาประสบความสำเร็จก็คือ โรงเรียนจะต้องแสวงหาจุดร่วมหรือแนวคิดหลักในการพัฒนาการเรียนการสอนที่เหมาะสมกับโรงเรียนของตน กล่าวคือเป็นแนวคิดที่เป็นประโยชน์ต่อเด็ก ครูเห็นด้วย และโรงเรียนมีผู้รู้ที่สามารถให้คำปรึกษาแนะนำได้ จุดร่วมหรือแนวคิดหลักที่พบจากการศึกษาโรงเรียนในการวิจัยนี้ มีดังนี้

- (3.1) การสอนแบบบูรณาการ
- (3.2) การสอนแบบมุ่งประสบการณ์ภาษา
- (3.3) การสอนเป็นคณะ
- (3.4) การสืบค้นความรู้และการสร้างความรู้ด้วยตนเอง
- (3.5) การจัดเนื้อหาสาระและกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจ

และความถนัดของผู้เรียน

- (3.6) การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการสอน
- (3.7) การเรียนรู้แบบเฟลนและการใช้สื่อและเทคโนโลยีสมัยใหม่

ในการสอน เช่น ใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์ในการสร้างงานต่าง ๆ ด้วยตนเอง

- (3.8) การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร ชมรม และชุมนุมต่าง ๆ
- (3.9) การจัดกิจกรรมที่มีลักษณะหลากหลาย ให้ผู้เรียนได้ทดลอง

ได้คิด ปฏิบัติจริง เล่นเกม สืบค้นหาความรู้ ทำงานเป็นกลุ่ม ทำโครงงาน เสนอผลงาน เป็นต้น

- (3.10) การให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง
- (3.11) การให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากการปฏิบัติ ลงมือทำด้วยตนเอง
- (3.12) การให้ผู้เรียนทำงานเป็นกลุ่ม แลกเปลี่ยนเรียนรู้จากกันและกัน
- (3.13) การจัดการเรียนการสอนแบบมีส่วนร่วม
- (3.14) การบูรณาการคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยมและคุณลักษณะอันพึง

ประสงค์ในการเรียนรู้แบบผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง

ยุทธวิธีที่น่าสนใจเกี่ยวกับการแสวงหาจุดร่วมในการพัฒนาที่พบจากข้อมูลก็คือ ผู้บริหารเริ่มต้นจากจุดร่วมที่ง่ายและเห็นผลชัดและค่อย ๆ นำไปสู่เรื่องที่พัฒนาได้ยากขึ้นและมีความเป็นนามธรรมมากกว่า ดังกรณีของโรงเรียนราชพฤกษ์วิทยา ซึ่งเป็นโรงเรียนใหญ่ ครูต่างมีอิสระ ยากที่จะรวมตัวกัน ผู้บริหารจึงเตรียมความพร้อมของครูก่อนโดยให้ช่วยกันพัฒนาปรับปรุงในเรื่องที่ง่าย แต่เป็นประโยชน์ร่วมกัน โดยเริ่มจากการปรับปรุงสภาพแวดล้อม อาคารสถานที่ ห้องเรียน วัสดุ อุปกรณ์ สิ่งอำนวยความสะดวก แล้วจึงค่อยนำไปสู่การจัดการเรียนการสอน

เป็นที่น่าสนใจว่าเมื่อกลับไปดูโรงเรียนที่ยังไม่ประสบความสำเร็จในการพัฒนาจะพบว่า ครูไม่สามารถระบุได้ชัดเจนว่าโรงเรียนใช้แนวคิดอะไรเป็นจุดร่วม หรือหากจะพบบอกได้ การปฏิบัติหรือการใช้แนวคิดนั้นยังไม่มีลักษณะที่เป็นแนวคิดร่วม กล่าวคือ มักเป็นการปฏิบัติที่เป็นไปตามความสนใจเฉพาะบุคคลมากกว่าเป็นความคิดหรือการปฏิบัติที่ทำอย่างพร้อมเพรียงกัน ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าการมีแนวคิดหลักเป็นจุดร่วมในการพัฒนา เป็นยุทธวิธีสำคัญประการหนึ่งที่สามารถช่วยให้โรงเรียน/สถานศึกษาประสบความสำเร็จในการพัฒนา

(4) การนิเทศภายในแบบกัลยาณมิตร เป็นยุทธวิธีที่สำคัญวิธีหนึ่งที่ช่วยให้ครูสามารถดำเนินการตามแนวคิดหลัก ซึ่งเป็นจุดร่วมในการพัฒนาไปได้ เนื่องจากการนิเทศภายใน ช่วยให้คำปรึกษาแนะนำแก่ครูในการปรับปรุงการสอนของตน ช่วยให้ครูพัฒนาตนได้อย่างต่อเนื่อง โรงเรียนที่ประสบความสำเร็จทุกโรงต่างมีการจัดระบบการนิเทศภายในทั้งสิ้นแต่ที่สำคัญคือ ระบบการนิเทศภายในนั้นต้องมีลักษณะเป็นกัลยาณมิตร กล่าวคือ มีกระบวนการดำเนินการให้คำปรึกษาแนะนำกันอย่างเป็นมิตร มีความเข้าใจกัน และยอมรับกันและกัน มิใช่มีลักษณะเป็นการตรวจสอบเพื่อการประเมินตัดสินบุคคล แต่เป็นการให้ข้อมูลแก่กันและกันเพื่อพัฒนาปรับปรุง ข้อมูลจากกรณีโรงเรียนสละดาววิทยา ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของลักษณะการนิเทศที่แตกต่างกัน โรงเรียนได้พยายามที่จะจัดระบบการนิเทศภายในขึ้น แต่ด้วยกระบวนการที่ยังไม่เหมาะสม ผลที่เกิดขึ้นก็คือครูไม่ยอมรับและส่งผลให้เกิดความบาดหมางใจกัน ซึ่งต่อมาโรงเรียนได้พยายามปรับระบบการนิเทศมาเป็นแบบกัลยาณมิตรนิเทศจึงประสบผลสำเร็จในที่สุด ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า การนิเทศภายในแบบกัลยาณมิตรเป็นยุทธวิธีร่วมที่สำคัญที่สามารถเอื้ออำนวยให้ครูได้มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง โรงเรียนที่ประสบความสำเร็จทุกโรง จะมีระบบนี้ แต่จะแตกต่างกันที่ระยะเวลาในการดำเนินการ บางโรงเรียนสามารถจัดการนิเทศได้เดือนละครั้ง แต่บางโรงอาจจะน้อยกว่านั้น ขึ้นกับปัจจัยส่งเสริม เช่น จำนวนผู้นิเทศ ความต้องการของครู และการเห็นความสำคัญของการนิเทศ เป็นต้น

2.3 ยุทธวิธีการบริหารจัดการปัจจัยเกื้อหนุน

ยุทธวิธีการบริหารจัดการปัจจัยเกื้อหนุนนับเป็นองค์ประกอบที่สำคัญมากอีกประการหนึ่ง จากการศึกษาพบว่า การบริหารจัดการทั้งระบบครอบคลุมทุก ๆ ด้านที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ ให้สามารถดำเนินการเป็นรูปธรรมและปฏิบัติได้จริงเป็นสิ่งสำคัญมาก เพราะหากขาดการดำเนินการดังกล่าว ความสำเร็จจะไม่สามารถเกิดขึ้นได้ การบริหารจัดการที่จำเป็นมีหลายด้าน ทั้งด้านการบริหารงาน บริหารคน บริหารเงิน บริหารวิชาการ และบริหารทรัพยากรและสภาพแวดล้อม ผู้บริหารจำเป็นต้องดูแลและหาวิธีการจัดการให้ทุกอย่างดำเนินไปอย่างเกื้อกูลต่อความสำเร็จในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของผู้เรียน ตัวอย่างการบริหารจัดการที่เอื้อต่อความสำเร็จที่พบจากกรณีศึกษามีหลายวิธี เช่น

(1) การบริหารจัดการด้านสภาพแวดล้อม อาคารสถานที่ สื่อ วัสดุอุปกรณ์ และสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ เช่น การปรับปรุงห้องเรียน จัดห้องกิจกรรม ห้องปฏิบัติการ การจัดหาเครื่องคอมพิวเตอร์ การจัดห้องบริการสื่อการสอน ผลิตรายการการสอน บริการเครื่องถ่ายเอกสาร เป็นต้น

(2) การบริหารจัดการด้านระบบการบริหารงาน หรือระบบการทำงานเพื่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ก้าวหน้าไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ ตัวอย่างการบริหารจัดการที่ได้พบจากกรณีศึกษาต่าง ๆ มีหลายวิธี เช่น

(2.1) การบริหารด้วยระบบทีมงาน และกระบวนการ 3 ร. คือ ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมแก้ปัญหา

(2.2) การใช้ระบบข้อมูลในการวางแผนงาน ร่วมสร้างวิสัยทัศน์ด้วยหลักการใจประสานใจ

(2.3) การสร้างระบบเครือข่ายเพื่อให้เกิดการประสานงานและดำเนินงานที่ดี

(2.4) การจัดระบบกำกับ ติดตาม ตรวจสอบ “เอกประชุม โทประเมิน”

(2.5) การจัดระบบการดูแลรักษาโดยใช้กระบวนการ “ร่วมด้วยช่วยกัน”

(2.6) การสร้างระบบการประเมินบุคลากร โดยมีการประเมินผู้บริหาร การประเมินตนเอง และการประเมินครู

(2.7) การใช้ระบบการบริหารงานที่เน้นการร่วมมือกันทั้งระดับของบุคลากรทุกฝ่าย

(3) การบริหารจัดการด้านวิชาการ เช่น การวิเคราะห์หลักสูตรและปรับหลักสูตรให้เหมาะสม การปรับตารางเรียน และคาบเวลาในการเรียนให้เหมาะสม การกำหนดนโยบายให้เอื้อต่อการพัฒนา เช่น กำหนดนโยบายให้ครูทุกคนมีโอกาสเข้ารับการอบรม หรือประชุมทางวิชาการเดือนละครั้ง หรือเทอมละครั้ง เป็นต้น

(4) การบริหารจัดการทรัพยากร และงบประมาณ เช่นมี การอาศัยแหล่งทรัพยากรจากภาคเอกชน การแสวงหาทุนจากองค์กรเอกชน และนำทรัพยากรที่มีอยู่มาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการเรียนรู้ของเด็ก

(5) การบริหารจัดการด้านชุมชน เปิดโอกาสให้ผู้ปกครองและชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนา เช่น มีการจัดตั้งคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน คณะกรรมการสถานศึกษา คณะกรรมการห้อง คณะกรรมการชุมชน ซึ่งมีผู้ปกครองและชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมเป็นพลังสำคัญ

(6) การบริหารจัดการด้านบุคลากร เช่น การจัดสวัสดิการที่ดีให้ครู การปรับระบบเงินเดือน และการสร้างขวัญกำลังใจในการทำงานด้วยวิธีการต่าง ๆ

2.4 คุณสมบัติของครู

ครูเป็นบุคคลที่สำคัญที่สุดในการก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงกระบวนการเรียนรู้ของผู้เรียน จากการศึกษาโรงเรียนทั้ง 11 โรง พบว่า คุณสมบัติของครูต่อไปนี้เป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งต่อการประสบความสำเร็จในการพัฒนา

- (1) มีเจตคติที่ดีต่อผู้บริหารและโรงเรียน
- (2) มีความรู้ความเข้าใจในแนวคิดและการปฏิบัติ
- (3) มีความเป็นกัลยาณมิตรกับเพื่อนร่วมงาน มีความเอื้ออาทรต่อกัน ให้คำแนะนำและความช่วยเหลือกันด้วยความเต็มใจ แสดงน้ำใจ เสียสละ รับฟังกัน ยอมรับกันและกันให้ความช่วยเหลือ มีความสามัคคี มีความปรารถนาดีต่อกัน ไม่โอ้อวด วางมาด กล่าวร้ายผู้อื่น
- (4) มีจิตสำนึกและวิญญานความเป็นครู
- (5) มีความกระตือรือร้นและตั้งใจในการทำงาน ให้ความร่วมมือในการทำงาน
- (6) มีความใฝ่รู้ สนใจที่จะเรียนรู้
- (7) มีความเป็นกัลยาณมิตรกับเด็ก รักเด็ก เข้าใจเด็ก อารมณ์ดี ใจดี พุดดี ๆ กับเด็ก เอาใจใส่และให้คำแนะนำเด็ก ไม่ดุ ไม่ลงโทษเด็ก และให้การเสริมแรงแก่เด็ก

จากข้อมูลภาคสนามพบว่า โรงเรียนที่เป็นกรณีศึกษาทุกโรงเรียนมีทั้งครูที่พร้อมที่จะเปลี่ยนแปลงและให้ความร่วมมือเต็มที่ และมีครูที่วางตนกลาง ๆ เฉย ๆ ไม่ถึงกับต้องการที่จะเปลี่ยนแปลงและไม่ถึงกับต่อต้าน แต่จะปฏิบัติตามคำสั่งผู้บังคับบัญชา นอกจากนั้นยังมีครูที่ต่อต้านการเปลี่ยนแปลงทั้งในลักษณะที่แสดงออกชัดเจนและที่ต่อต้านอยู่เงียบ ๆ โดยปกติแล้วกลุ่มที่วางตนกลาง ๆ จะมีจำนวนมากที่สุด โรงเรียนที่ประสบความสำเร็จมักมีบุคลากรเป็นจำนวนมากที่มีคุณสมบัติข้อใดข้อหนึ่งใน 7 ข้อที่กล่าวข้างต้นเป็นอย่างน้อย หรือหลาย ๆ ข้อ กรณีศึกษาวิทยาลัยดันพลับศึกษานับเป็น

กรณีตัวอย่างที่แสดงให้เห็นชัดเจนว่า การพัฒนาเกิดขึ้นได้ยากหากครูขาดความสามัคคีและความเป็นกัลยาณมิตรต่อกัน

2.5 การพัฒนาตนเองของครู

ผลจากการศึกษาโรงเรียนทั้ง 11 โรง พบว่า การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของครู เป็นผลมาจากการพัฒนาตนเองของครู วิธีการที่ครูใช้ในการพัฒนาตนเองมีหลายวิธี ประมวลได้ดังนี้

- (1) เข้าร่วมประชุมสัมมนารับการอบรม
- (2) ศึกษาดูงานโรงเรียนต่าง ๆ ที่ประสบความสำเร็จ
- (3) เรียนรู้จากการสาธิตของครูแกนนำ หรือครูที่เก่ง ๆ
- (4) เรียนรู้จากการนิเทศภายใน การให้คำปรึกษาแนะนำ
- (5) เรียนรู้จากการเสวนาพูดคุยกับเพื่อนครู และผู้บริหาร
- (6) เรียนรู้จากการอ่านเอกสารความรู้ หนังสือ หนังสือพิมพ์ และติดตามข่าวสารความ

เคลื่อนไหวทางการศึกษา จากสื่อมวลชน

- (7) เรียนรู้จากประสบการณ์การสอนของตน การคิดวิเคราะห์ และการคิดไตร่ตรอง
- (8) เรียนรู้จากเพื่อนครูที่เป็นกัลยาณมิตรและเป็นแบบอย่าง ขอคำปรึกษาแนะนำ
- (9) เรียนรู้จากการทดลองนำความรู้ที่ได้รับไปประยุกต์ใช้ในการสอนของตน

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์แสดงให้เห็นว่า แนวคิดและการปฏิบัติใหม่ ๆ ที่ครูกระทำมักได้มาจากการเรียนรู้จากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ ดังกล่าวข้างต้น ครูมีโอกาสได้เรียนรู้อย่างต่อเนื่อง และได้รับการสนับสนุนให้คิดและลงมือทำ จึงมีโอกาสประสบความสำเร็จ

ดังนั้น กระบวนการต่าง ๆ ดังกล่าว จึงเป็นตัวบ่งชี้ของความสำเร็จได้ในระดับหนึ่ง หากครูมีกิจกรรมดังกล่าวยิ่งมากเท่าไร โรงเรียนนั้นย่อมมีแนวโน้มที่จะประสบความสำเร็จมากเท่านั้น

2.6 การเตรียมการสอนของครู

จากการสังเกตการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ และสัมภาษณ์ครูของโรงเรียนที่ศึกษา พบว่า การสอนที่ให้ผลดีนั้นมักมาจากการเตรียมการสอนที่ดี ครูที่มีการเตรียมการสอนโดยนำความรู้มาใช้มักจะ ได้ผลดี โดยเฉพาะอย่างยิ่ง หากการเตรียมการนั้น เป็นกระบวนการที่ครูได้มาจากการปรึกษาหารือกันในห้องเรียน ลักษณะสำคัญที่เกิดขึ้นในการเตรียมการสอนของครูมีดังนี้

- (1) ครูมีการศึกษาค้นคว้าหาความรู้มาใช้ในการเตรียมการสอน
- (2) ครูมีการนำความรู้และนวัตกรรมมาใช้ในการเตรียมการสอน
- (3) ครูมีการให้ผู้เรียนร่วมวางแผนการเรียนการสอน

(4) ครูมีการเตรียมแหล่งความรู้ วัสดุ อุปกรณ์ ที่จะใช้ในการสอน หรือจัดทำและผลิตสื่อการเรียนการสอน

(5) ครูมีการนำผลการสอนมาใช้ในการปรับปรุงการสอน

จากการสังเกตการสอนและสัมภาษณ์ครูที่โรงเรียนเห็นว่าเป็นครูที่สอนดี มักพบว่า ครูมีการจัดทำแผนการสอนและมีการเตรียมการล่วงหน้ามาอย่างดี ดังตัวอย่างครูของโรงเรียนสะเดาวิทยา มีการเตรียมการสอนและวางแผนการสอนร่วมกันเป็นคณะ ร่วมมือและช่วยเหลือกันในการสอน ครูของโรงเรียนดอกลำดวนวิทยา ราชพฤกษ์วิทยา ดอกคูณวิทยา ดอกส้มวิทยาและแวนด้าวิทยา มีแผนการสอนที่ครูจัดทำขึ้นเอง ซึ่งมีความแตกต่างจากโรงเรียนที่ยังไม่ประสบความสำเร็จ เช่น โรงเรียนอัญชันศึกษา ครูไม่มีแผนการสอนที่ตนเองจัดทำขึ้น ครูใช้แผนการสอนสำเร็จรูปของสำนักพิมพ์ โรงเรียนนุกวางศึกษา เนื่องจากครูไม่มีวุฒิทางการศึกษา จึงไม่ได้มีการเขียนแผนการสอน วิทยาลัยตันพลับศึกษา ครูบางคนมีแผน ครูบางคนไม่มี และแผนการสอนที่มีมักไม่ค่อยสมบูรณ์ เช่นเดียวกันกับโรงเรียนลำพูศึกษา ดังนั้นจึงพอจะกล่าวได้ว่า การเตรียมการสอนของครูเป็นองค์ประกอบที่สำคัญประการหนึ่งของการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ให้ประสบผลสำเร็จ

2.7 แนวคิด/วิธีการของครูในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้

จากการศึกษาพบว่าโรงเรียนที่ประสบความสำเร็จในการพัฒนาทุกโรงเรียนที่เป็นกรณีศึกษาของการวิจัยนี้จะมีแนวคิดและวิธีการที่เป็นจุดเน้นในการพัฒนา ซึ่งโรงเรียนได้เลือกที่จะนำมาใช้ตามความเหมาะสมกับสภาพการณ์ของโรงเรียน แนวคิดและวิธีการที่เน้นนั้น เป็นจุดร่วมของครูในการพัฒนา ซึ่งจะมีประมาณ 1 – 2 แนวคิดหลัก แต่ครูแต่ละคนอาจใช้แนวคิด/วิธีการอื่น ๆ ประกอบด้วย แนวคิด/วิธีการที่โรงเรียนและครูใช้ในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ ประมวลได้ดังนี้

(1) การจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบบูรณาการ โดยมีการบูรณาการทั้งทางด้านเนื้อหาสาระ และคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยม และคุณลักษณะที่พึงประสงค์

(2) การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามแนวการสอนแบบมุ่งประสบการณ์ภาษา

(3) การสอนเป็นคณะ ((team teaching)

(4) การให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง เช่น การพาไปทัศนศึกษา การเข้าค่าย ธรรมชาติ การพาไปชมการแสดง ไซน ละคร เป็นต้น

(5) การให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติ เช่น การทดลอง การทำโครงการและโครงงานต่าง ๆ

(6) การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรและชมรมหรือชุมนุมต่าง ๆ โดยให้เด็กได้เข้าร่วมกิจกรรมหรือร่วมในการจัดกิจกรรม

(7) การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น เชิญเพื่อนครูมาเป็นวิทยากร การแลกเปลี่ยนบุคลากรในกลุ่มโรงเรียนเครือข่าย การเชิญผู้รู้ผู้เชี่ยวชาญ ในท้องถิ่นมาเป็นวิทยากร หรือเชิญผู้ปกครองที่มีความรู้เฉพาะทางมาให้ความรู้แก่นักเรียน

(8) การจัดกิจกรรมกลุ่มให้เด็กทำงานร่วมกัน แลกเปลี่ยนเรียนรู้จากกันและกัน

(9) การจัดหลักสูตรและกิจกรรมการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับความสนใจ ความถนัดและความต้องการของผู้เรียน โดยให้ผู้เรียนมีโอกาเลือกเรียนเรื่องที่สนใจ และเลือกกิจกรรมที่ตนชอบ เป็นต้น

(10) การจัดกิจกรรมหลากหลายที่มีลักษณะแตกต่างกัน เช่น การให้เด็กได้ทดลอง ลงมือทำ ปฏิบัติจริง ได้เล่นเกม สืบค้นศึกษาหาความรู้ด้วยตนเองได้ไปศึกษานอกสถานที่ ได้คิด วิเคราะห์ ได้เข้าร่วมในกิจกรรมเสริมหลักสูตร ได้ใช้สื่อคอมพิวเตอร์ และเทคโนโลยีในการเรียนรู้ และการสร้างสรรค์งาน และได้นำเสนอผลงานสู่สาธารณะ เป็นต้น

(11) การให้ผู้เรียนสืบค้นความรู้และสร้างความรู้ด้วยตนเอง โดยการส่งเสริมให้นักเรียนแสวงหาข้อมูลจากแหล่งความรู้ต่าง ๆ และศึกษาทำความเข้าใจความรู้ โดยใช้กระบวนการกลุ่มต่าง ๆ ในการสร้างความรู้

(12) การใช้สื่อและเทคโนโลยีในการเรียนรู้ โดยให้เด็กได้เรียนรู้จากสื่อที่ทันสมัย ได้ใช้คอมพิวเตอร์ในการสืบค้นข้อมูล และใช้คอมพิวเตอร์ในการสร้างสรรค์งาน เป็นต้น

(13) การจัดการเรียนการสอนอย่างมีส่วนร่วม

ดังนั้น โรงเรียนที่จะปฏิรูปการเรียนรู้ จึงควรตระหนักว่า โรงเรียนจำเป็นต้องมีแนวคิด และวิธีการที่ตนเห็นว่าเหมาะสม ในการดำเนินการพัฒนา และควรมีการแสวงหาแนวทางที่หลากหลายในการปฏิบัติ หากขาดแนวคิดและวิธีการที่ชัดเจนแล้ว การพัฒนาย่อมไม่เห็นเป็นรูปธรรม

2.8 คุณสมบัติผู้เรียน

นักเรียนเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุด เพราะเป็นเป้าหมายของการปฏิรูปและการพัฒนาทุกอย่างของโรงเรียน จากการศึกษาพบว่า นักเรียนทุกระดับมีความต้องการที่จะเรียนรู้อย่างเข้าใจ และต้องการให้ครูและโรงเรียนช่วยให้เขาเป็นคนดีของสังคมที่มีความสามารถที่จะพึ่งตนเองและช่วยเหลือผู้อื่นได้ นักเรียนสามารถปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงได้ เมื่อครูมีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม นักเรียนก็สามารถปรับเปลี่ยนพฤติกรรมให้เป็นไปตามความคาดหวังของครูและโรงเรียนได้ เพียงแต่จะมาก-น้อย หรือเร็ว-ช้า แตกต่างกันไปตามลักษณะของเด็กและสิ่งเร้าและการสนับสนุนที่ได้รับ เด็กในระดับประถมมีการปรับเปลี่ยนได้รวดเร็ว กว่าเด็กในระดับมัธยมศึกษา โดยเฉพาะทางด้านเจตคติ นักศึกษาในระดับปวช. (จากวิทยาลัยต้นพลับศึกษา) ได้ให้สัมภาษณ์ว่าชอบเรียนแบบเดิมมากกว่า เพราะเคยชินกับแบบเดิมอยู่แล้ว เด็กที่เรียนเก่ง โดย

เฉพาะในระดับมัธยมศึกษา (จากแวนด้าวิทยาและดอกส้มวิทยา) ต้องการให้ครูสอนแบบเดิมเพราะได้เนื้อหาสาระมากกว่า และเด็กมีความกังวลในเรื่องการสอบเข้าเรียนในมหาวิทยาลัย นักเรียนโรงเรียนแวนด้าวิทยาแสดงความรู้สึกว่า แม้นั้นจะปรับตัวกับการเปลี่ยนแปลงได้ แต่ก็ยังอยากให้โรงเรียนค่อย ๆ เปลี่ยนมากกว่าการเปลี่ยนอย่างรวดเร็ว อย่างไรก็ตาม ไม่ว่าเด็กจะรู้สึกชอบหรือไม่ชอบการสอนแนวใหม่ก็ตาม แต่นักเรียนก็สามารถปรับตัวได้และยังมีความเคารพเชื่อฟังครู คุณสมบัติของนักเรียนในส่วนนี้ จึงนับเป็นองค์ประกอบสำคัญที่เอื้อต่อการพัฒนาประการหนึ่ง

2.9 การมีส่วนร่วมของผู้ปกครองและชุมชน

องค์ประกอบที่สำคัญมากและนับได้ว่าเป็นดัชนีบ่งชี้ความสำเร็จของการพัฒนาระบบการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน ก็คือการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองและชุมชน โรงเรียนใดสามารถดึงผู้ปกครองและชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมได้มาก ก็ย่อมมีโอกาสที่จะพัฒนาโรงเรียนได้มาก ข้อมูลจากการศึกษาโรงเรียนชี้ให้เห็นถึงองค์ประกอบย่อย ๆ และลักษณะของการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองและชุมชนดังนี้

- (1) ผู้ปกครองและชุมชนมีเจตคติที่ดีต่อผู้บริหาร ครู และโรงเรียน
- (2) ผู้ปกครองและชุมชนมีความเข้าใจในจุดมุ่งหมาย การดำเนินงาน และการทำกิจกรรมต่าง ๆ ของโรงเรียน
- (3) ผู้ปกครองและชุมชน – ครู – นักเรียน – ผู้บริหาร มีความสัมพันธ์อันดีต่อกัน
- (4) ผู้ปกครองและชุมชนมีความเข้าใจในแนวคิดการปฏิรูปการศึกษาและการปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้
- (5) ผู้ปกครองและชุมชนมีโอกาสเข้าไปมีส่วนร่วมในการพัฒนาโรงเรียน เช่น การเข้าไปเป็นกรรมการของโรงเรียน การเข้าร่วมจัดกิจกรรมต่าง ๆ ของโรงเรียน เช่น การจัดอาหารกลางวัน
- (6) ผู้ปกครองและชุมชนให้ความร่วมมือและให้การสนับสนุนแก่โรงเรียนในด้านต่าง ๆ เช่น ให้คำปรึกษาแนะนำ ให้ความคิดเห็น ช่วยเป็นวิทยากร ช่วยหาแหล่งความรู้ ช่วยหาผู้เชี่ยวชาญท้องถิ่น
- (7) มีเครือข่ายผู้ปกครองและครู-ผู้ปกครอง ให้ความช่วยเหลือกันและกัน และช่วยกันแก้ปัญหาของเด็ก

กรณีศึกษาโรงเรียนดอกนุ่นวิทยาเป็นตัวอย่างหนึ่งที่แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วมของชุมชน ผู้บริหารมีความสามารถในการสัมพันธ์กับชุมชนได้ดี โรงเรียนจึงสามารถแสวงหาแหล่งทุนจากภายนอกเข้ามาช่วยในการพัฒนากิจการของโรงเรียน โรงเรียนละเดาวิทยาชุมชนช่วยผู้บริหารผลักดันจนกระทั่งได้งบประมาณในการสร้างอาคารเรียนหลังใหม่ คณาจารย์ของโรงเรียนราชพฤกษ์วิทยาได้รับการสนับสนุนจากสมาคมผู้ปกครองเพื่อไปศึกษาดูงานยังประเทศเพื่อนบ้าน

เป็นต้น ดังนั้นการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองและชุมชน จึงนับเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของการพัฒนาอีกองค์ประกอบหนึ่ง

สรุปได้ว่า การที่โรงเรียน/สถานศึกษาใด ๆ จะสามารถพัฒนากระบวนการเรียนรู้ให้สำเร็จได้ ขึ้นกับปัจจัยสำคัญ 9 ประการ คือ (1) โรงเรียนมีผู้บริหารที่เห็นความสำคัญและมุ่งเน้นการพัฒนางานวิชาการมีความเข้าใจเกี่ยวกับการปฏิรูปการศึกษาและการปฏิรูปการเรียนรู้ เป็นผู้นำทางความคิดหรือนักคิดที่สามารถแปลงแนวคิดสู่การปฏิบัติได้ นอกจากนั้นยังเป็นผู้ที่เป็นแบบอย่างที่ดีในการทำงาน เสียสละและทุ่มเท มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีและมีความเป็นกัลยาณมิตรต่อครูและผู้เกี่ยวข้อง (2) ผู้บริหารมียุทธวิธีการเปลี่ยนแปลงและการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ที่ได้ผลซึ่งได้แก่การส่งเสริมการเรียนรู้ของครูอย่างจริงจัง การให้ครูมีส่วนร่วมในการพัฒนางานที่ว่ามีและใช้แนวคิดหลักเป็นจุดร่วมในการพัฒนา และการใช้การนิเทศแบบกัลยาณมิตร (3) ผู้บริหารมียุทธวิธีการบริหารจัดการปัจจัยเกื้อหนุนให้เอื้อต่อการพัฒนาแบบครบวงจร ทั้งทางด้านสภาพแวดล้อม สถานที่ สื่อ วัสดุอุปกรณ์ สิ่งอำนวยความสะดวก และทางด้านระบบการบริหารงาน ด้านวิชาการ ด้านบุคลากร ด้านชุมชนและด้านการจัดสรรทรัพยากร (4) โรงเรียนมีครูที่มีเจตคติดีต่อผู้บริหารและโรงเรียน มีความรู้ความเข้าใจในแนวคิดและการปฏิบัติ มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีและมีความเป็นกัลยาณมิตรกับเพื่อนร่วมงานและให้ความร่วมมือในการทำงาน (5) ครูมีการพัฒนาตนเองด้วยวิธีต่าง ๆ และพยายามเรียนรู้อยู่เสมอ (6) ครูมีการเตรียมการสอนสามารถนำความรู้ที่ได้รับหรือเรียนรู้มาใช้ในการเตรียมการสอนได้ (7) ครูมีแนวคิดและวิธีการที่ชัดเจนในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ (8) นักเรียนสามารถปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงได้ และ (9) ผู้ปกครองและชุมชนให้ความร่วมมือและเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาโรงเรียน

3. องค์ประกอบ/ปัจจัยที่เป็นปัญหาหรือเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนากระบวนการเรียนรู้และความต้องการ

จากกรณีศึกษาโดยเฉพาะอย่างยิ่งกรณีโรงเรียนปกติที่ยังไม่มีการพัฒนาหรือการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นมากนัก พบว่า อุปสรรค/ปัญหาสำคัญที่ส่งผลให้การพัฒนาไม่เกิดขึ้นหรือหยุดชะงัก หรือไม่ก้าวหน้ามีจำนวนมาก ซึ่งประมวลได้ดังนี้

3.1 ด้านผู้บริหาร

ก. ปัญหา/อุปสรรค

คุณสมบัติของผู้บริหารนับว่ามีความสำคัญอย่างยิ่ง องค์ประกอบที่เป็นปัจจัยเอื้อที่มีอิทธิพลมากสูงมากก็คือ ผู้บริหารที่เห็นความสำคัญของงานวิชาการ มีความเข้าใจในการปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ มีมนุษยสัมพันธ์ มีความเป็นกัลยาณมิตร มีความเป็นประชาธิปไตยในการบริหาร ดังเช่น

ผู้บริหารของโรงเรียนราชพฤกษ์วิทยา แวนด้าวิทยา และวิทยาลัยโมกข์วิทยา เป็นต้น ในทางกลับกันเมื่อหันมาดูโรงเรียนที่ยังไม่ประสบความสำเร็จ เช่น โรงเรียนลำพูนศึกษา ก็ได้พบว่าโรงเรียนไม่สามารถดำเนินงานการพัฒนาต่อไปได้ เนื่องจากครูมีเจตคติที่ไม่ดีต่อผู้บริหาร ซึ่งก็มีสาเหตุมาจากการที่ผู้บริหารขาดความเอาใจใส่ ขาดความกระตือรือร้นและขาดความเป็นประชาธิปไตยในการบริหารงาน วิทยาลัยตันพลับศึกษา ก็เช่นกัน ผู้บริหาร – ครูขาดความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน และขาดความสามัคคีในการทำงานร่วมกัน แม้แต่ผู้บริหารที่ประสบความสำเร็จในการพัฒนาโรงเรียน ดังเช่น ผู้บริหารของโรงเรียนดอกนุ่นวิทยา ก็ยังพบว่าครูเกิดความบาดหมางแครงใจกันขึ้น เมื่อผู้บริหารมีการเลือกปฏิบัติต่อครูที่ตอบสนองนโยบายของโรงเรียนเป็นพิเศษ นอกจากนั้นยังพบว่า การเปลี่ยนแปลงผู้บริหารบ่อยๆ ส่งผลต่อการพัฒนาโรงเรียนมากขึ้น ดังตัวอย่างที่พบในโรงเรียนสะเดาวิทยา เมื่อผู้บริหารใหม่ที่มาใหม่มีความตั้งใจและกระตือรือร้นในการทำงาน โรงเรียนเริ่มพัฒนาอย่างเห็นได้ชัด โรงเรียนลำพูนศึกษาในทางกลับกัน ผู้บริหารเก่าได้วางพื้นฐานการพัฒนามาดีพอสมควร ครูเริ่มต้นตัว แต่พอผู้บริหารใหม่ที่ไม่สนใจและไม่ส่งเสริมงานวิชาการเข้ามา ความก้าวหน้าเริ่มถอยและกลับไปอยู่ในสภาพติดลบ โรงเรียนดอกส้มวิทยา เป็นกรณีตัวอย่างที่อยู่ในลักษณะกลางๆ ผู้บริหารคนเดิมได้ดำเนินการพัฒนาไปได้มาก ผู้บริหารคนใหม่มีความพยายาม ตั้งใจสานต่อการพัฒนา แต่ทำได้ไม่มากเท่าเดิม การพัฒนาก็ยังดำเนินต่อไป แต่น้อยลงกว่าเดิม เช่นนี้เป็นต้น กรณีต่างๆดังกล่าวจึงเป็นเครื่องยืนยันถึงความสำคัญของตัวผู้บริหารอย่างชัดเจน คุณสมบัติของผู้บริหารเป็นองค์ประกอบที่มีอิทธิพลสูงมากทั้งทางด้านบวกและลบ สรุปได้ว่าปัญหา / อุปสรรคที่สำคัญด้านผู้บริหาร คือ

- (1) ผู้บริหารไม่ได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนากระบวนการเรียนรู้และไม่ได้รับการยอมรับ ศรัทธา เชื่อถือจากครู เนื่องจากการไม่ใส่ใจ สนใจที่จะปรับเปลี่ยน ขาดความกระตือรือร้น และความเป็นประชาธิปไตยในการบริหารงาน ผู้บริหารมีการเลือกปฏิบัติต่อครู ขาดความยุติธรรม และความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างผู้บริหาร-ครู และในสถานศึกษาบางแห่งกลุ่มผู้บริหารขาดความสามัคคีในการทำงาน
- (2) มีการเปลี่ยนผู้บริหารบ่อย ทำให้ครูขาดความมั่นคงและทิศทางในการพัฒนา ขาดแรงจูงใจ ขวัญและกำลังใจในการทำงาน

ข. ความต้องการ

- (1) ต้องการให้ครูให้ความร่วมมือในการทำงาน ต้องการให้ครูมีความสามัคคีกลมเกลียวในการทำงาน
- (2) ต้องการการสนับสนุนจากรัฐในแง่นโยบายและปัจจัยสนับสนุนในการดำเนินการพัฒนา
- (3) ต้องการให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาโรงเรียนให้มากขึ้น

3.2 ด้านโรงเรียน

ก. ปัญหา / อุปสรรค

ในปัจจุบันโรงเรียนส่วนใหญ่มีความกระตือรือร้นในการพัฒนาโรงเรียนและมีความพยายามที่จะพัฒนาไปตามอัตภาพ เนื่องจากแรงกระตุ้นจากพระราชบัญญัติการศึกษาและระบบประกันคุณภาพ แต่เนื่องจากความขาดแคลนปัจจัยเอื้ออำนวยในหลายๆด้าน จึงทำให้ไม่ประสบความสำเร็จตามต้องการ ปัจจัยที่เป็นปัญหาและความต้องการร่วมของกรณีศึกษาทุกกรณีก็คือ การขาดผู้รู้ ที่จะให้คำปรึกษาแนะนำในการปฏิบัติ ซึ่งปัญหานี้มีในระดับสูงมากในโรงเรียนที่ขาดปัจจัยและอยู่ห่างไกลจากชุมชนเมือง เช่น โรงเรียนสะเดาวิทยา-หูกวางศึกษาและอัญชันศึกษา ส่วนโรงเรียนที่มีความพร้อมพอสมควร ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นโรงเรียนขนาดใหญ่ เช่น โรงเรียนดอกสัณยวิทยา ราชพฤกษ์วิทยา แวนด้าวิทยา วิทยาลัยโมกข์วิทยา แม้จะมีความพร้อม แต่ก็ยังต้องการผู้รู้และบุคลากรที่มีความถนัดเฉพาะทางมาช่วยโรงเรียน นอกจากนั้น ยังเป็นที่น่าสังเกตว่า โรงเรียนที่ประสบความสำเร็จมักเป็นโรงเรียนที่ได้รับความช่วยเหลือจากชุมชน เช่น โรงเรียนดอกลำดวนวิทยา ดอกคูณวิทยา ราชพฤกษ์วิทยาและดอกสัณยวิทยา และในทางกลับกัน โรงเรียนที่ยังไม่ประสบความสำเร็จ มักเป็นโรงเรียนที่ขาดความสัมพันธ์กับชุมชน เช่น โรงเรียนอัญชันศึกษา ดังนั้น จึงสามารถสรุปปัญหา / อุปสรรคที่สำคัญทางด้านโรงเรียนได้ดังนี้

- (1) โรงเรียนขาดผู้รู้ แหล่งข้อมูล วิทยากร และบุคคลที่จะให้ความช่วยเหลือแนะนำในเรื่องที่ต้องการ
- (2) โรงเรียนขาดนโยบาย วิสัยทัศน์ ที่ชัดเจนในการบริหาร ขาดการสร้าง ความเข้าใจร่วมกัน ขาดการสื่อสาร และการประชาสัมพันธ์ที่ดี ขาดการประสานงานและนิเทศติดตามผลอย่างเป็นระบบ
- (3) โรงเรียนขาดบุคลากรที่ถนัดเฉพาะทาง ขาดสื่อ วัสดุ อุปกรณ์ หนังสือ ห้องสมุด ที่ส่งเสริมการเรียนรู้ ขาดงบประมาณที่จะนำมาใช้พัฒนาบุคลากร สื่อ สถานที่ และจัดสิ่งอำนวยความสะดวก
- (4) โรงเรียนอยู่โดดเดี่ยว ห่างไกลความเจริญ มีความจำกัดหลาย ๆ ด้าน โดยเฉพาะข้อความรู้
- (5) โรงเรียนขาดการสื่อสาร ประชาสัมพันธ์ที่ดีกับผู้ปกครอง/ชุมชน

ข. ความต้องการ

- (1) ต้องการให้ชุมชนเข้ามีส่วนร่วมในการพัฒนาโรงเรียนมากขึ้น ต้องการความคิดเห็นและการมาเยี่ยมเยือน
- (2) ต้องการการสนับสนุนจากรัฐทั้งทางด้านนโยบายและงบประมาณ เพื่อใช้ในการพัฒนาบุคลากรและจัดสิ่งอำนวยความสะดวกให้ครู รวมทั้งซ่อมแซมปรับปรุงอาคารสถานที่
- (3) ต้องการวิทยากร ผู้ที่สามารถให้คำปรึกษาแนะนำในเรื่องที่โรงเรียนต้องการ
- (4) ต้องการความร่วมมือจากบุคลากรทุกฝ่ายในการพัฒนา
- (5) ต้องการเพิ่มจำนวนครูเพื่อให้การสอนมีประสิทธิภาพ

3.3 ด้านครู

ก. ปัญหา/อุปสรรค

ครูเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ส่งผลโดยตรงต่อกระบวนการเรียนรู้ของผู้เรียน ในขณะที่คุณสมบัติของครู ซึ่งประกอบด้วย การพัฒนาตนเอง การเตรียมการสอนของครู และการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ของครู เป็นองค์ประกอบที่เอื้อต่อการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ คณะผู้วิจัยได้พบว่าความไม่เข้าใจของครูเป็นปัจจัยที่เหนี่ยวรั้งความก้าวหน้าและคุณภาพของการพัฒนาทำให้ไม่ประสบความสำเร็จครูในโรงเรียนที่เป็นกรณีศึกษาทุกโรง ไม่ว่าจะเป็นโรงเรียนที่ประสบความสำเร็จหรือยังไม่ประสบความสำเร็จก็ตาม ล้วนแสดงความต้องการว่า ต้องการความรู้ความเข้าใจที่กระจ่างในหลาย ๆ เรื่องที่กำลังพัฒนา ซึ่งนอกจากจะเป็นข้อมูลจากการบอกของครูโดยตรงแล้ว คณะผู้วิจัยยังพบจากการสังเกตการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ของครูอีกด้วย ความรู้ความเข้าใจที่ยังไม่กระจ่างและคลาดเคลื่อนของครูนี้ทำให้การปฏิบัติของครูไม่บังเกิดผลเต็มที่ ทั้ง ๆ ที่ครูมีความพร้อม ความพยายามและความตั้งใจอย่างมาก ปัญหานี้เกิดขึ้นกับครูในกรณีศึกษาทุกกรณีและโดยเฉพาะกับครูคณิตศาสตร์และวิทยาศาสตร์ซึ่งมีเนื้อหาสาระมากและครูยังไม่มีความมั่นใจว่าจะสอนตามพ.ร.บ. การศึกษาได้ ปรากฏการณ์เช่นนี้อาจส่งผลให้ทั้งครูและนักเรียนเกิดความไม่มั่นใจในการสอนแนวใหม่ตามพ.ร.บ. การศึกษาได้ ซึ่งปัญหานี้หากไปผนวกกับปัญหาของการขาดผู้รู้ในการให้คำปรึกษาแนะนำด้วยแล้ว อาจกลายเป็นอุปสรรคที่ทำให้การพัฒนาไม่ก้าวหน้าตามความคาดหวังได้ นอกจากนี้ปัญหานี้ซึ่งเป็นปัญหาร่วมของกรณีศึกษาแล้ว ยังพบปัญหาทางด้านขวัญและกำลังใจของครู ปัญหาการขาดการสนับสนุนทางด้านสื่อ วัสดุอุปกรณ์ แหล่งข้อมูลสำหรับค้นคว้าอีกด้วย และในโรงเรียนที่โรงเรียนมีกิจกรรมการพัฒนามาก เช่น โรงเรียนราชพฤกษ์ วิทยา แวนด้าวิทยา และดอกส้มวิทยา ครูบางคนมีภาระงานและกิจกรรมพิเศษที่ต้องทำมากเกินไป จึงอาจส่งผลต่อการทำงานได้ สรุปได้ว่าปัญหา/อุปสรรคที่สำคัญในด้านครูมีดังนี้

(1) ครูมีความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ตามแนว พ.ร.บ. การศึกษา หลายประการ ได้แก่

(1.1) ครูเข้าใจว่าการสอนแนวใหม่ช่วยให้นักเรียนรู้ง่าย แต่ไม่รู้ลึก ไม่รู้จริง เป็นการสอนที่เหมาะสมสำหรับเด็กเก่ง ไม่เหมาะสมสำหรับเด็กอ่อนและการสอนพิเศษ

(1.2) ครูมีความเข้าใจว่า การสอนแนวใหม่จะต้องให้เด็กคิดเองทั้งหมดตลอด การสอน และการให้เด็กคิดเองจะเรียนรู้เนื้อหาได้น้อย นอกจากนั้นครูยังครู้ใช้คำถามกระตุ้นให้เด็กคิดไม่เป็น

(1.3) ครูเข้าใจว่า การสอนโดยยึดนักเรียนเป็นศูนย์กลาง คือการให้นักเรียนไปศึกษาค้นคว้าเอง แล้วนำมารายงานเป็นบุคคลหรือเป็นกลุ่ม โดยขาดการวิเคราะห์ อภิปราย สรุปความรู้ให้เข้าใจชัดเจน ครูเขียนแผนการสอนที่ยึดนักเรียนเป็นศูนย์กลางและเขียนแผนการสอนบูรณาการไม่เป็น

(1.4) ครูเข้าใจว่า การสร้างความรู้คือ การให้นักเรียนไปค้นคว้าเอง คิดเอง (โดยครูไม่ต้องให้คำแนะนำอธิบายชี้แจง) นอกจากนั้นยังพบว่าการสร้างความรู้ของนักเรียนเป็นการติดต่อข้อมูลความรู้มากกว่าการสร้างความรู้ความเข้าใจในข้อมูลความรู้

(1.5) ครูสอนมโนทัศน์ (concept) โดยการบรรยายให้เนื้อหาความรู้ ให้คำนิยาม

(1.6) ครูไม่เข้าใจวัตถุประสงค์ของการทดสอบก่อนเรียนและหลังเรียนและไม่เข้าใจความแตกต่างระหว่างใบความรู้ ใบงาน แบบฝึกหัด และบัตรคำสั่ง

(1.7) ครูสอนแบบร่วมมือโดยใช้เทคนิค JIGSAW อย่างไม่เหมาะสมกับเนื้อหา

(1.8) ครูไม่เข้าใจว่าจะจัดกิจกรรมให้นักเรียนนำความรู้ไปใช้ได้อย่างไร

(1.9) ครูเห็นว่าการให้อิสระแก่เด็ก ทำให้เด็กขาดระเบียบวินัยและกระด้างกระเดื่องต่อครู

(1.10) การปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในห้องเรียน เป็นการปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียนเป็นส่วนมาก ปฏิสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับเด็กมีน้อย

(2) ครูไม่เตรียมการสอนไม่เพียงพอ ไม่เขียนแผน เขียนไม่เป็น ใช้แผนสำเร็จรูปของสำนักพิมพ์

(3) ครูได้รับการสนับสนุนให้เพิ่มพูนความรู้ไม่เพียงพอ ครูขาดแหล่งความรู้ เอกสาร ตำรา สำหรับการค้นคว้า ขาดข้อมูล และผู้รู้ให้คำปรึกษาแนะนำ

(4) ครูไม่มีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนา มีเจตคติที่ไม่ดีต่อผู้บริหาร ขาดขวัญกำลังใจ และขาดความสามัคคีในการทำงาน ครูได้สอนวิชาที่ไม่ถนัด และครูมีปัญหาเศรษฐกิจ

(5) ครูมีภาระงานมากเกินไป มีงานพิเศษและมีกิจกรรมที่ต้องทำมากเกินไป

- (6) คุรขาดความมั่นใจในการปฏิรูป เนื่องจากระบบการศึกษาต่อในระดับสูง
- (7) คุรขาดวุฒิการศึกษาวิชาชีพคุร ขาดทักษะการใช้สื่อคอมพิวเตอร์

ข. ความต้องการ

- (1) คุรต้องการความรู้ที่กระจ่างในเรื่องต่อไปนี้
 - (1.1) พระราชบัญญัติการศึกษา พ.ศ. 2542 การปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้และการประกันคุณภาพการศึกษา
 - (1.2) การวิเคราะห์หลักสูตร การเขียนแผนการสอนแบบบูรณาการและแบบเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ
 - (1.3) วิธีการจัดกิจกรรมที่นักเรียนสามารถสร้างความรู้ด้วยตนเอง เทคนิคการสอนต่าง ๆ การจัดทำใบงานและใบความรู้ การเลือกนวัตกรรมมาใช้จัดการเรียนการสอน และการผสมผสานวิธีสอนแบบใหม่กับแบบเก่า
 - (1.4) การผลิตสื่อ และใช้สื่อเทคโนโลยีต่าง ๆ ในการสอน
 - (1.5) การปรับพฤติกรรมนักเรียน
 - (1.6) การวัดและประเมินผลการเรียนรู้และการวิจัยชั้นเรียน
- (2) คุรต้องการผู้บริหารที่เป็นแบบอย่างที่ดี มีความเป็นประชาธิปไตย รับฟังและต้องการขวัญและกำลังใจจากผู้บริหาร ต้องการการสนับสนุนทั้งทางด้านสวัสดิการและสิ่งอำนวยความสะดวกในการสอน ต้องการแหล่งความรู้ในการศึกษาค้นคว้าและ ต้องการบริการทางด้านการผลิตสื่อการสอน วัสดุ อุปกรณ์รวมทั้งมีโอกาสได้ไปรับการอบรมเรียนรู้และ ศึกษาต่อมากขึ้น
- (3) คุรต้องการระบบการทำงานและกระบวนการทำงานที่ดี ต้องการความร่วมมือจากทุกฝ่าย และความสามัคคีในการทำงาน
- (4) คุรต้องการการนิเทศช่วยเหลืออย่างต่อเนื่องและต้องการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับคุรโรงเรียนอื่น ๆ
- (5) คุรต้องการให้ผู้ปกครองและชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนามากขึ้น
- (6) คุรต้องการผสมผสานวิธีสอนแบบใหม่กับแบบเก่าและต้องการพัฒนาหลักสูตรวิชาที่รับผิดชอบให้เหมาะสมขึ้น

3.4 ด้านนักเรียน

ก. ปัญหา / อุปสรรค

นักเรียนโดยทั่วไปตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงได้ดี แต่ก็พบว่ามีปัญหาบางส่วนประการที่ทำให้การพัฒนาระบบการเรียนรู้พัฒนาได้ไม่ดีเท่าที่ควร ปัญหาที่มักเกิดขึ้นในโรงเรียน

ขนาดเล็กก็คือ นักเรียนมีความรู้และทักษะพื้นฐานไม่เพียงพอ ทักษะการอ่าน การเขียนยังมีปัญหา ส่วนในโรงเรียนขนาดใหญ่ก็คือ นักเรียนในชั้นมีจำนวนมาก (40 – 50 คน / ห้อง) และนักเรียนมีระดับสติปัญญาที่แตกต่างกัน ซึ่งก็ทำให้ยากแก่ครูในการสอนตามแนวใหม่ นอกจากนั้นยังพบว่า ไม่ว่าจะเป็นโรงเรียนขนาดเล็กหรือใหญ่ก็ตาม นักเรียนยังขาดทักษะการทำงานกลุ่มซึ่งเป็นทักษะที่จำเป็นในการเรียนรู้ร่วมกันตามแนวพระราชบัญญัติการศึกษา การที่ครูให้อิสระแก่เด็กในการคิด การเรียนรู้ แต่ขาดการให้คำชี้แนะที่จำเป็น รวมทั้งขาดการจัดการที่เหมาะสมในส่วนของคุณ ทำให้ผู้เรียนอยู่ในสภาวะสับสน และนำไปสู่ปัญหาระเบียบวินัย ซึ่งทำให้เป็นอุปสรรคต่อการเรียนรู้ อีกประการหนึ่ง นักเรียนยังมีปัญหาเฉพาะที่แตกต่างกันออกไปตามสถานการณ์ของโรงเรียน เช่น โรงเรียนสะเดาวิทยา เมื่อโรงเรียนเลิกเวลา 15.00 น. นักเรียนต้องไปเรียนศาสนาต่อจนถึง 19.00 น. รวมถึงวันเสาร์ด้วย นักเรียนโรงเรียนหูกวางศึกษามีฐานะทางครอบครัวยากจนมาก ได้รับปัจจัยพื้นฐานไม่เพียงพอ ทำให้ผู้เรียนไม่มีความพร้อมในการเรียนรู้เท่าที่ควร ปัญหาและอุปสรรคที่สำคัญจากกรณีศึกษา สรุปได้ดังนี้

- (1) นักเรียนขาดทักษะพื้นฐานในการเรียนรู้ อ่านหนังสือไม่คล่อง/อ่านไม่ออก ส่งผลให้ไม่สามารถเข้าใจบทเรียน และเรียนรู้ได้
- (2) นักเรียนมีจำนวนมาก และมีระดับสติปัญญาแตกต่างกัน ทำให้ยากแก่การสอนด้วยวิธีเดียวกัน
- (3) นักเรียนขาดทักษะพื้นฐานในการทำงานกลุ่ม ทำให้การสอนตามแนวใหม่ไม่ได้ผลดี
- (4) นักเรียนไม่มีเวลาให้กับการทบทวนฝึกฝนสิ่งที่เรียนรู้และทำกิจกรรมต่าง ๆ
- (5) นักเรียนมีปัญหาครอบครัวยากจน ขาดอุปกรณ์การเรียน ติดยาเสพติด ส่งผลให้ขาดความพร้อมทางการเรียนและทางอารมณ์
- (6) นักเรียนขาดระเบียบวินัย และความรับผิดชอบ ในการเรียนรู้ด้วยตนเอง
- (7) นักเรียนเคยชินกับการเรียนแบบเดิมและชอบที่เรียนแบบเดิม

ข. ความต้องการ

ความต้องการ : ด้านสาระการเรียนรู้

นักเรียนต้องการเรียนรู้เกี่ยวกับเรื่องต่าง ๆ ต่อไปนี้

(1) ประวัติศาสตร์ ประเทศเพื่อนบ้านและความสัมพันธ์ สถานที่สำคัญของประเทศต่าง ๆ ในโลก ความเปลี่ยนแปลงของสังคมในปัจจุบัน ประวัติโรงเรียน พุทธศาสนา ศาสนา ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี คนตรีไทย

(2) คอมพิวเตอร์ เทคโนโลยี อินเทอร์เน็ต การเขียนโปรแกรมคอมพิวเตอร์

(3) ธรรมชาติ วิทยาศาสตร์ (สัตว์ต่าง ๆ อวกาศ จักรวาล ดาราศาสตร์

ยานพาหนะ)

ยานพาหนะ)

(4) การปลูกต้นไม้ การประดิษฐ์ การตกปลา การทำอาหาร การขายสินค้า และอาชีพต่าง ๆ

(5) วิธีการเรียนรู้ วิธีการเข้าสังคม ภาษาอังกฤษ และเพศสัมพันธ์

ความต้องการจากโรงเรียนและครู

(1) ต้องการให้ครูสนใจนักเรียนทุกคนอย่างเท่าเทียมกัน มีความยุติธรรมเข้าใจ นักเรียนที่เรียนช้า ครูสนใจความรู้สึกของนักเรียน ไม่ระบายอารมณ์กับนักเรียน ให้ความรักและความอบอุ่น ให้ความเป็นกันเอง ดูแลเอาใจใส่นักเรียนอย่างใกล้ชิด ไม่เข้มงวดเกินไป ใจดี มีความเป็นกัลยาณมิตร พูดกับเด็กดี ๆ ไม่ดูด่า ไม่ลงโทษเด็ก

(2) ต้องการให้ครูแนะแนวทางในการเรียนและสืบค้นหาความรู้ไม่ใช่ปล่อยให้ นักเรียนไปคิดค้นเองโดยอิสระอย่างไม่มีแนวทาง ให้ครูทวนซ้ำเรื่องการเรียนรู้ หัดให้อ่านและเขียน สอน ภาษาอังกฤษเพิ่ม และเพิ่มวิชาเรียนให้มากขึ้น ดึงดูดให้นักเรียนในวิชาที่ยาก ๆ

(3) ต้องการให้ครูสอนสนุก ให้นักเรียนเลือกเรียนตามความถนัดและความสนใจ เปิดโอกาสให้นักเรียนได้เรียนรู้จากสื่อต่าง ๆ เช่น โทรทัศน์ ให้ความรู้ก่อนการปฏิบัติในวิชาปฏิบัติ ได้เรียนจากของจริงจากการเล่นกีฬาและให้เล่นเกมและเปิดโอกาสให้นักเรียนคิดและทำในสิ่งที่สนใจ โดยสอนให้นักเรียนทำงานเป็นกลุ่ม แต่ไม่ใช่ให้ทำโครงการมากเกินไปจนเด็กวิตก เครียด ว้าวุ่น และเหนื่อย นอกจากนั้นต้องการให้ครูหาวิธีการจัดการเรียนการสอนที่ดีให้เด็กเก่ง ใช้เทคนิคการสอนที่ดีและติดตามงานที่มอบหมายให้นักเรียนทำ

(4) ต้องการให้ครูเป็นแบบอย่างที่ดีและให้ครูสอนพิเศษ อบรมเรื่องมารยาท ความสามัคคี และยกตัวอย่างประกอบและกระตุ้นให้นักเรียนทำความดี โดยให้ทำความดีแทนการลงโทษ

(5) ต้องการให้โรงเรียนจัดกิจกรรมต่าง ๆ เช่น มีกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้นักเรียนได้นำความรู้ไปใช้ เช่น การจัดการแข่งขันทักษะ จัดแข่งขันด้านวิชาการ กิจกรรมเพื่อความบันเทิง จัดกิจกรรมเป็นงานเสริมรายได้ จัดกิจกรรมวันสำคัญต่าง ๆ กิจกรรมให้ครูและนักเรียนทำร่วมกัน ค่ายกิจกรรมค่ายธรรมะ หรืออบรมคุณธรรมในวันหยุด นิมนต์พระมาเทศน์ ปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมให้นักเรียนเป็นคนมีน้ำใจ เผื่อแผ่เสียสละ อบรม E.Q. ให้นักเรียน และจัดกิจกรรมส่งเสริมให้ทำความดี เช่น ธนาคารคุณธรรมและการทำกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์

(6) ต้องการให้โรงเรียนพัฒนาโรงเรียน/สถานศึกษาให้สวยงาม สะอาด ทันสมัย และให้นักเรียน ร่วมกันรักษาความสะอาด รวมทั้งการจัดหาอุปกรณ์และหนังสือค้นคว้าให้เพียงพอ

(7) ต้องการให้โรงเรียนพาไปทัศนศึกษานอกสถานที่ให้มากขึ้น และลดหย่อนกฎ ระเบียบ

ความต้องการจากผู้ปกครอง

- (1) ต้องการให้ผู้ปกครองใช้เวลาดูแลเอาใจใส่ลูก ไม่ปล่อยปละละเลย ไม่ทิ้งให้ลูกอยู่คนเดียว ตามใจลูกในสิ่งที่ดี ให้ลูกทำในสิ่งที่อยากทำ มีเวลาให้ลูกให้ความรัก ความอบอุ่นกับครอบครัว และอบรม สั่งสอนให้เป็นคนดี เช่น พาไปวัดฝึกจิต ดักเตือนที่แรงเมื่อทำความผิดและสอนให้มีระเบียบวินัยรู้จักคิด ทำ และแก้ปัญหา
- (2) ต้องการให้ผู้ปกครองสนับสนุนการเรียนให้มาก ๆ เช่น ช่วยสอนการบ้านที่ไม่เข้าใจให้ทบทวนสิ่งที่เรียนมาจากโรงเรียน ให้คำปรึกษา ให้คำอธิบายเมื่อไม่เข้าใจหรือเกิดปัญหาอธิบายสิ่งที่ยังไม่รู้ช่วยชี้แนะในสิ่งที่สงสัยหรือเป็นปัญหา
- (3) ต้องการให้ผู้ปกครองมีเหตุผล ทำดี และพูดเพราะ ๆ กับลูก ไม่ทะเลาะกัน ตีกัน ไม่พูดคำหยาบ และไม่เล่นการพนัน
- (4) ต้องการให้ผู้ปกครองทำกิจกรรมร่วมกันในบ้านและชื่อของขวัญ ของเล่นให้ลูกบ้าง
- (5) ต้องการให้ผู้ปกครองบังคับให้ลูกอ่านหนังสือ หรือเรียนมากเกินไป เช่น ลดการเรียนพิเศษวันเสาร์-อาทิตย์
- (6) ต้องการให้ผู้ปกครองส่งเสริมและสนับสนุนกิจกรรมของโรงเรียน เช่น การไปทัศนศึกษา ส่งเสริมให้รักการอ่านโดยพาไปห้องสมุดบ้าง

3.5 ด้านผู้ปกครองและชุมชน

ก. ปัญหา/อุปสรรค

การที่ผู้ปกครองและชุมชนไม่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาโรงเรียนมีสาเหตุหลายประการ ที่สำคัญก็คือ การขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการศึกษาและการเรียนรู้ และขาดความตระหนักถึงความสำคัญของบทบาทหน้าที่ของตน ซึ่งสาเหตุก็มาจากการที่โรงเรียนขาดการประชาสัมพันธ์สร้างความเข้าใจให้แก่ผู้ปกครอง การติดต่อสื่อสารระหว่างโรงเรียน ครู ผู้ปกครองและผู้เกี่ยวข้อง เป็นสิ่งสำคัญมาก ดังจะเห็นได้จากกรณีศึกษาโรงเรียนละเดาวิทยา ซึ่งโรงเรียนเคยมีปัญหความสัมพันธ์กับชุมชนมากคน ต่างฝ่ายต่างมีเจตคติและความรู้สึกต่อกันในทางลบ แต่เมื่อผู้บริหารคนใหม่เข้ามาและกล้าเข้าไปสัมพันธ์กับชุมชน จึงสามารถสร้างความเข้าใจให้แก่ชุมชนได้ในระดับหนึ่ง ชุมชนเริ่มเปลี่ยนเจตคติและเข้ามาช่วยเหลือโรงเรียนในหลายด้าน อย่างไรก็ตามข้อมูลจากภาคสนามก็ได้พบว่า แม้โรงเรียนขนาดใหญ่ที่มีความสัมพันธ์กับผู้ปกครองและชุมชนดีอยู่แล้ว เช่น โรงเรียนราชพฤกษ์วิทยา โรงเรียนแวนด้าวิทยา หรือโรงเรียนดอกส้มวิทยา ก็ยังมีปัญหาในเรื่องประสิทธิภาพของการสื่อสารระหว่างผู้บริหาร ครูและผู้ปกครอง ส่วนปัญหาที่มาจากชุมชนโดยตรงพบจากกรณีโรงเรียน

ลำพูนศึกษา ซึ่งชุมชนขาดความสามัคคีในหมู่คณะ จึงเป็นผลทำให้ชุมชนไม่เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาโรงเรียน เนื่องจากชุมชนมีปัญหาที่ต้องเผชิญมากอยู่แล้ว ปัญหา/อุปสรรคสำคัญทางด้านผู้ปกครอง ชุมชนและสรุปได้ดังนี้

- (1) ผู้ปกครองขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการศึกษาและการเรียนรู้
- (2) ผู้ปกครองขาดความเข้าใจเกี่ยวกับจุดมุ่งหมายและการทำกิจกรรมต่าง ๆ ของ

โรงเรียน

- (3) ผู้ปกครองไม่ได้รับข่าวสารข้อมูลจากโรงเรียนอย่างเพียงพอ
- (4) การสื่อสารระหว่างผู้บริหาร ครู และผู้ปกครองยังไม่มีประสิทธิภาพพอ
- (5) ผู้ปกครองมีฐานะยากจน ไม่มีเวลาดูแลลูก และมาร่วมกิจกรรมของโรงเรียน
- (6) ชุมชนขาดความสามัคคีในหมู่คณะและไม่ได้รับข่าวสารและการติดต่อสื่อสาร

จากโรงเรียน

ข. ความต้องการ

- (1) ต้องการให้โรงเรียนสอนลูกให้มีความรู้ เป็นคนดี พึ่งตนเองได้
ช่วยเหลือผู้อื่น และไม่ติดยาเสพติด
- (2) ต้องการให้โรงเรียนจัดการเรียนการสอนให้ได้มาตรฐาน
- (3) ต้องการให้โรงเรียนดูแลความปลอดภัยภายในโรงเรียน
- (4) ต้องการให้โรงเรียนประถมศึกษาเปิดสอนต่อชั้นมัธยมศึกษา
- (5) ต้องการให้โรงเรียนจัดประชุมสร้างความเข้าใจและประชาสัมพันธ์ให้ผู้ปกครอง
รับทราบข่าวสารมากขึ้น
- (6) ต้องการเข้าไปมีส่วนร่วมในการพัฒนามากขึ้น ต้องการพูดคุยกับครูประจำชั้น
และสังเกตการสอนบ้าง
- (7) ต้องการให้โรงเรียนจัดสอนพิเศษทางวิชาการให้เด็กเพิ่มขึ้น

สรุปได้ว่า องค์ประกอบ/ปัจจัยสำคัญที่เป็นปัญหาหรืออุปสรรคต่อการพัฒนากระบวนการเรียนรู้มี 5 ด้าน ทางด้านผู้บริหาร อุปสรรคสำคัญที่สุดอยู่ที่ตัวผู้บริหารซึ่งมีคุณสมบัติไม่เหมาะสม ได้แก่ การไม่ใส่ใจหรือสนใจที่จะพัฒนาโดยเฉพาะงานวิชาการ ขาดความเข้าใจในเรื่องการปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ ขาดความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างผู้บริหาร – ครู และชุมชน ขาดความเป็นประชาธิปไตยในการบริหารงาน และขาดความยุติธรรม ทางด้านโรงเรียน ปัญหาสำคัญคือ ขาดผู้รู้ แหล่งข้อมูลและวิทยาการที่จะให้คำปรึกษาแนะนำในเรื่องที่ต้องการ รวมทั้งขาดปัจจัยเกื้อหนุนที่จำเป็นและเพียงพอต่อการพัฒนา ทางด้านครู อุปสรรคที่สำคัญที่สุดได้แก่ การขาดความเข้าใจที่กระจ่างในแนวคิดและการ

ปฏิบัติต่าง ๆ รวมทั้งการเขียนแผนการสอน นอกจากนั้นครูยังขาดแหล่งความรู้สำหรับการศึกษาค้นคว้า ผู้รู้ที่จะให้คำปรึกษาแนะนำ และขาดสื่ออุปกรณ์และสิ่งอำนวยความสะดวกในการสอน ส่วนทางด้านผู้เรียนนั้น อุปสรรคสำคัญได้แก่ การขาดความรู้และทักษะพื้นฐานในการเรียนรู้สาระต่าง ๆ เช่น ทักษะการอ่าน เขียน คิดคำนวณและการทำงานกลุ่ม และปัญหาของความแตกต่างทางด้านสติปัญญาและความสามารถของผู้เรียนทำให้ยากแก่ครูในการสอน นอกจากนั้นเป็นปัญหาทางด้านครอบครัวทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคม สำหรับทางด้านผู้ปกครองและชุมชนนั้น ปัญหาที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาระบบการเรียนรู้ก็คือ การขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการศึกษาและการเรียนรู้ รวมทั้งจุดมุ่งหมายและข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการทำกิจกรรมต่าง ๆ ของโรงเรียน ซึ่งมีสาเหตุมาจากโรงเรียนขาดการประชาสัมพันธ์ ติดต่อสื่อสารกับโรงเรียนอย่างมีประสิทธิภาพเพียงพอ

บทที่ 5

การสรุปผลการวิจัย อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

เนื่องจากการปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้เป็นหัวใจของการปฏิรูปการศึกษา ดังนั้นรัฐและหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องจึงสนับสนุนและส่งเสริมให้โรงเรียน / สถานศึกษาต่างๆ พยายามพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของโรงเรียนให้ประสบผลสำเร็จ ซึ่งได้มีโรงเรียน / สถานศึกษาจำนวนหนึ่งที่เริ่มงานปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ไปด้วยตนเองตามกำลังความสามารถ และประสบผลสำเร็จไปบ้างแล้วในระดับหนึ่ง กระบวนการสู่ความสำเร็จของโรงเรียนดังกล่าวควรจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อโรงเรียน / สถานศึกษาที่กำลังจะเริ่มต้นการพัฒนา นอกจากนั้นการศึกษาถึงปัญหาต่างๆ ที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาของโรงเรียน จะช่วยให้รัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ สามารถให้ความช่วยเหลือได้อย่างถูกต้อง การศึกษาการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของโรงเรียนที่ได้มีการพัฒนาและได้รับความสำเร็จไปแล้วในระดับหนึ่ง รวมทั้งโรงเรียนที่ได้มีการพัฒนาและได้รับความสำเร็จไปแล้วในระดับหนึ่ง รวมทั้งโรงเรียนปกติที่ยังไม่ได้เริ่มต้นการพัฒนาอย่างชัดเจนเป็นระบบ จะสามารถช่วยให้ได้ข้อมูลที่จะตอบคำถามการวิจัยที่ว่า “อะไรเป็นองค์ประกอบ / ปัจจัยที่สำคัญที่เอื้อหรือเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ให้ประสบผลสำเร็จ” คำตอบของคำถามดังกล่าวจะสามารถใช้เป็นแนวทางในการปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ให้สำเร็จได้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวคิด/กระบวนการ/ทัศนเกี่ยวกับการเรียนรู้ของบุคลากรในโรงเรียนและผู้เกี่ยวข้องกับโรงเรียน
2. เพื่อศึกษายุทธวิธีการเปลี่ยนแปลงและการบริหารจัดการที่เอื้อหรือเป็นอุปสรรคต่อการเรียนรู้
3. เพื่อศึกษายุทธวิธี/กระบวนการ/วิธีการสำคัญ ของครูที่ส่งผลต่อความสำเร็จของการพัฒนากระบวนการเรียนรู้
4. เพื่อศึกษาบทบาทการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองและชุมชนในการพัฒนาโรงเรียน / สถานศึกษา
5. เพื่อศึกษาปัญหา / อุปสรรคและความต้องการในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของโรงเรียนและผู้เกี่ยวข้อง
6. เพื่อวิเคราะห์หาองค์ประกอบ/ปัจจัยสำคัญ ที่ส่งผลต่อความสำเร็จหรือเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนากระบวนการเรียนรู้

วิธีดำเนินการวิจัย

แบบแผนการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการศึกษาแบบพหุกรณี (multiple case studies) วิธีการวิจัยใช้วิธีการสำรวจโรงเรียน ศึกษาเอกสารของโรงเรียน สอดถามครู และนักเรียนโดยใช้แบบสอบถาม และใช้การสัมภาษณ์เจาะลึก (in-depth interview) ผู้บริหาร ครู นักเรียน ผู้ปกครองและชุมชน หรือจัดทำกลุ่มสนทนา (focus group) รวมทั้งสังเกตการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ของครูร่วมกับการสัมภาษณ์ครู และนักเรียน

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรคือ โรงเรียน/สถานศึกษาที่จัดการศึกษาขั้นพื้นฐานให้แก่ผู้เรียน ซึ่งขึ้นกับสังกัดต่าง ๆ กลุ่มตัวอย่างมี 2 กลุ่ม คือ กลุ่มโรงเรียนที่มีการดำเนินการพัฒนากระบวนการเรียนรู้และได้รับความสำเร็จไปแล้วในระดับหนึ่ง ประกอบด้วยโรงเรียนจำนวน 7 โรงเรียน และกลุ่มโรงเรียนสังกัดต่าง ๆ ที่มีการจัดการเรียนการสอนไปตามปกติที่เคยทำมา ยังไม่มีการดำเนินการพัฒนาอย่างชัดเจน ประกอบด้วยโรงเรียน 4 โรงเรียน ทั้ง 11 โรงเรียนดังกล่าว ได้รับการคัดเลือกมาให้ครอบคลุมโรงเรียนที่มีลักษณะ / สภาพที่แตกต่างกัน

เครื่องมือที่ใช้การวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือแบบสำรวจ แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้างและแบบบันทึกการสังเกตการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ของครูในชั้นเรียน

1. แบบสอบถามมี 2 ชุด คือ แบบสอบถามครูเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ และแบบสอบถามนักเรียนเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ ซึ่งแบบสอบถามทั้งสองมีลักษณะเป็นแบบปลายเปิด ร่วมกับแบบประเมินค่าสร้างโดยคณะวิจัย

2. แบบสัมภาษณ์มี 3 ชุด คือ แบบสัมภาษณ์นักเรียนเรื่องกระบวนการเรียนรู้ แบบสัมภาษณ์ผู้บริหาร/ครู เรื่องการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ และแบบสัมภาษณ์ผู้ปกครอง ชุมชน เรื่องกระบวนการเรียนรู้

3. แบบสำรวจข้อมูลเกี่ยวกับโรงเรียน

4. แบบบันทึกการสังเกตการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ของครูในชั้นเรียน

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูล ดำเนินการโดย คณะผู้วิจัยได้เข้าไปทำความรู้จัก สร้างความสัมพันธ์กับคณะผู้บริหารโรงเรียนและครู สัมภาษณ์ข้อมูลทางกายภาพของโรงเรียน และรวบรวมข้อมูลจากเอกสารต่าง ๆ ของโรงเรียน แจกแบบสอบถามครูและแบบสอบถามนักเรียน ดำเนินการสัมภาษณ์ผู้บริหาร ครู นักเรียน ผู้ปกครองและกรรมการบริหารสถานศึกษาที่มาจากชุมชน โดยใช้การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ในประเด็นเกี่ยวกับการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ หรือจัดกลุ่มสนทนา และอัดเทปบันทึกเสียงการสัมภาษณ์ไว้ หรือมีผู้ช่วยในการบันทึกข้อมูล นอกจากนี้ ยังมี การสังเกตการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ของครู โดยใช้การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม และสัมภาษณ์ครู ก่อนและหลังการสอนร่วมกับการสัมภาษณ์นักเรียนหลังการสอน

การวิเคราะห์ข้อมูล

คณะผู้วิจัยนำข้อมูลเชิงปริมาณมาวิเคราะห์โดยการหาค่าเฉลี่ยและตีความหมาย ส่วนข้อมูลเชิงคุณลักษณะ (qualitative data) ใช้การวิเคราะห์โดยการจำแนกชนิดของข้อมูล ประมวลข้อมูลประเภทเดียวกันไว้ด้วยกัน และใช้วิธีการวิเคราะห์อุปนัย (analytic induction) สร้างข้อสรุปแบบอุปนัย (inductive) โดยมีการตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีการรวบรวมข้อมูล (methodological triangulation) ในการสรุปข้อมูลและสรุปผลการศึกษาเป็นรายกรณี ต่อจาก นั้นจึงทำการวิเคราะห์ข้ามกรณีและสรุปผลการศึกษาพหุกรณีเป็นความเรียง

การเขียนรายงาน

คณะผู้วิจัย เขียนรายงานผลการวิจัย โดยแบ่งเป็น

1. รายงานผลการวิจัยเป็นรายกรณี จำนวน 11 กรณี รวม 11 ฉบับ
2. รายงานผลการวิจัยการศึกษาพหุกรณีเป็นภาพรวม 1 ฉบับ

สรุปผลการวิจัย

การศึกษาการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของโรงเรียน 11 โรง ได้ผลโดยสรุปดังนี้

1. แนวคิด / กระบวนทัศน์เกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้

ผู้บริหารและครูรวมทั้งผู้เรียนและผู้ปกครองต่างแสดงความเห็นว่า ในอดีตก่อนการปฏิรูป การศึกษา นักเรียนเกิดการเรียนรู้จากการรับฟังครู โดยครูเป็นผู้บอก อธิบายให้ดูแบบหรือทำให้ดู ซึ่งเกิดขึ้นเฉพาะในห้องเรียน การเรียนรู้แบบนี้ช่วยให้นักเรียนมีระเบียบวินัยดี มีความจำดี และครูเตรียมการสอนได้ง่าย แต่ก็มีข้อเสียคือ นักเรียนจะเรียนรู้เท่าที่ครูสอนเท่านั้น ไม่ใฝ่รู้ ขาดความกระตือรือร้น สลึมง่าย ไม่มีความมั่นใจในตัวเอง ไม่กล้าแสดงออก และไม่สามารถคิดแก้ปัญหาด้วยตนเอง ในปัจจุบันหลังจากการปฏิรูปการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ได้เปลี่ยนไป

การเรียนรู้ของนักเรียนเกิดจากกระบวนการต่างๆ ได้แก่ การคิด แสวงหา และลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง และแนวคิดใหม่นี้ได้ช่วยให้นักเรียนเกิดความเข้าใจในเรื่องที่เรียน มีความสนใจเรียน มีความสุขในการเรียน มีความคิดเป็นของตนเอง และมีเจตคติที่ดีต่อครูและโรงเรียน ส่วนข้อเสียของแนวคิดนี้ตามความคิดเห็นของบุคลากรที่เกี่ยวข้อง ก็คือ ครูจะต้องใช้เวลาในการเตรียมการสอนมาก นักเรียนขาดระเบียบวินัย และเรียนรู้เนื้อหาสาระได้น้อยและเห็นว่าการสอนแนวใหม่เหมาะสำหรับเด็กเก่ง ไม่เหมาะสำหรับเด็กอ่อน

2. องค์ประกอบ / ปัจจัยที่เอื้อต่อการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของโรงเรียน

การโรงเรียน/สถานศึกษาใด ๆ จะสามารถพัฒนากระบวนการเรียนรู้ให้สำเร็จได้ ขึ้นกับปัจจัยสำคัญ 9 ประการ คือ (1) โรงเรียนมีผู้บริหารที่เห็นความสำคัญและมุ่งเน้นการพัฒนางานวิชาการมีความเข้าใจเกี่ยวกับการปฏิรูปการศึกษาและการปฏิรูปการเรียนรู้ เป็นผู้นำทางความคิดหรือนักคิดที่สามารถแปลงแนวคิดสู่การปฏิบัติได้ นอกจากนั้นยังเป็นผู้ที่เป็นแบบอย่างที่ดีในการทำงาน เสียสละและทุ่มเท มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีและมีความเป็นกัลยาณมิตรต่อครูและผู้เกี่ยวข้อง (2) ผู้บริหารมียุทธวิธีการเปลี่ยนแปลงและการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ที่ได้ผลซึ่งได้แก่การส่งเสริมการเรียนรู้ของครูอย่างจริงจัง การให้ครูมีส่วนร่วมในการพัฒนางานการมีและใช้แนวคิดหลักเป็นจุดร่วมในการพัฒนาและการใช้การนิเทศแบบกัลยาณมิตร (3) ผู้บริหารมียุทธวิธีการบริหารจัดการปัจจัยเกื้อหนุนให้เอื้อต่อการพัฒนาแบบครบวงจร ทั้งทางด้านสภาพแวดล้อม สถานที่ สื่อ วัสดุอุปกรณ์ สิ่งอำนวยความสะดวก และทางด้านระบบการบริหารงาน ด้านวิชาการ ด้านบุคลากร ด้านชุมชนและด้านการจัดสรรทรัพยากร (4) โรงเรียนมีครูที่มีเจตคติดีต่อผู้บริหารและโรงเรียน มีความรู้ความเข้าใจในแนวคิดและการปฏิบัติ มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีและมีความเป็นกัลยาณมิตรกับเพื่อนร่วมงานและให้ความร่วมมือในการทำงาน (5) ครูมีการพัฒนาตนเองด้วยวิธีต่าง ๆ และพยายามเรียนรู้อยู่เสมอ (6) ครูมีการเตรียมการสอนสามารถนำความรู้ที่ได้รับหรือเรียนรู้มาใช้ในการเตรียมการสอนได้ (7) ครูมีแนวคิดและวิธีการที่ชัดเจนในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ (8) นักเรียนสามารถปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงได้และ (9) ผู้ปกครองและชุมชนให้ความร่วมมือและเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาโรงเรียน

3. องค์ประกอบ/ปัจจัยสำคัญที่เป็นปัญหาหรืออุปสรรคต่อการพัฒนากระบวนการเรียนรู้

องค์ประกอบ/ปัจจัยที่เป็นปัญหาหรืออุปสรรคต่อการพัฒนากระบวนการเรียนรู้มี 5 ด้าน ทางด้านผู้บริหารหรือโรงเรียน อุปสรรคสำคัญที่สุดอยู่ที่ตัวผู้บริหารซึ่งมีคุณสมบัติไม่เหมาะสม ได้แก่ การไม่ใส่ใจหรือสนใจที่จะพัฒนาโดยเฉพาะงานวิชาการ ขาดความเข้าใจในเรื่องการปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ ขาดความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างผู้บริหาร – ครู และชุมชน ขาดความเป็นประชาธิปไตยในการบริหารงาน และขาดความยุติธรรม โรงเรียนขาดผู้รู้ แหล่งข้อมูลและวิทยาการ

ที่จะให้คำปรึกษาแนะนำในเรื่องที่ต้องการ และขาดปัจจัยเกื้อหนุนที่จำเป็นและเพียงพอต่อการพัฒนา ทางด้านครู อุปสรรคที่สำคัญที่สุดได้แก่ การขาดความเข้าใจที่กระจ่างในแนวคิดและการปฏิบัติต่าง ๆ รวมทั้งการเขียนแผนการสอน นอกจากนั้นครูยังขาดแหล่งความรู้สำหรับการศึกษาค้นคว้า ผู้รู้ที่จะให้คำปรึกษาแนะนำ และขาดสื่ออุปกรณ์และสิ่งอำนวยความสะดวกในการสอน ส่วนทางด้านผู้เรียนนั้น อุปสรรคสำคัญได้แก่ การขาดความรู้และทักษะพื้นฐานในการเรียนรู้สาระต่าง ๆ เช่น ทักษะการอ่าน เขียน คิดคำนวณและการทำงานกลุ่ม และปัญหาของความแตกต่างทางด้านสติปัญญาและความสามารถของผู้เรียนทำให้ยากแก่ครูในการสอน นอกจากนั้นเป็นปัญหาทางด้านครอบครัวทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคม สำหรับทางด้านผู้ปกครองและชุมชนนั้น ปัญหาที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ก็คือ การขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการศึกษาและการเรียนรู้ รวมทั้งจุดมุ่งหมายและข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการทำกิจกรรมต่าง ๆ ของโรงเรียน ซึ่งมีสาเหตุมาจากโรงเรียนขาดการประชาสัมพันธ์ ติดต่อสื่อสารกับโรงเรียนอย่างมีประสิทธิภาพเพียงพอ

3. การอภิปรายผลการวิจัย

3.1 องค์ประกอบด้านผู้บริหาร

จากผลการวิจัยพบว่า ผู้บริหารเป็นองค์ประกอบที่มีอิทธิพลสูงมากต่อความสำเร็จในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ โรงเรียนที่ประสบความสำเร็จทุกโรงมีผู้บริหารที่มีคุณสมบัติเด่น ๆ คล้ายคลึงกันทั้งสิ้น เพียงแต่มีความสามารถและมีปัจจัยสนับสนุนที่อยู่ในระดับแตกต่างกัน จากกรณีศึกษา 11 กรณี ผู้บริหารที่ประสบความสำเร็จล้วนเป็นผู้ที่เห็นความสำคัญของงานวิชาการ และเน้นการพัฒนาวิชาการของโรงเรียนทั้งสิ้น และมีความจริงใจ และตั้งใจในการพัฒนาเพื่อประโยชน์ของผู้เรียนเป็นสำคัญ ผู้บริหารดังกล่าว หากมีความรู้ความสามารถทั้งทางด้านการคิด การปฏิบัติอยู่ในระดับสูง มีประสบการณ์กว้าง และสามารถแสวงหาปัจจัยสนับสนุนได้มาก ก็ยิ่งทำให้การพัฒนาก้าวหน้าไปได้อย่างรวดเร็ว แต่ทั้งนี้ก็ต้องอาศัยความกล้าในการตัดสินใจ และกล้าต่อการเสี่ยง เพื่อผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้น ในขณะเดียวกันมนุษยสัมพันธ์ ความเป็นประชาธิปไตย และการเป็นแบบอย่างในการทำงานก็เป็นองค์ประกอบเกื้อหนุนให้ผู้บริหารสามารถดำเนินงานไปได้ด้วยดี ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าการเห็นความสำคัญของงานวิชาการและความจริงใจในการพัฒนานี้จึงเปรียบเสมือนฐานหลักของการพัฒนา และความกล้าในการตัดสินใจ ช่วยให้เสาและโครงสร้างของการพัฒนาเกิดขึ้น และต่อเติมให้เป็นรูปร่างที่สมบูรณ์ได้ด้วย ความรู้ ความสามารถทางการคิด การปฏิบัติ มนุษยสัมพันธ์ ความเป็นประชาธิปไตย และการเป็นแบบอย่างที่ดีในการทำงานของผู้บริหาร ข้อค้นพบนี้เน้นว่ามีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ ดวงเดือน อ่อนน่วม (2542) ที่ได้ศึกษาโรงเรียนวัดนิมมานรดีเป็นกรณีศึกษาและพบว่าผู้บริหารของโรงเรียนที่

ประสบความสำเร็จเป็นผู้ที่มีวิสัยทัศน์ มีความคิดสร้างสรรค์ มีความเป็นผู้นำ เป็นที่ปรึกษาให้ขวัญกำลังใจ เสียสละ ลงมือปฏิบัติด้วยและส่งเสริมสนับสนุนทุกด้าน ในทางตรงกันข้าม ผู้บริหารที่ขาดคุณสมบัติเหล่านี้ มีผลเชิงประจักษ์ทั้งจากกรณีโรงเรียนที่ยังไม่ประสบความสำเร็จในการวิจัยนี้ และการวิจัยอื่น ๆ อีกมากว่าเป็นผู้ที่ไม่ประสบความสำเร็จในการพัฒนาหรือการทำงาน ดังนั้น รัฐจึงควรให้ความสำคัญอย่างมากต่อการพัฒนาผู้บริหาร เพราะผู้บริหารที่ดีเพียง 1 คน สามารถนำครูอีกเป็นจำนวนร้อย และนักเรียนอีกเป็นจำนวนพันให้เกิดการพัฒนาได้และในทางตรงกันข้ามผู้บริหารที่มีคุณสมบัติไม่เหมาะสมก็สามารถสะกิดกันและกันบั่นทอนความก้าวหน้าของการพัฒนาและเจริญงอกงามของทั้งครูและนักเรียนอีกเป็นจำนวนมากได้ ดังนั้นจึงควรที่รัฐจะเร่งกำหนดนโยบายและมาตรการในการแก้ไขและพัฒนาผู้บริหารเป็นการเร่งด่วน พัฒนาผู้บริหารให้มีคุณสมบัติดังกล่าวคงไม่ใช่เรื่องง่าย แต่เป็นเรื่องที่สำคัญอย่างยิ่งหากรัฐต้องการโรงเรียน/สถานศึกษาของประเทศสามารถปฏิรูปการเรียนรู้ให้สำเร็จ การพัฒนาผู้บริหารให้มีความรู้ความสามารถทางด้านการพัฒนาวิชาการของโรงเรียน ควรเป็นภาพลักษณ์ใหม่ของผู้บริหารที่แตกต่างไปจากอดีตที่เคยเป็นมา

3.2 องค์ประกอบด้านยุทธวิธีในการบริหารจัดการ

จากผลการวิจัยพบว่า ยุทธวิธีในการปรับเปลี่ยนแนวคิดของครูและยุทธวิธีในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ที่ผู้บริหารใช้และประสบความสำเร็จนั้น มีความคล้ายคลึงกันหลายประการ ประการแรก ได้แก่ การส่งเสริมการเรียนรู้ของครู โรงเรียนทุกโรงทั้งที่ประสบความสำเร็จและยังไม่ประสบความสำเร็จ ใช้วิธีนี้ทั้งสิ้น แต่พบว่าโรงเรียนที่ประสบความสำเร็จนั้น การส่งเสริมต้องเป็นไปอย่างจริงจังกล่าวคือส่งเสริมในรูปแบบที่หลากหลายเพียงพอและอย่างต่อเนื่อง เนื่องจากความรู้ความเข้าใจที่กระจ่างส่งผลอย่างมากต่อการปรับเปลี่ยนแนวคิด และความมั่นใจในการปฏิบัติ จากการศึกษาสัมภาษณ์และสังเกตการสอนของครู พบว่าครูทุกโรงเรียนล้วนกล่าวว่า ตนยังมีความไม่กระจ่างในเรื่องการพัฒนาระบบการเรียนรู้หลายเรื่อง และต้องการความรู้ความเข้าใจเพิ่มขึ้น เพราะหากตนมีความเข้าใจเพิ่มขึ้น ก็จะปฏิบัติได้ดีขึ้น และการเรียนรู้จำเป็นต้องเป็นไปอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ เพราะจะช่วยให้ครูมีความกระตือรือร้น และพัฒนาตนเองให้ดีขึ้นไปเรื่อย ๆ ดังนั้นโรงเรียนและหน่วยงานทั้งหลายที่เกี่ยวข้องจึงควรกระตุ้นให้ครูได้เรียนรู้อยู่เสมอ และช่วยกันแสวงหาแนวทางให้ครูได้เรียนรู้อย่างสม่ำเสมอ เช่น ผลิตสิ่งพิมพ์เผยแพร่ให้ครูได้อ่านอย่างทั่วถึง จัดเวทีเสวนาวิชาการแลกเปลี่ยนความรู้ สร้างเครือข่ายการเรียนรู้ระหว่างโรงเรียน ฯลฯ และควรให้ความช่วยเหลือครูในประเด็นที่ครูต้องการเรียนรู้เพิ่มเติม รวมทั้งช่วยแก้ไขความเข้าใจ

คลาดเคลื่อนที่เกิดขึ้นซึ่งงานวิจัยนี้ได้ประมวลไว้ การดำเนินการดังกล่าวจะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของโรงเรียนได้

ยุทธวิธีสำคัญอีกวิธีหนึ่งก็คือ การที่ผู้บริหารกระจายอำนาจให้ครูได้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ โรงเรียนทุกโรงที่ประสบความสำเร็จล้วนใช้วิธีการนี้ในการช่วยให้ครูเห็นความสำคัญและมีความรู้สึกผูกพันและรับผิดชอบต่อการพัฒนา ความแตกต่างอยู่ที่กระบวนการ ระบบการดำเนินการ และระดับการมีส่วนร่วมของครู ซึ่งมีมาก-น้อย แตกต่างไปตามสภาพการณ์ของแต่ละโรง หากการดำเนินการเป็นไปอย่างมีคุณภาพก็จะส่งผลต่อความสำเร็จมากขึ้น ดังนั้น จึงควรมีการพัฒนาผู้บริหารให้ได้เรียนรู้รูปแบบ/ระบบต่าง ๆ ในการมีส่วนร่วม เช่น ระบบทีมงาน ระบบ TQM ระบบ 3 ร. ฯลฯ และพัฒนาทักษะต่าง ๆ ที่จำเป็นในการดำเนินการ เช่น ทักษะการทำงานเป็นทีม ทักษะการวางแผน ทักษะสื่อสารประชาสัมพันธ์ ทักษะการจัดการ ประสานงาน และการกำกับ ติดตามงาน เป็นต้น

จากผลการวิจัยพบว่า โรงเรียนที่ประสบความสำเร็จมักอาศัยแนวคิดใดแนวคิดหนึ่งหรือหลายแนวคิดเป็นหลักในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ เช่น แนวคิดการบูรณาการ การสอนเป็นคณะ การสอนแบบมุ่งประสบการณ์ภาษา การให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง การสร้างความรู้ การใช้สื่อและเทคโนโลยีในการสอน การจัดหลักสูตรและกิจกรรมการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับความสนใจ ความถนัด และความต้องการของผู้เรียน เป็นต้น การมียุทธวิธีหลักในการดำเนินการพัฒนานี้ นับว่าเป็นสิ่งสำคัญ เพราะเป็นจุดร่วมในการพัฒนา ช่วยให้การดำเนินการเป็นไปอย่างพร้อมเพรียงกันและมุ่งไปในทิศทางเดียวกัน ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงอย่างเห็นได้ชัดเจน นอกจากนั้นการมีจุดร่วมในการดำเนินการร่วมกันยังช่วยให้ครูสามารถทำงานร่วมกันปรึกษาหารือและช่วยเหลือกันและกันได้ เนื่องจากใช้หลักการหรือแนวคิดเดียวกัน ซึ่งข้อค้นพบนี้นับว่าสอดคล้องกับแนวคิดของ สุวัฐร์ ศิลปอนันต์ (2543 : 88) ที่ว่า ขั้นตอนหนึ่งที่สำคัญในการปรับปรุงคุณภาพของโรงเรียนก็คือการกำหนดยุทธศาสตร์หรือมาตรการแทรกแซงที่จะทำให้ กระบวนการเรียนการสอนมีประสิทธิภาพมากขึ้น ดังนั้นโรงเรียนจึงควรแสวงหาแนวคิดหลักในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ที่ตนเห็นว่ามีมีความสำคัญและเหมาะสมกับสภาพการณ์ของตน และสร้างความเข้าใจในแนวคิดดังกล่าวก่อนที่จะดำเนินการ หรือถ้าหากครูทุกคนในโรงเรียนได้ร่วมกันศึกษาและตัดสินใจร่วมกันก็จะยิ่งดี เพราะจะช่วยให้ครูเกิดความเข้าใจในแนวคิดนั้นมากขึ้น และรู้สึกมีส่วนร่วมและผูกพันกับการดำเนินการตามแนวคิดนั้น เพราะตนเองมีส่วนในการเลือกและตัดสินใจ นอกจากนั้นโรงเรียนยังจำเป็นต้องมีการช่วยกันแสวงหาแนวทางที่หลากหลายในการดำเนินการตามแนวคิดหลักนั้น เพราะเป็นกระบวนการที่ช่วยให้แนวคิดที่เป็นนามธรรมนั้นสามารถดำเนินการเป็นรูปธรรมที่ชัดเจนได้ ด้วยเหตุดังกล่าว แนวคิด และแนวทางในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้จึงเป็นสิ่งจำเป็น

อย่างยิ่งต่อการพัฒนา จึงควรที่รัฐ หน่วยงานหรือองค์กรที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาจะช่วยกันเผยแพร่แนวคิดที่หลากหลายซึ่งสามารถใช้ในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของโรงเรียน เพื่อช่วยให้โรงเรียนมีทางเลือกที่เหมาะสมกับสภาพการณ์ของตน

การนิเทศภายในแบบกัลยาณมิตรนับว่าเป็นยุทธวิธีสำคัญอีกประการหนึ่งที่จะช่วยให้การดำเนินงานการพัฒนาประสบความสำเร็จได้ เพราะแม้โรงเรียนจะมีแนวคิด แนวทางที่ชัดเจนแล้วก็ตาม แต่เมื่อลงมือปฏิบัติจริง อุปสรรค ปัญหาย่อมเกิดขึ้นได้ และหากปัญหาต่าง ๆ ไม่ได้ได้รับความช่วยเหลือหรือแก้ไขแล้ว การพัฒนาอาจหยุดชะงักได้ ระบบการนิเทศภายใน เป็นยุทธวิธีที่โรงเรียนสามารถใช้ในการช่วยเหลือตนเองได้ เป็นระบบที่ส่งเสริมการพึ่งตนเอง และส่งเสริมความสัมพันธ์ทางวิชาการ รวมทั้งเป็นการพัฒนาศักยภาพของบุคลากรไปในตัว โรงเรียนที่ประสบความสำเร็จล้วนใช้ยุทธวิธีนี้ทั้งสิ้น อย่างไรก็ตาม การนิเทศภายในที่ให้ผลสูงนั้น ควรมีลักษณะเป็นแบบกัลยาณมิตร กล่าวคือ เป็นการช่วยเหลือกันและกันด้วยความเข้าใจและความปรารถนาดีต่อกัน ดังนั้น จึงควรที่รัฐ หน่วยงาน และองค์กรที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการศึกษา จะช่วยกันเผยแพร่แนวคิดและแนวทางในการจัดระบบการนิเทศภายในแบบกัลยาณมิตรให้แก่โรงเรียนทั้งหลาย เพราะเป็นเครื่องมือที่สำคัญยิ่งต่อการพัฒนาโรงเรียน ซึ่งจะช่วยให้การพัฒนาเป็นไปอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน

3.3 องค์ประกอบด้านการบริหารจัดการ

การบริหารจัดการนับเป็นบทบาทที่สำคัญยิ่งของผู้บริหาร การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ทั้งโรงเรียนให้ประสบความสำเร็จได้ จำเป็นต้องอาศัยการบริหารจัดการทรัพยากรด้านต่าง ๆ ให้สนับสนุนการเปลี่ยนแปลงที่ต้องการ การบริหารจัดการทุก ๆ ด้านให้เอื้อต่อการเปลี่ยนแปลงกระบวนการเรียนรู้ของผู้เรียนและกระบวนการสอนของครู จะช่วยให้การพัฒนาหรือการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นได้จริง การปรับเปลี่ยนอย่างแท้จริง ย่อมเกิดขึ้นได้ยาก หากสิ่งที่เกี่ยวข้องกับจุดที่ต้องการเปลี่ยนไม่ปรับเปลี่ยนไปด้วย จากกรณีศึกษาพบว่า การบริหารจัดการทรัพยากรด้านต่าง ๆ ให้เอื้อต่อการปรับเปลี่ยน เป็นปัจจัยสำคัญที่เกื้อหนุนให้การปรับเปลี่ยนเกิดขึ้นได้และเป็นไปได้อย่างสะดวกและรวดเร็วขึ้น เช่น การบริหารจัดการด้านสภาพแวดล้อม สถานที่ และสื่อ วัสดุอุปกรณ์ให้อำนวยความสะดวกในการเรียนการสอนตามแนวใหม่ การบริหารจัดการด้านระบบการทำงาน มีการปรับปรุงระบบการทำงาน การวางแผนยุทธศาสตร์ การใช้ระบบข้อมูลสารสนเทศ การนิเทศ กำกับติดตามงาน และระบบการประเมิน เป็นต้น การบริหารจัดการด้านวิชาการ มีการวิเคราะห์หลักสูตร ปรับหลักสูตร ปรับตารางสอน คาบเวลาเรียนให้เหมาะสมกับการสอนแต่ละวิชามากขึ้น มีการกำหนดนโยบายให้เอื้อต่อการพัฒนา เป็นต้น ส่วนทางด้านชุมชน ก็มีการประชาสัมพันธ์ สร้าง

ความเข้าใจ และเปิดโอกาสให้ผู้ปกครองและชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนามากขึ้น นอกจากนี้ ยังมีการบริหารจัดการด้านสวัสดิการ การปรับระบบเงินเดือน และการสร้างขวัญกำลังใจในการทำงานด้วยวิธีการต่าง ๆ กัน แนวคิดการบริหารจัดการทั้งระบบหรือแนวคิดการพัฒนาทั้งโรงเรียน (whole school approach) นี้เป็นแนวคิดที่ผู้บริหารทุกคนควรได้เรียนรู้และฝึกฝน เพื่อการบริหารที่มีประสิทธิภาพ

3.4 องค์ประกอบด้านการเตรียมการสอน และการจัดกิจกรรมการเรียนรู้

ในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ให้สำเร็จไปได้ตามเป้าหมายนั้น ครูนับเป็นบุคคลที่ใกล้ชิดและส่งผลตรงต่อการเรียนรู้ของผู้เรียนมากที่สุด หากครูไม่ปรับเปลี่ยนกระบวนการสอน ก็ย่อมยากที่จะเปลี่ยนกระบวนการเรียนรู้ของผู้เรียน จากผลการวิจัยพบว่า ครูที่มีการสอนที่ดีนั้น เป็นครูที่มีการเตรียมการสอนที่ดีมาก่อนการสอน ซึ่งในทางตรงกันข้าม เมื่อถามถึงแผนการสอนกับครูที่ยังไม่ได้ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการสอน จะพบว่า ครูไม่ได้เตรียมการสอน ครูไม่มีแผนการสอน หรือใช้แผนการสอนสำเร็จรูปของสำนักพิมพ์ต่าง ๆ การเตรียมการสอนที่ดีจึงเป็นปัจจัยที่สำคัญยิ่งต่อการจัดการเรียนการสอน ครูที่จัดกิจกรรมการเรียนรู้ได้ดี มักมีการเตรียมการมาก่อน โดยมีการนำความรู้ที่ตนได้เรียนรู้มาจากแหล่งต่าง ๆ ด้วยวิธีการต่าง ๆ มาทดลองใช้ เช่น ครูบางคนได้ความรู้มาจากการสัมมนา การอบรม การอ่านเอกสารความรู้ การไปศึกษาดูงาน การสังเกตการสาธิตการสอน การเสวนาพูดคุยกันกับเพื่อนครู หรือจากการนิเทศภายใน ก็ได้พยายามนำสิ่งที่เรียนรู้มาใช้ในการเตรียมการสอน และทดลองนำไปใช้สอน เมื่อสอนเสร็จแล้ว มีการคิดวิเคราะห์ ไตร่ตรอง นำผลที่เกิดขึ้นมาใช้ในการปรับปรุงการสอนต่อไป ครูบางคนเปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการวางแผนการเรียนการสอน และศึกษาหาความรู้มาใช้ในการเตรียมการสอน นอกจากนั้นยังมีการจัดเตรียมสื่อ วัสดุ อุปกรณ์ ที่จะต้องใช้ในการสอนให้พร้อมก่อนการสอน จึงกล่าวได้ว่า การเตรียมการสอนที่ดีเป็นองค์ประกอบที่สำคัญมากต่อการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ ดังนั้น โรงเรียนที่ต้องการประสบความสำเร็จในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ จึงจำเป็นต้องให้ความสำคัญกับการเตรียมการสอนของครู ควรช่วยและอำนวยความสะดวกให้ครูสามารถเตรียมการสอนที่มีคุณภาพ เช่น ให้ความรู้ความเข้าใจในการเขียนแผนการสอน การออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่ดี ให้ได้เรียนรู้วิธีสอน รูปแบบการเรียนการสอน และเทคนิคต่าง ๆ ที่จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ที่ดีได้ ให้ความสะดวกแก่ครูในด้านแหล่งเรียนรู้ ข้อมูล หนังสือ ตำรา เอกสาร วัสดุ และการผลิตสื่อการสอน รวมทั้งการจัดเวลาในการเตรียมการสอน และมีผู้รู้ช่วยให้คำปรึกษาแนะนำ ปัจจัยสนับสนุนดังกล่าวจะช่วยให้ครูสามารถเตรียมการสอนได้อย่างมีคุณภาพเพิ่มขึ้น

เมื่อมีการเตรียมการสอน/แผนการสอนที่ดีแล้ว ต่อไปจึงถึงขั้นของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามแผน จากการสอบถาม สัมภาษณ์ และสังเกตการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ของครู พบว่า

การดำเนินการสอนของครูจะมีคุณภาพมาก-น้อยเพียงใด ขึ้นกับ (1) ความเข้าใจของครูเกี่ยวกับแนวคิดแนวทางที่ใช้ในการจัดกิจกรรม (2) ปัจจัยสนับสนุนที่มีหรือที่ครูได้รับ และ (3) ข้อจำกัดของตัวครูเอง หากครูมีความเข้าใจที่ชัดเจนในแนวคิด ครูก็จะสามารถคิดและจัดกิจกรรมที่ดีได้ ซึ่งจากผลการวิจัยพบว่า ครูไม่ว่าจะเป็นครูในโรงเรียนที่ประสบความสำเร็จหรือไม่ประสบความสำเร็จก็ตาม ยังมีความเข้าใจที่ไม่กระจ่างชัดในประเด็นต่าง ๆ จำนวนมาก ตัวครูเองได้ระบุความต้องการที่จะเรียนรู้เพิ่มเติมเพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ชัดเจนขึ้น นอกจากนี้ คณะผู้วิจัยยังได้สังเกตพบความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนของครูอีกเป็นจำนวนไม่น้อย ซึ่งควรได้รับการช่วยเหลือให้เกิดความเข้าใจที่กระจ่างชัด เพราะความเข้าใจดังกล่าวจะส่งผลต่อคุณภาพของการพัฒนากระบวนการเรียนรู้โดยตรง ในสภาพปัจจุบันพบว่าโรงเรียนที่ประสบความสำเร็จ ครูสามารถพัฒนากระบวนการเรียนรู้ไปได้แล้วในระดับหนึ่ง คือระดับที่เห็นว่ามีเปลี่ยนแปลง ซึ่งเป็นระดับที่น่าพอใจในปัจจุบัน แต่ในระยะยาว การพัฒนาในระดับนี้คงไม่เพียงพอ เพราะเราคงต้องการเปลี่ยนแปลงหรือการพัฒนาที่มีคุณภาพอย่างแท้จริง และการพัฒนาคุณภาพจะเกิดขึ้นได้ ก็ต่อเมื่อครูได้รับความรู้และประสบการณ์ เกิดความเข้าใจที่กระจ่างชัด ซึ่งจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อครูได้รับความรู้ที่ชัดเจนลึกซึ้งขึ้น และมีการนำความรู้นั้นไปทดลองใช้และปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง ด้วยเหตุนี้จึงควรที่โรงเรียนจะส่งเสริมการเรียนรู้ของครูให้เป็นไปอย่างยั่งยืน โดยให้ครูมีโอกาสได้เรียนรู้ตามกระบวนการดังกล่าว ซึ่งเมื่อวิเคราะห์แล้วจะพบว่า ตรงกับกระบวนการ "PDCA" คือ Plan – วางแผน Do – ปฏิบัติ Check – ตรวจสอบ และ Action – ปรับปรุง ซึ่งเป็นกระบวนการที่ใช้ในการวิจัยและพัฒนา ดังนั้นการวิจัยและพัฒนาการเรียนการสอนอย่างต่อเนื่อง จึงน่าจะเป็นยุทธวิธีหรือเครื่องมือที่จะช่วยให้โรงเรียนเกิดการพัฒนาวงอย่างยั่งยืนได้

3.5 องค์ประกอบด้านนักเรียน

นักเรียนเป็นองค์ประกอบที่เป็นเป้าหมายสำคัญของการพัฒนา การเรียนรู้ของนักเรียนทั้งทางด้านกระบวนการเรียนรู้และผลการเรียนรู้ เป็นเป้าหมายของการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ จากการศึกษาวิจัยพบว่า นักเรียนมีความใฝ่รู้ เป็นธรรมชาติอยู่แล้ว หากสภาพแวดล้อมเอื้ออำนวย นักเรียนก็จะเกิดการเรียนรู้ไปตามธรรมชาติ นักเรียนมีการปรับตัวไปตามการปรับเปลี่ยนของครู แต่จะเป็นไปมาก-น้อย เร็ว-ช้า ก็ขึ้นอยู่กับปัจจัยแวดล้อมหลายประการ ซึ่งโรงเรียนและโดยเฉพาะครูควรให้ความสำคัญ

ปัจจัยสำคัญมากประการแรกก็คือ ความเป็นกัลยาณมิตรของครู เด็กไม่ว่าจะเป็นเด็กจากโรงเรียนที่ประสบหรือไม่ประสบความสำเร็จ ไม่ว่าจะเป็นเด็กจากโรงเรียนเล็กหรือโรงเรียนใหญ่ เป็นเด็กที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูงหรือต่ำ หรือเป็นเด็กที่เรียนดีหรือด้อย ล้วนพูดตรงกันว่า เขาชอบเรียนกับครูที่ใจดี ครูที่เข้าใจเด็ก ไม่ดุดำ ลงโทษนักเรียน เขาชอบให้ครูตักเตือน แต่ขอให้พูดกับเขา

ดี ๆ ยอมรับเขา มีความยุติธรรม ไม่เปรียบเทียบเขากับคนอื่น ความเป็นกัลยาณมิตรนี้ เป็นสิ่งที่เด็กต้องการและดูเหมือนจะให้ความสำคัญมากกว่าด้านวิชาการ เพราะเป็นสิ่งที่เด็กกล่าวถึงก่อนเรื่องอื่น ๆ

ถัดจากเรื่องของความเป็นกัลยาณมิตร สิ่งที่เด็กต้องการก็คือ ต้องการครูที่สอนสนุก ไม่เครียด แต่มีสาร เขาชอบกิจกรรมที่เขาได้ทดลอง ลงมือทำ ไปทัศนศึกษา สืบค้นความรู้จากแหล่งความรู้ต่าง ๆ เขาชอบกิจกรรมการเรียนรู้ที่มีลักษณะหลากหลาย ให้เขาได้ทำหลาย ๆ อย่าง เขาชอบที่จะพูด แสดงออก แสดงผลงาน และเข้าร่วมในกิจกรรมเสริมหลักสูตร เช่น ชมรม และชุมนุมต่าง ๆ นอกจากนั้น นักเรียนยังได้ระบุสิ่งที่เขาสนใจต้องการจะเรียนรู้ไว้อีกจำนวนมากซึ่งยังไม่มีโอกาสได้เรียนรู้ในหลักสูตรปัจจุบัน

เนื่องจากการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการเรียนรู้ของเด็ก ขึ้นอยู่กับปัจจัยสนับสนุนดังได้กล่าวข้างต้น จึงควรที่โรงเรียนและครูจะนำเอาข้อมูลจากการวิจัยในประเด็นดังกล่าวไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนา เช่น โรงเรียนควรมีการวิเคราะห์หลักสูตร และพิจารณานำเรื่องที่เด็กสนใจอยากเรียนรู้เข้าไปในหลักสูตร เพราะเป็นสิ่งที่สอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษา พ.ศ. 2542 หมวดที่ 4 มาตราที่ 24 ที่ว่า ให้สถานศึกษาดำเนินการ “จัดเนื้อหาสาระและกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจและความถนัดของผู้เรียน โดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล” (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2542 : 13)

3.6 องค์ประกอบด้านผู้ปกครองและชุมชน

การมีส่วนร่วมของผู้ปกครองและชุมชน นับเป็นองค์ประกอบสำคัญอีกประการหนึ่ง ในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ โรงเรียนที่สามารถดึงชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาได้มาก มีโอกาสที่จะประสบความสำเร็จสูง โดยเฉพาะอย่างยิ่งชุมชนที่มีความพร้อมและมีศักยภาพสูง ย่อมมีความสามารถในการช่วยเหลือโรงเรียนได้มาก ความพร้อมและศักยภาพในที่นี้ มิได้หมายถึงเฉพาะความพร้อมทางด้านทรัพยากรเท่านั้น แต่แท้จริงแล้วหมายถึงความเข้าใจ ความพร้อมใจ และความเต็มใจในการให้ความร่วมมือกับโรงเรียน เพื่อช่วยกันพัฒนาเด็กผู้เป็นบุตรหลาน หรือสมาชิกของชุมชนและสังคมนั้นให้เป็นผู้มีคุณภาพตามเป้าหมาย จากผลการวิจัยพบว่า การที่โรงเรียนจะสามารถดึงชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมได้ จำเป็นต้องสร้างความเข้าใจให้กับชุมชน ให้ชุมชนเห็นความสำคัญของการปฏิรูปการศึกษา เข้าใจในจุดมุ่งหมายการดำเนินงานและการทำกิจกรรมต่าง ๆ ของโรงเรียน การสื่อสารประชาสัมพันธ์ให้ชุมชนได้รับรู้ข่าวสารของโรงเรียน และเข้าใจในเจตนารมณ์ของโรงเรียนเป็นหัวใจสำคัญที่โรงเรียนพึงคำนึงถึง และดำเนินการให้เกิดประสิทธิภาพเพียงพอ ความจริงใจในการพัฒนาของโรงเรียนและผลงานของโรงเรียนที่ดีขึ้นจะช่วยให้ผู้ปกครองและชุมชนมีเจตคติที่ดีต่อโรงเรียนและให้ความร่วมมือแก่โรงเรียนมากขึ้น การสร้างความสัมพันธ์และเครือข่าย

ครู-ผู้ปกครอง-ชุมชน จะเป็นฐานสำคัญที่จะช่วยให้การพัฒนาก้าวหน้าไปได้อย่างรวดเร็ว เนื่องจากทุกฝ่ายต่างช่วยเหลือกันและกันในการพัฒนาเด็ก และเกิดการเรียนรู้ร่วมกัน ดังนั้นการให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาโรงเรียน จึงได้ประโยชน์สองต่อ คือ นอกจากโรงเรียนจะได้รับความช่วยเหลือจากชุมชนแล้ว ชุมชนยังมีโอกาสได้เรียนรู้จากโรงเรียนอีกด้วย

3.7 อุปสรรคและปัญหาในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้

จากการศึกษาการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของโรงเรียนที่มีลักษณะหลากหลายทั้งโรงเรียนที่มีความพร้อมสูง มีปัจจัยสนับสนุนการพัฒนามาก และโรงเรียนที่มีลักษณะกลาง ๆ ซึ่งมีทั้งปัจจัยสนับสนุนและข้อจำกัด รวมไปถึงโรงเรียนที่มีสภาพและทรัพยากรค่อนข้างจำกัด พบว่า สิ่งที่เป็นปัญหาหรืออุปสรรคร่วมกันในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ก็คือ การขาดความรู้ ความเข้าใจที่กระจ่างในประเด็นเกี่ยวกับการเรียนรู้ต่าง ๆ เช่น การจัดการเรียนการสอนโดยยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ หรือเป็นศูนย์กลาง การบูรณาการสอน การเขียนแผน วิธีการสอนและเทคนิคการสอน และการวัดและประเมินผล ซึ่งข้อค้นพบนี้นับว่าสอดคล้องกับผลการศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการฝึกอบรมเกี่ยวกับการพัฒนาการเรียนการสอนของหน่วยศึกษานิเทศก์กรมสามัญศึกษา เขตการศึกษา 7 (2543) ซึ่งพบเช่นกันว่าประเด็นดังกล่าวเป็นเรื่องที่ครูมีปัญหามาก โรงเรียนไม่ว่าจะเป็นโรงเรียนที่มีความพร้อมสูง หรือโรงเรียนที่มีความจำกัดในหลาย ๆ ด้าน ล้วนต้องการคำปรึกษาแนะนำจากผู้รู้ในเรื่องที่โรงเรียนต้องการดำเนินการทั้งสิ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง โรงเรียนที่อยู่ห่างไกล หรือโรงเรียนขนาดเล็กที่ค่อนข้างขาดแคลน มีความจำกัดทั้งทางด้านทรัพยากร และบุคลากร พบว่า ปัญหาการขาดผู้รู้ช่วยให้คำแนะนำเป็นอุปสรรคสำคัญยิ่ง ปัญหาอุปสรรคไม่ได้อยู่ที่ตัวบุคลากรเป็นสำคัญ เพราะบุคลากรได้รับการกระตุ้นและเห็นความจำเป็นที่จะต้องปรับเปลี่ยน เนื่องจากพระราชบัญญัติการศึกษาและนโยบายการประกันคุณภาพ แต่ปัญหาอุปสรรคสำคัญกลับไปอยู่ที่ความรู้ความเข้าใจที่พอเพียงต่อการดำเนินการ ขาดผู้ให้คำปรึกษาแนะนำอย่างต่อเนื่อง จึงควรที่รัฐ หน่วยงานและบุคลากรที่เกี่ยวข้อง จะช่วยกันคิดแสวงหาวิธีการที่สามารถช่วยเหลือโรงเรียนจำนวนมากทั่วประเทศ ให้ได้รับความรู้ ความเข้าใจอย่างพอเพียงโดยทั่วถึงกัน

สำหรับปัญหาและอุปสรรคอื่น ๆ ก็ได้แก่ ผู้บริหาร ซึ่งหากไม่เห็นความสำคัญของงานวิชาการ และขาดความตั้งใจ และความจริงจังในการพัฒนา รวมไปถึงการบริหารจัดการที่ไม่เป็นระบบ ไม่เป็นประชาธิปไตย ไม่เห็นความสำคัญของครู และไม่เปิดโอกาสให้ครูเข้ามามีส่วนร่วมแล้ว ก็จะทำให้ครูขาดความเชื่อถือ ศรัทธา และเสียขวัญ กำลังใจในการปฏิบัติงาน ยิ่งถ้าผู้บริหารขาดมนุษยสัมพันธ์ที่ดีกับครู ขาดความยุติธรรม และไม่เป็นแบบอย่างที่ดีในการทำงานด้วยแล้ว ครูก็จะยิ่งรู้สึกต่อต้านมากขึ้น ส่วนทางด้านครูนั้น นอกเหนือจากการขาดความเข้าใจแล้ว พบว่าอุปสรรค

สำคัญอยู่ที่การได้รับปัจจัยสนับสนุนไม่พอเพียง ซึ่งได้แก่ แหล่งความรู้ เอกสาร ตำรา สื่อ วัสดุ อุปกรณ์ทั้งหลาย รวมทั้งงบประมาณและนโยบายที่เอื้อต่อการจัดการเรียนการสอนแนวใหม่ สำหรับนักเรียน ปัญหา อุปสรรคสำคัญอยู่ที่พื้นฐานความรู้ และทักษะพื้นฐานในการเรียนรู้ เป็นสำคัญ ดังนั้น โรงเรียนจึงควรต้องแสวงหาแนวทางในการแก้ปัญหา และรัฐควรจะให้การสนับสนุนช่วยเหลือโรงเรียนอย่างพอเพียง

จากข้อมูลและการอภิปรายทั้งหมดที่กล่าวมา คงพอจะสรุปได้ว่า หากโรงเรียนใดต้องการจะพัฒนากระบวนการเรียนรู้ทั้งโรงเรียนให้ประสบผลสำเร็จ คงต้องคำนึงถึงองค์ประกอบต่าง ๆ ข้างต้น และพยายามดำเนินการพัฒนาสิ่งต่าง ๆ อันเป็นปัจจัยที่เอื้อต่อการพัฒนาให้เกิดขึ้นในโรงเรียน ในขณะเดียวกันก็พยายามขจัดอุปสรรคต่าง ๆ อันจะเป็นปัญหาต่อการพัฒนาให้ลดน้อยลงหรือหมดไป ข้อค้นพบจากการวิจัยดังกล่าว จึงน่าจะนำไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาหรือปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ได้

4. ข้อเสนอแนะ

ก. ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของโรงเรียน

เพื่อช่วยให้การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของโรงเรียนประสบความสำเร็จ ควรมีการดำเนินการดังต่อไปนี้

- 1) โรงเรียน/สถานศึกษาควรส่งเสริมการเรียนรู้ของครูอย่างจริงจังในรูปแบบที่หลากหลายอย่างเพียงพอและต่อเนื่อง จนกระทั่งครูมีความเข้าใจที่กระจ่างในเรื่องที่เรียนรู้
- 2) โรงเรียน/สถานศึกษาควรเปิดโอกาสให้ครูเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนา กระตุ้นให้ครูช่วยกันคิด ร่วมกันทำงาน กำหนดเป้าหมาย วางแผนปฏิบัติการ กิจกรรม และโครงการต่าง ๆ เพราะการมีส่วนร่วมช่วยสร้างความรู้สึกร่วมกัน ความรับผิดชอบในงาน ความสัมพันธ์และความกระตือรือร้นในการเรียนรู้
- 3) โรงเรียน/สถานศึกษาควนใช้แนวคิดการพัฒนาทั้งโรงเรียน (whole school approach) ในการปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ กล่าวคือ การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ควรจะต้องครอบคลุมการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องและมีการบริหารจัดการทุกด้านให้สอดคล้องหรือเอื้อต่อการพัฒนากระบวนการเรียนรู้
- 4) โรงเรียน/สถานศึกษาควรจะต้องแสวงหาแนวคิดหลักที่จะนำมาใช้ในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ แนวคิดนั้นควรเป็นแนวคิดที่เหมาะสมกับสภาพการณ์ของโรงเรียน และควรมีการสร้างทำความเข้าใจให้ตรงกัน และช่วยกันคิดหาแนวทางที่หลากหลายในการปฏิบัติตามแนวคิดนั้น

5) โรงเรียน/สถานศึกษาควรให้ความสำคัญกับการเตรียมการสอนของครู ควรให้ความช่วยเหลือครูทั้งในด้านความรู้ในการจัดทำแผนการสอน และการอำนวยความสะดวกเกี่ยวกับแหล่งความรู้ วัสดุ อุปกรณ์ สื่อและเทคโนโลยีต่าง ๆ รวมไปถึงการจัดการให้ครูมีเวลาเตรียมการสอนอย่างเพียงพอ

6) โรงเรียน/สถานศึกษาควรจัดการนิเทศภายในแบบกัลยาณมิตรอย่างสม่ำเสมอ เพราะเป็นกลไกหรือเครื่องมือสำคัญที่จะช่วยให้การพัฒนาเป็นไปอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้ครูควรได้รับความรู้และการฝึกฝนทักษะในการดำเนินการ เพื่อให้การนิเทศเกิดประสิทธิภาพสูงสุด

7) โรงเรียน/สถานศึกษา ควรให้ความสำคัญกับพฤติกรรมของครูที่มีต่อผู้เรียน และควรแสวงหาวิธีการในการช่วยให้ครูเกิดความตระหนักถึงความสำคัญของความเป็นกัลยาณมิตรกับผู้เรียนซึ่งได้แก่การมีความรักและเข้าใจผู้เรียน การใช้วาจาที่ไพเราะกับผู้เรียน ไม่ดุหรือลงโทษผู้เรียนเกินกว่าเหตุ การดูแลเอาใจใส่ผู้เรียนให้คำปรึกษาแนะนำและความช่วยเหลือตามความเหมาะสม ความเป็นกัลยาณมิตร ดังกล่าวเป็นความต้องการพื้นฐานของผู้เรียนทุกระดับทุกวัย

8) โรงเรียน/สถานศึกษาและครูควรศึกษาปัญหาและความต้องการของผู้เรียน ควรมีการวิเคราะห์หลักสูตรร่วมกันและพิจารณาจัดทำหลักสูตรในเรื่องที่ผู้เรียนสนใจ และจัดกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจ ความถนัดและความแตกต่างของผู้เรียน

9) โรงเรียน/สถานศึกษาควรสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน และดึงชุมชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาให้มาก การสื่อสารให้ชุมชนมีความเข้าใจในจุดมุ่งหมาย การดำเนินงานและการทำกิจกรรมต่าง ๆ ของโรงเรียน และการประชาสัมพันธ์ข่าวสารให้ชุมชนรับรู้ นับเป็นเรื่องสำคัญที่โรงเรียนควรดำเนินการ

ข. ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการใช้ผลการวิจัย

1) รัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องพึงเร่งกำหนดนโยบายและมาตรการในการพัฒนาผู้บริหารให้มีคุณภาพ (ตามผลการวิจัย) เนื่องจากผู้บริหารเป็นองค์ประกอบที่มีอิทธิพลสูงมากต่อการปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้

2) รัฐพึงสำรวจโรงเรียน/สถานศึกษา ที่มีบุคลากรที่มีศักยภาพและความต้องการที่จะพัฒนาแต่ขาดแคลนปัจจัยเกื้อหนุน ซึ่งอาจมีอยู่แล้วจำนวนไม่น้อยและพิจารณาให้ความช่วยเหลือโรงเรียน/สถานศึกษาดังกล่าว การให้ความช่วยเหลือแก่ผู้ที่มีความต้องการ ความตั้งใจ และความเต็มใจอยู่แล้ว จะช่วยให้โรงเรียน/สถานศึกษาเหล่านั้น สามารถพัฒนาไปได้อย่างรวดเร็ว และจะเป็นฐานกำลังในการพัฒนาโรงเรียน/สถานศึกษาอื่น ๆ ต่อไป

3) รัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรเร่งดำเนินการให้ความช่วยเหลือโรงเรียนและครูที่กำลังต้องการความรู้ความเข้าใจที่กระจ่างเกี่ยวกับการจัดกระบวนการเรียนรู้ รวมทั้งการปรับความเข้าใจที่คลาดเคลื่อน เพื่อช่วยให้การพัฒนาเป็นไปอย่างมีคุณภาพ การจัดตั้งคลินิกการเรียนรู้ให้บริการ ตาม – ตอบ ข้อข้องใจ ให้คำปรึกษา แนะนำผ่านทางเครือข่ายคอมพิวเตอร์และสื่อต่าง ๆ อาจเป็นวิธีการที่สามารถช่วยครูและโรงเรียนอย่างกว้างขวาง

4) รัฐควรให้การสนับสนุนการปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้โดยใช้การวิจัยและพัฒนาแก่โรงเรียน/สถานศึกษา เนื่องจากเป็นยุทธวิธีที่จะช่วยให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับโรงเรียนสามารถพัฒนากระบวนการเรียนรู้ได้อย่างต่อเนื่องยั่งยืน

5) รัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรแสวงหาแนวทางในการเผยแพร่ความรู้ที่จะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ให้แก่โรงเรียน/สถานศึกษาอย่างกว้างขวาง เช่น ความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาโรงเรียน (whole school development) การวิจัยและพัฒนา (research and development) การวิจัยชั้นเรียน การวิจัยแบบมีส่วนร่วม และการนิเทศแบบกัลยาณมิตร เป็นต้น

6) โรงเรียน/สถานศึกษา หรือองค์กรที่เกี่ยวข้องกับการปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้และการพัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษา ควรนำประเด็นปัญหา อุปสรรค และความต้องการของโรงเรียน ผู้บริหาร ครู นักเรียน ผู้ปกครองและชุมชน ไปพิจารณา เพื่อให้ความช่วยเหลือ

7) โรงเรียนและผู้เกี่ยวข้องกับการพัฒนาครู ควรนำประเด็นปัญหา ความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนของครู และเรื่องที่ครูต้องการเรียนรู้ไปแสวงหาทางแก้ไขและให้ความช่วยเหลือโดยเร็ว เพื่อช่วยให้การพัฒนาไม่หยุดชะงักและก้าวหน้าไปด้วยดี

8) โรงเรียนที่ประสงค์จะพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของโรงเรียนให้ประสบความสำเร็จ สามารถนำผลการวิจัยส่วนที่เป็นองค์ประกอบที่เอื้อต่อการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ไปใช้ในการตรวจสอบความพร้อมของโรงเรียนในการพัฒนา และใช้เป็นแนวทางในการดำเนินการพัฒนาได้

9) รัฐหรือองค์กรที่เกี่ยวข้องกับการปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ สามารถนำรายละเอียดเกี่ยวกับองค์ประกอบที่เอื้อต่อการพัฒนา ไปเป็นข้อมูลในการพัฒนาตัวเอง ซึ่งสภาพความสำเร็จของการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ได้

รายชื่อเอกสารอ้างอิง

- คณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ. จุดประกายการปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้.
กรุงเทพฯ: กระทรวงศึกษาธิการ, 2542.
- ทิตินา แคมมณี. ศาสตร์การสอน. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2544.
- ดวงเดือน อ่อนน้อม. รายงานการวิจัย รูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้ กรณีศึกษา
โรงเรียนในกรุงเทพมหานคร . กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษา
แห่งชาติ, 2542.
- เบญจา ยอดดำเนิน – แอ็ดดิเก้ และคณะ. การศึกษาเชิงคุณภาพ : เทคนิคการวิจัย
ภาคสนาม. กรุงเทพฯ : โครงการเผยแพร่ข่าวสารและการศึกษาด้านประชากร, 2533.
- ภาวิณี ศรีสุขวัฒนานนท์. การวิจัยและพัฒนารูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม
เพื่อการปฏิรูปทั้งระบบโรงเรียน จังหวัดเชียงใหม่ : รายงานการวิจัย .
กรุงเทพฯ : สำนักคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2542.
- ภาวิณี ศรีสุขวัฒนานนท์ และเรณูมาศ มาอุ่น. รายงานการวิจัย รูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่มุ่ง
เน้นประโยชน์ของผู้เรียนเป็นสำคัญในจังหวัดสกลนคร : กรณีศึกษา การวิจัยและ
พัฒนารูปแบบการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม เพื่อการปฏิรูปการศึกษาทั้งโรงเรียน
จังหวัดสกลนคร . กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2542.
- มอริสัน, เทอร์เรนซ์. รายงานของสถาบันธนาคารพัฒนาแห่งเอเชีย : การเรียนรู้ของ
นานาชาติ โดย เทอร์เรนซ์ มอริสัน. แปลโดย พรทิพย์ สุวรรณโรจน์. กรุงเทพฯ :
สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2543
- สมศักดิ์ สันธุระเวช. "ปฏิรูปการเรียนรู้อย่างไรจึงจะได้ผล," วารสารวิชาการ. (พฤษภาคม
2543) : 8-16.
- สุรัฐ ศิลปอนันต์. กระบวนการปฏิรูปโรงเรียนที่มีประสิทธิภาพ. กรุงเทพฯ : องค์การคำครุสภา,
2543.
- สุภางค์ จันทวานิช. วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
2543.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.
2542. กรุงเทพฯ :สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี,
2542.

- หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา เขตการศึกษา 7. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเรื่อง
สภาพปัญหาและความต้องการฝึกอบรมเกี่ยวกับการพัฒนาการเรียนการสอนของ
ครูผู้สอนในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา เขตการศึกษา 7,2543.
(เอกสารอัดสำเนา).
- อมรวิทย์ นาคทรัพย์และคณะ. การจัดกลุ่มสนทนา : ข้อคิด แนวทางและประสบการณ์ของ
รองศาสตราจารย์ ดร. นภาพร หะวานนท์. ศูนย์วิจัยนโยบายการศึกษา
คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541..
- Bronfenbrenner, U. Toward an experimental ecology of human development .
American Psychologist. 32, 1977.
- Marshall, C. and Rossman, G.B. Designing qualitative research. London : SAGE
Publications, 1995.
- Merrian, S.B. Case study research in education : A qualitative approach.
San Francisco : Jossey Boss, 1988.
- Tutty, L. and others. Qualitative research for social worker. Boston : Allyn and Bacon,
1996.

ภาคผนวก

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1. กรอบแนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้
2. โครงสร้างและคำถามในการสัมภาษณ์/สอบถามกรณีศึกษา
3. แบบสัมภาษณ์ผู้บริหาร/ครู เรื่องการพัฒนากระบวนการเรียนรู้
4. แบบบันทึกข้อมูลการสัมภาษณ์ผู้บริหาร/ครู เรื่องการพัฒนากระบวนการเรียนรู้
5. แบบสัมภาษณ์ผู้ปกครอง/ชุมชน เรื่องการมีส่วนร่วมในการพัฒนาโรงเรียน
6. แบบบันทึกข้อมูลการสัมภาษณ์ผู้ปกครอง/ชุมชน เรื่องการมีส่วนร่วมในการพัฒนาโรงเรียน
7. แบบสอบถามครูเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้
8. แบบสอบถามนักเรียนเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้
9. แบบบันทึกการสังเกตการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ของครูในชั้นเรียน

ความก้าวหน้าและการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษา การเมือง เศรษฐกิจ และทางสังคมของโลก

นโยบายและแผนการจัดการศึกษาระดับชาติ การบริหารการศึกษาระดับชาติ

นโยบายและการบริหารการศึกษาระดับท้องถิ่น ผู้บริหาร ทรัพยากร

นโยบาย การบริหารการศึกษาระดับสถาบัน ผู้บริหาร ผู้ร่วมงาน

แผนการสอน แผนการเรียนการสอน

แผนการสอน แผนการเรียนการสอน

แผนการสอน แผนการเรียนการสอน

สภาพแวดล้อมขณะเกิดการเรียนรู้

การเรียนรู้
- จุดมุ่งหมาย - สื่อ-อุปกรณ์
- เนื้อหาสาระ - การวัดประเมินผล
- กิจกรรมการเรียนรู้

สภาพแวดล้อมทางกายภาพ และทางจิตใจ

ขวัญกำลังใจ สิ่งอำนวยความสะดวก

สภาพทางสังคม การเมือง และเศรษฐกิจของชุมชน

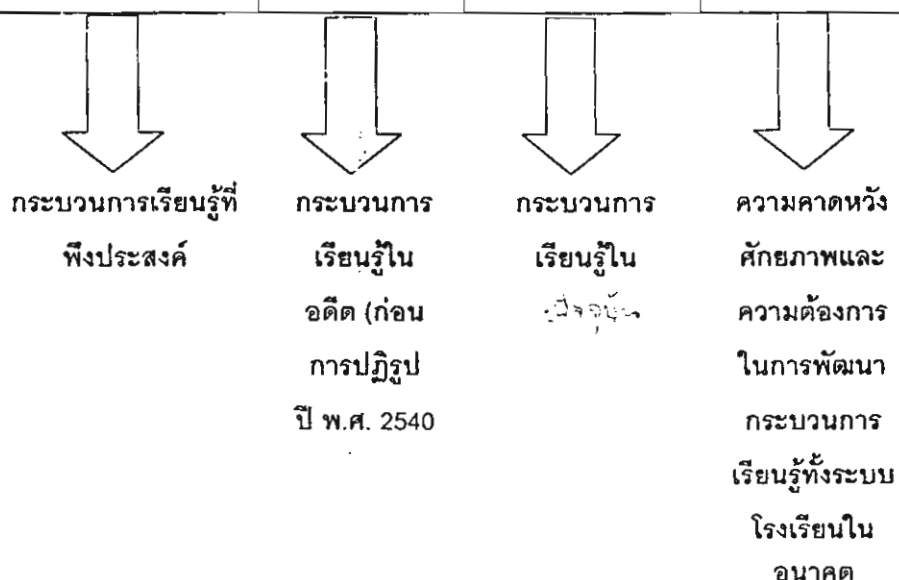
สภาพทางสังคม การเมือง และเศรษฐกิจของชาติ

ความก้าวหน้าและการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษา การเมือง เศรษฐกิจ และทางสังคมของโลก

กรอบแนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการนันทนาการชุมชน

โครงสร้างและคำถามในการสัมภาษณ์ / สอบถามกรณีศึกษา

ลักษณะครูที่พึงประสงค์ที่ใช้เป็นกรอบ ในการสัมภาษณ์ / สอบถาม	คำถามหลักและคำถาม ย่อยบนฐานของ ลักษณะกระบวนการ การเรียนรู้ที่พึงประสงค์	ข้อคำถามหลัก		
		อดีต	ปัจจุบัน	อนาคต
1. ด้านแนวคิด / กระบวนทัศน์ เกี่ยวกับการเรียนรู้ (Paradigm on Learning)	1. คำถามหลัก 1.1 คำถามย่อย 1.2 1.3			
2. ด้านยุทธวิธี กระบวนการ วิธีการและ เทคนิคต่าง ๆ ในการบริหาร การเพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้ (Critical Process)	2. คำถามหลัก 2.1 คำถามย่อย 2.2 2.3			
3. ด้านองค์ประกอบหรือปัจจัยที่ ส่งผลต่อการพัฒนากระบวนการ เรียนรู้ทั้งระบบโรงเรียน (Influential or Nurturing Factors)	3. คำถามหลัก 3.1 คำถามย่อย 3.2 3.3			

แบบสำรวจ
แบบบันทึกข้อมูลเกี่ยวกับโรงเรียน

ชื่อโรงเรียน.....

ชื่อ-สกุลผู้บันทึก.....วัน/เดือน/ปี.....

อาคารสถานที่

1. สถานที่ตั้งของโรงเรียน (เขียนแผนผังแสดงอาณาเขตติดต่อ ใน 1 ก.ม.)

2. บริเวณโรงเรียน (วาดภาพประกอบ เช่น อาคารเรียน สนาม โรงอาหาร ห้องน้ำ หอประชุม โรง
เกษตร ห้องสมุด สวน/ต้นไม้ เครื่องเล่น บ่อน้ำ ที่จอดรถ บ้านพักครู ศาลา สหกรณ์ ห้อง
พยาบาล ห้องรับแขก ฯลฯ)

3.1 ความเป็นมาของโรงเรียน.....

.....

.....

.....

.....

คุณวุฒิ.....

ประสบการณ์.....

บุคคลิกภาพ.....

ความสัมพันธ์กับครู.....

ความสัมพันธ์กับนักเรียน.....

ความสัมพันธ์กับผู้ปกครอง.....

คุณวุฒิ

ประสบการณ์.....

.....

.....

ภาระงาน.....

.....

บทบาทและหน้าที่ต่างๆที่ครูจะต้องทำ.....

.....

.....

3.5 นักเรียน จำนวนนักเรียนชาย.....คน จำนวนนักเรียนหญิง.....คน

อาชีพของผู้ปกครอง.....

.....

ฐานะทางเศรษฐกิจ (รายได้ต่อปี).....

3.6 ความสำเร็จของโรงเรียน

การจัดอันดับคุณภาพของโรงเรียน.....

รางวัลต่างๆ.....

.....

.....

ครูที่ได้รับการยกย่อง.....

.....

.....

3.7 ความสำเร็จของนักเรียน

ผลการสอบโดยเฉลี่ยในแต่ละชั้นปี.....

.....

.....

นักเรียนสอบเข้ามหาวิทยาลัยได้ ร้อยละ.....

4. รายละเอียดของสภาพแวดล้อมในโรงเรียน

4.1 ห้องเรียน

1) มีห้องเรียนทั้งหมด.....ห้อง

ป.1.....ห้อง นักเรียน.....คน	ป.2.....ห้อง นักเรียน.....คน	ป.3.....ห้อง นักเรียน.....คน	ป.4.....ห้อง นักเรียน.....คน
ป.5.....ห้อง นักเรียน.....คน	ป.6.....ห้อง นักเรียน.....คน	ม.1.....ห้อง นักเรียน.....คน	ม.2.....ห้อง นักเรียน.....คน
ม.3.....ห้อง นักเรียน.....คน	ม.4.....ห้อง นักเรียน.....คน	ม.5.....ห้อง นักเรียน.....คน	ม.6.....ห้อง นักเรียน.....คน
ปวช.....ห้อง.. นักเรียน.....คน	ปวส.....ห้อง นักเรียน.....คน		

2) ขนาดโดยเฉลี่ย.....

3) แสงสว่าง

4) เสียง.....

5) ความสะอาด.....

6) สภาพทั่วไป.....

7) สภาพแวดล้อมภายในห้องเรียนเป็นอย่างไร

☐ มีบอร์ด/ ป้ายนิเทศสำหรับจัดตกแต่งห้องเรียน☐ มีกระดานดำ☐ มีภาพชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ เหนือกระดานดำ☐ มีการตกแต่งด้วยรูปภาพหรือคำศัพท์ประเภทต่างๆ เป็นต้น☐ มีที่แขวนและเก็บของเด็กในห้องเรียน☐ มีที่เก็บผลงานของเด็กเป็นรายบุคคล☐ มีที่แสดงผลงานของเด็ก☐ มีโต๊ะและเก้าอี้สำหรับเด็ก☐ มีตู้สำหรับจัดเก็บวัสดุอุปกรณ์การเรียนการสอนหรือเครื่องมือต่างๆ☐ มีโต๊ะและเก้าอี้สำหรับครู☐ อื่นๆ (โปรดระบุ)

8) มีการจัดสถานที่สำหรับการเรียนรู้ทั้งในห้องเรียนและนอกห้องเรียนหรือไม่

☐ มี

☐ ไม่มี

ถ้ามี โปรดระบุ

9) ครูการดูแลรักษาความสะอาดห้องเรียน ดำเนินการอย่างไร

☐ ครูจัดดูแลดำเนินการเองทั้งหมด

☐ ครูและนักเรียนช่วยกันดูแล

☐ มีนักการภารโรงเข้ามาช่วยดูแล

☐ แบ่งความรับผิดชอบให้เด็กดูแล

☐ อื่นๆ (โปรดระบุ)

10) การจัดบรรยากาศในชั้นเรียนอย่างไร

☐ เปิดเทปเพลง

☐ มีหนังสือหรือนิทาน

☐ จัดแจกันดอกไม้

☐ จัดแสงสว่างในห้องเรียนที่เพียงพอ

☐ การถ่ายเทอากาศที่ดี

☐ ตกแต่งห้องเรียนด้วยผลงานของนักเรียน

☐ อื่นๆ (โปรดระบุ)

11) มีการจัดแสดงผลงานเด็กในโรงเรียนหรือไม่

☐ มี

☐ ไม่มี

ถ้ามีการจัดแสดงผลงานเด็กในโรงเรียน จัดที่ไหน (เลือกได้มากกว่า 1 ข้อ)

☐ จัดในห้องเรียนทุกเนื้อหาที่เรียน

☐ จัดในห้องเรียนตามเนื้อหาเป็นบางครั้ง

☐ จัดในบริเวณใดบริเวณหนึ่งของโรงเรียนตามโอกาสสำคัญ

☐ จัดในสถานที่อื่นๆ นอกโรงเรียน เช่น

☐ อื่นๆ (โปรดระบุ)

12) บรรยากาศที่ในชั้นเรียนเป็นอย่างไร

- ☐ ให้ความสนิทสนมกับนักเรียน
- ☐ จัดกิจกรรมที่สนุก และท้าทายให้นักเรียนสนใจ
- ☐ ให้คำชมเชย
- ☐ อื่นๆ (โปรดระบุ)

13) ปัญหาในเรื่องการจัดสภาพแวดล้อม

- ☐ พบปัญหา
- ☐ ไม่พบปัญหา

ถ้าพบปัญหา ในเรื่องใด

- ☐ ขนาดของห้องไม่เหมาะสมกับจำนวนของนักเรียน
- ☐ มีความรู้ด้านการจัดสภาพแวดล้อมไม่เพียงพอ
- ☐ ขาดวัสดุอุปกรณ์ในการจัดสภาพแวดล้อม
- ☐ ขาดการสนับสนุนจากฝ่ายวิชาการหรือผู้บริหารของโรงเรียน
- ☐ ขาดงบประมาณ

4.2 ห้องพิเศษต่างๆ

4.2.1 ห้องทดลองวิทยาศาสตร์

- 1) ขนาด.....
- 2) แสงสว่าง
- 3) เสียง
- 3) ความสะอาด.....
- 4) สภาพทั่วไป.....
- 5) จำนวนและประเภทของอุปกรณ์.....
- 6) ตารางการใช้.....
-
-
- 7) บริการต่างๆที่มี.....
-

4.2.2 Lab ภาษา

- 1) ขนาด.....
- 2) แสงสว่าง
- 3) เสียง
- 4) ความสะอาด.....
- 5) สภาพทั่วไป.....
- 6) ประเภทและจำนวนของอุปกรณ์.....
- 7) ตารางการใช้.....
.....
.....
- 8) บริการต่างๆที่มี.....
.....

4.2.3 ห้องวัดผล

- 1) ขนาด.....
- 2) แสงสว่าง
- 3) เสียง
- 4) ความสะอาด.....
- 5) สภาพทั่วไป.....
- 6) ประเภทและจำนวนของอุปกรณ์.....
- 7) ตารางการใช้.....
.....
.....
- 8) บริการต่างๆที่มี.....
.....

4.3 ห้องสมุด

- 1) ขนาด.....
- 2) แสงสว่าง

- 3) เสียง
- 4) ความสะอาด.....
- 5) สภาพทั่วไป.....
- 6) จำนวนและประเภทของหนังสือ.....
.....
- 7) การใช้ห้องสมุด (มาก-น้อย การยืมหนังสือ หนังสือหาย ความสนใจของเด็ก
กิจกรรมต่างๆ ปัญหาความต้องการ ฯลฯ).....
.....
.....
.....

4.4 ห้องพยาบาล

- 1) ขนาด.....
- 2) แสงสว่าง
- 3) เสียง
- 4) ความสะอาด.....
- 5) สภาพทั่วไป.....
- 6) การใช้ห้องพยาบาล (มาก-น้อย อาการป่วย ยาที่ใช้มาก ระดับชั้นที่นักเรียนมา
ใช้บริการมาก ปัญหาความต้องการ ฯลฯ)
-
-

4.5 โรงอาหารและครัว

- 1) ขนาด.....
- 2) แสงสว่าง
- 3) เสียง
- 4) ความสะอาด.....
- 5) สภาพทั่วไป.....

6) บริการด้านอาหาร

- มีอาหาร เวลา และชนิดของอาหารที่ให้บริการ

.....

.....

.....

- สถานที่ทำอาหาร / รับประทานอาหาร (พื้นที่ ความสะอาด การจัดเก็บ ฯลฯ)

.....

.....

.....

- วิธีการให้บริการด้านอาหาร ปริมาณของอาหาร และคุณค่าทางโภชนาการ

.....

.....

.....

- แหล่งทุนในการจัดอาหาร

.....

.....

.....

- ความร่วมมือของผู้ปกครองเกี่ยวกับอาหาร

.....

.....

.....

4.6 ห้องน้ำ

- 1) ขนาด.....
- 2) จำนวนห้อง.....
- 3) แสงสว่าง
- 4) ความสะอาด.....

- 5) สภาพทั่วไป (น้ำ ก๊อกรน้ำ กระดาษชำระ ชันชักน้ำ ฯลฯ)
.....
.....
- 6) การใช้ห้องน้ำ (สุขนิสัย ปัญหา ความต้องการ ฯลฯ).....
.....
.....

4.7 โรงเก็บของ

- 1) ขนาด.....
- 2) ความสะอาด.....
- 3) สภาพทั่วไป.....

4.8 หอประชุม

- 1) ขนาด.....
- 2) แสงสว่าง
- 3) เสียง
- 1) ความสะอาด.....
- 2) สภาพทั่วไป.....

4.9 ที่ทิ้งขยะ

.....
.....
.....

4.10 ศาลา

.....
.....
.....

4.11 เครื่องเล่นสนามและสนามกีฬา

1) ชนิดและสภาพของเครื่องเล่นสนาม

.....

.....

.....

2) การป้องกันอันตรายจากเครื่องเล่น เช่น ตั้งเครื่องเล่นบนทราย

.....

.....

.....

3) สถานที่ออกกำลังกายและอุปกรณ์กีฬาต่างๆ

- ประเภทของกีฬา.....
- แสงสว่าง
- ความสะอาด.....
- สภาพทั่วไป.....
- ความพอเพียงต่อความต้องการใช้.....

5 ความปลอดภัยเกี่ยวกับอาคารเรียน เช่น สภาพของอาคาร ระเบียบ บ้านใต้ การป้องกันอัคคีภัย

.....

.....

.....

6 บริการสุขภาพอนามัย

6.6 หน่วยงานที่ให้บริการด้านสุขภาพอนามัย

.....

.....

.....

6.2 ชนิดและความถี่ของบริการที่ได้รับ

.....

.....

.....

6.3 ความถี่ในการบันทึกน้ำหนัก ส่วนสูง

.....

.....

.....

6.4 ระดับภาวะโภชนาการ

.....

.....

.....

7 บริการด้านสวัสดิการ

1.1 วิธีการรับ – ส่งเด็ก

.....

.....

.....

1.2 การดูแลเด็กหลังโรงเรียนเลิก

.....

.....

.....

1.3 การช่วยเหลือ เมื่อเด็กเจ็บป่วยหรือมีปัญหาสุขภาพ

.....

.....

.....

แบบสัมภาษณ์ ผู้บริหาร/ครู
เรื่อง
การพัฒนากระบวนการเรียนรู้

คำถามหลักและคำถามย่อยในการสัมภาษณ์

1. บุคลากรในโรงเรียนและผู้เกี่ยวข้อง (ผู้บริหาร ครู บุคลากร นักเรียน ผู้ปกครอง ชุมชน) มีแนวคิด/กระบวนการทัศน์เกี่ยวกับการเรียนรู้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมหรือไม่ อย่างไร อะไรเป็นสาเหตุของการเปลี่ยนแปลง การเปลี่ยนแปลงก่อให้เกิดผลอะไรตามมา พอใจในการเปลี่ยนแปลงนั้นหรือไม่ อย่างไร
 - 1.1 กรุณาเล่าวิถีชีวิตประจำวันของท่านในอดีต (ก่อนปี พ.ศ. 2540) และปัจจุบันเป็นอย่างไร
 - 1.2 วิถีชีวิตของท่านเปลี่ยนแปลงไปหรือไม่อย่างไร อะไรเป็นสาเหตุให้เปลี่ยน
 - 1.3 เมื่อได้ยินคำว่า "การเรียนรู้" ท่านคิดว่ามันคืออะไร
 - 1.4 ปกติท่านเรียนรู้อย่างไร ใช้วิธีใด
 - 1.5 ลักษณะของการเรียนรู้ที่ดีที่สุด ในทัศนะของท่านเป็นอย่างไร

- 1.6 ท่านคิดเช่นนั้นมานานเท่าไร ท่านได้ความคิดนั้นมาอย่างไร ก่อนที่ท่านจะได้ความคิดนั้น ท่านคิดอย่างไร อะไรที่ทำให้ท่านเปลี่ยนความคิด
- 1.7 ในอดีตก่อนการปฏิรูปการศึกษาปี พ.ศ. 2540 และในปัจจุบัน (ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2540 เป็นต้นมา) นักเรียนของท่านเรียนรู้อย่างไร ครูและผู้บริหารทำอะไรบ้างที่ช่วยให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ และเกิดผลอย่างไร ท่านพอใจในผลที่ได้รับหรือไม่ เพียงใด เพราะอะไร
- 1.8 ในอดีตก่อนการปฏิรูปการศึกษา พ.ศ.2540 ท่านมีแนวคิดและความคิดเห็นในเรื่องต่อไปนี้อย่างไร และปัจจุบัน (ตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2540 เป็นต้นมา) เปลี่ยนไปหรือไม่อย่างไร เพราะอะไร เปลี่ยนไปแล้วเกิดผลอะไรตามมา ท่านพอใจในการเปลี่ยนแปลงหรือไม่ เพราะอะไร
- ความใฝ่รู้ การสืบค้นข้อมูล
 - การเรียนรู้ด้วยตนเอง
 - การเรียนรู้ด้วยการลงมือทำหรือการเรียนรู้โดยการกระทำ
 - การใช้ความคิด การพัฒนาสติปัญญา
 - การสร้างความรู้
 - การแลกเปลี่ยนเรียนรู้
 - การนำความรู้ไปใช้
 - การวิจัย
 - การพัฒนา
 - การเรียนรู้ตลอดชีวิต

1.9 ในอนาคต (ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2545 เป็นต้นไป) ท่านคิดว่า แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้จะเปลี่ยนไปหรือไม่ จุดใดจะเปลี่ยน จุดใดจะไม่เปลี่ยน เพราะอะไร

1.10 ท่านคิดว่า ปัจจุบันครู/ผู้บริหาร มีความเข้าใจเกี่ยวกับการเรียนรู้ อย่างไร และคาดว่าในอนาคต (ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2545 เป็นต้นไป) ครู/ผู้บริหาร จะมีการเปลี่ยนแปลงแนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้หรือไม่ จะเปลี่ยนหรือไม่เปลี่ยนอะไร เพราะอะไร

2. โรงเรียน (ผู้บริหาร ครู นักเรียน และบุคลากร) ใช้กลไก ยุทธวิธี กระบวนการ วิธีการ และเทคนิคที่สำคัญๆอะไรบ้างในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ ท่านได้ความคิด วิธีการ เหล่านั้นมาได้อย่างไร ใครทำอะไรและเกิดผลอย่างไร พบอุปสรรคและปัญหาอะไร แก้ไขอย่างไร ได้ผลอย่างไร พอใจเพียงใด

2.1 ในอดีต(ก่อนปี พ.ศ. 2540) ครู/ผู้บริหาร เคยจัดการเรียนการสอนอย่างไร เคยใช้กลไก ยุทธวิธี กระบวนการ วิธีการอะไรบ้าง ได้วิธีการเหล่านั้นมาจากไหน ผลที่เกิดขึ้นเป็นอย่างไร พอใจหรือไม่พอใจ ในผลที่เกิดขึ้น เพราะอะไร

2.2 ปัจจุบัน ครู/ผู้บริหาร จัดการเรียนการสอนต่างไปจากเดิมหรือไม่ ต่างอย่างไร อะไรเป็นสาเหตุให้เกิดการเปลี่ยนแปลง

- 2.3 ครู/ผู้บริหาร ใช้กลไก ยุทธวิธี กระบวนการ วิธีการ ที่สำคัญๆอะไรบ้าง ที่ช่วยให้การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ประสบผลสำเร็จ ครู/ผู้บริหารได้ความคิด/วิธีการเหล่านั้นมาจากไหน ใช้แล้วเกิดผลอย่างไร
- 2.4 ครู/ผู้บริหารใช้กลไก ยุทธวิธี กระบวนการ วิธีการ หรือเทคนิคสำคัญๆอะไรบ้างในการพัฒนานักเรียนในด้านต่างๆต่อไปนี้ ครู/ผู้บริหารได้ความคิด/วิธีการเหล่านั้นมาจากไหน ใช้แล้วเกิดผลอย่างไร
- ด้านการจัดหลักสูตรบูรณาการ
 - ด้านการจัดสาระและกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจและความถนัดของผู้เรียน
 - ด้านการฝึกทักษะการคิด การจัดการ การเผชิญสถานการณ์ การแก้ปัญหา
 - การเรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกให้ทำได้ คิดเป็น ใฝ่รู้
 - การบูรณาการคุณธรรม ค่านิยม ในวิชาการต่างๆ
 - การจัดสภาพแวดล้อมและสื่อให้เอื้อต่อการเรียนรู้ และใช้การวิจัยเป็นกระบวนการเรียนรู้
 - การส่งเสริมแหล่งการเรียนรู้
 - การวัดและประเมินด้วยวิธีการหลากหลาย
 - การจัดหลักสูตรท้องถิ่น
 - การประสานงานกับชุมชน

- 2.5 ครู/ผู้บริหารคิดว่า ในอนาคตการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียน
ควรจะมีลักษณะอย่างไร เพราะอะไร และใครควรจำดำเนินการ
อะไรเพิ่มเติมหรือเปลี่ยนแปลงจากสิ่งที่ทำอยู่ และควรใช้กลไก
ยุทธศาสตร์ กระบวนการ วิธีการ เทคนิคอะไร ที่จะช่วยให้ประสบ
ผลสำเร็จ
 - 2.6 ท่านต้องการความช่วยเหลืออะไรบ้าง และคิดว่าบุคลากรอื่นๆในโรง
เรียนและผู้เกี่ยวข้องต้องการความช่วยเหลืออะไรบ้างเพื่อช่วยให้โรง
เรียนประสบผลสำเร็จในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้
 - 2.7 ท่านคิดว่าตนเองมีศักยภาพในการที่จะพัฒนานักเรียน โรงเรียน และ
ชุมชน ให้เป็นผู้ใฝ่รู้ และเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตเพียงใด
ขอให้ประเมินออกมาเป็น %
 - 2.8 ท่านคิดว่า บุคลากรอื่นๆในโรงเรียนและชุมชน (ผู้บริหาร ครู
บุคลากร นักเรียน ผู้ปกครอง ชุมชน) มีศักยภาพในการที่จะ
พัฒนาตนเองให้เป็นผู้ใฝ่รู้/ชุมชนแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตเพียงใด
กรุณابอกเหตุผลผลการประเมินเป็น % ในแต่ละกลุ่มบุคคล
3. มมองค์ประกอบหรือปัจจัยอะไรบ้าง ที่เป็นตัวแปรสำคัญส่งผลต่อความ
สำเร็จหรือเป็นอุปสรรคของการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ทั้งระบบโรงเรียน
และองค์ประกอบหรือปัจจัยต่างๆดังกล่าวมีความสัมพันธ์กันในลักษณะใด
จึงจะส่งผลต่อความสำเร็จในการพัฒนา

- 3.1 ในอดีตครู/ผู้บริหารเคยมีความเข้าใจเกี่ยวกับ "การพัฒนา" อย่างไร
ครู/ผู้บริหารคิดว่าการพัฒนาที่ดีมีลักษณะอย่างไร
- 3.2 ในอดีตครูเคยมีส่วนร่วม/ผู้บริหารเคยมีส่วนร่วม ในการวางแผนงาน
ของโรงเรียนอะไรบ้าง ครู/ผู้บริหารมีความรู้สึกและความคิดเห็น
อย่างไรต่อการมีส่วนร่วมนี้
- 3.3 ในอดีตครูเคยมีส่วนร่วม/ผู้บริหารเคยมีส่วนร่วม ในการบริหารจัดการ
การของโรงเรียนและการดำเนินงานของโรงเรียนในด้านใดบ้าง
- 3.4 ในอดีตครูเคยมีส่วนร่วม/ผู้บริหารเคยมีส่วนร่วม ในการประเมินตน
เอง เพื่อร่วมงาน ผู้บริหารและการประเมินผลงานต่างๆมากน้อย
เพียงใด
- 3.5 ปัจจุบันครู/ผู้บริหารมีความเข้าใจเกี่ยวกับ "การพัฒนา" เปลี่ยนแปลง
ไปจากเดิมหรือไม่อย่างไร อะไรเป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดการเปลี่ยน
แปลง ครู/ผู้บริหารคิดว่าการพัฒนาที่ดีควรมีลักษณะอย่างไร และม
ีความเข้าใจเกี่ยวกับการพัฒนาโรงเรียนทั้งระบบอย่างไร
- 3.6 ครู/ผู้บริหารเคยขอและใช้ข้อมูลความคิดเห็นจากนักเรียนในการ
ดำเนินงานของโรงเรียนบ้างหรือไม่ และเรื่องใด
- 3.7 ปัจจุบันครูเคยมีส่วนร่วม/ผู้บริหารเคยมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ
ของโรงเรียนและดำเนินงานของโรงเรียนในด้านใดบ้าง มากน้อย
เพียงใด

- 3.8 ปัจจุบันครูเคยมีส่วนร่วม/ผู้บริหารเคยมีส่วนร่วมในการประเมินตนเอง เพื่อร่วมงาน ผู้บริหาร และการประเมินผลงานต่างๆ มากน้อยเพียงใด เกิดผลอย่างไร ครู/ผู้บริหารมีความรู้สึกและความคิดเห็นอย่างไรต่อการมีส่วนร่วมนี้
- 3.9 ครู/ผู้บริหารคิดว่าขณะนี้โรงเรียนประสบความสำเร็จในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้มากน้อยเพียงใด (กรุณาประเมินเป็น %) โรงเรียนได้ทำอะไรบ้างที่บ่งบอกถึงความสำเร็จนั้น
- 3.10 ครู/ผู้บริหารคิดว่า อะไรที่ทำให้โรงเรียนไม่ประสบความสำเร็จสูงสุดในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้
- 3.11 ครู/ผู้บริหารคิดว่าโรงเรียนจะประสบความสำเร็จในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ทั้งระบบหรือไม่ เพราะอะไร จะต้องใช้เวลานานเท่าไร
- 3.12 ครู/ผู้บริหารคิดว่าอะไร (ทั้งในด้านแนวคิด วิธีการ และการกระทำ) ที่จะช่วยให้การพัฒนาประสบความสำเร็จสูงสุด ใครต้องทำอะไร อย่างไร ด้วยวิธีใด
- 3.13 ครู/ผู้บริหารคิดว่าในอนาคตการพัฒนาอาจจะประสบอุปสรรคปัญหา อะไรบ้าง ทำอย่างไร จึงจะป้องกันไม่ให้เกิดขึ้นได้ หรือถ้าเกิดขึ้นจะแก้ไขอย่างไร

- 3.14 ครู/ผู้บริหารคิดว่าตนเองควรจะมีบทบาทอะไรบ้างในการพัฒนาโรงเรียน ตนเองสามารถช่วยเหลือโรงเรียนได้อย่างไร มากน้อยเพียงใด และบุคลากรอื่นๆในโรงเรียน ควรจะช่วยเหลือโรงเรียนอย่างไร นักเรียน ผู้ปกครอง และชุมชน ควรมีบทบาทอย่างไรจึงจะร่วมกันพัฒนาสังคมและวัฒนธรรมแห่งการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นได้
- 3.15 ครู/ผู้บริหารต้องการความช่วยเหลือด้านใด เรื่องอะไร ที่จะช่วยให้การพัฒนาทั้งระบบโรงเรียนประสบผลสำเร็จ
- 3.16 ประเด็นที่เกี่ยวกับการเรียนรู้ที่ครู/ผู้บริหารยังสงสัยหรือต้องการเรียนรู้เพิ่มเติมมีอะไรบ้าง

แบบบันทึกข้อมูลการสัมภาษณ์ ผู้บริหาร/ครู
เรื่อง
การพัฒนากระบวนการเรียนรู้

ชื่อ-สกุล ผู้สัมภาษณ์.....

ชื่อ-สกุล ผู้ให้สัมภาษณ์.....ตำแหน่ง.....

โรงเรียน.....ที่ตั้ง.....

โทรศัพท์.....โทรสาร.....

วันที่สัมภาษณ์.....

สถานที่สัมภาษณ์.....

ข้อมูลการสัมภาษณ์

แบบสัมภาษณ์ผู้ปกครอง / ชุมชน

เรื่อง

การมีส่วนร่วมในการพัฒนาโรงเรียน

คำถามหลักและคำถามย่อยในการสัมภาษณ์

1. ผู้ปกครอง / ชุมชน มีแนวคิด / กระบวนการทัศนเกี่ยวกับการเรียนรู้อย่างไร
 - 1.1 ท่านคิดว่า โรงเรียน มีบทบาทหน้าที่อย่างไร
 - 1.2 ท่านส่งบุตรหลานของท่านไปโรงเรียนทำไม
 - 1.3 ท่านคิดว่าโรงเรียนควรจัดการเรียนการสอนอย่างไรจึงจะช่วยให้ นักเรียนเกิดการเรียนรู้ได้ดีที่สุด
 - 1.4 โรงเรียนที่ดีในทัศนะของท่าน มีลักษณะอย่างไร
 - 1.5 นักเรียนที่ดีในทัศนะของท่าน มีลักษณะอย่างไร
 - 1.6 ในอดีต ก่อนปี พ.ศ. 2540 โรงเรียนนี้เป็นอย่างไร
 - 1.7 ท่านทราบเกี่ยวกับพรบ. การศึกษา อะไรบ้าง ท่านทราบมาจากใคร ท่านเข้าใจพรบ. มากน้อยเพียงใด และเห็นอย่างไรต่อพรบ. ท่านสงสัยหรือต้องการเรียนรู้อะไรเพิ่มเติม
 - 1.8 ปัจจุบัน โรงเรียนมีอะไรที่เปลี่ยนไปจากเมื่อก่อน ท่านมีความคิดเห็นและความรู้สึกอย่างไรต่อการเปลี่ยนแปลง
 - 1.9 บุตรหลานของท่านที่เรียนที่โรงเรียนนี้ มีลักษณะที่สำคัญอะไรบ้างที่แตกต่างไปจากอดีตเมื่อก่อนปี พ.ศ. 2540
2. ผู้ปกครอง / ชุมชน รับรู้ยุทธวิธี กระบวนการ วิธีการ และเทคนิคสำคัญๆ อะไรบ้าง ที่โรงเรียนใช้ในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของนักเรียน
 - 2.1 ท่านเคยเห็นครูและผู้บริหารโรงเรียนทำอะไรให้นักเรียนและโรงเรียนที่แตกต่างไปจากเมื่อ 3 ปีก่อนบ้าง และใช้วิธีการอะไรบ้าง
 - 2.2 ผู้ปกครอง / ชุมชน เคยได้ข้อมูลเกี่ยวกับการเรียนการสอนในโรงเรียนอะไรบ้าง ท่านได้ข้อมูลมาอย่างไร จากใคร และท่านมีความรู้สึกและความคิดเห็นเกี่ยวกับข้อมูลนั้นอย่างไร

- 2.3 ในช่วง 3 ปีที่ผ่านมา ผู้บริหารโรงเรียนเคยทำอะไรบ้าง ที่ทำให้ท่านพอใจหรือไม่พอใจ
- 2.4 ในช่วง 3 ปีที่ผ่านมา ครูเคยทำอะไรบ้างที่ทำให้ท่านพอใจหรือไม่พอใจ
- 2.5 ท่านคิดว่าครูและผู้บริหารควรจัดการและดำเนินการอะไรบ้างที่จะช่วยให้โรงเรียนเกิดการพัฒนา
- 2.6 ท่านคิดว่า โรงเรียนควรจะใช้วิธีการ / กระบวนการอะไรในการพัฒนาโรงเรียน
- 2.7 ท่านคิดว่า โรงเรียนควรจะสอนอะไรให้แก่ผู้เรียนบ้าง และท่านหรือชุมชนจะสามารถช่วยเหลือโรงเรียนในเรื่องนั้น ๆ อย่างไร

3. ผู้ปกครองและชุมชน มีส่วนร่วมในการพัฒนาโรงเรียนและการเรียนรู้อะไรบ้าง และอย่างไร ในทัศนะของผู้ปกครองและชุมชนอะไรเป็นปัจจัยสำคัญที่จะช่วยให้โรงเรียนพัฒนาได้ดี

- 3.1 ในช่วง 3 ปี และก่อน 3 ปีที่ผ่านมา ท่านเคยเข้าไปมีส่วนร่วมในการวางแผนหรือดำเนินงานหรือช่วยเหลือโรงเรียนอะไรบ้างและเกิดผลอย่างไร การเข้าไปมีส่วนร่วมเกิดขึ้นได้อย่างไร และท่านมีความรู้สึกและความคิดเห็นอย่างไร
- 3.2 ท่านต้องการเข้าไปมีส่วนร่วมในการพัฒนาหรือช่วยเหลือโรงเรียนหรือไม่ ในด้านใด ท่านคิดว่าสามารถช่วยพัฒนาโรงเรียนได้มากน้อยเพียงใด อะไรเป็นปัญหา/อุปสรรคที่ทำให้ท่านไม่สามารถเข้าไปมีส่วนร่วมในการพัฒนาโรงเรียนได้
- 3.3 ท่านต้องการให้โรงเรียนทำอะไรให้นักเรียน ผู้ปกครองและชุมชนบ้าง
- 3.4 ท่านคิดว่า ชุมชนมีทรัพยากรอะไรบ้างที่เอื้อต่อการเรียนรู้ของนักเรียน
- 3.5 ท่านคิดว่า โรงเรียนมีทรัพยากรอะไรบ้างที่เอื้อต่อการเรียนรู้ของชุมชน
- 3.6 โรงเรียนและผู้ปกครองมีการติดต่อสัมพันธ์กันอย่างไรบ้าง
- 3.7 ผู้ปกครองดูแลและส่งเสริมการเรียนรู้ของนักเรียนอย่างไร
- 3.8 ผู้ปกครองและชุมชนคิดว่าขณะนี้โรงเรียนเป็นโรงเรียนที่ดีในระดับใด
(1 – 4) อะไรที่ทำให้โรงเรียนนี้ดี อะไรที่ทำให้โรงเรียนนี้ยังไม่ค่อยดีและถ้าต้องการจะพัฒนาให้เป็นโรงเรียนที่ดี ควรจะต้องทำอะไรอีกบ้าง
- 3.9 ผู้ปกครองและชุมชนมีความคาดหวังต่อโรงเรียนอะไรบ้าง และคิดว่าโรงเรียนและชุมชน มีศักยภาพที่จะพัฒนาโรงเรียนทั้งระบบได้สำเร็จหรือไม่ จะใช้เวลานานเท่าใด และจำเป็นต้องมีปัจจัยสำคัญ ๆ อะไรบ้าง

แบบบันทึกข้อมูลการสัมภาษณ์ผู้ปกครอง / ชุมชน

เรื่อง

การมีส่วนร่วมในการพัฒนาโรงเรียน

ชื่อ สกุล ผู้สัมภาษณ์.....

ชื่อ สกุล ผู้ให้สัมภาษณ์.....

เป็นผู้ปกครองของนักเรียนชื่อ..... ชั้น.....

โรงเรียน.....อำเภอ.....จังหวัด.....

วันที่สัมภาษณ์..... เวลา.....

สถานที่สัมภาษณ์.....

ข้อมูลลักษณะ

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

[illegible]

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

แบบสอบถามครูเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ โรงเรียน

คำชี้แจง

แบบสอบถามนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ เพื่อนำไปวิเคราะห์หาปัจจัยหรือองค์ประกอบสำคัญโดยเฉพาะยุทธวิธี กระบวนการ และวิธีการต่าง ๆ ที่ช่วยให้การพัฒนาประสบผลสำเร็จ รวมทั้งปัญหาอุปสรรคที่สกัดกั้นความสำเร็จของการพัฒนา และความต้องการความช่วยเหลือด้านต่าง ๆ ข้อมูลที่วิเคราะห์ได้จะนำไปใช้ จะเป็นประโยชน์ต่อโรงเรียน และสถานศึกษาอีกจำนวนมาก ที่ต้องการจะพัฒนากระบวนการเรียนรู้ประสบผลสำเร็จ สอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษา 2542 จึงขอให้ผู้ตอบแบบสอบถามทุกท่าน ได้โปรดให้ข้อมูลตามความเป็นจริง ข้อมูลที่ท่านให้ จะไม่มีผลในด้านลบต่อท่าน และการปฏิบัติงานของท่านแต่อย่างใด

ตอนที่ 1

1. ในอดีตก่อนการปฏิรูปการศึกษาปี พ.ศ. 2540 และปัจจุบัน คือ ขณะนี้ ลักษณะการเรียนรู้ของนักเรียนของท่านเป็นอย่างไร มีอะไรแตกต่างกัน ผลที่เกิดขึ้นอย่างไร และท่านมีความรู้สึก และความคิดเห็นที่มีต่อผลที่เกิดขึ้นอย่างไร

1.1 ก่อนการปฏิรูปการศึกษาปี พ.ศ. 2540

1.1.1 นักเรียนของท่านเรียนรู้ได้อย่างไร

.....

.....

1.1.2 เกิดผลอย่างไร

.....

.....

1.1.3 ท่านรู้สึกอย่างไรในผลที่เกิดขึ้น

.....

.....

1.2 ปัจจุบัน

1.2.1 ลักษณะของการเรียนรู้ของนักเรียนที่แตกต่างไปจากเดิม คือ

.....

.....

1.2.2 สาเหตุที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง

.....

.....

1.2.3 ผลที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลง

.....

.....

1.2.4 ความรู้สึกและความคิดเห็นที่มีต่อผลที่เกิดขึ้น

.....

.....

2. ท่านเข้าใจแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาทั้งระบบโรงเรียนอย่างไร

.....

.....

.....

3. ในช่วงปี พ.ศ. 2540 เป็นต้นมา ผู้บริหาร (ครู นักเรียน) ได้ทำอะไรบ้าง ที่เป็นการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของโรงเรียน

.....

.....

.....

4. ท่านและผู้บริหารใช้ยุทธศาสตร์ วิธีการ กระบวนการ เทคนิค ที่สำคัญ ๆ อะไรบ้าง ที่ช่วยให้การพัฒนาในจุดใดจุดหนึ่งประสบความสำเร็จ

4.1 วิธีการที่ครูใช้

.....

.....

.....

4.2 วิธีการที่ผู้บริหารใช้

.....

.....

.....

5. ท่านคิดว่าตนเอง เพื่อนครู ผู้บริหาร ผู้ปกครอง และชุมชน มีความพร้อม มีศักยภาพ หรือความสามารถในการที่จะพัฒนานักเรียน โรงเรียน และชุมชนให้เป็นผู้ใฝ่รู้ และเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต มากน้อยเพียงใด โปรดประเมินเป็น %

5.1 ท่านมีความพร้อม ศักยภาพ และความสามารถ ปรมาณ %

5.2 เพื่อนครูมีความพร้อม ศักยภาพ และความสามารถ ปรมาณ %

5.3 ผู้บริหารมีความพร้อม ศักยภาพ และความสามารถ ปรมาณ %

5.4 ผู้ปกครองมีความพร้อม ศักยภาพ และความสามารถ ปรมาณ %

5.5 ชุมชนมีความพร้อม ศักยภาพ และความสามารถ ปรมาณ %

6. ท่านคิดว่า ขณะนี้โรงเรียนประสบผลสำเร็จในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้มากน้อยเพียงใด และโรงเรียนได้ทำอะไรไปบ้างที่บ่งบอกถึงความสำเร็จนั้น

6.1 ระดับความสำเร็จของโรงเรียน ปรมาณ %

6.2 หลักฐานที่บ่งบอกถึงระดับความสำเร็จนั้น

.....

.....

.....

.....

7. ท่านคิดว่า อะไรที่ทำให้โรงเรียนยังไม่ประสบความสำเร็จสูงสุดในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้

.....

.....

.....

.....

8. นอกเหนือจากข้อ 8 ท่านคิดว่า ตัวท่าน และโรงเรียน ต้องการความช่วยเหลือในด้านใด เรื่องอะไรที่จะช่วยให้การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ประสบผลสำเร็จ

8.1 ความต้องการของท่าน

.....

.....

.....

8.2 ความต้องการของโรงเรียน

.....

.....

.....

[illegible]

แบบสอบถามนักเรียนเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้

โรงเรียน

ชั้น

คำชี้แจง

ขอให้นักเรียนตอบข้อคำถามต่าง ๆ ตามความเป็นจริง ข้อมูลที่นักเรียนให้ จะนำไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาโรงเรียนโดยทั่ว ๆ ไป คำตอบของนักเรียนจะไม่มีผลต่อการเรียนของนักเรียนแต่อย่างใด

ตอนที่ 1

1. การเรียนการสอนที่ครูจัดให้นักเรียนในปัจจุบัน แตกต่างจากเมื่อ 3 ปีก่อนอย่างไรบ้าง นักเรียนชอบหรือไม่ชอบสิ่งที่เปลี่ยนไป เพราะอะไร

1.1 ลักษณะการเรียนการสอนเมื่อ 3 ปีก่อน

.....

.....

.....

1.2 ลักษณะการเรียนการสอนในปัจจุบันที่แตกต่างไปจากเดิมคือ

.....

.....

.....

1.3 ความรู้สึกของนักเรียนที่มีต่อสิ่งที่เปลี่ยนไป

.....

.....

.....

2. ในช่วง 3 ปีที่ผ่านมา สิ่งที่คุณทำ และวิธีการที่คุณใช้ ซึ่งนักเรียนชอบ มีอะไรบ้าง

.....

.....

.....

.....

3. ในช่วง 3 ปีที่ผ่านมา โรงเรียนได้ทำอะไรบ้างนักเรียนชอบ

.....

.....

.....

.....

4. นักเรียนชอบเรียนแบบไหนมากที่สุด เพราะอะไร

.....

.....

.....

.....

5. นักเรียนคิดว่า โรงเรียนของนักเรียน เป็นโรงเรียนที่ดีในระดับใด

- ☐ ดีมาก
- ☐ ค่อนข้างดี
- ☐ ดีปานกลาง
- ☐ ยังไม่ค่อยดี

6. นักเรียนอยากเรียนรู้เรื่องอะไรบ้าง

.....

.....

.....

.....

7. นักเรียนอยากให้ครู หรือโรงเรียน ทำอะไรบ้างที่จะช่วยให้นักเรียนเป็นคนเก่ง

.....

.....

.....

.....

8. นักเรียนอยากให้ครูหรือโรงเรียนทำอะไรบ้างที่จะช่วยให้นักเรียนเป็นคนดี

.....

.....

.....

.....

9. นักเรียนอยากให้ครูหรือโรงเรียนทำอะไรบ้างที่จะช่วยให้นักเรียนเป็นคนมีความสุข

.....

.....

.....

10. ผู้ปกครองดูแล ช่วยเหลือ และส่งเสริมการเรียนรู้ของนักเรียนอย่างไรบ้าง

.....

.....

.....

11. นักเรียนอยากให้ผู้ปกครองทำอะไรบ้างที่จะช่วยให้นักเรียนเป็นคนเก่ง คนดี และคนมีความสุข

.....

.....

.....

ขอขอบคุณนักเรียนทุกคน

ตอนที่ 2

ให้นักเรียนขีด ✓ ลงในช่องที่ตรงกับระดับที่นักเรียนปฏิบัติจริง

การปฏิบัติ ในระดับ 1 หมายถึง นักเรียนปฏิบัติ น้อยที่สุด

การปฏิบัติ ในระดับ 2 หมายถึง นักเรียนปฏิบัติ น้อย

การปฏิบัติ ในระดับ 3 หมายถึง นักเรียนปฏิบัติ มาก

การปฏิบัติ ในระดับ 4 หมายถึง นักเรียนปฏิบัติ มากที่สุด

เรื่องที่ปฏิบัติ	ระดับการปฏิบัติ			
	1	2	3	4
ในช่วงปีนี้นักเรียนได้ปฏิบัติในเรื่องต่อไปนี้มากน้อยเพียงใด				
1. นักเรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเอง				
2. นักเรียนเป็นผู้เลาะแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง				
3. นักเรียนได้ปฏิบัติและทำกิจกรรมต่าง ๆ				
4. นักเรียนได้ใช้ความคิดทำความเข้าใจเรื่องที่เรียนรู้ด้วยตนเอง				
5. นักเรียนมีโอกาสได้แลกเปลี่ยนความรู้ ความคิดกับเพื่อน ๆ				
6. นักเรียนได้นำความรู้ไปใช้ในชีวิต				
7. นักเรียนได้เรียนรู้วิธีการ และกระบวนการต่าง ๆ เช่น วิธีการหาความรู้ กระบวนการทำงานร่วมกับผู้อื่น กระบวนการแก้ปัญหา ฯลฯ				
8. นักเรียนมีโอกาสได้ทดลองเก็บข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล และสรุปผลในเรื่องที่เรียน				
9. นักเรียนได้รับการสอน หรืออบรมเกี่ยวกับคุณธรรมในวิชาต่าง ๆ				
10. นักเรียนได้เรียนรู้เรื่องที่สอดคล้องกับความสนใจ และความถนัดของนักเรียน				
11. นักเรียนได้ฝึกทักษะการคิดในการเรียนวิชาต่าง ๆ				
12. นักเรียนได้ฝึกทักษะการเผชิญสถานการณ์ในการเรียนวิชาต่าง ๆ				
13. นักเรียนได้ฝึกทักษะการแก้ปัญหาในการเรียนวิชาต่าง ๆ				
14. นักเรียนได้เรียนรู้จากสถานการณ์จริง				
15. สื่อและสภาพแวดล้อมที่ครูจัดให้				
16. นักเรียนได้ไปศึกษาจากแหล่งความรู้ในชุมชน				

แบบบันทึกการสังเกตการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ของครูในชั้นเรียน

โรงเรียน..... จังหวัด..... ชั้น.....
 ผู้สอน..... วิชา..... เรื่อง.....
 จำนวนผู้เรียน.....คน ชาย.....คน หญิง.....คน
 ผู้บันทึก..... เวลา.....

1. พบผู้สอนก่อนการสอน

.....

.....

.....

.....

.....

.....

2. สภาพชั้นเรียน / บรรยากาศการเรียนรู้

.....

.....

.....

.....

.....

.....

3. ผู้เรียน (ลักษณะ พฤติกรรม ข้อสังเกต)

.....

.....

.....

.....

.....

.....

4. ผู้สอน (ลักษณะ บุคลิก)

.....

.....

.....

.....

.....

.....

5. กิจกรรมการเรียนรู้

กิจกรรมผู้สอน	กิจกรรมผู้เรียน

6. พบผู้สอนหลังการสอน (พูดคุยเกี่ยวกับการสอนที่ผ่านมา)

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

7. พบผู้เรียนหลังการสอน (ถามความรู้สึกร่วมกับการเรียนรู้)

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....